אַלע ווערק פון שלום-עליכם

פון פסח ביז פסח

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

פון פסח ביז פסח

אינהאלט

שיר־השירים 7
דער מלך מיט דער מלכה 75
בערעלע 89
דריי לוחות 107
לאַטקעס של חנוכה 121
קאַנקורענטען 137
אפיקומן 151
דוד מלך ישראל 173
וואָס איז חנוכה? 185
פורים 209
ארבע כוסות 221
איבער א חיטעל 243

שיר־השירים

ש יוגענד־דשכטן
(אין פיער פויל).

נעשריבען אין יאהרען 1911 — 1909

שיר־השירים

א יונעגד־ראָמאַן.

ערשטער טייל.

בוזי.

א.

בוזי איז א נאָמען, פערצויגען פון אסתר ליבע: ליבוזי — בוזי. זי איז עלטער פון מיר מיט א יאָהר, און אפשר מיט צוויי, און ביידע אינאיינעם זענען מיר נישט אלט קיין צוואַנציג יאָהר. היינט זעצט אייך צוועק, זייט מוחל, און רעכענט אויס, וויפיעל בין איך אלט און וויפיעל זי? נאָר דאָס, מיין איך, איז נישט וויכטיג. איך וועל אייך בעסער דערצעהלען איהר ביאָגראָפיע אין קורצען.

מיין עלטערער ברודער בעני איז געזעסען אין א דאָרף, געהאַלטען א מיהל, געקאָנט שיסען פון א ביקס, פאָהרען רייטענדיג אויף א פערד און שווימען ווי א מזיק. איינמאָל זומער האָט ער זיך גערארען אין טייך און איז דערטרונקען געווארען. אויף איהם איז געזאָגט געווארען דער פסוק: „אלע גוטע שווימער ווערען דערטרונקען". נאָך איהם איז געבליבען א מיהל, צוויי פערדלעך, א יונגע אלמנה מיט איין קינד. די מיהל האָט מען אָפגעלאָזט, די פערדלעך האָט מען פערקויפט, די יונגע אלמנה האָט חתונה גע־

האט אן איז אוועקגעפאהרען ערגיץ ווייט, אן דאס קינד האט מען נעבראכט צו אונז.
דאס איז געווען בוזי.

ב.

אז דער טאטע האט ליעב בוזי'ן, ווי אזוי אייגען קינד, אן אז די מאמע ציטערט איבער איהר, ווי איבער א בת־יחידה — דאס איז גרינג צו פערשטעהן. זיי האבען געפונען אין איהר א טרייסט נאך דעם גרויסען ברצך. אבער איך? פאר וואס אז איך קום פון חדר אן טרעף נישט בוזי'ן, קריכט מיר נישט דאס עסען אין האלז ארײן? אן אז בוזי איז נעקומען, וועדר ליכטיג אין אלע ווינקעלעך? אן אז בוזי רעדט צו מיר, לאז איך ארפ די אויגען? אן אז בוזי לאכט פון מיר, וויין איך?
אן אז בוזי...

ג.

איך האב לאנג ארויסגעקוקט אויף דעם ליעבען גוטען יום־טוב פסח. דעמאלט וועל איך זיין פריי. איך וועל שפיעלען מיט בוזי'ן אין נים, ארומלויפען אין דרויסען, נעהן באר־ארפ צום טייך. דארט וועל איך איהר ווייזען, ווי מע לאזט קאטשקעלעך אויפ'ן וואסער. אז איך זאג איהר, גלויבט זי מיר נישט. זי לאכט. בכלל, גלויבט מיר בוזי נישט פון דאנען אהין. דאס הייסט, זאגען זאגט זי מיר גארנישט ניט, נאר זי לאכט. און איך האב פיינט, אז מע לאכט פון מיר. בוזי גלויבט נישט, אז איך קאן זיך ארויפדראפען אויפ'ן העכסטען בוים (איך זאל נאר וועלען!). בוזי גלויבט נישט, אז איך קאן שיסען (איך זאל נאר האבען מיט וואס!). לאז נאר קומען פסח, דער ליעבער גוטער פסח, וועז מע קאן שוין זיין אין דרויסען, אויף דער פרייער לופט, נישט פאר טאטע־מאמע אין די אויגען, — וועל איך איהר בעווייזען אועלכע קונצען, אז זי וועט ארויס פון די כלים!

ד.

נעקומען דער ליעבער גוטער יום־טוב פסח.

מע האָט אונז ביידען אויסגעקלייבט אויף יום־טוב בגדי־מלכות. אלץ, וואָס אויף אונז איז געווען, האָט געגלאַנצט, געשיינט און געקנאַקט. איך קוק אויף בוזי'ן און איך דערמאָן מיך אין דעם שיר־השירים, וואָס איך האָב געלערנט פאַר פסח מיט'ן רבי'ן אין חדר. א פסוק נאָך א פסוק: „הנך יפה רעיתי — שען ביזט דו, מיין חבר'טע, שען ביזט דו ביז נאָר. אויגעלעך ווי טויבעלעך, הערעלעך ווי ציענעלעך, גלימשען זיך אראָפ א בארג. צייהנדעלעך — ווייסע שעפעלעך, פון טייך ארויס, איינס און איינס, איין מאַמע האָט זיי נעהאָט. רויטע שנירעלעך — דיינע ליפעלעך, אז דו רעדסט, איז צוקער־זיס".

זאָגט מיר, איך בעט אייך, פאַר וואָס אז מע קוקט אויף בוזי'ן, מוז מען זיך דערמאָנען אין דעם שיר־השירים? פאַר וואָס אז מע לערנט שיר־השירים, קומט אויף די געדאַנקען בוזי?

ה.

א זעלטענער ערב־פסח. א ליכטינער טאָג. א וואַרעמער איך דרויסען.

— געהען מיר?

אווי זאָגט צו מיר בוזי, און איך פיהל, אז איך ברען. די מאַמע האָט אונז ניט געוושאַלעווען קיין נים. פולע קעשענעם מים נים. זי האָט אָבער געגומען ביי אונז דאָס וואַרט, אז מיר זאָלען איצט, פאַר'ן סדר, נישט דערוועגען זיך די נים צו קנאקען. שפּיי לען זיך אין נים — וויפיעל דאָס הארץ גלוסט. מיר לאָזען זיך געהן. די נים לאָזען זיך הערען. אין דרויסען איז גוט. אין דרויסען איז וואויל. די זון האַלט שוין וויים אין הימעל, קוקט שוין אראָפ אויף יענער זייט שטאָדט. ס'איז בריים און נראָם און נוייך

און פריי ארום און ארום. ערטערווייז שלאָגט זיך דורך פון בארג, וואָס אויף יענער זייט שוהל, א גרעזעלע א גרינס, א פריש, א צאַפּעלדינס. מיט א קוויטש און מיט א צוויץ פליהט דורך איבער אונזערע קעפּ א גליייך שנירעל פון קליינע שוועלבעלעך, און וויערער דערמאָן איך מיך אין דעם שיר־השירים פון חדר: „הנצנים — די שפּראָצונגען האָבען זיך שוין בעוויזען אויף דער ערה, די צייט פון דעם סאָלאָווייטשיק איז נעקומען, און א קול פונ'ם ערשטען זומער־פויגעל האָט זיך געלאָזט הערען אין אונזער לאַנד". איך פיהל מיך מאָדנע גרינג. עס דאַכט זיך מיר, אז איך האָב פליענדלעך: אָט הויב איך מיך אויף און פליה.

ו.

פון שטאָדט לאָזט זיך הערען א מאָדנער הילך. עס רוישט. עס קאָכט. עס זידט. ס'איז ערב־פּסח! א זעלטענער ערב פּסח. א ליכטיגער טאָג. א וואַרעמער אין־דרויסען.

אין מיינע אויגען בעקומט אין דער מינוט די גאַנצע וועלט נאָר איין אַנדער פּנים. אונזער הויף איז א שלאָס. אונזער שטוב איז א פּאַלאַץ. איך בין א פּרינץ. בוזי איז א פּרינצעסין. די קלעצער, וואָס ליגען אָנגעוואָרפען ביי דער שטוב, זענען טענענבוימער און בוקסענבוימער, וואָס ווערען דערמאָנט אין שיר־השירים. די קאַץ, וואָס ליגט ביי דער מהיר און וואַרעמט זיך אויף דער זון, איז פון די פעלד־אינדעלן, פון די א י ל ו ת־ה ש ד ה, וואָס ווערען דערמאָנט אין שיר־השירים. דער בארג, וואָס אויף יענער זייט שוהל — דאָס איז דער ל ב נ ו ן, וואָס ווערד דערמאָנט אין שיר־השירים. די וויבלעך און מיידלעך, וואָס שטעהען אין דרויסען און וואַשען און פּרעסען און כשר'ען אויף פּסח — דאָס זענען די מעכטער פון ירושלים, וואָס ווערען דערמאָנט אין שיר־השירים. אַלעס, אַלעס איז פון שיר־השירים.

איך גיה, די הענד אין די קעשענעס, טרייסל מיט די נים. די נים קלינגען. בוזי געהט מיט מיר טריט ביי טריט. איך קאָן נישט געהן פֿאוואָלי, עס טראָגט מיך אין דער לופֿטען. מיר ווילט זיך פֿליהען, שוועבען, טראָגען זיך ווי איין אָדלער. איך לאָז מיך לויפֿען. בוזי לויפֿט מיט מיר. איך שפּרינג אויף די צענויפּגעלעג־טע קלעצער, פון איין קלאָץ אויפֿ'ן אַנדערען. בוזי שפּרינגט מיט מיר. איך אַרויף, זי אַרויף. איך אַראָפּ, זי אַראָפּ. וועג וועט זיך פֿריהער אייגטיערען? איך האָב געטראָפּען.

— ביז וואַנען איז דער שיעור?

אַזוי זאָגט צו מיר בוזי. און איך ענטפֿער איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

— ע ד ש י פֿ ו ח ה י ו ם — ביז עס וועט א בלאָז טהון דער טאָג, ו נ ס ו ה צ ל ל י ם — און עס וועלען אַנטלויפֿען די שאָטענס — בא־בא־בא! דו האָסט זיך איינגעמיערט, און איך נישט!

ז.

איך פֿיהל מיך גליקליך, וואָס בוזי קאָן נישט דאָס, וואָס איך. און אין דער זעלבער צייט האָב איך אויף איהר רחמנות. עס טהוט מיר וועה דאָס הארץ. עס דאָכט זיך מיר, אַז זי איז פֿערזאָרגט. בוזי האָט שוין אזא טבע: פֿרעהליך־פֿרעהליך — פֿלוצים זאָל זי זיך אַוועקזעצען אין א ווינקעלע און ווייגען שטילערהייט. וויפיעל די מאַמע זאָל זי דעמאָלט נישט טרייסטען, וויפיעל דער טאַטע זאָל זי דעמאָלט נישט קושען — עס העלפט קיין זאַך נישט. בוזי מוז זיך אויסווייגען. נאָך וועמען? נאָכ'ן טאַטען, וואָס איז אזוי פֿריה געשטאָרבען? צי נאָך דער מאַמע, וואָס האָט חתונה געהאַט, אַוועקגעפֿאָהרען און פֿערגעסען דעם זיי־נעזונד? אך, איהר מאַמע, איהר מאַמע! אז מע דערמאָנט איהר די מאַמע, ווערד זי אַלערליי קאָלירען. זי האָלט נישט פון איהר מאַמע. זי רעדט נישט קיין

שלעכט וואַרט אויף דער מאַמע, נאָר זי האַלט נישט פון איהר. איך וויים דאָס פּאַר נעווים. איך קאָן נישט לייִדען, אז בווי זיצט פערזאַרגט. איך זעץ מיך אַוועק נעבען איהר אויף די קלעצער און וויל איהר צעשלאָגען די נערוענקען.

ח.

איך האַלט די הענד אין די קעשענעס. קלינג מיט די נים און זאָג צו איהר:

— טרעף, וואָס איך קאָן טהון, אז איך וויל?

— וואָס קאַנסט דו טהון?

— אז איך וויל, געהען איבער אַלע דיינע נים צו מיר.

— וועסט זיי ביי מיר אָפּגעווינען?

— ניין. מיר וועלען אפילו נישט אָנהויבען שפּיעלען.

— וואָס־זשע, וועסט זיי ביי מיר אַוועקנעמען מיט געוואַלד?

— ניין. זיי געהען אַליין אריבער צו מיר.

זי הויבט אויף איהרע שענע אויגען אויף מיר. איהרע שענע כלויע שיר־השירים־אויגען.

איך זאָג צו איהר:

— דו מיינסט, אפּנים, אז איך טרייב קאַטאַוועס? איך האָב, נאַרעלע, אזא שפּרוך... איך זאָג א פסוק...

זי עפענט אויף די אויגען נאָך שטאַרקער. איך פיהל מיך גרויס. איך נעב איהר צו פערשטעהן, ווי א גרויסער, ווי א העלד:

— מיר, יונגלעך, קאָנען אַלסדינג. ביי אונז אין חדר איז דאָ א חבר, שייקע דער בלינדער רופט מען איהם (ער איז א בלינדער אויף איין אויג), וווייסט ער אַלסדינג. ס'איז נאָר נישטא אזא זאָך אויף דער וועלט, וואָס שייקע זאָל נישט וויסען. אפילו קבלה. וווייסט דו, וואָס הייסט קבלה?

ניין. פון וואַנען זאָל זי וויסען? איך פיהל מיך אויפ'ן זיעבעמען הימעל, וואָס איך קאָן איהר נעבען א לעקציע וועגען קבלה.

— קבלה, נארעלע, איז אזא זאך, וואס קומט צוניטץ. מיט קבלה קאן איך מאכען אזוי, אז איך זאל דיך זעהן, און דו מיך נישט. מיט קבלה קאן איך צאפען ווייז פון א שטיין און גאלד פון דער וואנט. מיט קבלה קאן איך מאכען אזוי, אז מיר ביידע, אזוי ווי מיר זיצען אטא, זאלען מיר זיך אויפהויבען ביז צו דער חמארע און נאך העכער פון דער חמארע!...

ט.

אויפהויבען זיך אין דער הויך מיט בוזי'ן דורך קבלה ביז דער חמארע, און נאך העכער פון דער חמארע, און אוועקפליהען מיט איהר ווייט־ווייט, אויף יענער זייט אוקינוס, — דאס איז נעווען איינער פון מיינע בעסטע חלומות. דארט, אויף יענער זייט אוקינוס, הויבט זיך דאך אן דאס לאנד פון די קארליקעס, וואס קומען ארויס פון די גבורים פון דוד המלך'ס צייטען. די קארליקעס זענען דאך בטבע זעהר גוטע מענשעלעך. לעבען — לעבען זיי נאר פון צוקערקעס מיט מאנדעל־מילך, שפּיעלען גאנצע טעג אויף קלייניע פייפעלעך און טאנצען אלע אינאיינעם א „קאראהאד", האבען קיין מורא נישט פאר קיין זאך און האבען ליעב געסט. פון אונז אז עס קומט עמיצער צו פאהרען, געבען זיי איהם עסען און טרינקען, שענקען איהם די טהייערסטע קליידער מיט אהן א שיעור זילבערנע און גאלדענע כלים, און פארן אוועקפאהרען שטרפען זיי איהם אן פולע קעשענעס מיט דימענטען און מיט ברילייאנטען, וואס וואלגערען זיך ביי זיי, ווי, למשל, ביי אונז מיסט אויף דער גאס.

— ווי מיסט אויף דער גאס? נו?

אזוי האט מיר א מאל א זאג געטהאן בוזי, אז איך האב איהר דערצעהלט פון די קארליקעס.

— דו גלויבסט נישט?

— און דו גלויבסט?

— פֿאַר וואָס נישט?
— וואו האָסט דו דאָס געהערט?
— וואָס הייסט, וואו? אין חדר.
— אַך! אין חדר?...

נידעריגער, נידעריגער לאָזט זיך אַראָפּ די זון און בעפֿאַרבט דעם הימעל מיט א רויטען פֿאַס פון גין־נאָלד. דאָס גאָלד שיינט אָפּ אין בוזי׳ס אויגען. זיי באָדען זיך אין נאָלד!

י.

מיר ווילט זיך זעהר, אז בוזי זאָל נתפּעל ווערען פון שייקעס מעטאָדע און פון די קונצען, וואָס איך קאָן מאַכען מיט קבלה. בוזי אָבער הויבט נישט אָן נתפּעל צו ווערען. אדרבה, עס ווייזט זיך מיר אויס, אז זי לאַכט. וואָס דען בעווייזט זי מיר אַלע איהרע פֿערעלדיגע צייהנדלעך? עס הויבט מיך אָן פערדריסען און איך זאָג צו איהר:

— דו גלויבסט מיר אפשר נישט?

בוזי לאַכט.

— דו מיינסט אפשר, אז איך בשריהם זיך? אז איך טראַכט אויס פון קאָפּ ליגענס?

בוזי לאַכט נאָך שטאַרקער. ע! וויבאַלד אזוי, דאַרף מען זיך מיט איהר אָפּרעכענען! איך ווייס שוין מיט וואָס. איך זאָג צו איהר:

— דער חסרון איז, וואָס דו ווייסט נישט, וואָס הייסט קבלה. דו זאָלסט ווייסען, וואָס קבלה איז, וואָלסט דו אזוי נישט געלאַכט. מיט קבלה, אז איך ווייל, קאָן איך אראָפּברענגען אַהער דיין מאַטע. יאָ־יאָ. און אז דו וועסט מיך שטאַרק בעטען, ברענג איך דיר זי נאָך היינטיגע נאַכט, רייטענריג אויף א שטעקען.

מיט א מאָל הערט זי אויף צו לאַכען. א וואָלקענדעל איז אי־ בערגעלאָפּען איבער איהר שען ליכטיג פנים, און עס ווייזט זיך

מיר אויס, אז די זון איז פלוצים פערפאלען געוואָרען. אויס זון. אויס מאָנ. איך האָב מורא, אז איך האָב א ביסעל איבערגעאפט די מאָס. איך האָב נישט בעראפט אָנריהרען איהר וועהטיג — די מאמע איהרע. איך האָב חרטה אויף דער מעשה. מע דארף עס פערגלעטען. מע דארף זיך מיט איהר איבערבעטען. איך רוק מיך צו צו איהר. זי קעהרט זיך אָפּ פון מיר. איך וויל זי נעמען ביי ?ער האנד. איך וויל איהר זאָגען מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „שובי, שובי, השולמית — קעהר זיך אום צו מיר, בווזי!..." פלוצים הערט זיך א קול פון שטוב ארויס:

— שימעק! שימעק?

שימעק — דאָס בין איך. דאָס רופט מיך מיין מאמע, איך זאָל נעהן מיט'ן טאטען אין שוהל אריין.

יא.

דאָס נעהן מיט'ן טאטען אין שוהל אריין ערב־פסח דאוונען — וואָס קאָן שוין זיין א גרעסערער פערגעניגען? וואָס איז ווערטה דאָס אליין, וואָס מען איז אָנגעטהאָן פון קאָפּ ביז פוס שפאָגעל־ניי, און ס'איז דאָ מיט וואָס צו בעווייזען זיך פאר די חברים? היינט דאָס דאוונען? דער ערשטער יום־טוב'דיגער מעריב? דער ערשטער יום־טוב'דיגער ברכו? אך! וויפיעל תענוגים דער גוטער גאָט האָט אָנגעגרייט פון אידישע קינדערס וועגען!

— שימעק! שימעק?

די מאמע מיינע האָט קיין צייט נישט. „איך וועל נעהן, איך וועל באלד נעהן, אָטאָ נעה איך! איך וויל נאָר זאָגען בוזי'ן צווי וווערטער. מעהר נישט וויי צווי וווערטער"...

און איך זאָג איהר צווי וווערטער. איך בין זיך מודה פאר איהר, אז דאָס, וואָס איך האָב איהר אָט ערשט געזאָגט, איז נישט אמת. מאכען מיט קבלה אווי, אז יענער זאָל פליהען — דאָס קאָן מען נישט. אליין — יא, איך אליין זאָל פליהען — דאָס קאָן איך.

און דאָס וועל איך איחר ווייזען. לאָז נאָר איבערגעהן דער יום־טוב, אזוי מאַך איך די ערשטע פֿרוב. איך וועל זיך אויפהויבען פֿאַר איהר אין די אויגען, אַט דאָ אויף דעם אָרט, וואו די קלעצער ליגען, און וועל אין איין מינוט זיין שוין אויף יענער זייט חמאָרע. פון דאָרט וועל איך זיך נעמען רעכטס, אהינצו־אָ — זעהסט דו? — דאָרט ענדיגט זיך אַלסדינג און עס הויבט זיך שוין אָן דער ים־הקרח.

יב.

בוזי הערט זיך צו מיט קאָפּ. די זון שיקט איהרע לעצטע שטראהלען, צעקושט זיך מיט דער ערד.

— וואָס הייסט דאָס ים־הקרח? — פרענט מיך בוזי.

— ים־הקרח וויסט דו נישט? ים־הקרח הייסט דער פערנלי־ווערטער ים. דאָס וואַסער איז נעריכט אזוי ווי לעבער און נעזאַל־צען אזוי ווי לייאָ. קיין אָקרענטען נעהען נישט אויף איהם. און מענשען, אז זיי האָבען זיך אהין אַריין, קאָנען זיי שוין צוריק נישט קומען קיינמאָל.

בוזי קוקט אויף מיר מיט גרויסע אויגען.

— למאי זשע זאָלסט דו נעהן אהין?

— איך נעה דען, נארעלע? איך פֿליה דאָך. איך פֿליה פון אויבען, אזוי ווי אַיין אָדלער. אין עטליכע מינוט בין איך דאָך שוין ווייטער אויף דער יבשה. דאָרט הויבען זיך אָן די צוועלפֿ הויכע בערג, וואָס שפּריצען מיט פֿייער, און אויפֿן צוועלפֿטען בערג, סאָמע ביי׳ם שפּיץ, שטעל איך זיך אָפּ און נעה צו־פֿוס זיעבען מייל, ביז איך קום צו א נעריכטען וואַלד. נאָכדעם נעה איך וואַלד־אַיין, וואַלד־אויס, ביז איך קום־צו צו א קליין וואַסערעל. דאָס וואַסערעל שווימם איך אַריבער און צעהל אָפּ זיעבען מאָל זיעבען, וואכטט אויס פּאַר מיר אַיין אַלטימשקער מיט א לאַנגען באָרד און פרענט מיך: „וואָס איז דיין באַנעהר?" זאָג איך איהם: „פֿיהר מיך אָפּ צו דער בת־מלכה".

— וואָסער בת־מלכה?

אזוי זאָגט צו מיר בוזי, אזן עס דאַכט זיך מיר, אז זי איז רערשראָקען.

— די בת־מלכה — דאָס איז די שענע פרינצעסין, וואָס מע הערט זי אויפגעהאָפט פון אונטער דער חופה אזן מע האָט זי פאר־כשופ׳ט אזן אוועקגעפיהרט אזן אריינגעזעצט אין א קרישטאָלענעם פאַלאַץ, שוין זיעבען יאָהר...

— וואָס זשע נעהערט זיך עס אָן מיט דיר?

— וואָס הייסט, וואָס נעהערט זיך עס אָן טיט מיר? איך דאַרף דאָך זי באפרייען.

— דו דארפסט זי באפרייען?

— וועל דען?

— מע דארף נישט פליהען אזוי ווייט. פאָלג מיך, מע דארף נישט!...

יב.

אזן בוזי נעמט מיך אָן ביי דער האַנד, אזן איך פיהל, וויי איהר קליין וויים העכטעל איז קאַלט. איך קוק איהר אין די אויגען אריין אזן איך זעה, וויי עס שיינט זיך אָפּ אין זיי די גין־גאַלדענע זון, וואָס געזעגענט זיך מיט׳ן טאָג, מיט׳ן ערשטען ליכטיגען וואַרעמען ערב־פסח טאָג. ביסלעכווייז שטארבט אָפּ דער דאָזיגער טאָג. ווי א ליכט ווערד אויסגעלאָשען די זון. דער הילך, וואָס איז געשטאַנען דעם גאַנצען טאָג, ווערד פערשטארבען. מע זעהט שוין נים כמעט קיין לעבעדיגען מענשען אויף דער גאַס. אין די פענסטער פון די הייזלעך בעווייזען זיך פייערלעך פון די יום־טוב־דיגע בענשליכט. א מאַדנע, א הייליגע שטילקייט רינגעלט אונז ארום, מיך מיט בוזי׳ן, אזן מיר פיהלען זיך פעסט צענויפגענאָסען מיט דער דאָזיגער יום־טוב׳דיגער שטילקייט.

— שימעק! שימעק?

יד.

דאָס דריטע מאָל שוין, אז די מאַמע רופט מיך, איך זאָל גיין מיט'ן מאַטען אין שוהל אַריין. ווייס איך דען אַליין נישט, אז מע דאַרף גיין אין שוהל אַריין? איך וועל דאָ זיצען נאָך א מינוט, איין מינוט, נישט מער. דערהערט בוזי, אז מע רופט מיך, רייסט זי אַרויס איהר האַנד, חאַפט זיך אויף און טרייבט מיך:

— שימעק, דיך רופט מען דאָס, דיך. נעהּ־נעה. שוין צייט. נעהּ־נעה.

איך קלויב מיך נעהן. אויסגעבלאָזען האָט דער טאָג. אויס־געלאָשען האָט די זון. פוני"ם נאָלד איז געוואָרען בלוט. א וויל טעלע האָט א בלאָז געטהאָן, א גרינגס, א קיהלס. בוזי טרייבט מיך, איך זאָל נעהן. איך ווארף אויף איהר דעם לעצטען בליק. נאָר נישט די בוזי, וואָס פריהער. איין אַנדער פנים מיט איין אַנדער חן בעקומט זי אין מיינע אויגען אינ"ם דאָזיגען פער'כשופ'טען אָבענד. „די פער'כשופ'טע פרינצעסין" — פליהט מיר דורך א געדאַנק אין קאָפּ. בוזי לאָזט מיך אָבער נישט לאַנג מיט מיינע נעדאַנקען. זי טרייבט מיך, זי טרייבט מיך, איך זאָל נעהן. איך לאָז מיך נעהן און קוק מיך אום צוריק אויף דער פער'כשופ'טער פרינצעסין, וואָס האָט זיך אינגאַנצען צענויפגענאָסען מיט'ן דאָזיגען פער'כשופ'טען פסח־אָבענד, און איך בליב שטעהן א פער'כשופ־טער. וווייזט זי מיר אָבער מיט דער האַנד: איך זאָל נעהן! איך זאָל נעהן!... און עס מאָהלט זיך מיר אויס, אז איך הער איהר קול, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

— ברח דודי — אַנטלויף, מיין געליעבטער! ודמה לך לצבי — און זיי נעגליכען צו א הירש, אָדער צו א אינד אויף די בשמים־בערג!...

צווייטער טייל.

טיר ריסען נרינס.

א.

— ניכער, בווי, ניכער! — זאג איך צו בווי'ן א טאג פאר שבועות און נעם זי פאר א האנד, און מיר לאזען זיך האסטיג בארג ארויף. — דער טאג שטעהט נישט, נארעלע. מיר דארפען דורכגעהן אזא בארג, און נאכ'ן בארג האבען מיר נאך א טייכעל. איבער'ן טייכעל נעהט א קלארקע פון ברעטער, הייסט עס „דאס ברייקעל". דאס טייכעל לויפט, די זשאבעס קוואקען, די ברעטער שאקלען זיך, הוידען זיך, און ערשט דארט, אויף יענער זייט ברי־קעל — דארט איז ערשט דער אמת'ער גן־ערן, בווי! דארט ערשט הויבען זיך אן מיינע מאיאנטקעס.

— דייגע מאיאנטקעס?

— מיין איך, די „לעוואדע". א גרוים פעלד, וואס ציהט זיך, ציהט זיך אהן א סוף, אהן א ברעג. מיט א גרינער קאלדרע איז דאס איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפרענקעלעך איז דאס בע־שפרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז דאס בעצוויקעלט. און ריחות זאלסט דו הערען דארטען — די שענסטע בשמים פון רער וועלט! און בוימער האב איך דארטען, אהן א שיעור בוימער, הויכע, צווייגענדיגע בוימער. און א בערגעל האב איך מיר דארט, וואס איך זיץ אויף דעם. וויל איך, זיץ איך מיר. וויל איך, הויב איך מיך אויף דורכ'ן „שם־המפורש" און פליה מיר, וו איין אד־לער, העכער פון דער חמארע. איבער פעלדער און וועלדער, איבער ימים און מדבריות, ביז איך קום אויף יענער זייט הרי־חושך...

— און פון דארטען — שלאגט מיך איבער בווי — געהסט דו צו פוס זיעבען מייל, ביז דו קומסט צו א וואסערעל.

— ניין, צו א געדיכטען וואלד... פריהער גערה איך וואלד־איין, וואלד־אוים, און ערשט נאכדעם קום איך צו א וואסערעל...

— דאָס וואָסערל שוויסטט דו אריבער און צעהלסט אָפּ זיעבן מאָל זיעבן...

— וואכסט אויס פּאָר טיר איין אלטימשקער מיט א לאנגן באָרד...

— פרעגט ער דיך: „וואָס איז דיין באָגעהר?"

— זאָג איך איהם: „פיהר מיך אָפּ צו דער בת־מלכה"...

בוזי רייסט אָרויס איהר האנד פון מיין האנד און לאָזט זיך לויפען באָרג אראָפּ. איך לויף איהר נאָך.

— בוזי, וואָס לויפסטו דו אזוי?

בוזי ענטפערט נישט. זי איז ברוגז. זי האָט פיינט די בת־מלכה. אלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת־מלכה...

ב.

וועך בוזי איז — דאָרפט איהר נעדענקען. איך האָב איר שוין אמאל דערצעהלט. נאָר טאָמער האָט איהר פערגעסען, הער איך איר איבער נאָך אמאל.

איך האָב געהאט איין עלטערען ברודער — בעני. איז ער דערטרונקען געוואָרען. נאָך איהם איז געבליבען א וואָסער־מיהל, א יונגע אלמנה, צוויי פערדלעך און איין קינד. האָט מען די מיהל אָפּגעלאָזט. די פערדלעך פערקויפט. די אלמנה האָט חתונה נעהאט ערגיץ ווייט. און דאָס קינד האָט מען געבראכט צו אונז. דאָס איז נעווען בוזי.

חא־חא־חא! אלע מיינען, אז איך און בוזי זענען א ברודער מיט א שוועסטער. מיין טאטען רופט זי טאטע. מיין מאמען רופט זי מאמע. און מיר צווישען זיך לעבען, ווי א ברודער מיט א שוועסטער, און האָבען זיך ליעב, ווי א ברודער מיט א שוועסטער.

ווי א ברודער מיט א שוועסטער? פּאָר וואָס זשע שעהטט זיך פּאָר מיר בוזי?

איין מאל האָט זיך געטראָפען א מעשה. מיר זענען נעבליבען אַליין, אַליין אין צווייען איבער דער גאנצער שטוב. פּאַרנאַכטלעך איז דאָס נעווען. פּינסטערליך שוין. דער טאַטע איז גענאַנגען אין שוהל זאָגען קדיש נאָך מיין ברודער בעני, און די מאַמע — נאָך שוועבעלעך. איך און בוזי האָבען זיך פערשלאָגען אין א ווינקעלע און איך דערצעהל איהר מעשיות. בוזי האָט ליעב, אז איך דערצעהל איהר מעשיות. שענע מעשיות פון'ם חדר, מעשיות פון טויזענד איין נאַכט. זי רוקט זיך צו מיר נאָנץ נאָהענט. איהר האָנד איז אין מיין האָנד.

— דערצעהל, שימעק, דערצעהל.

שטיל לאָזט זיך אראָפּ די נאַכט. פּאַוואַלי קלעטערען אויף די וועגד די שאַטענס, ציטערען, פּויזשען אויף דער ערד און צעקריכען זיך. קוים־קוים ווּאָס מיר זעהען זיך. נאָר איך פיהל, איהר הענטעל ציטערט, און איך הער, איהר הערצעל קלאַפּט, און איך זעה, איהרע אויגען אין דער פינסטער גלאַנצען. פּלוצי־ רייסט זי אַרויס איהר האָנד פון מיין האָנד. „ווּאָס איז, בוזי?" „מע טאָר נישט". „ווּאָס טאָר מען נישט?" „האַלטען זיך ביי די הענד". „פּאַר ווּאָס? ווער האָט דיר געזאָגט?" „איך. וויים אַליין". „מיר זענען דען פרעמדע? מיר זענען דען נישט שוועסטער און ברודער?" „ע! ווען מיר זאָלען זיין שוועסטער און ברודער!"... — ציהט אויס בוזי, און עס הערט זיך מיר אין איהרע ווערטער דאָס לשון פון שיר־השירים: „מי יתנך כאח לי — פּאַר ווּאָס ביזט דו נישט מיר א ברודער?"

תמיד אזוי. רער איך פון בוזי'ן, דערמאָן איך מיך אין שיר־השירים.

ג.

ווּאו זשע האַלטען מיר? ערב־שבועות. מיר לויפען בערג־אראָפּ. פּריהער בוזי, נאָכדעם איך. בחי איז אויף מיר ברוגז

פאר דער בת־מלכה. אלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת־מלכה. בוזי׳ס ברוגז זיין, איהר זאָלט גאָר קיין יסורים נישט האָבען, דויערט נישט אפילו אזוי פיעל, ווי איך רעד צו אייך. אָט קוקט זי שוין וויעדער אויף מיר מיט איהרע גרויסע ליכטיגע פערטראכטע אויגען. פערוואָרפט די האָר ארונטער און זאָגט צו מיר:

— שימעק! אוי, שימעק! טהו נאָר א קוק. זעה א הימעל. דו זעהסט גאָר נישט וואָס אין דרויסען טהוט זיך!

— איך זעה, נאָרעלע. וואָס דען, איך זעה נישט? איך זעה א הימעל, איך פיהל א וואָרעם ווינטעלע, איך הער פויגעלעך פישטשען און צוויטשען און טראָגען זיך איבער אונזערע קעפ. דאָס איז אונזער הימעל, אונזער ווינטעלע, אונזערע פויגעלעך — אלס־דינג איז אונזערס, אונזערס, אונזערס! געב אהער דיין האַנד, בוזי!...

ניין. זי גיט מיר נישט די האַנד. זי שעהמט זיך. למאי שעהמט זיך פאר מיר בוזי? למאי איז זי רויט געוואָרען?

— דארטען — זאָגט מיר בוזי און לויפט פאראויס — דארטען, אויף יענער זייט בריקעל... און עס דאכט זיך מיר אוים, אז זי רעדט צו מיר מיט׳ן לשון פון שולמית, וואָס אין שיר־השירים: „לכה דודי — קום, טהייערער! לאָמיר נעהן אין פעלד ארויס! לאָמיר נעכטיגען אין די דערפער! לאָמיר זיך פערערען אין די ווייננגערטנער! לאָמיר זעהען, אויב דער ווייגשטאק בליהט? אויב דער ווייגצוויינ האָט זיך פאנאנדער־געוומען? אויב די מילגראָמען שפראָצען?“...

און אָט זענען מיר ביי׳ם בריקעל.

ד.

דאָס מייכעל לויפט, די זשאבעם קוואקען און די ברעטער שאָק־לען זיך, הוידען זיך, און בוזי ציטערט.

— אי, ביזט דו, בוזי, א... וואָם האָסט דו מורא, נאָרעלע? האַלט זיך אָן אָן מיר, אָדער נעב, לאָם איך דיך ארומנעמען. איך דיך און דו מיך. זעהסט דו? אָט אזוי. אָט אזוי. אוים בריקעל.

און אזוי ווי מיר האָבען זיך ארומגענומען, אזוי געהען מיר שוין אין צווייען, איינע אַליין איבער דעם דאָזיגען גן־ערן. בוזי האַלט זיך אָן מיר שטאַרק, זעהר שטאַרק. זי שווייגט. נאָר עס דאַכט זיך מיר, אז זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „אני לדודי ודודי לי — איך בין דיינע און דו ביזט מיינער"...

די לעוואָדע איז גרויס. זי ציהט זיך אָהן א סוף, אָהן א ברעג. מיט א גרינער קאָלדרע איז זי איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפּרענקעלעך איז זי בעשפּרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצוויקעלט. און ריחות שמעקען דאָ, די שענסטע בשמים פון דער וועלט! און מיר נעהען ביידע ארומגענומען, איינע אַליין, אין צווייען, אינ'ם דאָזיגען גן־ערן.

— שימעק! — זאָגט מיר בוזי און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין און רוקט זיך צו צו מיר נאָך נעהענטער. — וועז וועלען מיר אָנהויבען רייסען גרינס אויף שבועות?

— דער טאָג איז נאָך נענוג גרוים, נאָרעלע! — זאָג איך צו איהר און איך ברען. איך וויים נישט, וואוהין זאָל איך קוקען פריהער: צי אין דער יאַרמעלקע פונ'ם בלאָהען הימעל? צי אויף דער גרינער קאָלדרע פונ'ם בריטען פעלד? צי אהין, אין עס וועלט אריין, דאָרטען, וואו דער הימעל גענהט זיך צענויף מיט דער ערד? צי אין בוזי'ס ליכטיג פנים זאָל איך אריינקוקען, אין בוזי'ס שענע גרויסע אויגען, וואָם וועזען מיר אוים טיף, ווי דער הי־מעל, און פערטראַכט, ווי די נאַכט? תמיד זענען איהרע אויגען פערטראַכט. א מיעפער זאָרג ליגט אין זיי פערבאָרגען. מיט א שטילען טרויער זענען זיי איבערגעצויגען. איך וויים איהר זאָרג,

מיר איז בעקאנט איהר טרויער. זי טראגט א גרויסען וועהטיג אין הארצען. א פערדראס אויף איהר מאמע, וואס האט חתונה געהאט פאר א פרעמדען טאטען און איז צוועקגעפאהרען פון איהר אויף שטענדיג, אויף אייביג, גלייך ווי זי וואלט איהר אנגעקעהרט א פרעמדע. אין שטוב טאר איהר מומער'ס נאמען נישט דערמאנט ווערען, גלייך ווי זי וואלט נאר קיין מאל נישט געהאט קיין מאמע. מיין מאמע — דאס איז איהר מאמע. מיין טאטע — דאס איז איהר טאטע. און זיי האבען זי ליעב, ווי איין אייגען קינד, ציטערען איבער איהר, געבען איהר נאך, וואס איהר הארץ גלוסט. נישטא קיין צו טהייערס פאר בוזי'ן. בוזי האט געזאגט, אז זי ווילל געהן מיט מיר אנרייסען גרינס אויף שבועות (דאס האב איך זי ארויפגעפיהרט דערויף), האט דער טאטע א זאג געטהאן צו דער מאמע: „ווי מיינסט דו?" און בעת מעשה האט ער אריבערגעקוקט אריבער די זילבערנע בריללען און נעגלעט זיך די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־באדד. און עס געהט אווענק א שמועס צווישען טאטע־מאמע וועגען אונזער געהן אליין הינטער דער שטאדט ארוים אנרייסען גרינס אויף שבועות:

דער טאטע: וואס זאגסט דו?
די מאמע: וואס זאגסט דו?
דער טאטע: זאל מען זיי לאזען געהן?
די מאמע: פאר וואס זאל מען זיי נישט לאזען געהן?
דער טאטע: איך זאג דען, אז ניין?
די מאמע: וואס זשע דען זאגסט דו?
דער טאטע: איך זאג נאר, צי זאלען זיי געהן?
די מאמע: פאר וואס זאלען זיי נישט געהן?

און אזוי ווייטער. איך ווייס, וואס זיי קוועטשען. אפשר צוואנציג מאל זאגט מיר אן דער טאטע, און נאכ'ן טאטען אויך די מאמע, אז דארט איז דא א בריקעל, און אונטער'ן בריקעל איז דא א וואסער — א טייכעל, א טייכעל, א טייכעל...

ה.

מיר, איך און בוזי, האָבען שוין לאַנג פערגעסען דאָס בריקעלע מיט'ן וואַסער, מיט'ן טייבעלע. מיר טראָגען זיך איבער דער בריי־טער פרייער לעוואָדע, אונטער'ן ברייטען פרייען הימעל. מיר לוי־פען איבער'ן גרינעם פעלד, פאַלען און קאַטשען זיך אינ'ם שמע־קענרינען גראָז. מיר שטעהען אויף, פאַלען און קאַטשען זיך נאָך א מאָל און נאָך א מאָל, און קיין גרינס אויף שבועות הויבען מיר נאָך אלץ נישט אָן צו רייסען. איך פיהר בוזי'ן אין דער לענג און אין דער בריים איבער דער לעוואָדע. איך בעריהם זיך פאַר איהר מיט מיינע מאיאָנטקעס.

— זעהסט דו אָט די בוימער? זעהסט דו אָט דעם זאַמד? זעהסט דו אָט דאָס בערגעל?

— איז דאָס אין גאַנצען דיינס?

אזוי זאָגט צו מיר בוזי, און איהרע אויגען לאַכען. מיר פער־דריסט עס, וואָס זי לאַכט. תמיד איז ביי איהר אזא טבע לאַכען פון מיר. איך בלאָז זיך אָן און קערעוועט מיך אַפּ אויף א וויילע פון בוזי'ן. שטויסט זיך בוזי, אז איך בין ברוגז. פערגעהט זי צו מיר פון פאַרעגט, פערקוקט מיר אין די אויגען אריין און נעמט מיך אָן ביי דער האַנד און זאָגט צו מיר: „שימעק!"... פליהט אוועק דער רוגז און אלץ ווערד פערגעסען. און איך נעם זי פאר דער האַנד און איך פיהר זי צו מיין בערגעל, דאַרטען, וואו איך זיץ מיר תמיד, אלע יאָהר. וויל איך, זיץ איך מיר. וויל איך. הויב איך מיך אויף דורכ'ן „שם־המפורש" און פליה מיר, ווי אַיין אָדלער, העכער פון דער חמארע, איבער פעלדער און וועלדער, אי־בער ימים און מדבריות...

ו.

דאַרטען, אויפ'ן בערגעל, זיצען מיר, איך און בוזי (קיין גרינס אויף שבועות האָבען מיר נאָך אלץ נישט אָנגעריסען), און דער־צעהלען מעשיות. דאָס הייסט: איך דערצעהל און זי האַרכט.

איך דערצעהל איהר פון דעם, וואס וועט זיין אמאל, אמאל, אז איך וועל זיין א גרויסער און זי א גרויסע און מיר וועלען זיך נעמען... מיר וועלען זיך באלד אויפהויבען דורכ'ן שם־המפורש אריבער דער חמארע און וועלען ארומרייזען די גאנצע וועלט. פריהער וועלען מיר זיין אין אלע לענדער, וואו אלכסנדר מוקדון איז געווען. און נאכדעם וועלען מיר געבען א פאהר־איבער קיין ארץ־ישראל. דארט וועלען מיר זיין אויף אלע בשמים־בערג, אין אלע ווינגערטנער, אנשטופען פולע קעשענעס מיט באקסערען, פייגען, טייטלען און אייבירטען און אוועקפליהען פון דארטען נאך וויטער און וויטער. און אומעטום וועלען מיר אפטהון איין אנדער שפיצעל, וואהרום קיינער וועט דאך אונז נישט זעהען...

— קיינער וועט אונז נישט זעהען? — פרעגט מיך בוזי און חאפט מיך אן פאר די הענד.

— קיינער, קיינער! מיר וועלען זעהען אלעמען, און אונז וועט נישט זעהען קיינער!

— וויבאלד אזוי, שימעק, האב איך צו דיר א בקשה.

— א בקשה?

— א קלייניע בקשה...

נאר איך וויים פריהער איהר בקשה. זי וויל, אז מיר זאלען זיך דורכפאהרען אהין, וואו איהר מאמע האט חתונה געהאט. אפטהון עפים א שפיצעל איהר שטיעפטאטען...

— פאר וואס נישט? — זאג איך צו איהר. — מיט'ן גרעסטען כבוד! אויף מיר מענסט דו זיך שוין פארלאזען, נארעלע. איך קאן זיי אפטהון אזעלכעס, אז זיי זאלען מיך האבען צו נערענקען!

— נישט זיי, נאר א י ה ם, א י ה ם א ל י י ן. — בעט זיך ביי מיר בוזי. נאר נישט אזוי גיך פועל'ט זי דאס ביי מיר. מיך, אז מע צע'כעס'ט, איז מיט סכנת נפשות! וואס הייסט, איך וועל איך איהר אפשווייגען אזא מעשה? א פאטעפאלנעסט פון א וויי־בעל — נעמען און חתונה האבען מיט איין אנדער טאטען, פערפאה־

רען צו אלדי שוואַרצע יאָהר און אַוועקוואַרפען א קינד, נישט אריינשרייבען קיין בריוועל אפילו! היתכן? וואו איז דאָס נע־ הערט געוואָרען אזא רציחה?!...

ז.

אומזיסט האָב איך מיך אזוי צעפלאַקערט. איך האָב חרטה, ווי הינט עסען מיך. נאָר ס'איז שוין פאַרפאַלען. בוזי האָט פערשטאַלט דאָס פנים מיט ביידע הענד. זי ווייניט? איך וואָלט געוומען און צעריסען זיך אליין אויף שטיקלעך! צו וואָס האָט מיר געטוינט אַנריהרען איהר וועהטיג — די מאַמע איהרע? שטיל אין הארצען ביי זיך רופ איך מיך אָן מיט אַלע מיאוס'ע נעמען: „פערד! בהמה! אָכס! קאַלב! לעקיש! לאַנגע צונג!"... איך רוק מיך צו צו איהר. איך נעם זי אָן ביי דער האַנד: „בוזי! בוזי!" איך ווייל איהר זאָגען מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „הראיני את מראיך — לאָז מיך זעהן דיין פנים, השמיעיני את קולך — לאָז מיך הערען דיין שטים"...

פלוצים... פון וואַנען האָבען זיך געוומען אהער דער טאַטע מיט דער מאַמע?

ח.

דעם טאַטענס זילבערנע בריללען גלאַנצען פון דער ווייטען. די זילבערנע פעדים פון זיין זילבער־באָרד האָבען זיך צעלאָזט אויפ'ן ווינטעל. און די מאַמע מאַכט צו אונז פון דער ווייטען מיט דער פעטשייליע. מיר ביידע, איך און בוזי, זענען געבליבען זיצען, ווי געלעהמט. וואָס טהוען דאָ טאַטע־מאַמע?

דאָס זענען זיי נעקומען צו אונז אהער, געוואָהר ווערען, וואָס מיר מאַכען. צי האָט זיך ניט געטראָפען מיט אונז, חס־ושלום,

עפּיס אַיין אומגליק? א קשיא אויף א מעשה — א בריקעל, א וואַסער, א טייבעל, א טייבעל, א טייבעל...

מאַדנע טאַטע־מאַמע!

— און וואו איז אייער גרינס?

— וואָסער גרינס?

— דאָס גרינס, וואָס איהר זענט נענאַנגען אַנרייסען אויף שבועות?...

מיר בויידע, איך און בוזי, קוקען זיך איבער. איך פערשטעה איהרע אויגען. איך פערשטעה איהר קוק. און עס דאַכט זיך מיר, אז איך הער, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

„מ י י ת נ ך כ א ח ל י — א, וועז דו ביזט מיר א ברודער!... פּאַר וואָס ביזט דו מיר נישט קיין ברודער?"...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— מילא, גרינס אויף שבועות וועט שוין מסתמא ווי עס איז זיין. — זאָגט דער טאַטע מיט א שמייכעל, און די זילבערנע פערעם פון זיין זילבער־באַרד גלאַנצען אַפּ אין די ליכטיגע שטראַהלען פון דער גינגאַלדענער זון. — אבי, געלויבט דער אויבערשטער, די קינדער זענען געזונד און ס'איז זיי חלילה קיין זאַך נישט געשעהען.

— געלויבט איז גאָט! — ענטפערט איהם די מאַמע און ווישט זיך מיט דער פעטשייליע דאָס רויטע פערשוויצטע פּנים. און בויידע קוועלען זיי אַן, ווערען בריייטער ווי לענגער.

מאַדנע, מאַדנע טאַטע־מאַמע!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

דריטער פּיוט.

אין דער דאָזיגער נאַכט.

א.

„לבני היקר מוהר"ר...

„איך שיק דיר 00 רו"כ און בעט דיך, מיין זוהן, זאָלסט מיר מהון צוליעב און קומען צו פּאָהרען אהיים אויף פּסח. עס איז מיר א בזיון פּאר דער וועלט אויף מיינע עלטערע יאָהרען. מע האָט איין שטיקעל זוהן א בן־יחיד, און מען איז ניט זוכה איהם צו זעהן. אויך די מאַטע בעט דיך רחמים, אז דו זאָלסט למען־השם קומען צו פּאָהרען אויף פּסח. און זיי וויסען, אז בוזי'ן קומט מזל־טוב. זי איז למזל א כלה נעוואָרען. אם־ירצה־השם, שבת נאָך שבועות איז די חתונה.

מטני אָביך..."

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

אָט דאָס שרייבט צו מיר מיין טאַטע — דאָס ערשטע מאָל אזוי שארף. דאָס ערשטע מאָל פּאר דער גאַנצער צייט, פון זינט מיר זענען זיך צעגאַנגען. און צעגאַנגען זענען מיר זיך מיט'ן טאַטען שטיל, נישט געקריעגט זיך. איך האָב וויעדערשפּעניגט זיין געבאָט. נישט געוואָלט געהן אין זיינע וועגען. געגאַנגען מיין אייגענעם וועג — זיך אוועקגעלאָזט לערנען. פּריהער איז ער געווען ברונז, געזאָגט, אז ער וועט מיר קיינמאָל ניט מוחל זיין, סיידען ער וועט ליגען אויפ'ן טוידמען־בעט. דערנאָך האָט ער מיד מוחל געווען. דערנאָך האָט ער מיר אָננעהויבען שיקען נעלד: „איך שיק דיר 00 רו"כ און עס לאָזט דיר גריסען די מאַטע גאָר פּריינדליך". קורצע, טרוקענע בריעף. אויך מיינע בריעף צו איהם זענען געווען קורצע, טרוקענע בריעף: „דיין בריעף מיט די 00

רו"כ האָב איך מקבל געווען אוֹן לאָז גריסען דער מאמען נאָר פריינדליך".

קאָלט, מוראָ'דיג קאָלט זענען געווען אונזערע ביידענס בריוו־לער. וועֶר האָט צייט געהאַט דאָס צו בעמערקען אין דער וועלט פון חלומות, וואו איך האָב מיך געפונען? נאָר דעם טאַטענס בריעף אָציגד האָט מיך אויפגעוועקט. ניט אזוי דעם טאַטענס קלאָגען זיך, וואָס ס'איז איהם א בזיון פאָר דער וועלט (איך בין מיך מודה). אוֹן ניט אזוי דער מאמעס בקשה, וואָס זי בעט רחמים — קיין זאָך האָט מיך אזוי ניט געגומען (איך בין מיך מודה), ווי די עטליכע וועֶרטער: „אוֹן זיי וויסען, אז בוזי'ן קומט מזל־טוב"...

בוזי — אָט די בוזי, וואָס איהר גליבען איז ניטא אין ערגיץ ניט, סיידען אין שיר־השירים. אָט די בוזי, וואָס איז איינגעקניפט אוֹן אויסגעבונדען מיט מיינע יונגע יאָהרען. אָט די בוזי, וואָס איז אלע מאל געווען די פער'כשופ'טע בת־מלכה פון אלע מיינע וואונדערליכע בבא־מעשיות, די שענסטע פרינצעסין פון מיינע נאָלדענע חלומות — אָט די בוזי איז איצט א כלה? עמיצענס, ניט מיינע?!...

ב.

וועֶר איז בוזי? — אך, איהר וויסט ניט, וועֶר בוזי איז? איהר האָט פערגעסען? איך מוז אייך נאָך א מאל איבערדערצאָהלען איהר ביאָגראָפיע אין קורצען, אוֹן מיט דעם איינענעם לשון, וואָס איך האָב אייך דערצאָהלט אמאל, מיט יאָהרען צוריק.

איך האָב נעהאַט אַיין עלטערען ברודער — בעני. איז ער דערטרונקען געוואָרען. נאָך איהם איז פערבליבען א וואָסער־מיהל, א יונגע אלמנה, צוויי פערדלעך אוֹן איין קינד. האָט מען די מיהל אָפּגעלאָזט, די פערדלעך פערקויפט. די אלמנה האָט התונה געהאַט אוֹן איז אוועקגעפאָהרען ערגיץ ווייט. אוֹן דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז אין שטוב אריין.

דאָס איז בוזי.

און שען איז בוזי, ווי די שענע שולמית, וואָס פון שיר־השירים. אַלע מאָל, וועו איך האָב געזעהען בוזי'ן, האָב איך מיך געמוזט דערמאָנען אין דער שולמית, וואָס פון שיר־השירים. און אַלע מאָל, וועו איך האָב געלערענט אין חדר דעם שיר־השירים, איז מיר געקומען אַקעגען בוזי.

איהר נאָמען איז פערצוויגען פון אַסתר־ליבע: ליבוזי — בוזי. מיט מיר אינאיינעם איז זי געוואָכסען. מיין מאַטען רופט זי מאַטע. מיין מאָמען רופט זי מאָמע. אַלע האָבען געמיינט, אז מיר זענען א ברודער מיט א שוועסטער. און מיר האָבען זיך ליעב געהאַט, ווי א ברודער מיט א שוועסטער.

ווי א ברודער מיט א שוועסטער פלעגען מיר זיך פערקלויבען אין א ווינקעלע, און דאַרט פלעג איך איהר דערצעהלען בבא־מעשיות פון חדר, פון מיין חבר שייקע, וואָס ווייסט אַלסדינג, אפילו קבלה. דורך קבלה, האָב איך איהר געזאָגט, קאָן איך מאַכען קונצען: צאַפען ווין פון א שמיין און נאָלד פון דער וואַנד. מיט קבלה, האָב איך איהר געזאָגט, קאָן איך מאַכען אזוי, אז מיר ביידע זאָלען זיך אויפהויבען ביז דער חמארע, און נאָך העכער פון דער חמארע. אך, האָט זי ליעב געהאַט האַרכען פון מיר מעשיות! איין מעשה נור האָט בוזי פיינט געהאַט פון מיר צו האַרכען: פון א בת־מלכה, פון א פרינצעסין, וואָס מע האָט זי פער'כשופ'ט, אויפגענחאפט פון אונטער דער חופה און אריינגעזעצט אין א קרישטאַלענעם פאַלאַץ אויף זיעבען יאָהר, און איך פליה זי אויסלייזען... אַלסדינג האָט בוזי ליעב געהאַט צו הערען, נאָר ניט פון קיין פער'כשופ'טער בת־מלכה, וואָס איך זאָל דאַרפען פליהען זי אויסלייזען. „מע דאַרף ניט פליהען אזוי ווייט, פאַלג מיך, מע דאַרף נישט!"... אזוי האָט געזאָגט צו מיר בוזי, צוועקגעשטעלט אויף מיר איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען.

אָט דאָס איז בוזי.

איצט שרייבט מען מיר, אז עס קומט איהר מזל־טוב. זי איז א כלה געווארען. בווז איז א כלה. עמיצענס א כלה. עמיצענס, ניט מיינע! האָב איך מיך אַוועקגעזעצט און אָפּגעענטפערט דעם טאטען מיט א בריעף:

„לכבוד אָבי היקר מוהר"ר...

„דיין בריעף מיט די 00 רו"כ האָב איך מקבל געווען. אין עטלעכע טעג ארום, ווי נור איך וועל פארטיג, אזוי קום איך צו פּאָהרען. אויף די ערשטע טעג פּסח, אָדער אויף די אנדערע — נאָר זיין וועל איך. איך לאָז גריסען דער מאמען גאָר פריינדליך. און בווז'ן — מזל־טוב. איך ווינש איהר גליק...

ממני בנך..."

ג.

ס'א ליגען. נישט איך האָב געהאט מיט וואָס פארטיג צו ווערען. נישט איך האָב געדארפט וואַרטען עטליכע טעג. דעם זעלבען טאָג, וואָס איך האָב בעקומען פונ'ם טאטען דעם דאָזיגען בריעף און געענטפערט מיט מיין בריעף, האָב איך מיך אויפגעזעצט און בין געפלויגען אהיים און בין געקומען צו פליהען פונקט דעם טאָג, וואָס ערב יום־טוב. אין א וואַרעמען ליבטיגען ערב פּסח'יגען טאָג.

און האָב געטראָפען מיין שטעדטעל פונקט אזוי, ווי איך האָב עס איבערגעלאָזט אמאָל, מיט יאָהרען צוריק. נישט פערענדערט אויף א האָר, נישט געמינערט א טראָפען. די אייגענע שטאָדט. די אייגענע מענשען. דער אייגענער ערב־פּסח'יגער אין־דרויסען מיט'ן אייגענעם ערב־פּסח'יגען מאַרעאָם.

איין זאַך נור האָט געפעהלט: דער שיר־השירים. ניין. עס איז שוין נישט מעהר שיר־השירים'דיג, ווי ס'איז געווען אמאָל, מיט יאָהרען צוריק. אונזער הויף איז שוין נישט מעהר שלמה המלך'ס וויננגאָרטען, וואָס אין שיר־השירים. דאָס האָלץ מיט די

קלעצער, מיט די ברעטער, וואָס ליגען אָננעוואָרפען ביי אונזער שטוב, איז שוין נישט מעהר טענענבוימער און בוקסענבוימער. די קאַץ, וואָס ליגט ביי דער טהיר און וואַרעמט זיך אויף דער זונן, איז שוין נישט מעהר פון די פעלד־אינדען, וואָס בעגעגענען זיך אין שיר־השירים. דער בארג, וואָס אויף יענער זייט שוהל, איז שוין ניט מעהר דער לבנון. ניט מעהר פון די בשמים־בערג... די ווייב־לעך און מיידלעך, וואָס שטעהען אין דרויסען און וואַשען און פּרע־סען און רייניגען און כשר'ען אויף פּסח, זענען שוין ניט מעהר די טעכטער פון ירושלים, וואָס ווערען דערמאָנט אין שיר־השירים... ווּאו איז אהינגעקומען מיין אמאָליגע יונגע, פרישע, קלאָרע, ליכ־טיגע, מיט בשמים שמעקענדיגע שיר־השירים־ווערט?...

ד.

איך האָב געטראָפען מיין היים פונקט אזוי, ווי איך האָב זי איבערגעלאָזט מיט יאָהרען צוריק. נישט פערענדערט א האָר, נישט געמינערט א טראָפען. דער טאַטע — ווי געווען. נאָר זיין זילבער־בארד איז געוואָרען עטוואָס נאָך מעהר געזילבערט. זיין בריטער וויסער געקנייטשטער שטערן — נאָך עטוואָס מעהר געקנייטשט. אפּנים, פון דאגות...

אויך די מאַמע — ווי געווען. נאָר דאָס רויטע פּנים איז גע־וואָרען געלבלעך. און דאַכט זיך מיר, אז קלענער איז זי געוואָרען אין וואוכס. און אפשר וווייזט זיך מיר אוים, דערפאַר ווייל זי האָט זיך אביסעל אייגנעבויגען, אייגנעבויגען צו דער ערד? און די אויגען זענען איהר רויטלעך און מיט קישעלעך, ווי אונטערגעשוואָ־לען. שוין זשע פון געווייַן?...

אויף וואָס האָט געווויינט מיין מאַמע? אויף וועמען? אויף מיר, איהר בן־יחיד, וואָס איך האָב ניט געוואָלט פאָלגען דעם טא־טען און האָב וויעדערשפּעניגט זיין געבאָט, נישט געוואָלט געהן אין זיינע וועגען, געגאַנגען מיין אייגענעם וועג, זיך אוועקגעלאָזט לער־

נען אוּן אזוי לאַנג אין דער היים נישט געווען? צי אויף בוזי'ן וויינט מיין מאַמע, וואָס האָט חתונה שבת נאָך שבועות?...

אָך, בוזי! אויך זי האָט זיך אויף קיין האָר ניט פּערענדערט. ניט געמינערט א טראָפּען. אויסגעוואַכסען איז זי נור. אויסגעוואַכסען אוּן שענער געוואָרען. נאָך שענער, ווי וועַן ס'ניט איז אמאָל. הויך אוּן שלאַנק אוּן רייף אוּן מלא חן. אויגען — די זעלבע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. נאָר מעהר פערטראַכטע, ווי אמאָל פערטראַכטע, פערטיעפטע, פערזאָרגטע, שענע, בלויע שיר־השירים־אויגען. אוּן א שמייכעל אויף די ליפּען. אוּן פריינדליך, אוּן ליעב, אוּן היימיש, אוּן צוגעלאָזט, אוּן שטיל, ווי א טויב, צנועה'דיג־שטיל.

קוק איך אויף בוזי'ן, דערמאָן איך מיך אָן יענער בוזי, וואָס אמאָל. דערמאָן איך מיך אָן איהרע נאָר־וואָס אויפגענייהטע יום־טוב'דיגע קליידלעך, וואָס די מאַמע האָט איהר דעמאָלט אויפגענייהט אויף פּסח. דערמאָן איך מיך אָן איהרע נייע קליינע יום־טוב'דיגע שיכלעך, וואָס דער טאַטע האָט איהר דעמאָלט נעקויפט אויף פּסח. אוּן דערמאָן איך מיך אָן יענער בוזי, וואָס אמאָל, אזוי קומט מיר ניט־וויל־ענדיג דאָס לאַנג־פערגעסענע שיר־השירים וויעדער א מאָל, א פּסוק נאָך א פּסוק: „אויגעלעך ווי טייבעלעך, הערעלעך ווי ציעגעלעך, גליטשען זיך באַרג־אַראָפּ... צייהנדעלעך — ווייסע שעפּעלעך, נאָר־וואָס פון טייך אַרויס, איינס אוּן איינס. שנירעלעך — איהרע ליפּען. אז זי רעדט, איז צוקער־זים"...

איך קוק אציינד אויף בוזי'ן, אוּן עס ווערד שוין אלעס וויעדער שיר־השירים'דיג, ווי אמאָל־אמאָל, מיט יאָהרען צוריק.

ה.

— בוזי, דיר קומט מזל־טוב?

זי הערט ניט. וואָס זשע האָט זי אראָפּגעלאָזט די אויגען? וואָס זשע זענען רויט געוואָרען איהרע בעקלעך? ניין. איך מוז

איהר אָפּגעבען מזל־טוב.

— מזל־טוב דיר, בוזי!

— מיט מזל זאָלסט דו לעבען.

און מעהר ניט. פּרעגען זי — קאָן מען ניט. רעדען מיט איהר — איז ניטאָ וואו. עס לאָזט מיך ניט דער טאָטע. עס לאָזט מיך ניט די מאַמע. עס לאָזען מיך ניט די קרובים, די משפּחה, די שכנים, וואָס קומען אַריין מיך מקבל־פּנים זיין. דער אַריין, דער אַרויס. אַלע שטעהען אַרום מיר. אַלע בעטראַכטען מיך, ווי א בער, ווי א מאַדנע בעשעפּעניש פון אַיין אַנדער וועלט. אַלע ווילען מיך זעהען און הערען, וואָס איך מאַך און וואָס איך טהו — אַזא צייט ניט געזעהען זיך!

— דערצעהל זשע אונז עפּים נייעס: וואָס האָסט דו געזעהען, וואָס האָסט דו געהערט?

און איך דערצעהל זיי נייעס, וואָס איך האָב געזעהען און וואָס איך האָב געהערט. און איך קוק בעת מעשה אויף בוזי'ן. איך זוך איהרע אויגען און בעגעגען מיך מיט איהרע אויגען. מיט איהרע גרויסע, טיעפע, פערזאָרגטע, שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. נאָר איהרע אויגען זענען שטום, ווי איהרע ליפּען, ווי זי אַליין. גאָרניט זאָגען מיר איהרע אויגען. גאָלע גאָרניט. און עס קומט מיר אַקעגען, ווי אַמאָל, דער שיר־השירים, א פּסוק נאָך א פּסוק: „גן נעול אחותי כלה — א גאָרטען א פערשלאָסענער איז מיין שוועסטער די כלה. א גאָרטען א פערשלאָסענער, א קוואל א פער־זיגעלטער"...

ו.

און א שטורם הויבט זיך אויף ביי מיר אין קאָפּ, און א פּייער אין האַרצען. א פּייער — ניט אויף קיינעם, נאָר אויף זיך אַליין. אויף זיך און אויף יענע חלומות, נאָררישע, יונגעלשע, גאָלדענע חלומות, וואָס צוליעב זיי האָב איך פערלאָזען טאָטע־מאַמע. צור

ליעב זיי האָב איך פערגעסען אַן בוזי'ן. צוליעב זיי האָב איך מקריב געווען א שטיק פון מיין לעבען, פערשפּיעלט מיין גליק, פערשפּיעלט, פערשפּיעלט אויף אייביג!

פערשפּיעלט? ניין. עס קאָן ניט זיין. עס קאָן ניט זיין! אָט בין איך דאָך געקומען. בעצייטענס געקומען... לאָם איך נור בלייבען מיט בוזי'ן אַליין. לאָם איך נור רעדען מיט איהר פּאָר וואָרטער. נאָר ווי קאָן איך רעדען מיט בוזי'ן א פּאָר וואָרטער, אז אַלע זענען דאָ? אז אַלע זענען זיי אַרום מיר? אַלע בעטראַכטען מיך, ווי א בער, ווי א בעשעפּעניש פון איין אַנדער וועלט. אַלע ווילען מיך זעהען און הערען, וואָם איך מאַך און וואָם איך טהו — אזא צייט ניט געזעהען זיך!

מעהר פון אַלע הערט מיך אויס דער טאַטע. איבער א ספר זיצט ער, ווי אַלע מאָל, און פערקנייטשט איז זיין בריייטער שטערן, ווי אַלע מאָל, און קוקט אויף מיר אריבער די זילבערנע בריליען און גלעט זיך די זילבערנע פּעדעם פון זיין זילבער־באָרד, ווי אַלע מאָל. און עס דאַכט זיך מיר, אז ער קוקט אויף מיר ניט אזוי, ווי אַלע מאָל. ניין, ס'איז ניט דער קוק, וואָם אמאָל. איך פיהל עס. דער מענש איז בעלעדיגט. איך האָב וויעדערשפּעניגט זיין געבאָט. ניט געוואָלט נעהן אין זיינע וועגען. געגאַנגען מיין אייגענעם וועג...

אויך די מאמע שטעהט ביי דער זייט, אוועקגעוואַרפען די קיך מיט'ן ערב־פּסה, און הערט מיך מיט טרערען אויף די אויגען. מיט'ן שפּיץ פּאַרטוך וויישט זי בגנבה א טרער, חאָטש דאָם פּנים שמייכעלט, און זי הערט, ווי איך דערצעהל, און זי קוקט מיר אין מויל אַריין און שלינגט, שלינגט איטליכס וואָרט מיינס.

אויך בוזי זיצט אקענען מיר, די הענד צענויפגעלעגט אויפ'ן האַרצען, און הערט מיך אויס גלייך מיט זיי. גלייך מיט זיי קוקט זי מיר אין מויל אַריין. גלייך מיט זיי שלינגט זי איטליכס וואָרט מיינס. איך קוק אויף בוזי'ן. און איך ליען אין איהרע אויגען און קאָן ניט איבערליענען גאַרנישט ניט. גאַרנישט ניט.

— דערצעהל זשע, וואָס ביזט דו אַנשוויגען געוואָרען? — מאכט צו מיר דער טאטע.

— לאָז מיהם צורוה, האָסט דו געזעהען א ביסעל! — טהוט זיך א חאַפ די מאַמע. — דאָס קינד איז מיער, דאָס קינד איז הונגעריג. און ער: דערצעהל און דערצעהל! דערצעהל און דערצעהל!

ז.

ביסלעכווייז הויבט אָן דער עולם זיך צעגעהן, און מיר בליבען אַליין: דער טאטע און די מאַמע, איך און בוזי. די מאַמע לאָזט זיך אַוועק אין קיך און קומט גיך צוריק מיט א שענעם פסח'יגען טעלער — א בעקאַנטען טעלער, געמאַהלט מיט גרויסע גרינע פייגענבלעטער.

— טאַמער וואָלסט דו עפּים נענומען אין מויל אַריין, שימעק? ביז'ן סדר איז נאָך ווייט.

זאָגט צו מיר מיין מאַמע מיט אַזוי פיעל ליעבשאפט, געטרייושאפט און וואַרעמער איבערגעבענהייט, און בוזי הויבט זיך אויף מיט איהרע שטילע טריט און טראָגט מיר צו א גאַפּעל־מעסער — בעקאַנטע פסח'יגע גאַפּעל־מעסער. אַלץ איז מיר בעקאַנט. קיין זאך האָט זיך ניט געענדערט. ניט געמינערט א טראָפּען. דער אייגענער טעלער מיט די גרויסע גרינע פייגענבלעטער. די אייגענע גאַפּעל־מעסער מיט די ווייסע ביינערנע קלעצלעך. דער אייגענער ריח־ניחוח פון דער פסח'יגער געזונטשמאַלץ. דער אייגענער טעם גן־עדן פון די ערב־פסח'יגע צוגעפּרישע מצה. ניט געענדערט א האָר. ניט געמינערט א טראָפּען.

ניט מעהר, וואָס דעמאָלט ערב־פסח האָבען מיר געגעסען בייידע, איך זון בוזי. פון איין טעלער, געדענק איך, האָבען מיר געגעסען. טאקי אָט פון דעם בעקאַנטען שענען פסח'יגען גאַמאַהלטען טעלער, וואָס איז געמאַהלט מיט גרינע פייגענבלעטער. און ניט האָט אונז דעמאָלט גענעבען די מאַמע, געדענק איך. פּולע קעשע־

נעם מיט נים. און מיר האָבען זיך נענומען דעמאָלט פּאַר די הענד, געדענק איך, איך און בוזי, און מיר האָבען זיך געלאָזט פּליהען, געדענק איך, ווי די אַדלערס. איך לויף — זי לויפט מיר נאָך. איך שפּרינג איבער די קלעצער — זי שפּרינגט מיר נאָך. איך אַרויף — זי אַרויף. איך אַראָפּ — זי אַראָפּ.

— שימעק! ביז וואַנען וועלען מיר לויפען, שימעק?

זאָגט צו מיר בוזי. און איך ענטפער איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „עד שיפוח היום — ביז ס'וועט א בלאָז טהון דער טאָג, ונסו הצללים — און עס וועלען אַנטלויפען די שאָטענס"...

ח.

דאָס איז געווען אמאָל, מיט יאָהרען צוריק. היינט איז בוזי אויסגעוואַכסען, געוואָרען א גרויסע. און איך בין אויסגעוואַכסען, געוואָרען א גרויסער. און א כלה איז געוואָרען בוזי, עמיצענס א כלה, עמיצענס, ניט מיינע... און איך וויל בלייבען מיט בוזי'ן אַליין. און איך וויל רעדען מיט איהר א פּאָר וואָרטער. איך וויל הערען איהר קול. מיט'ן לשון פון שיר־השירים וויל זיך מיר זאָגען צו איהר: „הראיני את מראיך — מאַך מיך זעהען דיין אויסזיכט. השמיעיני את קולך — מאַך מיך הערען דיין שטים"... און עס דאַכט זיך מיר, אז איהרע אויגען ענטפערען מיר אויך מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „לכה דודי — קום, טהייערער, נצא השדה — ניט דאָ, נאָר אין דרויסען... אין דרויסען... דאָרט וועל איך דיר זאָגען. דאָרט וועל איך דיר דערצעהלען. דאָרטען וועלען מיר רעדען. דאָרטען"...

איך חאַפּ א קוק אין דרויסען אַרויס דורכ'ן פענסטער. אך, ווי שען דאָרט איז, ווי ערב־פּסח'יג! ווי שיר־השירים'דיג! איין עבירה נור, ס'איז שוין באַלד אוים טאָג. נידעריג־נידעריג לאָזט זיך אַראָפּ די זון און בעפּאַרבט דעם הימעל מיט גין־גאָלד. דאָס גאָלד

שיינט אפ אין בוזי׳ם אויגען. זיי באַדען זיך אין גאָלד. אָט באָלד שטאַרבט דער טאָג. איך וועל ניט האָבען קיין צייט אפילו מיט בוזי׳ן א וואַרט צו רעדען. דער נאַנצער טאָג איז אַוועק אויף פּוסטע דער מיט׳ן טאַטען, מיט דער מאַמען, מיט דער משפּחה — וואָס איך האָב געהערט, וואָס איך האָב געזעהען... איך חאַפּ מיך אויף אין קוק דורכ׳ן פענסטער אין דרויסען ארוים און טהו פּאַרבייגעהענדיג א זאָג צו בוזי׳ן:

— מיר וועלען זיך א ביסעל אפשר דורכנעהן? אזא צייט אין דער היים ניט נעווען. איך ווי׳ל אַנקוקען דעם הויף, איך ווי׳ל זעהען די שטאַדט...

ט.

וויסט איהר ניט, וואָס איז מיט בוזי׳ן? אַנגעצונדען האָט זיך איהר דאָס פּנים, ווי א העלישׁ פּייער. ווי די זון־קוגעל, וואָס האָלט ביי׳ם אונטערגעהן, איז זי רויט געוואָרען. זי וואַרפט א בליק אויפ׳ן טאַטען. אפּנים, זי ווי׳ל הערען, וואָס דער טאַטע וועט זאָגען? און דער טאַטע קוקט אויף דער מאַמען אריבער די זיבערנע ברילען. ער גלעט די זילבערנע פּערעם פון זייי זילבער־בּאָרד און זאָגט אין דער וועלט אריין, צו קיינעם ניט:

— די זון זעצט זיך. שוין צייט זיך איבערטהון. נעהן אין שוהל אריין דאַוונען. שוין צייט ליכט בענשען. ווי מיינסט דו?

ניין. איך וועל, אפּנים, הייגט ניט רעדען מיט בוזי׳ן א וואַרט ניט? מיר נעמען זיך איבערטהון. די מאַמע איז שוין באָלד אינ־נאַנצען פּסח׳יג. זי האָט שוין אַנגעטהאָן אויף זיך איהר יום־טוב׳דיג זיידען מלבוש. איהרע וויסע הענד שעמערירען. קיינער האָט ניט אזעלכע שענע וויסע הענד, ווי מיין מאַמע. אָט באָלד וועט זי זיך שטעלען ליכט בענשען. מיט איהרע וויסע הענד וועט זי פערשטעלען איהרע אויגען און ווייגען שטילערהייט, ווי אמאל. דער לעצטער שטראהל פון דער פערגעהענדיגער זון וועט זיך שפּיעלען

אויף איהרע שענע קלאָרע ווייסע הענד. קיינער האָט ניט אזעלכע שענע קלאָרע ווייסע הענד, ווי מיין מאַמע.

נאָר וואָס איז מיט בוזי'ן? איהר פּנים איז אויסגעלאָשען, ווי די זון, וואָס האָלט ביי'ם זעצען זיך, ווי דער טאָג, וואָס האָלט ביי אונטערגעהן. נאָר שען איז זי און חנ'עווריג, ווי קיינמאָל ניט. און טיף־טרויעריג זעגען איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און פערטראַכט זענען איהרע אויגען.

פון וואָס טראַכט איצט בוזי? פון דעם ליעבען נאַסט, וואָס זי האָט אויף איהם אזוי ארויסגעקוקט און וואָס איז געקומען צו פּליהען אזוי אומגעריכט, נאָכדעם ווי ער איז אזא צייט אין דער היים ניט געווען?... אָדער פון איהר מאַמע, וואָס האָט התונה געהאַט דאָס אנדערע מאָל און אַוועקגעפאָהרען ערגיץ ווייט און פערגעסען, אז זי האָט א טאַכטער, וואָס הייסט בוזי? אָדער פון איהר חתן טראַכט איצט בוזי, פון איהר חתן, וואָס טאַטע־מאַמע האָבען איהר אודאי אָנגעהאַנגען קעגען איהר ווילען? און פון איהר חתונה, וואָס דאַרף זיין שבת נאָך שבועות מיט א מענשען, וואָס זי קען איהם ניט און ווייסט איהם ניט, ווער ער איז און וואָס ער איז?... אָדער, פערקעהרט, אפשר האָב איך אין נאָנצען א טעות? אפשר צעהלט זי נאָר די טעג פון פּסח ביז שבועות, ביז שבת נאָך שבועות? וואָרום ד א ס איז איהר אויסדערוועהלטער, וואָרום ע ר איז איהר ליעב און ע ר איז איהר טהייער. ע ר וועט זי פיהרען אונטער דער חופּה, און א י ה ם וועט זי אַוועקשענקען איהר האַרץ און ליעבע. און מ י ר? מיר איז זי, אוי־וועה, ניט מעהר ווי א שוועסטער. נעווען א שוועסטער און געבליבען א שוועסטער... און עס דאַכט זיך מיר, אז זי קוקט אויף מיר מיט רחמנות און מיט פּאַרדראָס און זאָגט צו מיר, ווי זי האָט געזאָגט צו מיר אמאָל, מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „מ י י ת נ ך כ א ח ל י — וועז דו ביזט מיר א ברודער! אך, פּאַר וואָס ביזט דו מיר ניט א ברודער?!"... וואָס זאָל איך איהר ענטפערען דערויף?

איך וויים שוין, וואָס איך וועל איהר ענטפערען דערויף. לאָם איך נור רעדען מיט איהר עטלעכע וועָרטער. עטלעכע וועָרטער.

ניין. איך וועל היינט ניט קאָנען רעדען מיט בוזי'ן קיין אייניציג וואָרט, קיין האַלב וואָרט אפילו. אָט הויבט זי זיך אויף, געהט מיט שטילע גרינגע טריט צו דער שאָפע, גרייט־צו פאַר דער מאַמען ליכט אין די זילבערנע לייכטערס. אלטע בעקאַנטע, היימישע הויכע, געבלאָזענע זילבערנע לייכטערס. מיר זענען מיט זיי גוט בעקאַנט און בעפריינדעט פון אַמאָל. די דאָזיגע זילבערנע לייכטערס האָבען דאָך פערנומען אמאָל א בכבוד'ען אָרט אין מיינע גאָלדענע חלומות ביי דער פער'כשופ'טער בת־מלכה אין דעם קרישטאָלענעם פאַלאַץ. די דאָזיגע גאָלדענע חלומות מיט די דאָזיגע זילבערנע לייכטערס, מיט די בענשליכט, מיט דער מאַמעס שענע קלאָרע ווייסע הענד, מיט בוזי'ס שענע בלויע שיר־השירים־אויגען, מיט די לעצטע גאָלדענע שטראָהלען פון דער פערגעהענדיגער זון — איז עס דען נישט איינס און דאָס זעלבע, געקניפט און געבונדען?...

— טאַ! — זאָגט דער טאַטע צו מיר מיט א קוק אין פענסטער און מיט א וואונק, אז ס'איז שוין צייט זיך איבערטהון און געהן אין שוהל אריין דאוונען.

מיר טהוען זיך איבער, איך און דער טאַטע, און מיר געהען אין שוהל אריין דאוונען.

י.

אונזער שוהל, אונזער אלטע־אלטע שוהל, האָט זיך אויך ניט פערענדערט, איהר זאָלט זאָגען א האָר. נישט געמינערט א טראָפען. א ביסעל זענען נאָר געוואָרען שוואַרצער די וועגד. נידעריגער דער עמוד. עלטער דער אלמעמער. און דער ארון־קודש האָט פערלאָרען דעם גלאַנץ פון זיין נייהייט.

ווי א קליין בית־המקדש האָט אונזער שוהל אויסגעזעהען אין מיינע אויגען. איצט האָט זיך דאָס בית־המקדש אנגעבויגען א

ביסעלע אויף א זייט. אך! וואו איז אהינגעקומען די הייליגע פראכט און גלאנץ פון אונזער אלטער שוהל? וואו זענען די מלאכים, וואס פלענען דא שוועבען אונטער דעם געמאהלטען סופיט אלע פרייטאג צו נאכט, צו קבלת־שבת, און אלע יום־טוב אויף דער נאכט, צו ברכו?

אויך די בעלי־בתים פון שוהל האבען זיך וועניג־וואס פערענדערט. נאר א ביסעלע פערעלטערט זיך. שוואנצע בערד זענען וויים געוואָרען. גלייכע פלייצעס האבען זיך אויסגעבויגען. אטלעסענע קאפאטעס זענען צעהאקט געוואָרען. עס זעהען זיך ארויס וויסע פערעם, געלע פאסען. מלך דער חזן זינגט נאך היינט אויך אזוי שען, ווי אמאל, מיט יאהרען צוריק. א ביסעלע נאר איז איהם פערדומפען דאס קול. עס הערט זיך אין זיין דאוונען א נייער טאן: מעהר נעווייגט, ווי געזונגען. מעהר געקלאנט זיך, ווי געבעטען. און אונזער רב? דער אלטער רב? — דער האט זיך גאר ניט פערענדערט. געווען ווי געפאלענער שניי און געבליבען ווי געפאלענער שניי. איין קלייניגקייט נאר: די הענד ציטערען אצינד. און מיט'ן גאנצען גוף ציטערט ער. פון אלטקייט, אפנים. עזריאל דער שמש, א איד אהן א סימן פון א באָרד, וואלט געווען דער אייגענער, וואס אמאל, ווען נישט די צייהן. ער האט פערלאָרען אלע צייהן און ער זעהט אוים מיט זיינע אייגענפאלענע קינבאקען מעהר ווי א אידינע, ווי איידער א מאנסביל. נישקשה, ער קלאפט נאך היינט אויך מיט'ן פראטש איבער'ן שלחן, אז עס קומט צו שמונה־עשרה. אמת, שוין נישט דער קלאפ, וואס אמאל. אמאל, מיט יאהרען צוריק, האט מען געקאנט טויב ווערען פון זיין קלאפען. היינט שוין נישט. אפנים, נישטא דער כח, וואס אמאל. געווען א איד א גבר.

אמאל, מיט יאהרען צוריק, איז מיר דא געווען גוט, געדענק איך, גוט אהן איין ערך, אהן א מאס! דא, אין דעם קליינעם בית־המקדש, האט מיין קינדערשע נשמה אמאל, מיט יאהרען צוריק,

געשוועבט אינאיינעם מיט די מלאכים אונטער דעם געמאהלטען סופיט. דאָ, אין דעם קלייענעם בית־המקדש, האָב איך אמאל, מיט יאָהרען צוריק, אינאיינעם מיט'ן טאטען און מיט אלע אידען, געשמאק און ערנסט געדאוונט...

יא.

און אָט בין איך איצט וויעדער א מאל אין מיין אלטער אמאליגער שוהל, און איך דאוון מיט אונזערע אלטע אמאליגע בעלי־בתים, און איך הער דעם אייגענעם חזן, וואָס אמאל, וואָס זינגט מיט'ן אייגענעם ניגון, וואָס אמאל. און דער עולם דאוונט געשמאק און וואַרעם און מיט'ן זעלבען נוסח, וואָס אמאל. און איך דאוון אינאיינעם מיט'ן עולם. נאָר מיינע געדאנקען זענען וויט פונ'ם דאוונען. איך מיש א בלעטעל נאָך א בלעטעל אין מיין סדור און — איך בין ניט שולדיג — עס מישט זיך מיר אויף שיר־השירים קאפיטעל ד': „הנך יפה רעיתי — ווי שען דו ביזט, חבר'טאַרין מיינע. הנך יפ , עינייך יונים — ווי שען דו ביזט מיט דיינע טויבענאויגען"... איך וואָלט וועלען דאוונען גלייך מיט אלע, גלייך ווי איך האָב אמאל געדאוונט. נאָר עס דאוונט זיך ניט! איך מיש א בלעטעל נאָך א בלעטעל אין מיין סדור און — איך בין ניט שולדיג — עס מישט זיך אויף וויע־דער שיר־השירים קאפיטעל ה': „באתי לגני, אחותי כלה — איך בין געקומען אין מיין ווייננאָרטען, מיין שוועסטער די בלה"...

און ווייטער: „איך האָב געקלויבען מיינע קרייטער, געשמעקט מיינע בשמים, געגעסען מיין האָניג, געטרונקען מיין וויין"...

נאָר וואָס רער איך? וואָס זאג איך? דער גאָרטען איז נישט מיינער. איך וועל נישט קלויבען קיין קרייטער, ניט שמעקען קיין בשמים, ניט עסען קיין האָניג, ניט טרינקען קיין וויין. דער גאָרטען איז ניט מיין גאָרטען. בוזי איז נישט מיין כלה. בוזי איז

עמיצענס אַ כּלה. עמיצענס, נישט מיינע!... און עס קאָכט אין מיר אַ גיהנם. נישט אויף בוזי'ן. נישט אויף קיינעם. נײַן. אויף מיר אַליין: סטייטש, ווי האָב איך געקאָנט אין אַזא צייט זיין אַזוי ווייט פון בוזי'ן? ווי האָב איך געקאָנט דערלאָזן, אַז מע זאָל צונעמען פון מיר בוזי'ן און אָפּגעבן זי צו אײַן אַנדערען? האָט זי מיר דען ניט געשריבען אַלע מאָל בריוולעך און געגעבען אַנצוהערענישׂ, „אַז זי האָפּט אין גיכע צייטען זיך מיט מיר צו זעהען?"... האָב איך איהר דען ניט אָפּגעלעגט אַלע מאָל פון איין יום־טוב אויפ'ן אַנדערען, אַזוי לאַנג, ביז זי האָט מיר אויפגעהערט צו שרייבען?...

יב.

— גוט יום־טוב. דאָס איז מיין זוהן.

אַזוי שטעלט מיך פאָר דער טאַטע נאָכ'ן דאָוונען פאָר די בעלי־בתים אין שוהל, וואָס בעטראַכטען מיך פון אַלע זייטען און געבען מיר אָפּ און נעמען צו פון מיר דעם שלום־עליכם, ווי אײַן אַלטען חוב.

— דאָס איז מיין זוהן...

— דאָס איז אַייער זוהן? נאָ דיר אָפּ שלום.

אין דעם טאַטענס ווערטער „דאָס איז מיין זוהן" זענען דאָ אַלערליי פּאַרבען: פּרייד און גדלות און פערדראָס. מע קאָן לערנען דעם פּשט, ווי מע ווילּ: „וואָס זאָגט איהר? דאָס איז דאָך מיין זוהן!"... אָדער: „שטעלט אײַך פאָר — דאָס איז מיין זוהן!"...

איך פיהל זיין האַרץ. דער מענש איז בעלעדיגט. איך האָב וויעדערשפּעניגט זיין געבאָט. איך בין נישט געוואָנען אין זיינע וועגען. איך בין מיר געגאָנגען אין מיין אייגענעם וועג און האָב איהם פערעלטערט פאָר דער צייט. נײַן, ער האָט מיר נאָך ניט מוחל געווען. ער זאָגט דאָס מיר ניט. ער פערשפּאָרט עס מיר

צו זאגען. איך פיהל עם אליין. דאס זאגען מיר זיינע אויגען, וואס קוקען מיר דורך די זילבערנע ברילען גלייך אין האַרצען אַריין. דאס זאגט מיר דער שטילער זיפץ, וואס רייסט זיך ארויס פון צייט צו צייט פון זיין אלטער שוואכער ברוסט... מיר געהען ביידע פון שוהל אהיים און שווייגען. מיר געהען שפּעטער פון אלעמען. די נאכט האט פערשפרייט איהרע פליגעל איבער'ן הימעל, און אראפגעלאזט האט זיך איהר שאטען אויף דער ערד. א שטילע, א וואַרעמע, א הייליגע פסח'יגע נאכט איז דאס. א נאכט פול מיט סודות און רעטענישען. פול מיט וואונדער. די הייליקייט פון דער דאזיגער נאכט פיהלט זיך אין דער לופט. קוקט אראפ פונ'ם טונקעל־בלויען הימעל. וועגען איהר שמועסען זיך דורך שטילערהייט די שטערען. י צ י א ת מ צ ר י ם לאזט זיך הערן פון דער דאזיגער נאכט...

מיט גיכע־גיכע טריט געה איך אהיים אין דער דאזיגער נאכט. און דער טאטע — קוים וואס ער געהט מיר נאך. ווי א שאטען געהט ער מיר נאך. „וואס יאגסט דו אזוי?" — פרעגט מיך דער טאטע, קוים וואס ער חאפט דעם אטעם.

ער, טאטע, טאטע! זעהסט דו דען ניט, אז איך בין געגליכען צו א הירש, אדער צו א אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג?... מיר איז לאנג, טאטע, צו לאנג די צייט. מיר איז ווייט, טאטע, צו ווייט דער וועג, דעמאלט, וען בוזי איז א כלה. עמי־צענם א כלה. עמיצענם, ניט מיינע!... איך בין געגליכען צו א הירש, אדער צו א אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג.

אזוי ווילט זיך מיר ענטפערן מיין טאטען מיט'ן לשון פון שיר־השירים, און איך פיהל נישט די ערד אונטער זיך. און איך געה מיט גיכע־גיכע טריט אהיים אין דער דאזיגער נאכט. און מיין טאטע — קוים וואס ער געהט מיר נאך. ווי א שאטען געהט ער מיר נאך אין דער דאזיגער נאכט.

יג.

מיט דעם אייגענעם „גוט־יום־טוב", וואָס מיר פלעגען אריינ־קומען אין דער דאָזיגער נאכט פון שוהל אהיים אמאל, מיט יאָה־רען צוריק, זענען מיר אריינגעקומען אויך אצינד — איך און דער טאמע.

מיט דעם אייגענעם „גוט־יום־טוב — גוט־יאָהר", וואָס די מאמע און בוזי פלעגען אונז בעגעגענען אין דער דאָזיגער נאכט אמאל, מיט יאָהרען צוריק, האָבען זיי אונז בעגעגענט אויך אצינד.

די מאמע, די מלכה, אַנגעטהאָן אין איהר קענגליך זיידען מלבוש, און די בת־מלכה, בוזי, — אין איהר שניי־וויים קלייד. אָבער פונקט דאָס אייגענע בילד, וואָס אמאל, מיט יאָהרען צוריק, ניט פערענדערט אויף א האָר, נישט געמינערט א טראָפען.

ווי מיט יאָהרען צוריק, אזוי אויך אצינד, אין דער דאָזיגער נאכט, איז אונזער שטוב פול מיט חן. א בעזונדערע שענקייט, א הייליגע, יום־טוב'דיגע, מאיעסטעטישע שענקייט האט אראָפגע־נידערט אויף אונזער שטוב. א הייליגער, יום־טוב'דיגער גלאַנץ איז אויסגעגאסען אויף אונזער שטוב אין דער דאָזיגער נאכט. דאָס וויסע טישנעבעט — געפאלענער שניי. דער מאמעס בענשליכט שיינען ארויס פון די זילבערנע לייכטערס. עס לאזט גריסען פון די פלעשער ארויס דער ארבע־כוסות־וויין. אך, ווי צנועה'דיג־נא־איוו עס קוקען ארויס פון דער קערה די אומשולדיגע מצות! ווי ליעב עס שמייכעלט דער אנגעריבענער מרור־חריין, דער קאמפלי־צירטער חרוסת מיט'ן אנגעגרייטען זאלצוואסער! פייערליך און מיט שטאלץ שטעהט אויסגעבעט דעם מלך'ס שטוהל, דאָס עסעבעט. אויף דער מלכה'ס פנים רוהט די שכינה, ווי אלע מאל אין דער דאָ־זיגער נאכט. און די בת־מלכה (בוזי) איז אינגאנצען, פון אויבען ביז אראָפ, שיר־השירים'דיג. ניין, וואָס זאג איך? — זי איז דער שיר־השירים אליין.

איין עבירה נאר, וואס מע האט דעם בן־מלך אוועקגעזעצט אזוי ווייט פון דער בת־מלכה. אמאל זענען זיי, געדענק איך, אנדערש געזעסען ביי'ם סדר. אינאיינעם, איינס נעבען אנדערען, זענען זיי געזעסען. דער בן־מלך האט געפרעגט דעם טאטען, געדענק איך, די פיער קשיות, און די בת־מלכה האט ארויסגע'גנבה'ט ביי זיין מאיעסטעט פון אונטער דעם קישען דעם אפיקומן — און אך! וואס מיר האבען זיך דעמאלט אנגע'אכט! אמאל, נאכ'ן סדר, געדענק איך, אז דער מלך האט שוין אראפגעצויגען דעם ווייסען קיטעל, און די מלכה — איהר קענינליך זיידען מלבוש, זענען מיר געזעסען, איך און בוזי, אינצווייען, אין א ווינקעלע, געשפיעלט אין ניסלעך, וואס די מאמע האט אונז געגעבען, אדער איך האב איהר דערצעהלט א מעשה, פון יענע בבא־מעשיות פון חדר, פון מיין חבר שייקע, וואס ווייסט אלסדינג. א מעשה מיט א פערכשופ'טער בת־מלכה, וואס איז געזעסען אין א פאלאץ פון קרישטאל זיבען יאהר כסדר און געווארט, ביז עמיצער וועט דורכ'ן שם־המפורש זיך אויפהויבען אריבער דער חמארע, פליהען איבער בערג און איבער טהאלען, איבער טייכען און מדבריות, און וועט זי אויסלייזען, און וועט זי בעפרייהען.

יד.

דאס איז אבער אלץ געווען אמאל — אמאל, מיט יאהרען צוריק. איצט איז שוין די בת־מלכה אויסגעוואכסען, געוואקסען א גרויסע. און דער בן־מלך איז אויסגעוואכסען, געוואקסען א גרויסער. און בעזעצט האט מען איהם אזוי אום'ברחמנות'דיג, אז מיר קאנען זיך אפילו ניט זעהען איינס דאס אנדערע, ווי עס געהער צו זיין. שטעלט אייך פאר: אין דער רעכטער האנד פון זיין מאיעסטעט דער בן־מלך, אין דער לינקער האנד פון איהר מאיעסטעט די בת־מלכה!... און מיר זאגען די הגדה, איך מיט'ן מאטען, הויך אויף א קול, ווי אמאל, מיט יאהרען צוריק, און מיט א ניגון, א בלעטעל

נאָך א בלעטל. און די מאַמע מיט בוזי'ן זאָגען אונז נאָך שטילער־
חייד, א בלעטל נאָך א בלעטל — ביז מיר קומען צו שיר־השירים.
זאָג איך מיט'ן טאַטען דעם שיר־השירים, ווי אַמאָל, מיט יאָהרען
צוריק, מיט גאָר א בעזונדער ניגון. א פסוק נאָך א פסוק. און די
מאַמע מיט בוזי'ן זאָגען אונז נאָך שטילערהייד א פסוק נאָך א פסוק.
ביז דער מלך, אויסגעמיעדט פון דער יציאת־מצרים־געשיכטע אוּן
שבור'לִיך פון דעם ארבע־כוסות־ווין, הויבט אָן ביסלעכווייז אונ־
טערצודרימלען, דרימעלט א ווייל און חאַפט זיך אויף און זינגט
ווייטער דעם שיר־השירים, הויבט אָן אויף א קול: „מים רבים —
פיעל וואַסערען קאָנען נישט אויסלעשען די ליעבע"... און איך
חאַפ איהם אונטער מיט'ן זעלבען ניגון: „ונהרות
לא ישטפוה — און טייכען וועלען זי ניט פערפלייצען"...
דאָס זאָגען געהט ביי אונז אַלע מאָל שטילער און
שטילער, ביז זיין מאיעסטעט ווערד צום סוף אנשלאָפען
שוין טאקי אויף דעם רעכטען אמת. ריהרט איהם אָן די
מלכה ביי'ם ארבעל פונ'ם ווייסען קיטעל. מיט א ליעבער זיסער
איידעלקייט וועקט זי איהם, ער זאָל געהן שלאָפען, — און איך מיט
בוזי'ן קאָנען זיך דערווייל איבערוואַרפען מיט א פאָר וווּרטער.
שטעה איך אויף פון טיש און געה־צו צו איהר נאָהענט, און מיר
שטעהען איינס אַקעגען דאָס אנדערע — דאָס ערשטע מאָל אזוי
נאָהענט אין דער דאָזיגער נאכט. איך ווייז איהר אָן אויף דער
שענער זעלטענער נאכט. „אין דער דאָזיגער נאכט, זאָג איך איהר,
איז גוט שפאַציערען גהען"... זי האָט מיך פערשטאַנען און ענט־
פערט מיר מיט א האַלבען שמייכעל, פרעגענדיג: „אין דער דאָ־
זיגער נאכט?"... און עס מאַהלט זיך מיר אוים, אז זי לאכט
פון מיר. אזוי פלעגט זי לאכען פון מיר אמאָל, מיט יאָהרען צו־
ריק. פערדריסט דאָס מיך. זאָג איך צו איהר: „בוזי, מיר הא־
בען וואָס צו רעדען, א סך וואָס צו רעדען". „א סך וואָס צו
רעדען?" — חזר'ט זי איבער מיינע וווּרטער, און עס דאכט זיך מיר,

אז זי לאכט פון מיר... פערחאפּ איך מיך: „און אפשר האָב איך אַ טעות? אפשר האָב איך מיט דיר אַצינד גאָרנישט וואָס צו רעדען?"...

דאָס איז געזאָגט געוואָרען מיט אזא ביטערקייט, אז בוזי הערט אויף צו שמייכלען און ערנסט ווערד איהר פּנים. „מאָרגען — מאַכט זי צו מיר — מאָרגען וועלען מיר שוין רעדען"... און ליכטיג ווערד מיר אין מיינע אויגען. ליכטיג און גוט און פּריילעך. מאָרגען! מאָרגען וועלען מיר שוין רעדען! מאָרגען! מאָרגען!... איך נעהּ־צו צו איהר נאָך נעהענטער און איך דערפיהל דעם ריח פון איהרע האָר, דעם ריח פון איהרע קלײדער, דעם אמאליגען בעקאַנטען ריח. און עס קומען מיר אויפ'ן זינען די ווערטער פון שיר־השירים: „נפת תטפנה שפתותיך, כלה — צוקער טהוען טריפען דיינע ליפּען, כלה! האָניג און מילך אונטער דיין צונג. און דער ריח פון דיינע קלײדער איז ווי דער ריח פון דעם לבנון"...

דאָס ווייטערינע רעדען מיר שוין אזוי, אָהן ווערטער. מעהר מיט די אויגען. מיט די אויגען...

טו.

— בוזי, אַ גוטע נאַכט. — זאָג איך צו איהר שטיל. עס איז מיר שווער אַוועקצוגעהן פון איהר. איין נאָט ווייסט דעם אמת.

— אַ גוטע נאַכט. — ענטפערט מיר בוזי, ריהרט ניט פון אָרט און קוקט אויף מיר מיאָף־פערזאָרגט מיט איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען.

איך זאָג איהר נאָך אַ מאל אַ גוטע נאַכט. און זי ענטפערט מיר נאָך אַ מאל אַ גוטע נאַכט. קומט צו געהן די מאַמע און פיהרט מיך אַריין אין אַ בעזונדער שלאָף־חדר. דאָרט נעמט מיין מאַמע און גלעט מיר אוים מיט איהרע שענע ווייסע הענד דאָס ווייסע

אויבערדעק פון מיין שלאָף־בעט, און איהרע ליפּען שעפּטשען: „שלאָף געזונד, מיין קינד, שלאָף געזונד"...

אין די דאָזיגע עטליכע ווערטער האָט זיך אויסגעגאָסען דער גאַנצער ים פון ליעבשאַפט, וואָס האָט זיך צענויפגעזאַמלט ביי מיין מאַמען אין דער ציים, וואָס איך בין אין דער היים ניט געווען. איך בין גרייט צופאַלען צו איהר, אויסקושען איהר די שענע ווייסע הענד. נאָר איך בין דאָס ניט ווערטה. ניין, איך בין דאָס ניט ווערטה. איך ווייס דאָס... שטיל זאָג איך איהר א גוטע נאַכט, און איך בלייב איבער אַליין, אַיינער אַליין אין דער דאָזיגער נאַכט.

טז.

... אַיינער אַליין אין דער דאָזיגער נאַכט. אין דער דאָזיגער שטילער ווייכער וואַרעמער פריהלינג־נאַכט.

איך עפּען אויף דאָס פענסטער און קוק ארויס אין דרויסען ארויס, צום טונקעל־בלויען נאַכט־הימעל, צו די שעמערירענדיגע בריליאַנטען־שטערען, און איך פרעג ביי זיך: ניט שוין זשע? ניט שוין זשע?

ניט שוין זשע האָב איך פערשפּיעלט מיין גליק, פערשפּיעלט אויף אויביג?

ניט שוין זשע האָב איך אַליין מיט מיינע אייגענע הענד נענרמעז און פערברענט מיין וואונדערליכען פּאַלאַץ און ארויסגעלאָזט די שענע געטליכע בת־מלכה, וואָס איך האָב אמאל פער'כשופ'ט?... ניט שוין זשע? ניט שוין זשע? און אפשר ניין? אפשר בין איך נעקומען בעצייטענס? בא ת י לגני, א ח ו ת י כלה— איך בין נעקומען אין מיין גאַרטען, מיין שוועסטער די כלה...

און איך זיץ נאָך לאַנג ביים אָפענעם פענסטער אין דער דאָזיגער נאַכט. און איך סוד'ע מיך מיט דער דאָזיגער שטילער ווייכער

כער וואַרעמער פריהער פריהלינג־נאַכט, וואָס איז פול, מאָדנע פול, מיט סודות און רעטענישען...

און אין דער דאָזיגער נאַכט בין איך געוואָהר געוואָרען א נייעס:

א ז א י ך ה א ב ל י ע ב ב ו ז י ׳ ן.

אז איך האָב ליעב מיט יענער הייליגער פלאַם־פייעריגער גיהנם־ליעבע, וואָס ווערד אזוי שען בעשריבען אין אונזער שיר־השירים. גרויסע פייעריגע אותיות שניידען זיך אויס, איך ווייס ניט פוי וואַנען, און שוועבען מיר פאַר די אויגען. די אותיות זענען פונ׳ם נאַר־וואָס אָפגעזאָגטען שיר־השירים, איין אות נאָך איין אות: „כ י ע ז ה כ מ ו ת א ה ב ה — ב י ט ע ר ו י ד ע ר ט ו י ד ט א י ז ד י ל י ע ב ע. ק ש ה כ ש א ו ל ק נ א ה — ש ו ו ע ר ו י ד ע ר ג י ה נ ם א י ז ד י ק נ א ה. ר ש פ י ה ר ש פ י־א ש — א י ה ר ע פ ו נ ק ע ן ז ע נ ע ן פ ו נ ק ע ן פ י י ע ר. ש ל ה ב ת י ה — א פ ל א ק ע ר פ ו ן ג א ט“...

און איך זיץ אין דער דאָזיגער נאַכט ביי׳ם אָפענעם פענסטער און איך פרעג ביי דער דאָזיגער נאַכט פון סודות און רעטענישען, זי זאָל מיר אנטפלעקען דעם סוד: ניט שוין זשע? ניט שוין זשע?...

נאָר זי שוויגט, די דאָזיגע נאַכט פון סודות און רעטענישען. דער סוד בלייבט א סוד פאַר מיר — ביז מאָרגען.

מאָרגען, אזוי האָט דאָך מיר בוזי צוגעזאָגט, וועלען מיר רעדען. אך! מאָרגען וועלען מיר שוין רעדען... לאָז נאָר אוועק־געהן די נאַכט. לאָז נאָר פערשווינדען די דאָזיגע נאַכט.

די דאָזיגע נאַכט. די דאָזיגע נאַכט...

פיערטער טייל.

שבת־נאָך־שבועות.

א.

ויהי ערב — און ס׳איז געווען איין אָבענד. ויהי בוקר — און ס׳איז געווען א פריהמאָרגען.

א שענער, א זעלטענער פריהמאָרגען, ווי עס גיט זיך אוים אמאל תחילת זומער, אין דער צייט, וואָס צווישען פסח און שבועות.

פון די ערשטע בין איך געווען אינ׳ם דאָזיגען פריהמאָרגען, וואָס האָבען זיך געפעדערט אויפצושטעהן. דער טאָג האָט ערשט געהאַלטען ביי געבוירען צו ווערען. מיין קליין שלעפעריג שטעטעל האָט ערשט אָנגעהויבען אויפצוואַכען פונ׳ם זיסען שלאָף. די לויטערע וואַרעם־גלעטענדיגע זונן האָט זיך מכין געווען אַרויס־שפּאַציערען פון איהר געצעלט און לאָזען זיך לויפען איהר גרויסען הימעלווע אינ׳ם דאָזיגען פריהצייטיגען זומער־טאָג, וואָס צווישען פסח און שבועות. א גרינג, קיהל נאַכט־ווינטעל האָט זיך נאָך געטראָגען איבער דער וועלט. קוים־קוים, ווי מיט מלאכים־פליגעל, בעריהרט די שטיל־אויפוואַכענדיגע ערד.

אויפגעהאפט זיך פון שלאָף, איז מיין ערשטער געדאַנק געווען:

בוזי.

וויעדער א מאל בוזי?

יא, וויעדער א מאל בוזי. וויעדער א מאל און אָבער א מאל בוזי. עס איז מיר אזוי געלעגען צו רעדען פון בוזי׳ן, אז עס וועט מיר ניט נמאס ווערען צו דערצעהלען אייך פון איהר נאָך א מאל און אָבער א מאל. נאָך א מאל און אָבער אמאל איבערגעבען אייך איהר ביאָגראפיע אין קורצען. דער, וואָס האָט שוין געהערט, וועט

זיר מסתמא מוחל זיין. פאר דעם, וואס האט נאך ניט געהערט, איז דאס נויטיג צו הערען: ער דארף וויסען, ווער בוזי איז.

ב.

איך האב געהאט א ברודער בעני, איז ער דערטרונקען געוואָרען אין טייך. איז געבליבען פון איהם א יתומה מיט'ן נאמען בוזי. פערצויגען פון אסתר־ליבע: ליבוזי — בוזי. און שען איז זי געווען, אזוי ווי די שולמית, וואס אין שיר־השירים. און מיר זענען געוואכסען, ווי א ברודער מיט א שוועסטער. און מיר האָבען זיך ליעב געהאט, ווי א ברודער מיט א שוועסטער. אט דאס איז די בוזי.

עס זענען איבערגעלאָפען יאָהרען. איך בין אוועק פון דער היים קעגען ווילען פון מיין טאטע־מאמע. איך האב וויעדערשפּעניגט זייער געבאט, ניט געוואלט געהן אין זייערע וועגען, אוועק־געגאנגען מיין אייגענעם וועג, זיך אוועקגעלאָזט לערנען. קומט מיר אן איינמאל פאר פסח א בריוועל פון מיין טאטען מיט א מזל־טוב: בוזי איז א כלה געוואָרען, שבת נאך שבועות איז די חתונה, זאל איך קומען צו פאהרען אויף פסח אהיים. האב איך אפּ־געענטפערט מיט א מזל־טוב און בין געקומען צו פליהען אויף פסח אהיים.

און האב געטראפען בוזי'ן אויסגעוואכסען און שען, נאך שענער ווי געווען. און עס האט אויפגעוואכט אין מיין זכרון די אמאליגע בוזי, די שולמית פון שיר־השירים. און א שטורם האמ זיך אויפ־געהויבען ביי מיר אין קאפ און א פייער האט זיך אנגעצונדען אין מיין הארצען. א פייער — ניט אויף קיינעם, נאר אויף זיך אליין. אויף זיך און אויף מיינע יונגעלשע גאלדענע נארישע חלומות, וואס צוליעב זיי האב איך פערלאָזען טאטע־מאמע, וויעדערשפּעניגט זייער געבאט און אוועקגעלאָזט זיך לערנען, און אט אזוי האב

איך פערשפּיעלט, פערשפּיעלט מיין גליק, דערלאָזט, אז בוזי זאָל ווערן א כלה, עמיצענס — ניט מיינע!...

בוזי איז פון קינדווייז אָן געווען מיר ליעב און טהייער — דאָס איז אמת. נאָר אז איך בין געקומען צו פאָהרען אהיים און דערזעהן בוזי'ן, האָב איך ארויסגעזעהען:

א ז א י ך ה א ָ ב ל י ע ב ב ו ז י ' ן.

אז איך האָב זי ליעב מיט יענער הייליגער פייעריגער גיהנם־ליעבע, וואָס ווערד אזוי שען בעשריבען אין אונזער שיר־השירים: „שטאַרק ווי דער טוידט איז די ליעבע, שווער ווי דער גיהנום איז די קנאה. איהרע פונקען זענען פונקען־פייער. א פלאַקער פון נאָמ".

ג.

איך האָב געהאַט א טעות: איך בין ניט געווען דער ערשטער יענעם פריהמאָרגען. מיין מאַמע האָט זיך געפּערדערט נאָך פריהער פון מיר. זי איז שוין אָננעטהאָן. זי איז שוין בעשעפטיגט מיט דער טיי, מיט'ן אָנבייסען.

— דער טאַטע שלאָפט נאָך. דאָס קינד שלאָפט נאָך (אזוי הייסט ביי איהר בוזי). וואָס וועסט דו טרינקען, שימעק?

מיר איז אַלץ איינס. וואָס זי וועט מיר געבען, וועל איך טרינקען. מיין מאַמע גיסט מיר אָן טיי און דערלאַננט מיר מיט איהרע שענע ווייסע הענד. קיינער פערמאַגט ניט אזעלכע שענע ווייסע הענד, ווי מיין מאַמע. זי זעצט זיך אַוועק קעגען מיר און רעדט מיט מיר שטיל, דער טאַטע זאָל ניט הערען. טאַקי פונ'ם טאַטען רעדט זי מיט מיר. ער ווערד עלטער, ניט יונגער. ווערד עלטער און שוואַכער און הוסט. הוסט, צום מיינסטען, אין דער־פריה, אז ער שמעהט אויף. און א מאָל ביי נאַכט מאַכט זיך, זאָל ער זיך אויפהאַפען און אַוועקהוסטען א גאַנצע נאַכט. און

א מאל ביי טאג אויך... רעדט זי איהם אײַן, ער זאל זיך דורכ־
נעהן צום דאקטאר — ווי׳ל ער ניט. אײַן עקשן. זיין עקשנות
איז דען איבערצוטראגן? זי בעקלאגט זיך ניט, חלילה, אויף
אים. נאר גאר ניט. ס׳איז געקומען צו רעד, רעדט זיך...

אזוי גיט מיר איבער די מאמע שטיל־ערהייד א ראפארט פונ׳ם
טאטן. און אויך וועגן בוזי׳ן דערצאהלט מיר די מאמע שטיל־ער־
הייד, און איהרע אויגען לייכטען. און זי גיסט מיר אן נאך א
גלאז און פרעגט מיך, וואס איך זאג אויף בוזי׳ן? איא, אויסנע־
וואכסען, קיין עין־הרע, ווי א בוים? קיין בייז אויג זאל איהר נור
ניט שולט זיין! שבת נאך שבועות איז די חתונה. אם ירצה השם,
שבת נאך שבועות. א גליקליכער שדוך, א געראטענער חתן. א
שענער ארט, א בעל־הבית׳יש, נגיד׳יש הויז. א שמאליץ־גרוב...

— פון דעסטוועגען — אזוי דערצאהלט מיר די מאמע וויי־
טער — פון דעסטוועגען, וויפיעל האט מען מיט איהר געהאַרעוועט.
טאקי מיט בוזי׳ן, איידער מע האט ביי איהר גע׳פועל׳ט, זי זאל
זיך לאזען אנקוקען. איצט איז זי, דאנקען גאט, צופריעדען. נאך
ווי אזוי צופריעדען! די בריוול׳ך, וואס מע שרייבט זיך! א
טאג איבער א טאג. (דער מאמעס פנים שיינט. דער מאמעס אוי־
גען לייכטען.) אשטייגער, לאז ניט זיין אזוי גיך קיין בריף —
טהוט זיך חושך!... דאס איז איצט. אבער פריהער? שיער ניט
ארויס, שונאי ציון, די נשמה, ביז מע האט דערלעבט פון איהר
דאס וואַרט „יא" צו הערען... בוזי — אויך א גוטע עקשן׳טע.
פון אזא משפחה: זיי, אז זיי שפארען זיך איין!... זי רעדט ניט,
חלילה, קיין שלעכטס אויף קיינעם. נאר גאר ניט. ס׳איז נעקו־
מען צו רעד, רעדט זיך...

פונ׳ם טאטענס אלקיר לאז זיך הערען א הוסטען — און נישׂ־
טא מיין מאמע, פערשוואונדען.

ד.

מ י ז א ת ה נ ש ק פ ה כ מ ו ש ח ר — וועך קוקט דאָס ווי דער מאָרגענשטערן? י פ ה כ ל ב נ ה — שען ווי די לבנה? ב ר ה כ ח מ ה — לויטער ווי די זון?

דאָס איז אַריינגעקומען פון איהר שלאָפצימער בוזי.

איך קוק מיך איין אין בוזי'ן — איך וואָלט געמעגט שוועריען איינם פון די ביידע: אָדער זי האָט געווייניקט, אָדער זי איז ניט נעשלאָפען די נאַכט.

מיין מאַמע איז געריכט: ווי א בוים איז זי אויסגעוואַכסען. ווי א רויז האָט זי אויפגעבליהט. איהרע אויגען, איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען, זענען אין דעם פריהמאָרגען נאָך אי־בערגעצויגען מיט א דין רויכעל. און דאָס גאַנצע פנים איהרס איז אין דעם פריהמאָרגען איבערגעדעקט מיט א דינעם פרוכת. און בוזי אינגאַנצען איז א סוד פאַר מיר. א שמערצליכער סוד. א סך זאכען וואָלט איך וועלען וויסען. פאַר וואָס איז בוזי ניט געשלאָפען די דאָזיגע נאַכט? איך וואָלט וועלען וויסען, וועמען האָט זי געזעהען אין חלום: מיך, דעם ליעבען גאַסט, וואָס זי האָט אויף איהם אזוי לאַנג ארויסגעקוקט און וואָס איז געקומען צו פליהען אזוי אומגעריכט? אָדער איין אַנדערען האָט זי געזעהען אין חלום? איין אַנדערען, דעם, וואָס טאַטע־מאַמע האָבען איהר אַנגעהאַנגען קענען איהר ווילען?... בוזי איז א סוד פאַר מיר. א שמערצליכער סוד. נ ן נ ע ו ל א ח ו ת י כ ל ה — א גאַרטען א פערשלאָסענער איז מיין שוועסטער די כלה. א גאַרטען א פערשלאָסענער, א קוואל א פערזיגעלטער...

ה.

בוזי איז א סוד פאַר מיר. א שמערצליכער סוד. עטליכע מאָל איז טאָג בייט זיך ביי איהר די שטימונג. ווי דער אינדרויסען

אין א זומערדיגען וואלקען־טאג: אט איז וואַרעם, אט איז קיהל. אט טהוט א שיין אַרויס די זון פון די וואלקענס ארויס — און עס ווערד שען. ביז עס רוקט זיך אן א נייער וואלקען — און עס ווערד וויעדער טריב און טונקעל.

נישטא דער טאג, וואס בוזי זאל ניט בעקומען א בריף פון „עמיצען". נישטא דער טאג, זי זאל ניט ענטפערען דעם „עמיצען".

איך וויים גאנץ גוט ווער דער „עמיצער" איז, און איך פרעג זי נישט. איך רעד נישט מעהר מיט בוזי'ן פון „איהם". איך ואלט, אז „ער" איז דא איין איבעריגער, איין אנגעווארפענער. בוזי רעדט אבער אליין פון איהם. רעדט זי ניט פון איהם שוין צו־פיעל? אין די געצעהלטע מינוטען, וועו מיר בלייבען מיט איהר אליין אינ־צווייען, רעדט מיט מיר בוזי פון „איהם". און לויבט איהם. לויבט איהם אין טאג אריין. לויבט זי איהם נישט צו פיעל?

זי זאגט צו מיר:

— דו ווילסט וויסע וואס ער איז? (זי לאזט ארא׳ף די אויגען.) ער איז א פיינער — א! זעהר א פיינער. ער איז א וואוי־לער — א! זעהר א וואוילער. נאר... (זי הויבט אויף די אויגען אויף מיר און לאכט.) ער קומט ניט צו דיר... ווי קומט ער צו דיר?...

וואס מיינט דערמיט בוזי? זי וויל מיך פערגיטיגען? אדער זי טרייבט מיט מיר קאטאווע?

ניין. ניט זי וויל מיך פערגיטינען, ניט זי טרייבט מיט מיר קאטאווע. נאר זי רעדט זיך אויס דאס הארץ...

דאס איז ווי צוויי מאל צוויי.

נאך דער טיי זענען די מאמע און בוזי אוועק אין קיך וועגען אנבייסען, און איך מיט'ן טאטען האבען זיך געשטעלט דאוונען. איך האב עס געמאכט בקיצור. נאר דער טאטע, איינגעוויקעלט אין טלית אוז תפלין, איז נאך געשטאנען מיט'ן פנים צו דער וואנד

און געלויבט גאָט. קומט אַן פּלוצים בווזי אויסגעקלויידט, מיט א זאַנטיקעל אין האַנד, און רופט זיך אָן צו מיר:

— קום.

— וואוהין?

— הינטער דער שטאָדט ארויס. אביסעל זיך דורכגעהן. א שענער טאָג. א זעלטענער טאָג.

דער טאַטע האָט אויסגעדרעהט צו איהר דעם קאָפּ, קוקט אריבער די זילבערנע ברילען. און בווזי ציהט אָן די העגטשקעלעך אויף די הענד און מאַכט צו איהם:

— ניט אויף לאַנג, טאַטע, ניט אויף לאַנג. מיר קומען באַלד צוריק. די מאַמע ווייסט, אז מיר גענהן. קום, שימעק, דו נעהסט?

די בעסטע מווזיק, די שענסטע סימפאָניע קאָן דען אַווי שען קלינגען, ווי די ווערטער האָבען אָפּגעקלונגען אין מיינע אויהערען? עס האָט זיך געלאָזט הערען אין זיי איין אָפּקלאַנג פון שיר־השירים: „לכה, דודי — קום ליעבער, נצא השדה — לאָמיר גענהן אין פעלד ארוים. לאָמיר נעכטיגען אין די דערפער. לאָמיר זיך פערערען אין די ווינגערטענער. לאָמיר זעהען, אויב עס בליהט דער ווינשטאָק? אויב עס שפראָצען די מילגראָמען?“...

אויסער זיך פון התפעלות לאָז איך מיך נאָך בווזי'ן און פיהל נישט די ערד אונטער זיך. וואָס איז דאָס מיט בווזי'ן? דאָס ערשטע מאָל, זינט איך בין אין דערהיים, טרעפט, אז בווזי זאָל מיך רופען שפאַציערען גענהן. וואָס איז דאָס מיט בווזי'ן?...

ז.

בווזי איז געוועכט. ס'איז א שענער טאָג. א זעלטענער טאָג. אָפּשאַצען אזא זומער־טאָג קאָן מען נור אין מיין קליין ארעם שטעדטעל, אז מע חאַפּט זיך ארויס פון דער קלעהם און פון דער ענגשאַפט אויף גאָט'ס פרייהער שענער וועלט. די ערד האָט זיך

בעקלייַדט מיט איהר גרינעם מאנטל, אויסגעקלייַדט מיט'ן גאנ־צען שמוק פון איהרע פיעל־פארביגע פעלדבלומען. ארומגעברעמט מיט א זילבערן טייכל פון איין זייט און מיט א קליינוואוכסיג נאר געדיכט וועלדל פון דער אנדערער זייט. דאס זילבערנע טיי־כל זעהט אויס, ווי א זילבערנע עטרה צו א נייעם טלית מיט בלויע תכלת. דאס געדיכטע וועלדל זעהט אויס, ווי א געדיכטע פאטלע געקרייזעלטע האר, פון צייט צו צייט בעריהרט פון א ווינ־טל.

אויף בוזי'ן איז געווען א בלוי בעשטען קלייד, גרינג ווי א רויך, דורכזיכטיג ווי די לופט, ווי דער הימל. א זאנטיקל מיט שפיצ־לעך פון גרינער פארב און ווייסע אשור־הענטשקלעך אויף די הענד. פיעלפארביג האט זי אויסגעזוהען, פיעלפארביג, ווי דאס פעלד.

„דאס לעצטע מאל — זאגט מיר בוזי — האט זי זיך אויסגעבע־טען ביי דער מאמע. דאס לעצטע מאל ווייל זי זיך געזוענען מיט דער שטאדט, מיט הינטער דער שטאדט, מיט'ן „הייליגען ארט"; מיט די מיהלען, מיט'ן טייכל, מיט'ן בריקעל. צוליעב דעם לעצ־טען מאל האט איהר די מאמע צוליעב געטהאן. א כלה דארף מען צוליעב טהון, חא־חא... א כלה פיהרט אוים אלסדינג... וואס זאגסט דו, שימעק?"

שימעק זאגט נארנישט. שימעק האַרכט. עס ווייזט זיך מיר אוים, אז בוזי איז היינט מאַרנע פרייליך. ניט נאטירליך פרייליך. און לאכט, ווי איבער נויט. און אפשר דאכט זיך מיר אזוי?

— געדענקסט דו, בוזי, ווען מיר זענען דא געווען?

איך דערמאן איהר, ווען מיר זענען דא געווען. שוין לאנג־לאנג. מיט יאהרען צוריק איז דאס געווען. מיר זענען געגאנגען אהער אינצווייען רייסען גרינס אויף שבועות, אויב זי געדענקט. דעמאלט זענען מיר אויך געגאנגען מיט'ן זעלבען וועג, פערביי די

זעלביגע מיהלען, איבער דעם זעלביגען טייכעל, איבער דעם זעלבי־
גען בריקעל.

— נאָר אנדערש האָבען מיר דעמאָלט שפּאַציערט, בוזי. דע־
מאָלט זענען מיר געלאָפען, ווי די יונגע הירשען, געשפּרונגען, ווי
די פּעלדאינדען איבער די בשמים־בערג. און איצט?

— און איצט? — זאָגט בוזי און בויגט זיך אַן רייסען בלו־
מען.

— איצט געהען מיר סטאַטעטשנע, ווי עס פּאַסט פּאַר אזעל־
כע סטאַטעטשנע לייט, ווי מיר זענען... געדענקסט דו, בוזי, וועו
מיר זענען דאָ געווען דאָס לעצטע מאָל?

— ערב שבועות איז דאָס געווען. — ענטפערט מיר בוזי און
שענקט מיר א בוקעט מיט שמעקענדיגע בלומען, וואָס זי האָט
אָנגעריסען.

— פון מיינעטוועגען, בוזי?

— פון דיינעטוועגען, שימעק. — זאָגט צו מיר בוזי מיט א
קוק פון איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און דער קוק
דרינגט אריין גלייך מיר אין האַרצען אריין.

ח.

מיר זענען שוין ווייט הינטער דער שטאָדט. מיר זענען שוין
אויפ'ן בריקעל. דאָרט געב איך איהר מיין האַנד. (דאָס ערשטע
מאָל זינט איך בין געקומען צו פּאָהרען אהיים.)

מיר גהען ביידע, האַנד ביי האַנד, איבער'ן בריקעל. די ברע־
טער בוידען זיך. דאָס וואָסער לויפט אונטער אונזערע פּיס, קאַט־
שעט זיך, שלענגעלט זיך און פּאַלט מיט א שטילען זשומען און מיט
א גרינגען רעש באַרג־אַראָפּ, אזוי אז איך קאָן הערען דעם „טיק־
טאַק" פון בוזי'ס האַרץ, וואָס איז אזוי נאָהענט, אזוי נאָהענט צו
מיר. (דאָס ערשטע מאָל זינט איך בין געקומען צו פּאָהרען אהיים.)

עם מאהלט זיך מיר אויס, אז בוזי דערנעהענט זיך צו מיר אלע מאל נעהענטער און נעהענטער. איך דערשפיר דעם בעקאנטען ריח פון איהרע שענע האר, איך דערפיהל די איידעלקייט און גלאטקייט פון איהר פרעכטיגער האנד, די וואַרעמקייט פון איהר לייב. און עס דוכט זיך מיר, אז איך הער פון איהר וועדטער מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „אני לדודי — איך בין מיין געליעבטענס, ודודי לי — און דער געליעבטער איז מיינער"... און די זון, און דער הימעל, און דאס פעלד, און דאס טייכעל, און דער וואלד בעקומען א נייעם גלאנץ, א נייעם חן אין מיינע אויגען. איין עבירה, איין עבירה, וואס דאס בריקעל איז אזוי קורץ. א מינוט — און מיר זענען שוין אויף יענער זייט בריקעל, אויף דער „לעוואדע". א מינוט — און בוזי'ס איידעלע גלאטע פרעכטיגע האנד האט זיך ארויסגענליטשט פון מיין האנד — און די זון, און דער הימעל, און דאס פעלד, און דאס טייכעל, און דער וואלד האבען אנגעוואַרען דעם פריהעריגען גלאנץ מיט'ן פריהעריגען חן אין מיינע אויגען.

— א מאדנע זאך — זאגט צו מיר בוזי, און איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען זענען אין דער מינוט טיף, ווי דער הימעל, און פערטראכט, ווי די נאכט — א מאדנע זאך: אלע מאל, ווען איך גיה, אדער איך פאהר איבער א וואסער, עס מאג זיך זיין וואס פאר א וואסער עס ווייל זיך, מוז איך זהן מיין טאטען, און אלע מאל...

איך שלאג איהר איבער די רער:

— דו רעדסט נארישקייטען, בוזי.

בוזי טראכט א ווייל, נאכדעם זאגט זי צו מיר:

— נארישקייטען? חא־חא, ביזט גערעכט. איך רעד נארישקייטען. ווייל איך בין א נארלע. א נאריש מיידעל בין איך. איא, א נאריש מיידעל? זאג דעם אמת, שימעק. דעם אמת זאלסט דו מיר זאגען, חא־חא־חא!

בוזי לאכט, פערוואַרפט דעם קאָפּ און בעווייזט מיר איהרע חנ'עוודיגע פּערעל־צייהן. איהר פּנים שיינט אויף דער שיינער־דיגער זוהן. און אלע פּארבען פונ'ם פעלד פינקלען זיך אפּ אין איהרע אויגען, אין איהרע שענע בלויע פּערטראכטע שיר־השירים־אויגען.

ט.

אומזיסט! איך קאָן ביי איהר ניט פּועל'ען, אז זי איז נאָר־ניט אזא נאר, אז זי איז גאָר קיין נאר ניט. זי ווייסט, זאָגט זי מיר, זי ווייסט, אז ס'איז פּאַרהאַן נאַרישערע פון איהר. זי ווייסט. נאָר אקעגען מיר איז זי א נאַרעלע. שטעלט אייך פּאָר — זי גלויבט אין חלומות!

— אי, שימעק, דו גלויבסט ניט? און איך גלויב. אָט איז מיר ערשט נעכטען געקומען צו חלום דער טאטע פון יענער וועלט, אַנגעטהאָן און פּרייליך, לעבעדיג, מיט א שטעקעלע אין האַנד. און מאַכט צו מיר אזוי זיס, אזוי פּריינדליך, און דרעהט מיט'ן שטעקעלע: „איך קום, טאַכטער, צו דיר אויף דער חתונה"... נו, וואָס וועסט דו זאָגען דערויף, שימעק?...

— בוזי, מע דאַרף ניט גלויבען אין חלומות. חלומות זענען דברים בטלים.

— דברים בטלים — זאָגסט דו?

בוזי שטעהט א ווייל פּערטראכט. לאָזט זיך לויפען איבער'ן פיעל־פּארביגען פעלד און בלייבט שטעהן.

ווי א בלום, ווי א פיעל־פּארביגע בלום, זעהט אוים בוזי אינ'ם דאָזיגען פיעל־פּארביגען פעלד, וואָס ציהט זיך ארום אונז אָהן א סוף און אָהן א ברעג. מיט נעלינקע שפּרענקעלעך איז זי בעשפּרענ־קעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצוויקעלט. די בלויע הימעל־יארמעלקע איבער איהר קאָפּ. דאָס זילבערנע טייכעל פּאָר איהרע פים. פון אלע זייטען טראַגען זיך אקשגען אונז שארף־שמע־

קענדיגע בשמים־און־נעווירצען־ריחות. איך בין פער׳כשופ׳ט. איך בין פער׳שכור׳ט.

ווי א פער׳כשופ׳טע שטעהט אויך בוזי אין מיטען פיעלפאר־ביגען פעלד און קוקט אויף מיר פערטראכט, פערטראכט ווי דער וואלד.

פין וואם טראכט אצינד בוזי? וואם זאגען איהרע אויגען, איהרע שענע בלויע פערטראכטע שיר־השירים־אויגען?

„אני חבצלת השרון — איך בין א לילית פון שרון. שושנת העמקים — די רויז פון די טהאלען"...

אט וואם עס זאגען מיר איהרע אויגען. און עס דאכט זיך מיר, אז קיינמאל, קיינמאל איז נאך בוזי נישט נעווען אזוי די אמת׳ע שולמית פון שיר־השירים, ווי אין דער דאזיגער מינוט.

׳.

ווי א בלום זעהט אויס בוזי, די לילית פון שרון. ווי א בליהענדיגע רויז זעהט אויס בוזי, די רויז פון די טהאלען, אין דעם דאזיגען בריטען פיעל־פארביגען פעלד, וואם ציהט זיך ארום אונז אהן א סוף און אהן א ברעג. מיט געלינקע שפרענקעלעך איז זי בעשפרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצווויקעלט. די בלויע הימעל־יארמעלקע איבער איהר קאפ. דאם זילבערנע טיי־כעל פאר איהרע פים. פון אלע זייטען טראגען זיך אקעגען אונז שארף־שמעקענדיגע בשמים־און־נעווירצען־ריחות. איך בין פער־כשופ׳ט. איך בין פער׳שכור׳ט.

בוזי לאזט זיך נעהן. איך — נאך איהר. גרינג און גיך נעהט בוזי. גרינג, ווי א סארנע, ווי א אינד פון די אינדען, טראגט זי זיך אין פיעל־פארביגען פעלד, וואם ציהט זיך אהן א סוף און אהן א ברעג. און איהר פנים שיינט אויף דער שיינענדיגער זון, און אלע פארבען פונ׳ם פעלד פינקלען זיך אפ אין איהרע אויגען, אין איהרע שענע בלויע פערטראכטע שיר־השירים־אויגען.

קיינמאל, קיינמאל איז נאך בוזי ניט געווען אזוי די אמת'ע שולמית פון שיר־השירים, ווי אין דעם דאזיגען טאג.

— דערקענסט, בוזי, דאס דאזיגע פעלר?

— אמאל האט דאס נעהערט צו דיר...

— און דאס בערגעל?

— דיין באַרג. אמאל איז דאס נעווען אלסדינג דיינם. אלס־דינג דיינם...

זאגט מיר בוזי מיט א גרינג שמייכעל אויף די שענע ליפען. נאר עס ווייזט זיך מיר אויס, אז זי לאכט פון מיר, ווי זי פלעגט לאכען פון מיר אמאל, מיט יאהרען צוריק.

— זיצען מיר?

— זיצען מיר.

איך זעץ מיך אוועק אויפ'ן בערגעל און מאך איין אַרט פאר איהר. בוזי זעצט זיך אוועק אקעגען מיר.

— אט דא, געדענקסט דו, בוזי, האב איך דיר אמאל דער־צעהלט, ווי אזוי איך...

בוזי פערחאפט און ענדיגט פאר מיר:

— ווי אזוי דו הויבסט זיך אויף מיט'ן „שם־המפורש" און פליהסט, ווי איין אדלער, ביז דער חמארע, העכער פון דער חמארע, איבער פעלדער, איבער וועלדער, איבער בערג, איבער טהאלען, אי־בער ימים און מדבריות, ביז דו קומסט אויף יענער זייט הרי־חושך, אין א קרישטאלענעם פאלאץ. דארט זיצט דיין פער'כשופ'טע בת־מלכה שוין זיעבען יאהר און וואַרט, ביז דו וועסט זיך דערבארעמען אויף איהר און וועסט קומען צו פליהען מיט'ן „שם־המפורש" זי אויסלייזען, בעפרייען — האַ־חַא־חַא!

ניין. בוזי איז מיר היינט מאדנע פרייליך. ניט־נאטירליך פרייליך. זי לאכט, ווי איבער נויט. נענוג. אויף אלץ איז א צייט. שוין צייט רעדען מיט איהר אביסעל ערנסטע, ריינע, קלארע דבורים. שוין צייט עפענען פאר איהר מיין הארץ, אנטפלעקען

פאר איהר מיין נשמה... און איך לאז אויס מיין נעראנק מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „ע ד ש י פ ו ח ה י ו ם — איידער עס וועט אוועק דער טאג, דער דאזיגער גליקליכער טאג, ו נ ס ו ה צ ל ל י ם — און עס וועלען אנטלויפען די שאטענס"...

יא.

פאר דער גאנצער צייט, וואס איך בין אין דער חיים, האב איך בווי'ן קיין צעהנט־חלק, קיין הונדערט־חלק ניט ארויסגעזאגט פון דעם, וואס עס האט זיך אויסגענאסען ביי מיר אט דא, אין דעם דאזיגען פריהמארגען. איך האב איהר אויפגערעקט מיין הארץ, אנטפלעקט פאר איהר מיין נשמה. דערצעהלט דעם גאנצען אמת, וואס האט מיך אהער געבראכט...

וועז ניט דעם טאטענ'ס בריוועל מיט'ן מזל־טוב, וועז ניט די דריי וועמער: „שבת־נאך־שבועות" — וואלט מיך איצט ניט געזעהען אט דאס טייכעל, וואס לויפט דארט בארג־ארא, און דאס וועלדעל, וואס גרינט אט דא ניט ווייט...

און איך שווער איהר טאקי ביי אט דעם טייכעל, וואס לויפט דארט בארג־ארא, און טאקי ביי דעם וועלדעל, וואס גרינט אט דא ניט ווייט, און ביי'ם דאזיגען בלויען הימעל־דעק, וואס איבער אונזער קאפ, און ביי דער גין־נאלדענער זון, וואס פינקעלט אף אין איהרע אויגען, און ביי דעם אלעם, וואס שען און ריין און הייליג איז, — אז איך בין געקומען אהער נור צוליעב איהר, נור צוליעב איהר, וואהרום... איך האב זי ליעב — ענדליך האט דאס וואהרט זיך ארויסגעריסען!

— וואהרום איך האב דיך ליעב, בווי, דו הערסט, איך האב דיך ליעב מיט יענער הייליגער פלאם־פייערינגער ניהנם־ליעבע, וואס ווערד בעשריעבען אין שיר־השירים: „ש ט א ר ק ו ו י ד ע ר ט ו י ד ט א י ז ד י ל י ע ב ע, ש ו ו ע ר ו ו י ד ע ר ג ר ו ב א י ז ד י ק נ א ה. א י ה ר ע פ ו נ ק ע ן ז ע נ ע ן

פונקען־פייער. א פלאקער פון גאט"... וואס איז מיט דיר, בוזי? דו ווײנסט? גאט איז מיט דיר!...

יב.

בוזי האט געווײנט.

בוזי האט געווײנט — און די גאנצע וועלט האט זיך אנגעקלײדט אין טרויער. די זון האט אויפגעהערט צו שײנען. דאס טייכעל — צו לויפען. דאס וועלדעל — צו גרינען. די פליענגלעך — צו פליהען. די פויגעלעך — צו זינגען.

בוזי האט געווײנט. זי האט בעהאלטען דאס פנים אין די הענד. איהרע פלייצעס האבען אויפגעציטערט. און זי האט געווײנט אלע מאל שטארקער און שטארקער.

אזוי ווײנט א קליין קינד, וואס דערפיהלט, אז עס האט פערלוירען מאטע־מאמע.

אזוי ווײנט א געטרײע מוטער אויף איהר קינד, וואס מע האט דאס ביי איהר צוגענומען.

אזוי ווײנט א יונג־פרוי, וואס בעקלאגט איהר געליעבטען, וואס האט זיך אפגעקעהרט פון איהר.

אזוי ווײנט א מענש, וואס בעקלאגט זיין אייגענע וועלט, וואס האט זיך ארויסגעגליטשט פון אונטער זיינע פיס.

אומזיסט איז געווען מיין טרייסטען, וואס איך האב זי געטרייסט. ארויסגעווארפען אלע מיינע שיר־השירים־עפיטעטען, וואס איך האב אויסגענוצט פאר איהר. בוזי ווײל זיך ניט טרייסטען. בוזי ווײל מיינע עפיטעטען ניט הערען. צו שפעט, זאגט זי, צו שפעט האב איך מיך דערמאנט אן איהר... צו שפעט האב איך מיך ארומגעזוהן, אז עס איז דא א בוזי אויף דער וועלט. א בוזי, וואס האט א הארץ, וואס בענקט, און א נשמה, וואס רייסט זיך פון דאנען אין איין אנדער וועלט ארויס... אפשר וואלט איך מיך דערמאנט, זאגט זי, אן די בריוולעך, וואס זי האט מיר אמאל נע־

שריבען? נאָר — פערחאַפּט זי זיך — ווי קום זיך זי געדענקען אזעלכע נאַרישקייטען? פערשטעהט זי דען ניט אליין, אז זי האָט דאָס, אייגענטלעך, בעראַרפט שוין לאַנג פאַראויסזעהן, — זי אונזערע וועגען זענען פערשיעדען? אז זי קאָן זיך צו מיר ניט גליכען? ווי קומט זי צו מיר? זי, א אידישע טאָכטער, א קלייניגשטערטעלדיג מיידעל, ווי קומט זי צו מיר?... ערשט פערשטעהט זי, אז ס'איז געווען א נאַרישקייט פון איהר, א גרויסע נאַרישקייט, וואָס זי פלעגט מיר דולען א קאַפּ מיט איהרע קינדערשע בריוולעך, מיט איהרע נאַרישע אָנצוהערענישען, אז טאָטע־מאָמע בענקען נאָך מיר... ניין. זי האָט אליין בעראַרפט פערשטעהן, אז זי קאָן זיך צו מיר ניט גליכען. ווי קומט זי צו מיר? א אידישע טאָכטער, א קליינשטערטעלדיג מיידעל!... זי האָט אליין בעראַרפט אַרויסזעהן, אז קוים האָב איך ניט געפאַלגט טאָטע־מאָמע, וויעדערשפּעניגט זייער געבאָט, נישט געוואָלט געהן זייערע וועגען און בין געגאַנגען מיין אייגענעם וועג, וועל איך נעווים אוועקגעהן וויים, וועל איך נעווים שטייגען הויך, אזוי וויים און אזוי הויך, אז איך וועל קיינעם שוין ניט אַרויסזעהען, קיינעם ניט וועלען קענען.

— קיינעם ניט, אחות דיך, בווי!

— ניין, קיינעם ניט! קיינעם ניט! קיינעם ניט! קיינעם ניט זעהען, קיינעם ניט הערען, אלעמען פערגעסען...

— אלעמען, נאָר נישט דיך, בווי.

— ניין, אלעמען! אלעמען! אלעמען!

יג.

בווי האָט אויפגעהערט צו ווייגען — און אלץ האָט אויפגעלעבט. די זון האָט אָנגעהויבען צו שיינען, אזוי ווי פריהער. דאָס טייכעל — צו לויפען. דאָס וועלדעל — צו גרינען. די פליענגלעך — צו פליהען. די פויגעלעך — צו זינגען.

בוזי האָט אויפגעהערט צו ווייגען, און טרוקען זענען געווא־ רען איהרע אויגען. איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און אויסגעטריקענט האָבען איהרע טרערען, אזוי ווי טראָפענס טהוי אויף דער הייסער זון.

און פלוצים האָט זי זיך ענומען פערענטפערען איהרע טרערען. אַצינד זעהט זי, ווי נאריש זי איז. וואָס איז געווען דער נעוויין? וואָס האָט זי צו ווייגען? וואָס פעהלט איהר? א סך מיידלעך אויף איהר ארט וואָלטען זיך פיהלען גליקליך. איבער־גליקליך!... און א פייערע האָט זיך אָנגעצונדען אין איהרע אויגען. אין איהר שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געזעהען דאָס דאָזיגע פייערל אין בוזי'ס אויגען. און רויטע פלע־ קען זענען ארויסגעטראָטען אויף איהרע בעקלעך, אויף איהרע שענע רויזענבעקלעך. איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געזעהען בוזי'ן אזוי פייערן, אזוי פלאָמען, ווי זי האָט געפייערט און געפלאָמט אין דער דאָזיגער מינוט. און איך ווייל זי אָננעמען פאר א האָנד, און איך זאָג צו איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

— ה נ ך י פ ה ר ע י ת י — ווי שען דו ביזט, בוזי, בעת דיינע בעקלעך פלאָמען און דיינע אויגען שפריצען פייער...

ארויסגעווארפען! בוזי הערט ניט מיין שיר־השירים. בוזי האָט איהר אייגענעם שיר־השירים. זי הערט ניט אויף צו לויבען „עמיצען", לויבען איהם אין טאָג אריין. זי זאָגט צו מיר:

— ד ו ד י צ ח ו א ד ו ם — מיין בעשערטער איז פיין און שען. ד ג ו ל מ ר ב ב ה — פיינער פון א סך־א סך אנדערע. ער איז אפשר ניט אזוי גלערענט, ווי אָנדערע, דערפאר איז ער אָבער גוט. דערפאר איז ער מיר געטריי. דערפאר האָט ער מיך ליעב. זאָלסט זעהן די בריפ, וואָס ער שרייבט צו מיר, זאָלסט זעהן די בריפ!

— ל ב ב ת י נ י, — זאָג איך צו איהר ווייטער, גלייך ווי איך וואָלט ניט הערען וואָס זי זאָגט — ל ב ב ת י נ י, א ח ו ת י

כ ל ה — דו האָסט מיין האַרץ צוועקגענומען, מיין שוועסטער די כלה!...

און זי צו מיר:

— ח כ ו ס מ ת ק י ם ו כ ו ל ו מ ח מ ד י ם! — זאָלסט זעהן די בריעף, וואָס ער שרייבט מיר, זאָלסט זעהן די בריעף!...

עס הערט זיך אין איהרע ווערטער א מאָדנער טאָן. א מאָדנע שטימע. די שטימע — אַזוי ווייזט זיך מיר אוים — ווי אַ אריבערשרייען אין אַנדער שטימע. איין אינוועניגסטע שטימע.

דאָס איז ביי מיר ווי צוויי מאָל צוויי.

יד.

ראַשיג און אומגעריכט האָפּט זיך בוזי אויף פונ'ם שמעקענדיגען גראָז, טרייסעלט זיך אָפּ, גלייכט זיך אוים, פערזוואַרפט די הענד אהינטער און בלייבט שטעהן אָקעגען מיר און סוקט אויף מיר פון אויבען אַראָפּ.

שטאָלץ און שען, נרזיסאַרטיג שען, נאָך שענער ווי אַלע מאָל, זעהט זי אוים אין דער מינוט ביי מיר אין די אויגען.

איך האָב מורא צו זאָגען, נאָר מיר דאַכט, אז ווען איך זאָל זאָגען, אז בוזי — דאָס איז די אמת'ע שולמית, וואָס אין שיר־השירים, וואָלט דאָס געווען א כבוד און א שבח פאַר דער אמת'ער שולמית, וואָס אין שיר־השירים.

ניט שוין זשע האָט זיך דערמיט נעענדיגט אונזער געשפּרעך? איך שטעה אויף נאָך איהר און נעה־צו צו איהר:

— ש ו ב י, ש ו ב י ה ש ו ל מ י ת — קעהר דיך אום צוריק צו מיר, בוזי! — זאָג איך צו איהר ווייטער מיט מיין שיר־השירים־שפּראַך און נעם זי אָן פאַר א האַנד. — קעהר זיך אום צו מיר, בוזי, קעהר זיך אום צו מיר בעצייטענס! נאָך איין וואָרט. מעהר ניט אז איין וואָרט דאַרף איך דיר נאָך זאָגען.

אומזיסט. אומזיסט. בוזי וויל ניט הערען דאָס איינע וואָרט, וואָס איך וויל איהר זאָגען. געגוג, זאָגט זי, זיך אָנגערעדט. געגוג געזאָגט איינס דעם אַנדערען — אפשר נאָך מעהר, ווי מע בעדאַרף... געגוג־געגוג. שוין שפּעט. זעה, ווי שפּעט עס איז! — זאָגט צו מיר בוזי און בעווייזט מיר מיט איהר האַנד אויפ'ן הימעל, און בעווייזט מיר אויף דער זון, וואָס בעגיסט זי פון אויבען ביז אַראָפּ מיט איהרע מילדע ווייכע גאָלדענע שטראַהלען. און בוזי, די ליליע פון שרון, בוזי, די רויז פון די טהאָלען, בעקומט א נייעם קאָליר, א גין־נאָלדענעם קאָליר, אויפ'ן פּיעל־פּארבינגען פּעלץ, וואָס ציהט זיך אַרום אונז אָהן א סוף און אָהן א ברעג.

— אַהיים־אַהיים! — זאָגט צו מיר בוזי און חאַפּט זיך געהן און טרייבט מיך געהן. — אַהיים־אַהיים. שוין צייט, שימעק, שוין צייט. טאַטע־מאַמע וועלען דאַרטען איבערטראַכטען גאָט וויסט וואָס. אַהיים־אַהיים!

אין איהרע לעצטע וועהרטער „אַהיים־אַהיים" לאָזט זיך מיר הערען דער טאָן פון אמאָל, אמאָל, מיט יאָהרען צוריק, דער לשון פון שיר־השירים:

— ב ר ח, ד ו ד י — אַנטלויף, לִיעבער, און זיי געגליכען צו א הירש, אָדער צו א אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג.

טו.

עס געהען די טעג. עס לויפען די וואָכען. עס איז אָנגעקומען דער לִיעבער יום־טוב שבועות. עס איז אָנגעקומען דער שבת, וואָס נאָך שבועות. עס איז אוועקגעגאַנגען דער שבת, וואָס נאָך שבועות, און נאָך א שבת, און נאָך א שבת — און איך בין נאָך אַלץ א גאַסט אין מיין שטעדטעל.

וואָס טהו איך דא? — גאַרנישט. גאָלע גאַרנישט. מיין טאַטע־מאַמע רעכענען, אז איך בין געוואָרען א בעל־תשובה. אז איך האָב חרטה אויף דעם, וואָס ס'איז געווען, וואָס איך האָב

וויערשפּעניגט זייער געבאָט, ניט נעווּאָלט נעהן אין זייערע וועגען. און זיי זענען צופּריערען. זעהר צופּריערען.

און איך? וואָס טהו איך דאָ? וואָס דאַרף איך דאָ? — גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט. אלע טאָג געה איך מיר אַרויס אַיינער אַליין אויפ'ן שפּאַציער, הינטער דער שטאָדט אַרויס. אהין — אויף יענער זייט מיהל. אהין — אויף יענער זייט בריקעל. אהין — צו יענעם פּיעל־פּאַרביגען פּעלד, וואָס ציהט זיך אהן א סוף און אהן א ברעג, וואָס איז אַרומגענעבראָכט מיט א זילבערן טייכעל פון איין זייט און מיט א קליינוואוכסיג נאָר געדיכט וועלדעל פון דער אַנדערער זייט. דאָס זילבערנע טייכעל זעהט אויס, ווי א זילבערנע עטרה צו א נייעם טלית פון בלויען תכלת. דאָס געדיכטע וועלדעל זעהט אויס, ווי א געדיכטע פּאָטלע געקרייזלטע חאָר, פון צייט צו צייט געריהרט פון א ווינטעל.

דאָרט זעץ איך מיך אוועק איינער אַליין אויפ'ן בערגעל. אויף יענעם בערגעל, וואו מיר זענען ערשט דאָ ניט לאַנג געזעסען אינ־צוויין, איך און בוזי, די ליליע פון שרון, די רויז פון די טהאָלען.

אויף יענעם בערגעל, וואו מיר זענען אמאָל, מיט יאָהרען צו־ריק, אין צווייען, איך און בוזי, געלאָפען, ווי די יונגע הירשען, און געשפּרונגען, ווי די פּעלד־אינדען, אויף די בשמים־בערג. דאָרט, אויף יענעם אָרט, וואו עס ליגען בעהאָלטען די בעסטע זכרונות פון מיין אויף־אייביג־פּערלאָרענער יוגענד, פון מיין אויף־אייביג־פּערלאָרענעם גליק, קאָן איך מיר אַוועקזיצען איינער אַליין שטונ־דען־לאַנג און בעווייגען און בעקלאָגען די אונפּערגעסליכע שולמית פון מיין שיר־השירים־ראָמאָן.

טז.

און וואָס איז מיט דער שולמית פון מיין שיר־השירים־ראָמאָן? וואָס איז מיט בוזי'ן? וואָס איז דער שלום? וואָס איז דער סוף?

צווינגט מיך ניט, איך זאל אייך דערצעהלען דעם סוף פון מיין ראמאן. דער סוף, ער מעג זיך זיין דער בעסטער, איז ער א טרויע־ריגער אקארד. דער אנהויב, דער ערגסטער אנהויב, איז בעסער פון׳ם בעסטען סוף. עס איז מיר דעריבער א סך גרינגער און א סך מעהר אנגענעהם צו דערצעהלען אייך די דאזיגע געשיכטע נאך א מאל פון׳ם אנהויב. נאך א מאל און נאך א מאל און נאך הונדערט מאל. און מיט׳ן אייגענעם לשון, וואס אלע מאל:

איך האב נעהאט א ברודער בעני. איז ער דערטרונקען געווא־רען אין טייך. האט ער איבערגעלאזט א יתומה׳לע. האט מען זי געהופען בוזי. פערצויגען פון אסתר־ליבע: ליבוזי — בוזי. און שען איז געווען די בוזי, ווי די שולמית, וואס פון שיר־השירים. און מיר זענען געוואכסען, איך און בוזי, ווי א שוועסטער מיט א ברודער. און מיר האבען זיך ליעב געהאט, איך און בוזי, ווי א שוועסטער מיט א ברודער.

און אזוי ווייטער.

דער אנהויב, דער ערגסטער אנהויב, איז בעסער פון׳ם שענסטען סוף.

דער אנהויב — לאז זיין דער סוף, דער עפילאג פון מיין ניט־אויסגעטראכטען, נאר אמת׳ען, שמערצליכען ראמאן, וואס איך האב מיר ערלויבט צו קרוינען מיט׳ן נאמען: ש י ר־ה ש י ר י ם.

דער מלך מיט דער מלכה

א פסח'ינער ראַטען

אין פּויער מויל

מיט אַיין עפּילאָג

נעשריבען אין יאָהר 1902

דער מלך מיט דער מלכה

ערשטער טייל.

דער מלך שדכ׳נט זיך צו דער מלכה.

ביי הענין דעם סטאָליר אין פּאָדראָד איז א היץ. מע באקט מצות, דעם נגיד׳ס מצות, געוויינטליך, אויפ׳ן ערשטען אויוון. אויפ׳ן ערשטען אויוון איז בעסער און שענער און כשר׳ער און מהר כבוד, און טאקי מעהר מצוה אויך, און וויבאלד ס׳איז בעסער און שענער און כשר׳ער און מעהר כבוד און מעהר מצוה — קומט דאך דאס דעם נגיד... הענין אליין, דער פּאָדראָדטשיק הייסט דאס, איז נאר ניט דער הענין, ווען תמיד. אויף זיין געל פּנים האט זיך צענאסען א מין חן, די בעקלעך פלאמען איהם, און פון דער ניט־צעקעמטער בארד איז געווארען נאך מעהר זשמוט — א גאנצער קאלמון.

— קינדער, לעבעדיג! לעבעדיג! — טרייבט אונטער הענין די העלפערס. — קאטשעט, רעדעלט, זעצט די מצות, ס׳איז דעם נגיד׳ס מצות!...

דעם נגיד׳ס ווייב, שרה־זיסעל די נגידית, א אידינע מיט א גוידער און מיט פערעלעך, ווערד נרעבער ווי לענגער. זי שטעהט און קלערט, ווייפיעל זאל זי איבערלאזען די העלפערס: צוויי קערב־

לעך איז צו פיעל, א קערבעל איז צו ווינציג; אכצעהן פארשוין, א רובעל מיט אכציג — וועט זיין אקוראט צו גריוונעם אויף א מענ־שען...

— וויפיעל, מיינסט דו, וועלען מיר דאָ חאפען? — פרענט איין וויבעל א ראבעטיני ביי א אנדערען וויבעל מיט א פוינעלש פנים, און ביידע קאטשען געשמאק.

— איך רעכען צו פערטעלעך, — ענטפערט איהר דאָם אנדע־רע וויבעל וואָם מיט'ן פוינעלש פנים.

— פאר וואָם ניט צו האלבע קערבלעך? — זאגט דאָם ערשטע וויבעל, די ראבעטיני.

— משוגע וועט זי ווערען? צעטיילען נייען קערבלעך? — זאגט יענע וואָם מיט'ן פוינעלש פנים.

— פאר וואָם ניט? קראנק איז זי? — זאגט די ראבעטיני.

— לאז זי זיין קראנק פאר מיר און פאר אלע אידען! — זאגט די וואָם מיט'ן פוינעלש פנים און צעלאכט זיך.

אויף זיי קוקענדיג צעלאכען זיך נאך עטליכע וויבלעך.

— און פאר מיר אויך!

— און פאר מיר אויך!

— און פאר מיר אויך!

— לאז זיין שטיל'ער, נשים! — שרייט אן אויף זיי מלך דער רערלער, א שוסטער־יונג מיט א שווארצער גלאנצענדיגער, נענריי־זעלטער פאטלע, מיט א געשטופעלט פנים פון פאקען און מיט א צענויפגעוואכסענער נאז, כמעט אהן נאזלעכער, אזוי, אז ער רעדט, סווישטשעט ער מיט די צייהן: סססס!... א חוץ די דריי חסרונות: 1) וואָם ער איז געשטופעלט, 2) וואָם ער איז אהן נאז־לעכער און 3) וואָם ער סווישטשעט, איז ער דוקא א פיינער יונג „מיט שפּאַרען"; די שווארצע גלאנצענדיגע, געקרייזעלטע פאטלע איז ביי איהם תמיד אונטערגעשערעז אזוי קיילעכיג און איז תמיד אזוי אנגעשמירט מיט פעטען, אז ס'איז א מחיה צו קוקען. היינט

טראָגט ער ב קאשקעט פון „קאשקעטען־לאַנד" — קיילעכיג, פון אויבען מיט א קנאָפּ, פון פּאַרענט מיט א דאשעק און מיט א שוואַרץ גלאַנצענדיג רימענדעל און מיט צוויי שוואַרצע גרויסע ספּראַנטשעקעס. דער „גאַרניטור", וואָס מלך פערגינט זיך טראָגען אין דער וואָכען, וואָלט זיך עס איין אנדערער געוואונשען טראָגען אום יום־טוב. אוֹן פון שטיוועל שמועסט מען ניט. די שטיוועל זענען אויף אזעלכע הויכע אבצאַסען, אז ס'איז נור א וואונדער, ווי אזוי ער האָלט זיך אויף די פיס. אוֹן אז איך וועל אייך שוין אויסמאָהלען ביז'ן סוף, אז ער טראָגט אויפ'ן האַלז א מין שארף פון רויטע מיט גרינע פּאַסען, איין עק פערוואַרפען ארונטער, אוֹן א גרויסען זילבערנעם זיינער מיט א לאַנגער זילבערנער קייט מיט א „רוקער", אוֹן אויפ'ן פינגער א גרויסען זילבערנעם „סיגנעט", וועט אייך שוין קיין קשיא ניט זיין, פּאַר וואָס אַלע מיידלעך מיט אַלע ווייבלעך (די אלמנות מיט די גרושות) זענען נאָך איהם די כפּרה.

— זאָג נור, מלך, — רופט זיך אַן צו איהם די ראַבעטיני אויף קאַטאַוועס — אפשר וואָלסט דו זיך אויסגעקלויבען דאָ א מלכה אויף פּסח?

— ער האָט שוין! — ענטפערט איהר יענע וואָס מיט'ן פויגעלש פּנים.

— ווי אזוי רופט מען זי?

— מלכה.

— וואָסער מלכה?

— די וואָס האָט זיך גע'גט מיט מאַטע דעם שניידער.

— פון וואַנען ווייסט דו דאָס?

— איך קוק אויף זיי די גאַנצע צייט, זעה איך, אז ס'איז א שרוך...

— אזא שטילע, דאבט זיך?

— שטילע וואסער גראבט טיף...

און ביידע ווייבלעך לאזען ארויס א טיפען־טיפען זיפץ. זיי וואלטען ביידע זיך ניט אפגעזאגט פון אזא שרוך. זיי זענען ביידע אלמנות, קיין קינדער האבען זיי ניט. דער רוח וואלט איהם ניט אוועקגעהאפט, ער זאל בעסער נעמען איינע פון זיי. וואס האט ער אזעלכס דערזעהען אויף מלכה'ן? שווארץ ווי א שווארצע קאץ אין א פינסטערע נאכט. סיידען דאס, וואס זי האט גראבע הענד?

— האב קיין מורא ניט, ער וועט ביי איהר ליגען אין דער ערד! — רעדט אוים איינע דאס אנדערע דאס הארץ.

— ווי א בארג! — ענטפערט איהר יענע. — לאז ער פרובען זיין א טאג מיט איהר מאמע, מיט דער בלינדער מכשפה'טע! — און ביידע ווייבלעך טרייסטען זיך חאטש דערמיט, וואס מלך וועט ליגען אין דער ערד.

— אדער פארקעהרט, איך האב מורא, אז זי זאל ביי איהם ניט ליגען אין דער ערד. ער איז אויך א רעכטער פויגעל!

— אט צעקראץ איך מיך! חאפט זי דער רוח מיט איהם אינ־איינעם לכבוד דעם הייליגען יום־טוב!

— אמן הלואי!...

און מלכה, א נידערינ ווייבעל, א שווארצע נאר א פוכקע, מיט א פערריסען נעזעל, מיט קליינע שווארצע, תמיד לאכענדינע אויג־לעך, פערקאטשעט די ארבעל ביז די עלענבויגען, וואלט מיט אוי־גען אויף מלך דעם רעדלער. און מלך דער רעדלער דרעהט זיך צו שטארק ארום איהר, צו אפט רעדעלט ער איהרע מצות, צו פיעל רעדט ער מיט איהר, — יא, דאס ווייבעל וואס מיט'ן פויגעלש פנים איז געראטן: ס'איז א שדוך...

צווייטער טייל.

ביי דער מלכה אין דער היים.

... אז ער איז נעקומען צו איהר צו געהן, האָט מען איהם ניט בעגעגנט מיט כלי־זמר, פון קיין פושקעם האָט מען ניט געשאָסען, קיין פאָשען זענען איהם נישט געקומען אקעגען, קיין פאלאָצען האָט מען פון זיינעטוועגען ניט צוגעגרייט, קיין באל נישט געמאכט. אויף די קניהעם איז ער פאר איהר נישט געפאלען, די האנד נישט געקושט, — ס'איז צוגעגאנגען גאר פּראָסט, אהן צערעמאניעס. מלכה איז ניט געזעסען אליין, זי האָט געהאלטען נעבען זיך אייז אלטע מאמע — א שלאק־פוריעניות, זאל גאָט שומר ומציל זיין! א שטיקעל גליק, וואָס זי איז א בלינדע, ווייטער וואלט זי דורם געווען מענשען. אז מלך האָט נור אריבערגעטראָטען די שוועל, האָט די בלינדע מאמע אויסגעשריען אויף א קול:

— מלכה, ווער איז דאָס געקומען?
— ס'איז מלך. — ענטפערט איהר מלכה.
— וואָסער מלך?
— מלך דער שוסטער.
— וואָס טהוט ער דא?
— ער איז א רעדלער אין פאָדראָד.
— טרייב איהם ארויס, דעם שארלאטאן.

נאך אזא ברוך־הבא האָט זיך מלך ניט געקאָנט פיהלען שטארק פויגעלדיג, ווען מלכה זאל ניט געווען וויזען איהם מיט די חיטרע שווארצע אויגלעך, ער זאל בלייבען דא. מלך פיהלט זיך א ביסעל שמארקער און וויל אויפמונטערען די בלינדע, זי זאל ווערען מיט איהם שלום.

— מוהמעניו, וואָס זענט איהר אזוי אנגעדראָדעלט אויף מיר? איהר קענט מיך דען? איהר האָט מיך דען אמאל נעזעהען?

— געוואהען האָב איך דיך ניט, נאָר הערען הער איך, אז דו פייפסט. איך וואָלט געמעגט שווערען, אז דו האָסט ניט קיין נאָז.

— אזא מכה מיינע שונאים אויפ'ן שטערן, וואָס פאַר א נאָז איך האָב.

— וואָס זשע פייפסט דו אזוי?

— ס'איז ביי מיר אזא לשון.

— אזא יאָהר אויף דיר. וואָס וועסט דו זאָגען גוטס? ביזט דאָך נישט געקומען אומזיסט. זאָג, וואָס דאַרפסט דו מיך?

— איך בין ניט געקומען צו אייך, מוהמעניו, איך בין געקומען צו אייער מלכה'ן.

— צו מיין מלכה'ן? וואָס פאַר א מחותן ביזט דו מיט מיין מלכה'ן?

מלך איז געבליבען אָהן לשון. ער האָט ניט געוואוסט, וואָס ער זאָל זאָגען. מלכה איז געשטאַנען און האָט איהם געוואונקען, ער זאָל זאָגען גלייך, ער זאָל ניט אָפּלעגען אויף שפּעטער.

— איך וויל... איך האָב, פּאַרשטעהט איהר מיך, געוואָלט, אז איך, אז מלכה...

— זעה נור, ווי ער פּלאַנטעט מיט דער צונג! מירקע, געב לשון!

— דאָס היסט, אז מיר ביידע, איך און אייער מלכה, זאָלען תּתונה האָבען ביידע...

— אָט אזוי זשע רער! האָסט דו זיך באַדאַרפט אזוי לאַנג קוועטשען? וויפיעל פּאַרדיענסט דו א וואָך? נאָר דעם ריינעם אמת זאָלסט דו זאָגען! איך האָב פיינט א באריהמער!

— א מאָל פיער און א מאָל פיפטהאַלבען קאַרבען.

— דו ארבייטסט אַליין, צי ביי יענעם?

— איצט ארבייט איך נאָך ביי יענעם.

— ביי וועמען?

— ביי חנא דעם שוסטער.
— ביזט נאך א בחור ?
— א בחור.
— וועמען האסט דו — א מאטען, א מאמען, א שוועסטער, א ברודער ?
— קיינעם ניט, קיינעם ניט.
— א שטעקען הייסט דאס ? דו ווייסט, אז מלכה איז א גרושה ?
— וואס דען, איך ווייס ניט ?
— און דאס ווייסט דו, אז זי איז א שלאק, א צרה שלא תבוא ?
— דערפאר האב איך קיין מורא ניט.
— אזא בריה ביזט דו ? ווען קאנסט דו שטעלען חופה ?
— אפילו באלד.
— מלכה, ער נעפעלט דיר ? — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

דריטער טייל.

דער מלך אויפ'ן טראן.

וואו נעמט מען א מאהלער א קינסטלער, ער זאל זיך אראפלאזן אין דער פינסטער אויף נאסע-גליטשיגע טרעפ אין א גרוב אריין און בעטראכטען דאס גליקליכע נעזינדעל פסח ביי'ם ערשטען סדר ! אויבען-אן, אויף צוויי פעסלער, איבערגעלעגט מיט א לאקשענ-ברעט, מיט א קישען אויסגעבעט, זיצט דער מלך און „פראוועט" דעם סדר. אויף א גרויסען טעלער לינען דריי מצות, איבערגעדעקט מיט א ווייסען האנטוך, און אויבען, אויפ'ן האנטוך, לינען אויסגעלעגט עטליכע קארטאפלים, אפגעשיילטע אייער, אביסעל גרינס, זויי ווערצלעך חריין און חרוסת. נעבען דעם מלך, ביי דער רעכ-

טער האנד, זיצט די מלכה אין א נייער רויטער פלאטיע און מיט א ווייסען פארטוך, וואס קליידען איהר זעהר צום שוואַרץ־חנ'ענר־דיגען פנים, און אקענען זיי זיצט א שוואַרצער שטן, אנגעטהאן אין נאלע שוואַרצען, מיט א נעל פארמעט־פנים מיט א סך קנייט־שען, און אויף דעם ארט, וואו עס זענען געווען אמאל אויגען, — צוויי פינסטערע לעבער מיט גרויסע וויסע בעלמעס. א שוואַרצע פעטשייל מיט נעלע פליאמעס, אונטערגעבונדען אונטער דער שפי־צעבויגער מארדע מיט צוויי שפיצען, געבען־צו דעם דאזיגען שרעק־ליכען פנים נאך מעהר פינסטערניש — ס'איז א מורא צו קוקען! דער מלך זאגט די הגדה הויך אויף א קול, מישט איין בלעטל נאכ'ן אנדערען, געהט גלייך, ווי א פאטשטאוע פערה, און זעצט עברי, ווי א באנדער, אבי מיט א ניגון, פייפט צו מיט דער נאז און שאַ־קעלט זיך נאנץ נעשמאק. די מלכה זיצט מיט גרויס דרך־ארץ, צענויפגעלענט די הענד אויפ'ן הארצען, און שווייגט, און דער שוואַרצער שטן מיט די וויסע בעלמעס שאקעלט מיט'ן קאפ הין און צוריק, עפענט אויף אלע מאל דאס מויל, וואס זעהט אוים ווי א קבר, און נעהניצט.

— אילו עשה — זינגט דער מלך און נעמט א קארטאפלי און טונקט זי איין אין זאלצוואסער — באלהיהם ולא הרג, מלכה, נעם א קארטאפלי, את בכוריהם, מיט זאלצוואסער, — דיינו! — ביי איט־ליכען „דיינו" טהוט ער זיך א זעץ מיט'ן קולאק אין הארצען ארויין, ווי צו „על־חטא". — אילו הרג, טונק איין די קארטאפלי, את בכוריהם, אין זאלצוואסער, ולא נתן, גיב נאר, מלכה, לנו את ממונם, א קארטאפלי דער מאמען, — דיינו!... (א זעץ אין הארצען ארויין).

די מלכה טהוט אלסדינג, וואס דער מלך הייסט איהר, פער־פעהלט ניט קיין האר, און אז עס קומט צו „זכר למקדש כהלל", קלאפט ער דאס אפ אויף דער גיך, שוין אין איין נאנג מיט דער ברכה פונ'ם אפיקומן, און שאפט, די מלכה זאל דערלאנגען די קווארט מיט דער פאמעניצע, וועט ער זיך וואשען. נעוואשען זיך,

טהוט ער א זעץ מיט דער האנד איבער אלע דריי מצות, צעטרישט־משעט זיי אויף שטיקלעך, מאכט א מוציא און גיט דער מלכה א שטיקעל מצה אויף א מוציא און אויך דער בלינדער א מוציא. די בלינדע, וואס האלט די גאנצע צייט א פרום פנים, נעמט דאס שטיקעל מצה מיט צוויי פינגער, ווי איין אבן טוב, טראגט דאס צו פריהער צו די ווייסע בעלמעס, גלייך ווי זי זההט עפים, שעפ־משעט בשעת מעשה מיט די ליפען „נאט ברוך הוא וברוך שמו" לאנג־לאנג, איידער זי עקספעדירט דאס אין מויל ארײן.

— מלכה, די פיש! — לאזט ארויס דער מלך א בעפויל, און עס ווערד אין איין כהרף־עין בעשאפען פיש אויפ'ן טיש.

— מלכה, חריין! — הערט זיך א נייער בעפויל פונ'ם מלך, און ביידע ווייבער זיצען מיט גרויס רעשפעקט און ווארטען, וואס נאך פאר א בעפויל ווערט ארויסגעהן פונ'ם מלך.

אז וואהל איז דעם מענשען, וואס קאן זיך שאפען, וואס זיינע ווערטער חאבען א ממשות, וואס זיין בעפויל ווערד אנגענומען און וואס אלע זיינע קאפריזען ווערען אין דער מינוט אויסגע־פיהרט.

ס'איז נוט צו זיין א מלך, ווי איך בין א איד!

פיערמער טייל.

דער מלך אין גלות.

מיר בעטען דעם לעזער, ער זאל זיך מטריח זיין מיט אונז נאך א מאל אינ'ם אייגענעם קעלער שוין נאך פסח. אוים טראן, אוים מלוכה, אוים מלך! מלך דער שוסטער זיצט ביים „ווארסטעק" אויף א רימען בענקעלע מיט א רימענעם פארטוך, מיט א רימע־דעל ארומגענומען די געגרייזעלטע פאטלע, דער קאשקעט איז צע־קנייטשט, דער שארף איז צעטריפעט, נישטא קיין זילבערנע קייט, מע זההט ניט קיין סיגנעט. ער האלט א שטיוועל איבערגעקעהרט

מיט דער פֿאַרשוווע ארויף און שלאָגט פֿלעקלעך. מלכה, אָפּנע־ריסען, אויסגעשמירט און פערשלומפּערט, פֿאַרעט זיך ביי׳ם אויוועז, בויגט זיך אַן אַלע מינוט, בלאָזט און בלאָזט מיט אַלע כחות — אין אויוועז וויל ניט ברענען.

— א שענער ברויט־געבער! — זאָגט זי, גלייך ווי זי רערט צו זיך אַליין. — קיין שייטעל האָלץ נישטאָ אין שטוב! שוין באַלד א יאָהר נאָך דער חתונה, צעריסען אַלע קליידלעך, דער בור־נוס צעפאַלען אויף שטיקלעך, קיין פּאָר שיך אויף די פּיס, אַלע שוסטערס געהען בארוועס, — נישטאָ ווער ס׳זאָל לאָכען.

— נעחן וואָלט ער ביי מיר אויף אַלע פיער! — רופט זיך אָפּ א משונה מאַדנע זאמדיג קול פון א נקבה, וואָס רעדט ווי א מאַנס־ביל. — ווי אזוי דער מענטש נעמט זיך פיר, אזוי העלפט איהם גאָט. וואָס הערסט דו איהם, דו נאריש פּנים? היים איהם, ער זאָל אַוועקלעגען די ארבייט און זאָל דיר מאכען א פּאָר באַטיקעס זאָל ער דיר מאכען.

דאָס דאָזיגע קול געהט פון א פינסטער ווינקעל. דאָרט זיצט די בלינדע, אָנגעטהאָן אין שוואַרצען, איינגעבויגען אין דרייען, זעהט אוים פון דער ווייטען, ווי א שוואַרצער קנויל; בלינדערהייד ארבייט זי א זאָק, און די דרעטלעך לויפען ביי איהר אונטער די פינגער מיט א שרעקליך מהירות.

— א רוח זיצט אין דער אידינע! — קלערט זיך מלך, ענט־פערט איהר ניט דאָס אנדערע וואָרט און שלאָגט פלעקלעך.

— גאָט ברוך הוא וברוך שמו האָט מיר געשיקט א מתנה אויף דער עלטער, א געניידעם א דערקוויקענישי. — רערט ווייטער די בלינדע אויף איהר זאמדיגער שטימע, און די דרעטלעך פליהען ביי איהר אונטער די הענד. — געזונ, ער איז א שוסטער, איז ער נאָך א פוילער יונגאַטש און א שלים־מזל דערצו!

— א ניט־גוטער! — טראַכט זיך מלך, ענטפערט איהר ניט דאָס אנדערע וואָרט און שלאָגט פלעקלעך.

— ווי נייציג ער איז געווען בחור־ווייז! זיך נעדרעחט אויפ'ן קאַרעק, צוגעזאַגט גילדענע בערג, געגומען א ווייבעל, א יוננס, א שענס, בלוט און מילך, זי אלט געמאַכט, פארווויסט, פארפינסטערט, אויסגענארט דעם אַנבייסען...

— א קליפה! — טראַבט זיך מלך, ענטפערט איהר ניט דאַס אנדערע וואַרט און שלאַנט פלעקלעך.

— שען אויסגעשפיעלט די טאַכטער מיינע! פויל־ער הערינג, פארשטונקענע פיש! א מאן א שוסטער, א קבצן א ווייסטער, א פויל־ער יונג, א שטומע צונג, א צענויפגעוואכסענע נאַז און סע פייפט...

— מכשפה'טע!!! — האַט זיך ארויסגעריסען ביי מלך'ן פונ'ם מויל. ער האַט זיך אויפגעחאפט פונ'ם בענקעל, ווי איין אַפגע־בריהטער, אין איין האנד האַט ער געהאַלטען דעם שטיוועל, אין דער אנדערער — דעם האמער, וואַס ער האַט געשלאַגען מיט איהם פלעקלעך, און האַט ניט געוואוסט, וואַס זאל ער איהר וואַרפען אין קאַפ אריין: דעם שטיוועל, צי דעם האמער?

די בלינדע האַט דערפיהלט, אז דער שונא שטעהט איהר אַקע־גען און ווי־ל זי דורם זיין, האַט זי זיך אין איין אויגענבליק אויפ־געחאפט פונ'ם אַרט, און פונ'ם שוואַרצען קנוי־ל איז מיט א מאל אויסגעוואכסען א הויכער שוואַרצער שטן. זי האַט אויסגעצויגען צוויי שוואַרצע דארע הענד, ווי שטעקלעך, מיט אויסגעבויגענע פינגער, ווי ביי א צעבייזערטען האַהן, דעם קאַפ האַט זי פערוואַר־פען ארונטער און די צוויי ווייסע בעלמעס זענען מיט א מאל עפים ווי גרעסער געוואַרען און האַבען, דאכט זיך, אַנגעהויבען קוקען און זעהען. די נאַז האַט זיך אויסגעצויגען, די ביינער פון די נע־קנייטשטע באקען ארויסגעסטירטשעט, דאַס מויל האַט זיך אויפ־געעפענט, ווי א קבר.

אויב ס'איז פארהאן ערגיץ אויף דער וועלט א מבשפה, קאן זיי, דאכט מיר, שרעקליכער ניט זיין, ווי די בלינדע איז געווען אין דער מינוט.

מלך איז געווען אפהענדיג. ער האט נור אויסגעשפינען און האט זיך געזעצט צוריק צום ווארסטעק — שלאגען פלעקלעך...

ע פ י ל א ג.

ערב פסח האבען זיי ביידע זיך וויעדער געשטעלט אין פאדראד ביי די מצות. מלכה האט געקאטשעט און מלך האט גערעדעלט. פערדיענט עטליכע קערבלעך, האבען זיי אויסגעקלויבט זיך לכבוד יום־טוב און אויך דער בלינדער מאמען געמאכט א נייע פלאטיע, א שווארצע, מיט געלע פלעקען. און א פעטשיילע א געלע מיט שווארצע פלעקען. אז ס'איז געקומען צום סדר, איז דער מלך וויעדער געזעסען אויבען־אן אויפ'ן טראן און „געפראווען". נעבען איהם איז געזעסען די מלכה, אנגעטהאן יום־טוב'דיג, און אקענען זיי — די בלינדע, ווי א שווארצער שטן, מיט א פרום פנים — „נאט ברוך הוא וברוך שמו"... דער מלך רייבט די הגדה גאנץ געשמאק הויך אויף א קול, מישט איין בלעטל נאכ'ן אנדערען, געהט גלייך, ווי א פאטשטאווע פערד, זעצט עברי, ווי א באנדער, אבי מיט א ניגון, שלאגט זיך ביי די „רויגו'ס" אין הארצען אריין, ווי צו „על־חטא" — פונקט דאס אייגענע, וואס פאראיהרען.

— מלכה, די פיש! — לאזט ארויס דער מלך א בעפול.

— מלכה, חריין! — הערט זיך א נייער בעפול פונ'ם מלך. און ביידע ווייבער זיצען מיט נרויס רעשפעקט און ווארטען, וואס נאך פאר א בעפול וועט ארויסגעהן פונ'ם מלך.

יא, ס'איז נוט צו זיין א מלך, ווי איך בין א איד... חאטש איין מאל אין יאהר, חאטש אויף א האלבע שעה!

בערעלע

אַ מעשה, ווי אַזוי אַ פּאָר־פּאָלק אָהן קינדער
האָבען אויסגעחאָדעוועט אַיין אומגליק אויף
זייער קאָפּ. דערצעהלט לכבוד שבועות.

געשריבען אין יאָהר 1908

בערעלע

א הקדמה פו׳ם ערצעהלער.

די מעשה, וואָס איך נעה אייך דערצעהלען, קעהר זיך, אייגענט־ליך, מים שבועות וויגציג־וואָס אָן. אין איהר הערט מען ניט דעם ניגון פון „אקדמות" אוו מע פיהלט ניט דעם טעם פון בלינצעם. אזוי ווי זי האָט זיך נעטראָפען ערב שבועות, אזוי האָט זי זיך נעקאָנט מרעפען ערב פסח, אוו אפילו ערב תשעה־באָב. נישט מעהר, אזוי ווי ס׳איז איצט ערב שבועות, אוו א מעשה דערצעהלען לכבוד יום־טוב ווילט זיך (אוי ווילט זיך! הלואי וואָלט איהר אזוי וועלען לייענען...), דערצעהל איך אייך, וואָס איך האָב אליין נעהערט פון מיין עלטערען ברודער, אז ער האָט זי נעהערט פון זיין רבי'ן — עליהם השלום, זיי זענען שוין אלע טוידט: מיין עלטערער ברודער, זיין רבי אוו בערעלע אוו אלע פערזאָנען פון דער דאָזיגער אמת'ער נעשיכטע, אוונז צו לאָנגע יאָהר — אוו לאָז דאָס זיין א מעשה לכבוד שבועות.

שלום־עליכם.

א.

ער האָט נעהייסען משה־יענקיל, זי האָט נעהייסען שרה־זיסעל. בעזעסען זענען זיי אין א דאָרף, נעהאָלטען א מיהל, נעהאָט נאָנץ שען פרנסה, נעלעבט זעהר צופריעדען, נאָר איין זאַך — קיין קינ־דער האָט זיי נאָט ניט נעגעבען.

— ס'זאל איהם אנהויבען צו ריהרען, וואם מיר זיצען אט־אזוי־א, מע וועלט אקערשט ניט משוגע, שונאי ציון! זאלסט חאטש קריגען ערגיץ א „האראוניק", א יתומ'ל איין ארעמס, ארער א יתומה'לע. בעסער וואלט געווען א יתום איידער א יתומה: א יתום וואלט זיין א קריש. און פאר נויטה לאז זיין א יתומה, אבי א לעבעדיגער נפש אין שטוב, ניט זיצען מיט די פיער וועגט, משטיינס געזאגט!...

אזוי האט ג'טענה'ט שרה־זיסל נעבאך צו איהר מאן משה־יענקל און האט איהם גענעסען, געטאטשעט, ווי געווינטליך א ווייב, וואם הייסט שרה־זיסל, זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער ניט.

און משה־יענקל האט דאם אויסגעהערט ניט איין מאל און ניט צוויי מאל, נאר צעהן מאל, הונדערט מאל, טויזענד מאל — און געשוויגען, ווי געווינטליך א מאן, וואם הייסט משה־יענקל און זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער ניט און דאם ווייב עסט איהם און טאטשעט איהם טאג־טעגליך, יאהרען־לאנג.

ויהי היום — קומט משה־יענקל איינמאל צו פאהרען אהיים און געהט ארײן אין שטוב ארײן מיט א שיינעדיג פנים און אין בוזעם האלט ער פערשטעלט עפים א בעשעפעניש, וואם ריהרט זיך און ווארטשעט, און ער רופט זיך אן צו זיין ווייב:

— שרה־זיסל, נא, איך האב דיר געבראכט א האראוניק, געפונען פאהרענדיג אין וואלד פארבלאנזעט... ער הייסט בערעלע.

און משה־יענקל האט ארויסגעוויקעלט פונ'ם בוזעם דעם געפו־נענעם פערבלאנזעטען נפש, וואם הייסט בערעלע, און האט איהם געגעבען א שטעל־אווק אויף דער ערד פאר זיין ווייב שרה־זיסל. און זיין ווייב שרה־זיסל, אז זי האט געגעבען א קוק אויף דעם האריגען בעוואכסענעם נפש בערעלע, האט זי געגעבען א שפרונג־אף צוריק און איז שיער ניט געפאלען חלשות. נאכדעם האט זיך אויפגעעפענט א קוואל פון קללות, און די גאנצע תוכחה האט זי

אויסגענאסען אויף איהר מאן'ס קאפ און איהר גאנץ ביטער הארץ האט זי אויסגעלאזט צו זיינע הענד און פיס, ווי געווײנטלעך א ווײב, וואס הייסט שרה־זיסעל, זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער ניט.

און איהר מאן משה־יענקל האט אויסגעהערט די תוכחה פון זיין ווײב מיט א שמייכעלע, ווי געווײנטלעך א מאן, וואס הייסט משה־יענקל, זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער ניט, און האט זיך אננערופען צו איהר:

— הכלל, שרה־זיסעל, ביזט דו שוין פארטיג מיט אלע קללות? אצינד נעם גאב אונזער בערעלען עפיס עסען. זעהסט דאך, אז ער איז חונגעריג, זוכט און ווײנט — א צער־בעלי־חיים...

— א פינסטערער שלים־מזל אויף דיין קאפ מיט איהם אינ־איינעם! — אזוי האט איהם נעענטפערט שרה־זיסעל און איז נע־גאנגען פונדעסטוועגען צו דער שאפע און האט צענויפגענומען וואס ס'איז נעווען, און בוידע האבען זיך אוועקגעזעצט אנהאדעווען דעם הונגעריגען בערעלע, וועלכער איז פערבליבען ביי זיי אין שטוב א האדאוניק אויף שטענדיג און איז געוואכסען און איז אויסגע־וואכסען און איז געוואָרען א גרויסער.

ב.

א נפש איז בערעלע נעווען א פראסטער, א ווילדער, א בריט־ביניגער, א געפאקטער, א בעוואכסענער פון קאפ ביז פיס, און איז געווען במחילת כבודו א גרויסער זולל־וסובא'ניק, און ניט אזוי א זולל־וסובא'ניק, ווי א נאשער, און ניט אזוי א נאשער, ווי, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א שכור. בטבע איז ער געווען נישט קיין מפונק, נישט קיין איבערקלויבער; וואס עס האט זיך געמאכט א געווען גוט: בראנפען איז בראנפען, מער איז מער, ביער איז ביער; זיך ניט אפגעזאגט אויך פון קוואס; שטארק ליעב געהאט האניג, נישט פיינט געהאט קיין פלייש, און אויף היהנער

איז ער געווען גאָר א גרויסער בעלן, און דוקא פון דער שטייג, אזוי אז קיינער זאָל ניט זעהן... מע מוז זיך מודה זיין, אז בע־ רעלע איז געווען געהאָפט, האָט געהאט לעפקע פינגער... האָט ליעב געהאט אוועק'לקח'ענען אלסדינג, וואָס ליגט נישט גוט.

אז מע רעדט פון חסרונות, דאַרף מען רעכענען אויך די מעלות. בערעלע איז געווען א פּאַרשוין א פּריילִיכער, א פערשיי־ טער, א שפּרינגער, געקראָכען און געקלעטערט אויף די גלייכע וועגן, געקוליעט זיך און געבראָכען זיך, געמאכט משוגע'נע העויות, אָנשטעלען, תנועות אועלכע, אז מע האָט בעדאַרפט צענעהן פּאַר געלעבטער. משה־יענקל האָט באמת הנאה געהאט, געקלויבען נחת פון בערעלען, ווי ער וואכסט, ווי ער מאכט אָנשטעלען, ווי ער פער־ שטעהט אלסדינג, להבדיל ווי א מענש. אז מע זאגט איהם: בע־ רעלע, קום אהער! — גיהט ער צו. אז מע זאגט איהם: בערעלע, נא דיר! — שטעלט ער אויס די לאפּע, אדער ער עפענט אויף דאָס מויל. אמת, א קאָפּ איז אויף איהם א גראָבליכער, א מח א פלאט־ שיגער; איידער מע קלאפט איהם אריין עפּים אין קאָפּ אריין, דאַרף מען גוט צוהאָרעווען, האָקען האָלץ, טעסען פלעקער; נאָר האָט ער שוין איבערגענומען עפּים א זאך, וועט ער עס שוין נע־ דענקען. אונזער משה־יענקלען איז אָנגעקומען מיט גרינע וועדעם, איידער ער האָט איהם אויסגעלערנט, אז דאָס, וואָס מע גיט איהם ניט אין דער לאפּע אריין, זאָל ער אליין זיך ניט דערוועגען נעמען. בערעלע, וואָס איז כמעט נעווען, ווי מיר האָבען שוין אויבען בע־ מערקט, אביסעל געהאפט אין דער מעשה, האָט דוקא געהאט גרויס חשק צו אלסדינג צוגעהן, געבען א שמעק מיט דער נאָז און טאקי באלד אריינהאפען אין מויל אריין — און געהט לאדט איהם צום ונתנה־ תוקף! בשום אופן האָט בערעלע ניט געקאָנט פערשטעהן מיט זיין נראָבען בעריישען שכל, למשל, אזא פשוט'ע זאך: פלייש ליגט, שמעקען שמעקט דאָס, עסען ווילן ער, — היינט פאר וואָס זאָל ער דאָס ניט נעמען אין מויל אריין? שוראי האָט איהם משה־יענקל

געגעבען א רעכטען פסק, נוט אַנגערעהט ביי די קורצע אויהערען, דורכגעפֿאטשט און מכבר געווען מיט א פּאָר נוסע שטעקענס אי־ בער די פּאַרשטע לאָפּעס און אַנגעזאָגט איהם א מאָל צעהן מיט'ן האַרבען ווּאַרט, אז ער זאָל געהן די רגע הינטער'ן אויוועג, זיך אַנידערהאָלטען פּאָפּען...

פּאָפּען (שלאָפּען), פּרעסען (עסען), זשליאָקעס (טרינקען), האָלטען (ליגען), זאָכעס (רוהען), קרענקען (ויצען) — דאָס איז געווען די שפּראַך, ווּאָס מע האָט געהערט טיט בערעלען, און בערעלע האָט דאָס פערשטאַנען. א סימן — ער האָט געפּאָלגט.

ג.

מע קאָן נישט וויסען אקוראט: צי ווייל אונזער פּאָר־פּאָלק זענען אזוי זשעדנע געווען קינדער, צי דערפּאר, ווּאָס דער דאָזיגער נפש איז אויפגעוואַכסען און האָט זיך ערצויגען, מע קאָן זאָגען, אויף וויערע הענד — זיי האָבען זיך צוגעבונדען צו בערעלען אזוי שטאַרק, אז זיי האָבען איהם פּשוט ליעב נעקריגען, איהם נאָכ־ געגעבען, ווי מע גיט נאָך א ליעב קינד, געבאָלעווט, ווי מע באַ־ לעווט א בן־יחיד, זיך אויסגעבראַכט אויף זיסע זאכען, נאָשערייען, און משה־יענקיל האָט איהם אויסער דעם אונטערגעטראָגען אפט־ מאָל אַביסעל בראָנפען בשתיקה, עס זאָל נישט דערזעהן חלילה שרה־ זיסעל זיין ווייב, ווּאַרום אז עס וועט נעווּאָהר ווערען דערפון שרה־ זיסעל, וועט זיך טהון חושך! שרח־זיסעל, ווי זי איז גיט געווען צוגעבונדען צו בערעלען, פלעגט זי דאָך טענה'ן מיט איהר מאַן, אז מע באַלעווט איהם צו שטאַרק, אז מע גיט איהם צופיעל נאָך די שמד.

— פּאָרט א חיה רעה, — פלעגט זי זאָגען — א בער בלייבט א בער. זעה נאָר, ער זאָל אונז אמאָל גיט אָפּראָנקען...

שרה־זיסעל פלעגט אָפּטמאָ צוקלאָגען בערעלען פּאָר איהר מאַן, ווי מע זאָגט, צושטעלען א בענקעלע, דערצעהלען אויף איהם,

אז ער טהוט איהר צום טוידט, כאכט אן שאדענס אין שטוב, זאל גאט שומר ומציל זיין. למשל, בערעלע האט געהאט א טבע ברע־כען טעלער, טעפלעך, גלעזער, שיסלען, סקאוורעדעס, פאקרישקעס — אלסדינג, וואס מע קאן נאר מיט איין קלאפ צעברעכען, פלעגט ער דאס צעברעכען. און נישט חלילה פאר כעס, מיט רציחה — ניין, דוקא אין גוטען מוטה: דערזעהען, עס שטעהט א טעלער, אונ־טערגע'גנב'עט זיך אויף צוויי פיס, אויפגעהויבען די לאפע, באץ — אויס טעלער! מע האט ארויסגעזעהען, אז בערעלע האט דערפון חיות, פשוט, עס קומט איהם צו דערפון א שטיק געזונד. משה־יענקלען איז דאס ערשטע מאל אפילו זעהר שטארק געפעלען גע־וען די מעשה; ער האט געלאכט מיט'ן פולען מויל, זיך געהאל־טען ביי די זייטען פאר געלעכטער. נאר שרה־זיסלען איז די מעשה דוקא ניט געפעלען, האט זי דעם מאן בענראבען, געלענט אין דער ערד אריין אינאיינעם מיט'ן „תכשיט". און משה־יענקיל האט געגומען מיט בערעלען לערנען בלק, אזוי לאנג, ביז ער האט איהם אפגעוואהנט פון ברעכען טעלער.

איינמאל האט משה־יענקיל דערהערט א געשריי, גלייך ווי מע קוילעט א מענשען. דאס האט געשריען שרה־זיסל זיין ווייב.

— געה נאר זעה, וואס דער קדיש דיינער האט געטהאן, ברע־נען זאלסט דו מיט איהם אויף איין פייער, רבונו של עולם!

משה־יענקיל איז צוגעלאפען און האט דערזעהען אויף דער ערד ליגען צוויי געפענטעטע עופות, א הוהן מיט א האהן, וואס מע האט זיי נעווארלט אוועקפיהרען צום שוחט, — ערב יום־כפור איז דאס געווען — האט זיך, אפנים, מיישב געווען בערעלע, עס איז דאך מיט זיי אלץ איינס קאפוט, למאי זאלען זיי זיך מוטשען? האט ער ארויפגעלענט אויף זיי די לאפע — און א סוף. די הוהן מיט'ן האהן זענען נאך נעלעגען מיט פערגלאנצטע אויגלעך און מיט ארויסגעשטעלטע צינגלעך, און בלוט האט זיך זיי געלאזט פונ'ם האלז, און בערעלע איז זיך געזעסען אין אווינקעלע און געלעקט די

לאפע, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען. פערשטעהט זיך, אז משה־יענקיל האט איהם מקיים פסק געווען, ווי עס געהערט צו זיין, און בערעלע האט שוין פון דעמאלט אן געזומען אויף זיך: לאז מען די ארעמע עופות בינדען, לאז מען מיט זיי שלאגען כפרות, לאז מען זיך שלאגען מיט זיי קאפ אן וואנד, — מיט איהם געהערט זיך עס נישט אן...

האט זיך אבער געטראפען איין אנדער מעשה, — בערעלע איז שוין דעמאלט געווארען א גרויסער, ס'איז איהם אוועקגענאנגען דאס דריטע יאהר — ס'איז געווען ביי שרה־זיסלען א בהמה'לע, וואס האט זיך געמאלקען פון קאלב צו קאלב. דאס בהמה'לע, א קלייניע מורע בהמה אהן הערנער, האט געגעבען מילך בשפע, געווען טהייער ביי שרה־זיסלען, ווי דאס שווארצאפעל פון אויג. בעדארף זיך דאס בהמה'לע אפקעלבען און געבוירען א קעלבעלע א חיות: א קליינטשיקס, א רויטינקס, א ווייבינקס מיט א וויים מארדעטש־קעלע, חאטש ארומנעמען קושען! און מחמת אין דרויסען איז געווען קאלט, האט מען דאס קעלבעל נענומען אין שטוב ארײן, געלעגט דאס אינאיינעם מיט בערעלען צווישען אויוועז אויף שטרוי.

— זעה נאר, דער תכשיט דיינער זאל ניט צורעכט מאכען דאס קעלבעל! — מאכט שרה־זיסל צו איהר מאן מיט א שענעם יברכך דערביי, ווי געווינטליך א ווייב, וואס הייסט שרה־זיסל, זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער ניט.

— חם ושלום! — זאגט משה־יענקיל און נעמט זיך קנעלען מיט בערעלען „הלכות קעלבעל", ווייזט איהם מיט'ן פינגער און זאגט איהם אן טויזענד מאל: „נע ראוש!"... און בכדי בערעלע זאל ניט פערגעסען, שענקט ער איהם פאראוים א פאר שטעקענס איבער די פיאמעס. בערעלע זעצט זיך אוועק ווי א סטאטיק, קוקט אויפ'ן קעלבעל מיט זיינע קליינע רויטע בערישע אויגלעך און בעלעקט זיך. משמעות, ער פערשטעהט וואס מע מיינט... און עס ווערד

צווישען די צוויי א מין אהבה, א ליעבשאפט, אז ס׳איז גאר א מחיה צו קוקען, ווי די צוויי ליגען זיך איינס צום אנדערען און דרימלען. און אז דאָס קעלבעל שטעהט אויף, שטעהט אויך בערעלע. דאָס קעלבעל מאכט „מע!" — בערעלע שטעלט אן די אויהערען. דאָס קעלבעל טהוט א שפרונג — בערעלע שפרינגט אריבער דעם און שטעלט זיך מיט׳ן קאָפּ אראָפּ, מיט די פּיס ארויף. נאכדעם האפּט ער ארום דאָס קעלבעל מיט לאפּעם און קוועטשט דאָס צו צום הארצען, ווי א מוטער נעמט ארום און קוועטשט צו א קינד. פּון אזא קוועטשעניש האט זיך אויסגעלאזט, אז דאָס קעלבעל האט איין מאל ארויסגעלאזט א מאדנעם געשריי „מע!" מיט א חרפּען אינאיינעם. א גליק, וואָס ס׳איז אונטערגעלאפען משה־יענקל׳ס מיט׳ן שטעקען און האט מציל געווען דאָס אומשולדיגע קעלבעל פון א מוראַ׳דיגער סכנה...

ד.

פון דעמאלט אן איז אונזער משה־יענקל׳ס ארויין אין נאז די ווערטער, וואָס זיין ווייב שרה־זיסעל האט איהם אמאל געזאגט, אז א בער בלייבט א בער, פּאָרט א חיה רעה, וויפיעל מע זאל דאָס ניט לערנען... משה־יענקל׳ס האט זיך אנגעהויבען צוקוקען צו בערעלען און האט ארויסגעזוהען, אז עס קומט צו ווינטער, איז דאָס גאר ניט דער בערעלע, וואָס תמיד: עפּים גארניט דאָס לעבעדיגקייט, עפּים דרעהט ער זיך ארום, קאָן זיך קיין ארט ניט געפּינען, פּערקלויבט זיך אין א ווינקעל, זויגט די לאפּע און דרימעלט גאנצע טעג מיט גאנצע נעכט. מע דארף איהם וועקען, ער זאל עפּים פרעסען, עפּים זשליאקען... בערעלע שלאפּט!

ניין, בערעלע שלאפּט ניט. בערעלע טראכט, בערעלע טרויעט, בערעלע חלומ׳ט פון א גרויסער וועלט, וואָס ער ווייסט זי ניט, פון א פרייען וואלד, וואָס ער קען איהם ניט, פון א בעסער גליקליך לעבען, וואָס ער האָט דאָס קיינמאל ניט פערזוכט, נאָר ער פיהלט

דאָס, ער פיהלט דאָס בחוש און בענקט נאָך דעם, ווי עס בענקט אַ קינד אַ יתום נאָך דער מאַמע, וואָס ער האָט זי קיינמאָל ניט געזעהען. בערעלע פיהלט, אז ניט דאָ, צווישען אויוועז, איז זיין אָרט; צו ענג איז פאַר איהם דער צווישען־אויוועז; צו קליין איז פאַר איהם די שטוב. ער פיהלט, אז עפּיס ציהט איהם, עפּיס שלעפּט איהם, עפּיס טרייבט איהם פון דאָנען, און עמיצער שעפּטשעט איהם אויפֿן אויהער: „בערעלע! נאָרישער בערעלע! שטעה־אויף, גלייך־אויס די ביינער דיינע, צעטראָג די שטוב אויף שטיקלעך, לעג אויס די מענשען מיט איין קלאַפּ און טראָג זיך אַפּ פון דאָנען אהין, ווייט־ווייט, אָט דאָרטען, וואו עס גרינט דער וואַלד, אָט דאָרט, וואו עס שמעקט מיט בלאָטע, אהין טראָג זיך אַפּ, אהין, צווישען דייניגע!"... און בערעלע הערט זיך צו צום קול, וואָס שעפּטשעט איהם, און האַלט צוגעמאַכט די אויגען. ער שלאָפּט ניט, נאָר ער טראַכט, ער טרוימט, ער חלומ'ט פון א גרויסער וועלט, וואָס ער ווייסט זי ניט, פון א פרייען וואַלד, וואָס ער קען איהם ניט, פון א בעסער גליקליך לעבען, וואָס ער האָט דאָס קיין מאָל ניט פער־זוכט... נאָר אָט קומט צו געהן משה־יענקיל פון שטאָדט מיט פולע קעשענעס. בערעלע דערשמעקט, אז משה־יענקיל האָט געבראַכט צו מראָגען גוטע זאכען, נים און האָניג און א ביסעל משקה — אוי, דאָס ביסעל משקה! — און ער שטעלט זיך אוועק אויף די הינטער־שטע פיס, נעמט איהם ארום מיט די פערערשטע לאַפּעס, קריכט מיט דער מאַרדע צו איהם גלייך אין בוזים אריין. משה־יענקיל טרייבט איהם אָפּ: אוועק, דו טרפה'נער האַלז! אוועק, דו שכור־ניק! און בשעת מעשה ציטערט ביי איהם דאָס לייב, וואָרום פון בערעלע'ס ארומנעמען קאָן מען זיין לייטען־גלייך; נאָך איין קוועטש אביסעל א שטאַרקערען — וועדר מען א קדוש... און ער גיט איהם אָפּ וואָס ער האָט, אבי פטור וועדען פון זיינע לאַפּעס. פון דעם ארומנעמען, וואָס בערעלע נעמט איהם ארום, טראָגט משה־יענקיל אין זיך צווייערליי געפיהלען: אי פערגעניגען, אי שרעק.

ס'איז איהם בשעת מעשה אי נוט, אי ער האָט מורא. נוט איז איהם, וואָס ער האָט אויסגעהאַדעוועט אזא גוואַרדיאַן; מורא האָט ער, וואָס בערעלע איז שוין צופיעל בערעלע...

ב.

ניט איין מאָל פלעגט אונזער משה־יענקיל, ליגענדיג אין בעט, קוקען אויף בערעלען און זיך טראָכטן: „אוי, וועלן דער דאָזיגער נפש זאָל חלילה וויסען וואָס פאַר א כח אין איהם ליגט!"... אלע מאָל, וועלן ער איז אויפגעשטאַנען פונ'ם שלאָף, האָט משה־יענקיל מיט שרעק א קוק געטהאָן אין קאָמערעל: וואו איז בערעלע? וואו איז שרה־זיסעל זיין וויב?... און שרה־זיסעל זיין וויב האָט נישט אָנגעהויבען צו וויסען פון איהר מאַן'ס פחדים: איהר איז קיינמאָל אויף די געדאַנקען נישט געקומען, אז ס'איז דאָ וואָס מורא צו האָבען פאַר בערעלען. מערקווירדיג! זי איז מיט איהם אזוי געוואוינט געוואָרען, אז מיט דער צייט האָט זי אָנגעהויבען פערגעסען, אז בערעלע איז א חיה, א „חיה רעה", ווי זי פלעגט אמאָל אויף איהם זאָגען. וואָס הייסט, בערעלע איז א חיה? בערעלע איז א בערעלע — און א סוף... האַדעוועט האָט זי איהם געהאַדעוועט ווי א קינד, און געארבייט האָט זי מיט איהם, ווי מיט א קנעכט. זי האָט זיך געשאפט מיט איהם, ווי מע שאפט זיך מיט א בעריענטען. און בערעלע האָט געטהאָן אלסדינג, וואָס מע האָט איהם געהייסען: געטראָגען האָלץ פון דרויסען, געשעפט וואסער פונ'ם ברונען, אַרויסגעטראָגען דאָס מיסט פון שטוב, — כל עבודת פרך האָט זי מיט איהם געטהאָן, און אלע מאָל מיט ווערטער, ווי מע רעדט, להבדיל, מיט א מענשען:

— נו, שלים־מזל, שטעל פים! זעה נאָר, ווי ער ריהרט זיך, ווי א בלייען פויגעל!

אזוי פלעגט שרה זיסעל זיך אויס'טענה'ן מיט איהם, און א מאָל, אז ער איז געלעגען און געדרימעלט, פלעגט זי זיך מיט איהם ניט

צערעמאניען און דערלאנגען איהם מיט דער קאטשערע אין זייט אריין:

— געגוג דיר שוין, שלים־מזל, צו פאסען, שטעה אויף, וועל איך דיר געבען פרעסען!

און בערעלע שטעהט אויף פון דער ערה, טרייסעלט זיך אף די פעל, גענהט־צו צו שרה־זיסלען אויף צוויי פים און שטעלט זיך אוועק, ווי אייגער רעדט:

— הנני — איך בין אנגעברייט...

— וואס זאגסט דו אויף אונזער בערעלען, ווי ער איז דאס, קיין עין־הרע, אויסגעוואכסען?

אזוי זאגט שרה־זיסעל צו איהר מאן און בעקומט ענטפער:

— אויסגעוואכסען איז ער, נאר אזוי זיך באגעהן, ווי דו באגעהסט זיך מיט איהם, דארף מען אויך ניט.

ענטפערט איהם דערויף שרה־זיסעל:

— א מכה דער מאמע זיינער! ס'וועט איהם שאדען צום שדוך?

ענטפערט איהר דערויף משה־יענקיל:

— צום שדוך וועט דאס איהם ניט שאדען, נאר דערמאן דיך וואס דו אליין האסט אמאל געזאגט אויף איהם...

— וואס האב איך דען געזאגט אויף איהם?

— אנו, דערמאן דיך נאר אקאדשט.

— אדרבה, דערמאן מיר וואס האב איך געזאגט?

— דו האסט געזאגט, אז א בער בלייבט א בער, א חיה רעה.

— איך האב געזאגט?

— וואר דען האט געזאגט?

— אוי! עס איז פון זיי ניט אויסצוהאלטען, פון די מאנס־בילען!

אזוי שרייט אויס שרה־זיסעל און טהוט א פליעסק מיט די הענד און עסט דעם מאן און טאטשעט איהם, און פיילט איהם א נאנצע

נאכט, ווי ער איז וועדטה און ווי עס פאסט פאר א ווייב, וואס הייסט שרה־זיסעל און זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער נים.

ו.

איינמאל — דאס איז געווען פאר שבועות — איז משה־יענקיל געפאהרען פון שטאדט אהיים אויף יום־טוב אויפגעלעגט, פרעהליך. די זון האט געפייערט, צענאסען זיך מיט איהרע הייסע שטראהלען אויף די גרינע פעלדער פון ביידע זייטען וועג. און מחמת ס'איז שוין א צייט נים געווען קיין רעגען, איז דער שטויב פון די רעדער געווען גרויס, געמענגען ארויף, ווי א רויך, פערשטעלט דאס דארף מיט דער מיהל מיט דער שטוב מיט די בוימער, וואס פאר דער שטוב. נאר פיהלען פיהלט משה־יענקיל, אז ער איז אין דער היים, און ער דערהערט א מאדנעם רעש, קולות פון א סך מענשען, א טומעל, א הו־הא, א טיוקען מיט א פייפען מיט א געלעכטער און מיט א געשריי: הוררראאאא!!

— בערעלע!...

דאס איז געווען די ערשטע מחשבה, וואס איז איהם געקומען אויפ'ן קאפ, — און משה־יענקיל האט א שמיץ געטהאן דאס פערד און איז צוגעפאהרען צו דער שטוב, און זיינע אויגען האבען דערזעהען...

מיר מוזען אוועקווארפען אויף א מינוט משה־יענקלען און אפ־מאהלען זיין וואהנונג, וואס איז בעשטאנען פון א הויף, א שטוב, א קאמער פון תבואה מיט א נארטען פון עטליכע בוימלעך, מיט א ברונען און מיט א געפלאכטענעם הילצערנעם פלויט ארום און ארום. דאס אלעם האט משה־יענקיל אליין כמעט מיט זיינע אייגענע הענד געמאכט אין פערלויף פון מעהר אלס צוואנציג אהר. איטליכס פלעקעל איז איהם געווען טהייער. יעדעם שטיינדעל האט צו איהם גערעדט וועדטער. ניט בלויז גערעדט, נאר געזונגען, געזונגען!

דעם גאַרטען האָט ער אַליין געזעצט. די בוימלעך אַליין געפלאַנצט. און וואָס פאַר א חיות, וואָס פאַר א פערגעניגען, וואָס פאַר א נחת האָט ער געשעפט, אז דער ליעבער זומער איז געקומען, און דער גאַרטען האָט זיך צעוואַכסען, און די בוימער האָבען זיך צעבליהט, און... אָט וואָס זיינע אויגען האָבען איצט דערזעהען: די קאַמער צעוואַרפען, די זעק צעשלייסערט, די תבואה צעשאָטען איבער'ן גאַנצען הויף און אויסגעמישט מיט צערייסענע פערינעס מיט קישענס, וואָס האָבען זיך געוואַלגערט אינאיינעם מיט א סך שערבלעך פון צעבראָכענע כלים, און וויסע פערערען האָבען זיך געדרעהט און געטראָגען אין דער לופטען, ווי שניי, און געפאַלען אין בלאָטע אריין. עטליכע בוימער פונ'ם גאַרטען זענען געלעגען במחילת כבודם מיט'ן פנים ארָאָפּ, אויסגעבראָכען און אויסגעריסען מיט'ן ווּאָרצעל, און אויך דער קלאָץ פונ'ם ברונען, וואָס מע שעפט מיט איהם וואַסער, איז געלעגען אויסגעצויגען אויף דער ערד ווי לאַנג ער איז... די שטוב גופא איז געווען ערטערווייז צעשלאָגען, די פענסטער צעבראָכען, די מהיר איז געלעגען ביי א זייט, און אויף איהר האָבען זיך געוואַלגערט צעברָאָכענע בענקלעך מיט צעשטויסענע כלים מיט צעשאָטענע גרויפען, אויסגעמישט מיט פערערען — איין אמת'ער פאַגדאָם, א חורבן!...

און אויבען, אויפ'ן דאַך פון דער שטוב, שפּאַציערט ארום הין און צוריק בערעלע אויף צוויי פיס, ברומט ווי א באַס, מלא כעס, חאָפּט א ציגעל פונ'ם קוימען, א באַלקע פונ'ם דאַך און טהוט אלע מאל א שלייסער אין דער ערד אריין מיט אזא כח, מיט אזא האַס, מיט אזא רציחה, וואָס משה־יענקיל האָט דאָס אויף איהם נאָך קיינמאל ניט געזעהען. ער האָט בערעלען נישט געקאָנט דערקענען: דאָס מויל איז איהם אָפען, די צונג ארויסגעשטעלט, די אויגען אָנגעגאָסען מיט בלוט, און בערעלע שפרינגט פון איין עק דאַך צום אַנדערען, מיט אזא מין מהירות און מיט אזא מין אימפּעט, אז מע האָט געזעהען, טאָמער שפרינגט ער ארָאָפּ, — איז

סכנת־נפשות, ער איז דורס מענשען... און די ווייסע־חברה'ניקעס, די וואָס פערשטעהען ניט וואָס דערפון קאָן ארויס, שטעהען און לאָכען און פייפען און שיטען מיט ווערטלעך:

— אָט אזוי, בערקאָ! אָט אזוי פאָטאָפּיטש! באַווייז זיי וואָס דו קאָנסט! רעכען זיך אָפּ מיט דיינע בעלי־בתים, זיי זאָלען וויסען ווי טהייער פעפער איז!... הורראָ!!...

און וואָס מעהר די קונדסים שרייען, דוקען און טיוקען פייפען, אזוי מעהר גיהט בערעלע ארויס פון די כלים און ארבייט מעשים אשר לא יעשו.

— א ביקס! א ביקס! גיכער א ביקס! — שרייען די עלטערע מענשען, די וואָס פערשטעהען, וואָס דאָ טהוט זיך, מיט וואָס דאָס שמעקט...

משה־יענקיל שטעהט און קוקט, און קוים וואָס ער פערשטעהט וואָס דאָ טהוט זיך. א פראָסט לויפט דורך איבער זיין לייב, און ער טראַכט זיך: „בערעלע איז משוגע געוואָרען! משוגע געוואָרען! שוין זשע וועט מען בערעלען שיסען?!"... און משה־יענקיל פיהלט, ווי עס האָט זיך איהם אָפּגעריסען עפּיס אין האַרצען: מע וועט בערעלען שיסען? שיסען בערעלען?... און אויידער ער רעדט אוים א וואָרט הערט זיך א שאָס, און נאָך א שאָס, — אויגס, צוויי, דריי, פיף־פאָף! א בלוי רויכעל פערשטעלט אויף א מינוט די אויגען; עט הערט זיך א שארפער ריח פון פולווער, און פון דאָך פאלט ארא א גרויסע שווערע זאך, טהוט זיך א זעץ אין דער ערד אריין מיט א שטאַרקען כח, קאטשעט זיך נאָך אבי־סעל אין בלאָטע און חארטעלט, ווי א געקוויעטער אכס, און ציהט זיך אוים מיט אלע פיער פים ארויף, און עס זעהען זיך ארוים די הויעלע שוואַרצע טריט מיט די בריידע פיאטעס.

— בערעלע?... אוים בערעלע!...

און די ווייסע־חברה'ניקעס הויבען אויף א נייעס „הורראָ", און משה־יענקיל דערזעהט, ווי עס יאָשעט בלוט פון בערעלע'ס קאָפּ

און פון בערעלע'ס האַרץ, פערשטעלט ער זיך מיט ביידע הענד דאָס פּנים; ער קאָן קיין בלום נית זעהען; ער קאָן נית זעהען בערעלע'ס בלוט...

* * *

און דאָרט, אין שטוב, אין מיטען גרויסען חורבן, לינט אויסגעצוינען שרה־זיסעל, צוגעקוועטשט האַרט צו דער ערה, דאָס מויל איז איהר אָפען, דאָס פּנים בלוי, די אויגען שרעקליך, שרעקליך! און עמיצעגס שווערע־שווערע טריט זענען קענטיג אויף איהר צעבלוטיגט לייב, אויף איהר צעריסענער ברוסט... — — —

דריי לוחות

פאר וואס איז דער בעריהמטער טאלמאטשאוו געוואָרן א שונא־ישראל? — דערצעהלט פון אַיין אַדעסער אידישען ראַזנאַזשטשיק, וואָס פערקויפט אידיש גאַזעטען און האַנדעלט־אונטער בשתיקה מיט „אינטערעסנע אַטקריט־קעס" פון פאַריז. — איבערגעגעבען טאַקי טיט זיין לשון.

נעשריבען אין יאָהר 1913

דריי לוחות

—איהר פרעגט, ווי קום איך, א איד, א מאטע פון קינדער, צו האנד־
לען מיט אזא טריפה סחורה, זאפרעשטשאנע טאוואר, „אינטערעסנע
אטקריטקעס" פון פאריזש?—דאס האב איך איהם צו פארדאנקען, נאר
איהם—אונזער טאלמאטשאוו'ען ימח שמו! איצט, אז ס'איז שוין
אוועקגענאנגען אזא ציים און טאלמאטשאוו איז אוים טאלמאטשאוו
און אדעם איז שוין וויעדער אדעם, מעג מען שוין, דאכט זיך, דערצעה־
לען דעם נאנצען אמת, פון וואנען נעמט זיך עס, וואס אונזער
טאלמאטשאוו איז געווען אזא שונא ישראל? איך האב מורא, אז
איך, ווי איהר קוקט מיך אן, האב אין דעם א גרויסען חלק, אויב
ס'איז ניט אינגאנצען איבער מיר! איא, ס'איז אייך אודיוויטעלנע,
ווי קום איך, א איד א ראזנאשטשיק, וואס פארקויפט אידישע נא־
זעטען בשתיקה, וואס האנדלט אונטער מיט „אינטערעסנע אט־
קריטקעס" פון פאריזש, ווי קום איך צום נענערל טאלמאטשאוו?
און וואס פאר א מחותן בין איך וואבשטשע מיט נענערלע?
נאר די מעשה איז, פארשטעהט איהר מיך, וואס יעדער „וואהרום"
האט זיך זיין „דאהרום" און וואס א איד איז א איד... אויב איהר
האט ציים, וועל איך אייך עפּיס דערצעהלען, וועט איהר הערען
א שענס.

דאס איז געווען, פונקט אזוי ווי היינט, חול המועד סוכות איז
דאס געווען, טאקי דא אין אדעס, שוין חיבשע עטליכע יאהר אוועק,

אדעם איז נאך געווען וואָאבשטשע אדעם, מע האָט נאך נישט גע־ווּאוסט פון קיין טאָלמאטשאוו צו זאָגען, און א איד האָט זיך גע־קאָנט פראנק און פרייַ ארומטראָגען איבער דער גאס מיט אידישע ספרים און ביכלעך אויף צו פארקויפען. קיין אידישע גאזעטען איז נאך דעמאָלט ניט געווען אזוי פיעל ווי היינט, נאפרימער, און מע האָט פאר קיינעם קיין מורא ניט געהאט, און קאָנטרעבאנ־דעווען מיט אינטערעסנט אָטקריטקעס פון פאריזש האָט מען אויך נישט באדארפט, בין איך מיר ארומגענאנגען מיט מיין ביסעל סחורה, סדורימלעך, מחזורימלעך און לוחות לכל השנה, אויף דער לאנדשטראָנאָווסקי און אויף דער קאָטערייענסקי, נעבען פאנמא־ני'ן, דארט וואו מע קאן חאפען א אידן, דארט, וואו עס דרעהען זיך ארום אלע בירזשעוויקעס און מעקלערס און וואָאבשטשע אלער־לייַ אידן, אויסגעקוקט, טאָמער וועט ג ט צושיקען עפּיס פּדיון. שפּאציער איך מיר, הייסט עס, איינמאל אזוי, ווי איהר קוקט מיך אָן, אויפ'ן טרעטאר נעבען פאנקאני'ן, דארט וואו אונזע־רע אדעסער בירזשעוויקעס רייבען די פּארעשוועס, און טראכט — וואו נעמט מען א פּאקופּאטעל אויפ'ן ביסעל לוחות, וואס איז מיר פארבליבען? מע האָט שוין אָפּגעבלאזען שופר, מע האָט שוין אָפּגעפּאסט יום־כפּור, אט באלד, אקערשט ווי מע זעהט ניט, וועט שוין דער סוכות אויך אוועקען — און איך האָב נאך מיין ביסעל רעשט אלץ ניט פארקויפט, און נאָט ווייסט, אויב איך וועל עס שוין גאר פארקויפען, וואָרום דאס איז אזא סחורה, וואס מאמער בלייבט עס אויף נאך יום־טוב, איז חאטש נעם און שענק עס אוועק א גוי. צו וואס טויג, נאפרימער, א פּראָסטראטשעטער לוח? און איך האָב אזש דריי אזעלכע פּראָסטראטשעטע לוחות, פארבליבען פון ערב ראש השנה. נעהאט א מאה, האָב איך זיי צעשטעקט מאקי אט דא אויף דער גאס, צום מיינסטען צווישען די בירזשעוו־קעס, — אידען וואָאבשטשע עפּים ניט אזעלכע אי־אי־אי, האלטען ניט אזוי שטארק פון אידישע ספרים, נאר א לוח א אידישען לכל

השנה — דאָס איז אפילו פאר א בירושעוויק אויך אמאל א סחורה. מע דאַרף וויסען וועז פאלט אויס פסח, וועז האָט מען יאָהר־צייט — א איד איז א איד.

און שפאציערענדיג אזוי, שטעל איך מיך אפעט נעבע פאנקא־ני'ן און באקוק די חברה בירושעוויקעס, וואָס לויפען הין און צו־ריק — איך קען זיי שוין אלעמען אויסגעבונדען — און טראכט מיר: וועמען לענט מען פאר דאָס רעשטעל, אז זיי זענען אלע אבעז־פעטשעט פון מיר מיט לוחות לכל השנה, דאכט זיך, ניט דורכנע־לאזט קיינעם? און אזוי ווי איך שטעה מיר און טראכט, דערזעה איך ביי א טישעל ביי פאנקאני'ן, פארענט, אין דרויסען־צו, זיצט א נענעראל מיט פאליטען, דרעהט מיט א לעפעלע אין גלאז קאווע, און נעבען איהם שטעהט א „קראסנע שאפאטשקע", פון די, וואָס פאלגען א נאנג, און דער נענעראל זאגט איהם עפיס אן נאך א מאל און נאך א מאל, און יענער, די קראסנע שאפאטשקע הייסט עס, ענטפערט איהם אויף אלסדינג: „סלושאיוס, וואשע פרעוואסחא־דיטעלסטווא!" טראכט איך מיר: וואָס קאן ער איהם אנזא־גען אזעלכס, דער נענעראל הייסט עס? און נעם, ווי איהר קוקט מיך אן, און רוק מיך צו אביסעל ניהענטער צום נענעראל'ס טי־שעל, קוק כלומרשט אין א זייט, א איד איז א איד, און איך הער, ווי דער נענעראל זאגט צו איהם, צו דער „קראסנע שאפאטשקע" הייסט עס, א גויעשער קאפ, איינציג ווארטער, צעקייעט און לענט איהם ארייז אין מויל אריין: „געדענק זשע, זאגט ער, וואָס מע רעדט צו דיר, זאלסט נעהן צו מיר אהיים, אויף דער חערסאנסקי נומער דריי, זאגט ער, און זאלסט זאגען, זאגט ער, דער נענעראלשע, אז היינט עסט ביי אונז וואַרעמעס דער גראף מוסין־פושקין. געדענק זשע, זאגט ער, זאלסט ניט פארגעסען — חערסאנסקי נומער דריי און דער גראף מוסין־פושקין!" און יענער, די „קראסנע שא־פאטשקע" הייסט עס, שטעהט פאר איהם אויסגעצויגען, ווי א סטרונקעלע, און מע הערט פון איהם מעהר ניט, נאר „סלושאיוס"

און „סלושאיום"! און אז יענער לאזט זיך שוין נעהן, שרייעט איהם נאך דער גענעראל נאך א מאל: „געדענק זשע, חערסאנסקי נומער דריי, גראף מוסין־פושקין!" — און ווי זיך נעמען צו דער קאווע, דערזעהט ער מיך, ווי איך שטעה נעבען איהם נאר נאהענט און קוק איהם אריין אין גלאז אריין, נישט צו מיינען דערביי חלילה קיין זאך, נאר וואבשטשע, גלאט אזוי, — אז ער הויבט ניט אויף אויף מיר א קול און נעמט מיך דורך מיט די אויגען: „מיעבע טשעווא נאדא?" — וואס דארף איך הייסט עס. טראכט איך מיר: וואס איך דארף וועסט דו מיר ניט געבען; און אפשר, הא?... א איד איז א איד, וואס שטעל איך דא איין? און איך נעם, ווי איהר קוקט מיך אן, און טהו איהם א זאג: „וואשע פרעווא־סחאדיטעל־סטווא! קויף ביי מיר א לוח, א קאלענדאר הייסט עס". קוקט ער מיך אן: „וואס פאר א לוח?" זאג איך: „א אידישער לוח". קוקט ער מיך שוין אן נאר ווי א משוגענעם: „צו וואס דארף איך א אידישען לוח?" זאג איך: „צו וואס דו דארפסט וויים איך ניט. נאר איך דארף, זאג איך, אויף יום־טוב, ס'איז ביי מיר פארבלי־בען, זאג איך, דריי. קויף, זאג איך, וואשע פרעווא־סחאדיטעל־סטווא"... און אין הארצען טראכט איך מיר: „שען וועט זיין, אז ס'וועט נעהן א נאנג און ער וועט זיך הייסען נעבען א אידי־שען לוח לכל השנה!..."

און כך הוה: ווי איך האב נאר אויסגערעדט דאס ווארט „פרעווא־סחאדיטעל־סטווא", אז ער טהוט ניט א הוק אויף מיר — „פאשאל וואן!" דאס נאנצע בלוט איז מיר פארקיהלט געוואָרען און, ווי איהר קוקט מיך אן, האב איך נענעבען א נעם דאס פעקעל, א איד איז א איד, און ווי שוין מאכען נא ליעווא קרוגאם, דערהער איך פלוצים, ווי ער מאכט צו מיר: „סטופאי סיודא!" — איך זאל נעהן הייסט עס צוריק. העלפט זיך ניט. נעה איך צו צוריק, הייסט ער זיך ווייזען א לוח. נעה איך און ווייז איהם א לוח. פרענט ער, וואס קאסט דער לוח? זאג איך איהם וואס קאסט

דער לוח. נעמט ער דעם לוח און באצאהלט מיר פאר'ן לוח, נישט נעדונגען זיך, נישט גערעדט, נישט גאר־נישט! ווי געפעלט אייך א נענערל? מעגען ניט זיין פאר איהם די כפרה דריי בירושע־וויקעס?

— האבען מיר שוין, הייסט עס, א פעטשאטעק! — טראכט איך מיר, נעם דאס פעקעל און לאז מיך נעהן. — א פעטשאטעק איז מאקי זעהר גוט, נאר וואס טהוט מען וויטער? וואו נעמט מען נאך א צווויי גענערעלע אזעלכע, וואס מע זאל קאנען אפזעצען ביי זיי דאס איבעריגע ביסעל סחורה, די לעצטע צווויי לוחות הייסט עס? און עס פליהט מיר דורך א נעדאנק — א איד איז א איד: למאי האב איך איהם ניט פארגעלעגט נאך א לוח? דעם דאזיגען גענערל וואלט דענן ניט אנגעשטאנען צו האבען צווויי לוחות לכל השנה? אי, וואס וועט ער טהון מיט צווויי אידישע לוחות? למאי וואס וועט ער טהון מיט איין אידישען לוח?... און אט אזוי טראכ־טענדיג, איז מיר דוכגעפלויגען א נייער נעדאנק — איך האב מיך דערמאנט, ווי ער האט ניט לאנג אט דא איינגע'טענה'ט מיט'ן נוי עמליכע מאל: „נענערלשא... חערסאנסקי נומער דריי... גראף מוסין־פושקין..." ווי איך בין א איד, דא קאן זיין פדיון אויף נאך א לוח!... „זיי נאר ניט קיין שלים־מזל'ניק, אבראם מאר־קאוויטש (אזוי רופט מען מיך נאכ'ן מאמען מאיר אנשיל), און קוי זשעליאזא — חאפ אריין א פאקופאטעל!" — אזוי האב איך נעזאגט צו מיר אליין, און ניט לאנג נעטראכט, האב איך מיר, ווי איהר קוקט מיך אן, נענעבען א נעם פון דער קאטערינינסקי אויף דער דעריבאסאווסקי, פון דער דעריבאסאווסקי אויף דער פרעאבראז־זשענסקי און פון דער פרעאבראזשענסקי אויף דער סאדאווע, און פון דאדטען גלייך איבער דער יעליסאוועטינסקי אויף דער חערסאנ־סקי. נעקומען אויף דער חערסאנסקי און נענומען זוכען א נומער דריי — ס'איז דא, ווי איך בין א איד! און נאך וואס פאר א נומער דריי — א מויערל א דוואכעמאשנע, איין אסאבניאק!

גוט. וואָס זשע טהוט מען ווייטער? דאַרף מען, הייסט עס, געבען א ציה ביי׳ם גלעקעל און זיך נאָכפרעגען אויף דער גענעראַלשע? און איך נעם זיך צום גלעקעל און טהו א קלונג און טראַכט מיר: דאָס וועט זיין שען, אז ס׳וועט ארויס א סאַלדאַט, און אפשר נאָך מיט א הונט, וועט מיר געבען דעם וועג און נאָך אָנרייצען אויף מיר דעם הונט — מעהר פעהלט מיר נישט! און כך הוה. עס געהט אַוועק א מינוט און צוויי און דריי. איך שטעה און שטעה — קיינער יאַוועט זיך ניט. טראַכט איך מיר: אויף מיין שלים מזל באַדאַרף קיינער ניט זיין אין דערהיים... און אפשר איז דאָס גלעקעל נאָר־וואָס קאַלי געוואָרען? מע דאַרף פֿרובען נאָך א מאָל. און איך נעם, ווי איהר קוקט מיך אָן, און דאַוואי קלינגען איינעם, צוויי, דריי — עפענט זיך ניט די טהיר און עס שפרינגט ניט ארויס א שיקסע מיט א בארשט: „שטאָ נאדא?" וויל איך מאַכען פיס, נאָר איך פֿארהאַפּ מיך — א איד איז א איד — און רוף מיך אָן צו איהר: „איך דאַרף האָבען, זאָג איך, צו דער גענעראַלשע באַדאַרף איך, לימשנאָ צו איהר, זאָג איך"... קוקט זי מיך אָן, ווי איינער רעדט: וואָס איז דאָס פאר איין אָנשיקענניש! און געהט און פֿארהאַקט די טהיר גלייך מיר אונטער דער נאָז, זי זאָל עס מיר זאָגען א וואַרט אפילו — א שענער ברוך־הבא! און אפשר וועט זי זיך יאַוועז נאָך א מאָל? אָדער זי וועט ארויסשיקען דעם סאַלדאַט מיט׳ן הונט? אַווי טראַכט איך מיר און האָב חשק מאַכען איין אָפּטריט, נאָר אז איך בין שוין דאָ און האָב שוין אָנגעקלונגען, איז פֿארפאַלען. און כך הוה — עס געהט ניט אַוועק קיין האַלבע מינוט, עפענט זיך די טהיר און עס באַווייזט זיך א פֿריצטע, א יונגע, א שענע, בלום און מילך. זאָל עס זיין זי, די גענעראַלשע הייסט עס? איז זי צו יונג. זאָל עס זיין דעם גענעראַל׳ס א טאַכטער — איז ער צו יונג. דערווייל די צייט שטעהט ניט, מאַכט זי צור מיר: „שטאָ נאדא?" טראַכט איך מיר, וואָס טהוט מען וויטער? זאָגען איהר „וואַשע פֿרעוואַסחאַדיטעלסטוואָ" — איז גוט,

אויב זי איז די נענעראלשע. ווי זשע איז אבער טאמער ניט — פאר וואס קומט איהר פרעוואסחאדיטעלסטוואס? נאר א איד איז א איד, פאל איך אויף איין עצה און באגעה מיך גאר אהן א שום פרעוואסחאדיטעלסטוואס, און הויב אן נלייך פונ׳ם עסק: „אזוי און אזוי, זאג איך, דער נענעראל האט ביי מיר געקויפט, זאג איך, א לוח, א קאלענדאר הייסט עס, און האט מיך געבעטן, געהייסן הייסט עס, איך זאל דעם לוח, דעם קאלענדאר הייסט עס, אפטראגן אהיים אויף חערסאנסקי נומער דריי, און דא וועט מען מיר באצאהלן; נאר טאמער וועט מען מיר ניט וועלען גלויבן, זאג איך, האט מיר דער נענעראל געהייסן זאגן א סימן, זאג איך, אז היינט עסט דא ווארעמעס דער גראף פוסין מושקין..." צעלאכט זי זיך, די נענעראלשע הייסט עס: „ניט פוסין מושקין, נאר מוסין פושקין"... טראכט איך מיר: וויבאלד דו לאכסט, ביזט דו פון מיינע פריצטעס. און איך רוף מיך אן צו איהר: „ביי מיר האסט דו נע׳פועל׳ט, זאג איך, פוסין מושקין, מושקין פושקין — אבי, זאג איך, דער סימן איז א סימן"... און איך נעה און דער־לאנג איהר דעם לוח. נעמט זי דעם לוח און באטראכט דעם לוח פון אלע זייטען, און פרענט מיך, וואס קאסט דער לוח? זאג איך איהר וואס קאסט דער לוח. נעמט זי דעם לוח און באצאהלט מיר פאר׳ן לוח, געזעגענט זיך אפ מיט מיר און נאך מיט א שמייכעל — א נוטען טאג הייסט עס. געפעלט אייך א פריצטע? ניט קיין פריצטע, נאר א גאלד! פאר איהר מענען שוין זיין די כפרה נישט קיין דריי בירזשעוויקעס, נאר טאקי נאנצע דרייסיג! בין איך פטור געוואָרען, הייסט עס, פון א רעשטעל, געבליבען אין נאנצען מיט איין לוח. מעג מען שוין נעהן אהיים עסען וואַרעמעס, צי ניין?

אפגענעסען וואַרעמעס און אויסגערוהט זיך אביסעל, טאַרעט עס מיך וויעדער אמאל. אמת, טאקי נע׳פטר׳ט דעם גרעסטען רעשטעל, גענליבען אינגאנצען מיט איין לוח, נאר פון דעסטוועגען

גלוסט זיך פון דעם איינעם אויך פֿטור ווערען. וואָרום צו וואָס טויג איין אַלטער לוח, אַ פֿראָסטראָטשעטער? מע באַדאַרף פֿטור ווערען פונ׳ם לוח! נאָר ווי אזוי ווערד מען פֿטור פון אַ לוח, אז דער גרעסטער טייל בירושעוויקעס זענען שוין אָבעזאָגטשעט מיט לוחות? ניין, מע באַדאַרף זיך דורכגעהן איבער דער שטאָדט נאָך אַ מאָל. און, נישט לאַנג געטראַכט, נעם איך דאָס פּעקעל און לאָז מיך נעהן נלאָט אזוי, וואָבשטשע. און מחמת איך בין שוין געוואוינט געוואָרען צו דער לאַנדזשעראַנאַווסקי און צו דער קאַטערינינסקי, טראָגען מיך שוין די פּיס אַליין נלייך אהינצוצו, דאָר־טען וואו די בירושעוויקעס רייבען פּאַדעשוועס — וואוהין דענן זאָל מען נעהן? — טאָמער וועט נאָט פּאַרט צושיקען עפּעס אַ פּאַקופּאַ־טעל — אינגאַנצען איין שטיקעל לוח! און, ווי איהר קוקט מיך אָן, דרעה איך מיך אַרום הין און צוריק, ווי איין אומרוה. באַטראַכט די בירושעוויקעס, ווי זיי לויפען דאָ אַרום, ווי די פּאַר׳סמ׳טע מייז, זוכען אַ קערבעל צו פּאַרדינען — יעדער זוכט אַ פּאַרדינסטעל. דערווייל, אזוי ווי איך דרעה מיך דאָ, דערזעה איך פון דערווייטען, ביי פּאַנאָקאַנ׳ן, וויעדער אַ נענעראַל און וויעדער אין פּאַליעטען! טראַכט איך מיר: „אָט דאָס וועט זיין שען, אויב נאָט האָט מיר צוגעשיקט אַ פּרישען נענעראַל, אַ פּאַקופּאַטעל אויפ׳ן לעצטען לוח!" און עס פֿליהט מיר דורך אַ נעדאַנק: ס׳איז אפשר איין עבירה, וואָס איך האָב מעהר ניט אז איין לוח, וואָרום וויבאַלד אז נע־נערעלע וועלען אַנהויבען קויפען אידישע לוחות, קאַלענדאַרען הייסט עס, מענען שוין דעמאָלט זיין די כּפּרה אַלע בירושעוויקעס מיט דער נאַנצער בירושע!

און אזוי ווי איך טראַכט מיר אָט דאָס, איך נעב אַ קוק — כך הוה: ס׳איז טאַקי מיין נענעראַל! איך האָב איהם, ווי איהר קוקט מיך אָן, באַלד דערקענט! ער מיך האָט אָבער, אפּנים, אויך דערקענט. פון וואַנען וויים איך עס? איך האָב נעזעהען, ווי ער האָט זיך נענעבען אַ הויב־אויף פונ׳ם בענקעל און אַ ווייז מיט׳ן

שינגער גלייך אויף מיר. שלעכט, וואָס טהוט מען? מעהר געהט מיר ניט אָפּעס, נאָר האָבען צו טהון מיט געגערעלע! און איך האָב אָנגעהויבען, ווי איהר קוקט מיך אָן, שטעלען פיס, אָבער טאקי ווי עס געהר צו זיין! איך האָב אויסגערעבעט פריהער, אז מיט אזא שטעלען פיס וועל איך אין צוויי מינוטען זיין אויף דער דרי־טער גאס. און כך הוה: ס'איז ניט אוועקגענאנגען קיין האלבע מינוט, הער איך עמיצער לויפט מיר נאָך פון הינטען און שרייט צו מיר, איך זאָל שטעהן בלייבען. וועך זאָל דאָס זיין? ניעאוושעלי ער אליין, דער געגערעל, הייסט עס? א בעלנות פון א געגערעל! און זעה נאָר, וואָס דאָ טהוט זיך — א איד האָט פארקויפט איין איבערינען לוח לכל השנה — קעהרט זיך די וועלט! געגערעלע לויפען איהם נאָך! שלעכט, וואָס טהוט מען? לאָזען זיך לויפען נאָך שטארקער — טאָמער טהוט ער א פיף, און עס לויפען אָן גאָראָדאוואָיעס. נאָך דאָס פעהלט מיר — מע זאָל מיך ארעסטירען! זאָל איך בלייבען שטעהן — טאָמער טהוט ער מיך א חאפ מיט'ן צוויימען לוח — איך האָב אָפּגענארט די געגערעלשע? אמעהר, וועל איך זיך מאכען ניט וויסענדיג, גלייך ווי ניט מיך מיינט מען, איך וועל מיר געהן, ווי איך בין געגאנגען, דאָס הייסט, ניט געלאָ־פען, ניט געגאנגען פאוואָלי, נאָר געשפאנט, ווי א מענטש, וואָס איז פארנומען מיט זיין זאָך. אי, טאָמער יאָגט ער מיך אָן און פרעגט מיך, וואָס לויף איך? וועל איך איהם זאָגען, אז ס'איז ביי מיר אזא נאָנג. און כך הוה: ער האָט מיך טאקי אָנגעיאָגט! איז דאָך שלעכט, איא? וועט איהר הערען וואָס גאָט קאָן! אָנ־געיאָגט — העלפט שוין ניט. שטעל איך מיך אָפּ, איך טהו א קוק — וועך מיר געגערעל? וואָס מיר געגערעל? א נעכטיגער טאָג! ס'איז נאָר א מענטש פון די מענטשען, וואָס דערלאָנגען קאָוווע ביי פאָנקאָני'ן צו די טישלעך. ער לויפט מיט א סערוועטעל אונטער'ן ארעם און וווישט זיך דעם שווייס פונ'ם פנים. „טפו זאָלסט דו וועהרען! — מאכט ער צו מיר נאָכדעם, ווי מיר ביידע האָבען זיך

אפגעשטעלט. — וואס האסט דו זיך צעלאזט, זאגט ער, ווי א ווילדע ציגע? קום, זאגט ער, דער נענעראל רופט דיך"... „וואסער נענעראל, זאג איך, און פון וואנען איז געדרונגען, אז דאס רופט ער מיך?" „וואס הייסט, זאגט ער, פון וואנעו איז געדרונגען? וואס בין איך, זאגט ער, א טויבער? איך הער דאך, ווי דער נענעראל זאגט: „אן געהט ער, דער איד מיט די ביכלעך, לויף און ברענג איהם צו פיהרען!"... אויב אזוי, טראכט איך מיר, איז נאך נאדניט אזא־נ־אומגליק, דער מלאך־המות איז נאך ווייט. א איד איז א איד. מע קאן דא נאך עפים צוטראכטען... און ווי א בליץ פליהט מיר דורך אין קאפ גאר א שפאגעל־נייער געדאנק — אפשר וועט גאט א נס טהון, איך וועל דא פטר'ען דאס לעצטע שבלעצטע, דעם דריטען לוח הייסט עס? און נישט לאנג געטראכט, טהו איך זיך, ווי איהר קוקט מיך אן, א פאטש אין שטערן און כלומרשט א שפיי־אויס און רוף מיך אן צו איהם: „אט אזוי זשע רעד! וואס האסט דו מיר באלד ניט געזאגט, זאג איך, אז דאס איז דער נענעראל פון די ביכלעך? א מאדנער נענעראל! פון גאנץ פריה אן, זאג איך, אז ער דינגט ביי מיר אט דאס ביכעל. ער האט מיר שוין, זאג איך, דאס וואסער אויסגעקאכט. עס קאסט א קארב, און ער גיט מיר א האלבען. איך האב איהם שוין געזאגט, זאג איך, פינף און זיבעציג, און זיבעציג, און זעכציג קאפיקעס, איין עק זאל דאס האבען! און ער האט זיך איינגעשפארט, זאג איך, א האלבם און א האלבם! ס'זאל ניט זיין, זאג איך, דאס לעצטע ביכעל, שטראף מיך גאט, אויב איך וואלט איהם אפגעלאזט אפילו א האלבע קאפיקע. נאר אזוי ווי, זאג איך, ס'איז ביי מיר דאס לעצטע, זעהסט דאך, זאג איך, געב אהער א האלבען קארב און א געב איהם אפ דאס ביכעל..."

— — — —

נער? וויים איך ער היום ניט. נאר פאלאנאיען פאלאנאיע איך מיר, אז דאס האט באדארפט זיין נישט קיין אנדערער נאר טאל־מאטשאוו. וואהרום אז ניט, פון וואנען דענן האט זיך געגומען צו איהם פלוצים אזא רשעות מיט אזא רציחה אויף אידען וואבשטשע, און מעהר פון אלעמען איז אויסגעגאסען געוואהרען זיין צארן אויף אונז, ראזנאשטשיקעם פון אידישע ביכלער און גאזעטען, וואס מיר טארען נאך ער היום ניט ארויסבאוויזען זיך אויף דער גאס מיט א אידיש ביכעל אדער א צייטונג, און מע דארף זיך ארומטראגען מיט דעם אונטער דער פאלע, ווי מיט קאנטרעבאנדע, אדער גנבה'שע סחורה? מיינע שונאים און אייערע שונאים און אלע אידישע שונאים זאלען אזוי האבען די נאז, ווי מע קאן לעבען פון אזא מין קאנטרעבאנדעווען מיט אידישע גאזעטען! מוז מען צוהאנדלען מיט „אינטערעסנע אטקריטקעם" פון פאריזש, אפענע און פארפע־טשאטעווטע אין קאנווערטען — און דאס איז ביי מיר דער גלאוו־נער ארטיקעל. גאזעטען האלט איך נאר גלאט אזוי, וואבשטשע, וואהרום דער ארטיקעל, אינטערעסנע אטקריטקעם הייסט עס, געהט דא בעסער. דערויף איז פארהאן צווישען די בירזשעוויקעם א סך מעהר פאקופאטעלעס, ווי אויף אידישע גאזעטען — אך־אך אך! איך וויים, אז ס'איז פאסקודסטווע און אז גאט וועט שטראפען... נאר וואס זאל מען טהון? א איד איז א איד און זוכט עפים פאר־דיענען, קינדער ווילען עסען... מסתמא וועט גאט מוחל זיין. ער וועט מוזען מוחל זיין. א ברירה האט ער? עס געהט אזא טאג — הושענא רבה, ווי מיינט איהר?... אויף זיין קאפ זאל עס פאלען. איך מיין טאקי אונזער טאלמאטשאוו'ען מיין איך, וואהרום וועלן ניט ער, ימח שמו וזכרו, וואלט איך נאך ער היום געהאנדעלט מיט סדורים און מחזורים און לוחות לכל השנה, פארשפארט ארומטראגען זיך מיט אזא פאס־קודסטווע. אפשר זענט איהר א פאקופאטעל? האב איך א פרי־שען טראנספארט, נאר־וואס פון פאריזש...

לאטקעס של חנוכה

א בעשריבונג.

נעשריבען אין יאחר 1903

לאמקעס של חנוכה

א.

אין דער שטאדט קאפעלישעל, וואס אין דער סביבה פון מאזע־פעווקע, ניט ווייט פון יעהופעץ, וואס רעבענט זיך צו פאלעסיע, געהט ארום א טאג פאר חנוכה פון שטוב צו שטוב פאנפאלי דער שמש מיט א לאנגן שטעקען און מיט א לאנטערען און רופט צע־נויף די „גאנצע שטאדט" צום ערשטען ליכטעל אין „הויף" אריין אויף לאמקעס. הייסען הייסט פאנפאלי, אייגענטליך, ישראלי, נאר רופען רופט מען איהם „פאנפאלי" דערפאר, וואס ער פאנפעט מחילה שטארק אונטער דער נאז און זאגט:

— מע האט אייך הענאזט בעטען אין „הויף" אניין צום ענשטען נעבטעל אויף לאמקעס של חנוכה!

און נאר אין דער שטאדט קאפעלישעל, וואו א מינדסט קינד קען פאנפאלי דעם שמש, קאן מען זיך שטויסען, אז דאס הייסט:

— מע האט אייך געלאזט בעטען אין „הויף" אריין צום ערשטען לעבטעל אויף לאמקעס של חנוכה.

דער נאמען „לאמקעס של חנוכה" געהערט טאקי צו פאנפאלי'ן; דאס האט ער אליין טאקי צוגעזעצט די צוויי ווערטער „של חנוכה", וואס ער זאגט זיי פון יאהר צו יאהר מיט'ן זעלבען ניגון, וואס מע בענשט חנוכה־ליכטלעך, און דאס אינאיינעם מיט זיין פאנפעוואטע לשון, אז ער זינגט נאך אביסעל צו, האט דאס טאקי דעם זיעבע־

טען חן. די שטאדט קאפּעלישע׳ ווערד דערפון נישט נתפּעל. די שטאדט קאפּעלישע׳ איז שוין דערצו געוואהנט. וואָרום אזוי איז געווען פּאר־אי־יאָהרען אין דער צייט, אזוי איז געווען פּאר צוויי יאָהרען, פּאר דריי יאָהרען און אלע יאָהרען חנוכה. און אזוי וועט מסתמא זיין, אם ירצה השם, אויך איבער א יאָהר און איבער צוויי יאָהר און איבער דריי יאָהר און אלע יאָהר, כל זמן דער „הויף" וועט זיין א „הויף", די נגידים וועלען זיין נגידים און די שטאדט קאפּעלישע׳ וועט בעשטעהן פון קבצנים, דלפּנים, עניים ואביונים, דלית׳ים און כתרילי׳קעס וכדומה נאָך אזעלכע מינים ארעמע לייט, וואָס האָבען דאָרט יתרו׳ס נעמען און וואָס דרעהען זיך כמעט אלע ארום „הויף" און וואָס ציהען כמעט אלע פונ׳ם „הויף" זייער פּרנסה, משטיינס נעזאָגט... סיידען טאָמער חלילה דרעהט זיך איבער דאָס רעדעל, און די נגידים ווערען אויס נגידים, און די קבצנים ווערען אויס קבצנים. נאָר דאָס איז א זאָך, וואָס סע קאָן ניט זיין: מסתמא וועט זיך דאָס רעדעל מיט נאָט׳ס הילף אזוי גיך ניט אי־בערדרעהען; די נגידים וועלען, אם ירצה השם, בלייבען נגידים, און די קבצנים וועלען בלייבען קבצנים, ועולם כמנהגו נוהג — אזוי איז דער מנהג פון דער וועלט, אז געלד געהט צו געלד, און צום שלים־מזל — שלים־מזל.

צו די דאָזיגע „לאטקעס של חנוכה" גרייטען זיך אלע: אי דער „הויף", אי „די שטאדט", דאָס הייסט — אלע באיאָנער חסידים. דער „הויף" קוילעט געניג, פּרעגעלט שמאלץ, קויפט מעהל און הייוון און רעשטשינעט לאטקעס, און „די שטאדט", דאָס הייסט די באיאָנער חסידים, רעכטען זיך שוין לאָנג אויף דער סעודה, וואָס מע נרייט זיך אין „הויף". קיינער טאָר ניט פערעבענדיוועון אין דער היים מיט׳ן עסען, געפּינען א חסרון אויפ׳ן וואָרמעס, פּרעגען, צי ס׳איז דא וועטשערע:

— מאָרגען, אם ירצה השם, אין „הויף" וועט מען דיר פּאר־בעסערען.

אזוי זאגען די ווייבער צו זייערע מאנען און זענען זיי מקנא, וואס זיי זענען מאנסביל׳ען, זענען גרייט זיך בייטען מיט זיי, נישט נאר אויף חנוכה — אפילו אויף נאך חנוכה און אויף נאך פורים, און אפילו אויף שטענדיג.

מעהר פון אלע איז ערב חנוכה פערטארראמט, געווויינטליך, די נגידית הצנועה מרת ראציל שתחיה. אייגענטליך, איז הצנועה מרת ראציל שתחיה אלע מאל פערטארראמט אין קיך און אין קאמער און אין די ספּיזשארניס, האט פיינט זיצען צענויפגעלעגט די הענד און קאן ניט ליידען, אז יענער געהט ארום אהן איין ארבייט. די אלע, וואס דרעהען זיך ארום „הויף", ווייסען שוין פריהער, אז וועז מע זאל ניט אריינקומען צו איהר אין שטוב אריין, וועט זי געפינען פון איטליכענס וועגען עפּעס איין ארבייט: פאלגען א נאנג אין מארק אריין, א שפּרונג מהון אויף איין פוס אין דער אפּטייק, העלפען איבערהענגען דעם זייגער פון איין וואנד אויף דער אנדערער, צו־רעכט מאכען דאס פיסעל פונ׳ם טיש, פערקלעפען די פענסטער אויפ׳ןווינטער, מאכען א קריזשיק צו דער דייזשע אונערקעס — קארג זאכען געפינען זיך אין בעל־הבתישקייט? האט קיין יסורים ניט, הצנועה מרת ראציל שתחיה פערשטעהט וועמען וואס פאר איין ארבייט עס פאסט. זי וועט ניט פערלאנגען, למשל, פון אלטער נארנעל, ער זאל ארויפקלעטערען אויפ׳ן בוידעם אכטונג געבען, צי דער פּיטשניק האט גוט פערשמירט די לעזשנים, אדער פון שואליק טראסק, ער זאל זיך מטריח זיין אונטער׳ן אויוועז א קוק טהון, צי די עופות לענען זיך, צי ניין?... דערפאר אבער לאז ארייגקומען צו איהר א בחור׳ל מאקי פון דער משפּחה, ער קאן זיך זיין א חתן, פון דעסטוועגען מעג איהם אנשטעהן, נישקשה, זיך צו־זעצען אויף א ווייל, צענעמען די הענד און העלפען דער מוהמע ראצלען אפּוויקלען א פאסמע בייוועלעך. און וואר שמועסט, אז סע קומט אריין אזעלבער, וואס קען אין די קלייניע אותיות. איז ער ניט קיין איבערלייענען איהר אלע סיגנאטורקעס, וואס די דאקטוי־

רים האָבען איהר אַמאָל פערשריבען. מיט איינעם וואָרט: איט־ליכער מענש איז מחויב, יענער זאָל פון איהם האָבען עפּעס א נוץ.

מעהר פון אַלעמען קומען איהר צונוץ די מלמדים וואָס אין „הויף". מיט זיי טהוט הצנועה מרת ראציל שתחיה כל עבודת־פּרך — פון דער פּאָמעניצע ארויסגיסען ביז די עופות אָפּטראָגען צום שוחט. און אפילו די קאַץ פערבינדען אין א זאק און פערטראָגען הינטער דער שטאָדט, זי זאָל מכות קומען צוריק — דאָס מעג טהון נישט נאָר דער דרדקי, אפילו דער גמרא־מלמד.

ב.

די אַלע אויסגערעכענטע פּארשוינען דרעהען זיך ארום אין „הויף" און בעריעגען די נגידים אָדער מחמת געטריישאפט, אָדער מחמת נויט. צווישען זיי איז פּארהאן דאָרטען איינער א פּארשוין, וואָס שפּיעלט אין „הויף" די ראָלע פון א ראש וראשון און פון א כל־זלך, און דערפּאר טאקי רופט מען איהם אין קאפּאליעשע „נתי כל־זלך". וואָס, אייגענטליך, איז די עובדה זיינע אין „הויף"? — דאָס לאָזט זיך ניט זאָגען. ער איז א טהורה, א מאכער, א טענצער, א יועץ, א סארוואר, א הערט־ער, א זאָגט־ער — בקיצור, א „כל־זלך" און געגוג! וויל דער „הויף" עפּעס דורכפיהרען אין שטאָדט, שיקט מען רופען נתי'ן און מע הייסט איהם, ער זאָל אַזוי און אַזוי... דאַרף די שטאָדט עפּעס דורכפיהרען אין „הויף", קומט מען צו נתי'ן און מע זאָגט איהם דאָס און דאָס... צי פּועל'ט דער „הויף" ביי דער שטאָדט אַלסדינג, וואָס ער וויל — דאָס איז קיין ספק ניט, וואָרום פון וואַנען לעבט דענן די שטאָדט, אז ניט פּונ'ם „הויף"? נאָר צי פּועל'ט די שטאָדט ביי'ם „הויף" — דאָס וועל איך אייך ניט זאָגען. ה א ל ב פּועל'ט די שטאָדט אַלע מאָל, וואָרום דער „הויף" האָט פון תמיד אן איין תירוץ: „ל א ז ד י שטאָדט געבען די העלפּט, וועלען מיר נע־

בען די אַנדערע העלפט"... אי פיין, אי קלוג, אי לייטיש, אי נישטאָ צו וואָס צו טשעפען זיך...

— וואָס האָב איך געזאָגט? — מאכט נאָכדעם נתי כל־זולך צו דער שטאָדט מיט א צוקער־זיס שמייכעלע און מיט א מאָדנעם ניגון און בויגט זיך איין בשעת מעשה אין דרייען: — אדרבה, גיט מיר די העלפט, וועלען זיי געבען די אַנדערע העלפט, אם ירצה השם, מיט נאָט'ס הילף...

די שטאָדט ווייסט נאָנין גוט, אז ס'איז שקר וכזב, און נתי אַליין ווייסט אויך, אז די שטאָדט ווייסט, אז ס'איז שקר וכזב, נאָר נתי טהוט דאָס דערפאַר, ווייל ער איז א נכנע דעם "הויף", איין עבד כנעני, איבערגעגעבען ממש מיט לייב און לעבען און מיט איין אמת, וואָרום זינט נתי כל־זולך איז א "כל־זולך" אין "הויף", געדענקט נישט קיינער, און ער אַליין אויך נישט, אז ער זאָל זיך מאכען איין איגענע קאפאָטע, אדער א פאַליטאָ, אדער אפילו, איך בעט איבער אייער כבוד, א פאָר הויזען — אלסדינג פונ'ם "הויף", אלסדינג פונ'ם "הויף". און דער "הויף" ווייסט, אז נתי כל־זולך איז זיי גע־טרייו, ווי א געטרייער הונט, איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען. דער "הויף" ווייסט, אז נתי וועט נישט דערלאָזען, עמיצער זאָל עפּיס הנאה האָבען פונ'ם "הויף" מעהר ווי־פיעל מע בעדאַרף... די נגידים אין דער שטאָדט קאפּעלישעל היסען "די שטיינער", און נתי — "דער שומר פון די שטיינער", און מע האָט איהם פיינט און מען איז איהם דם־שונאים, דערפאר, וואָס ער היט די "שטיי־נער", ליגט ווי א הונט אויף א וואָגען היי, און מע האָט פאר איהם דרך־ארץ, דערפאר, וואָס ער איז א חשוב בייי "די שטיינער", כל־זולך אין "הויף".

ג.

נתי כל־זולך איז א מענש איין אינוועניגסטער, ווייסט אלסדינג, וואָס אינוועניג טהוט זיך, האָרכט אלס־

דינג, וואָס די נגידים רעדען צווישען זיך איינס אויף דאָס אַנדערע, ווערד געוואָהרע פריהער פון אַלעמען פון די אינטריגעס, וואָס קומען דאָרטען פאָר, לענט־צו איין אויהער וואו מע בעדאַרף און קאָן האַלטען מויל. פאָר נתי'ן שעמט מען זיך ניט און מע קאָן רעדען וואָס מע וויל.

נתי כל־זלך איז א מענש איין אויסוועניגסטער, ווייסט וואָס אין שטאָדט טהוט זיך, האָרכט זיך צו וואָס מע רעדט, טראָגט ארויס פון „הויף" אין דער שטאָדט אריין אַלסדינג, וואָס סע פאַסט, די שטאָדט זאָל עס וויסען, דערצעהלט בלומר'שט אזוי זיך, פארבייגעהענדיג, כמסיח לפי תומו, די גרויסקייט פונ'ם „הויף", דאָס עשירות פון „די שטיינער", זייערע צדקות, וואָס זיי צעטיילען, מיט זייערע אַלע מעשים טובים.

נתי כל־זלך, מחמת ער איז א מענש אי איין אינוועניגסטער, אי איין אויסוועניגסטער, ווייסט ער אַלסדינג, וואָס אין שטאָדט טהוט זיך, וואו א נייעס און וואו א פאַטשע, טראָגט אפ אין „הויף" אריין אַלע פליאטקעס מיט אַלע רכילות'ען, קומט צו־געהן אַלע מאָל מיט גאַנצע פעק נייעס, פרעמדע און אייגענע, דאָס הייסט, אזעלכע, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפליגען, און דאָס האָט ליעב דער „הויף".

— נתי, דערצעהל וואָס הערט זיך עפּעס נייעס?

און נתי דערצעהלט, און דער „הויף" הערט זיך איין און לאָכט און קוועלט און לעקט די פינגער.

נתי כל־זלך וייסט וואו איין און וואו אויס. אז עס גייט איהם אויס שטאָף, טראָכט ער אויס א נעכטיגען טאָג, פיהרט צענויף א וואַנט מיט א וואַנט, מאַכט אן מחלוקת צווישען „הויף" און צווישען דער שטאָדט, פערפלאַנטעט איין אינטריגע, וואָס דערגעהט צו זיד־לעריין, צו מסירות און צו פעטש, און ער אליין טאַקי וועדר נאַכדעם דער מתווך, גיט צו פערשטעהן דער שטאָדט, ווי איין עכטער דיפלאַמאַט, אז מע בעדאַרף זיך מיט „הויף" ניט קריגען. פאַרט

א „הויף", וואס פון איהם לעבען, קיין עין הרע, אזוי פיעל אידען... און נתי נעפינט א פשרה, מאכט א שלום, ביז דעם נייעם קריעג.

נתי כל־זלך האט צו שאפען אין „הויף" איבער אלסדינג: אי־בער די מלמדים, איבער די פערד און וועגעלעך און איבער די דיע־סטען. ער טראגט אויפ'ן קאפ אלסדינג: די מצה שמורה, דאס גרינס אויף שבועות מיט'ן סכך צו דער סוכה, די כפרות מיט די הושענות מיט'ן אתרוג — אומעדום, אין יעדען אָרט, צו יעדער צייט איז נאר נתי און נאר נתי.

— וואו איז נתי? למאי זעהט מען ניט נתי'ן? געהט צו נתי'ן!

און נתי, א אידעל מיט גרויסע באנקעוואטע אויגען, מיט א געקרייזעלט קעפעלי, ווי ביי א שעפעלי, און מיט א גלאט פנים, וואס סע ווי'ל ניט וואכסען אויף דעם קיין באָרד, אחוץ צוויי־דריי רויטע פעדימלעך, איז תמיד פערטאַרעראמט, האט שטענדיג קיין צייט ניט, לויפט ארום, ווי א פער'סמ'טע מויז, שוויצט און ארבייט נעשמאק, דיענט געטריי, טהוט אלסדינג ערנסט, מיט כונה — „לשמה".

ד.

נתי'ס גרויסקייט מיט נתי'ס גבורות מיט נתי'ס בריה'שאפט זעהט מען ארוים ערשט דעמאלט, וען אין „הויף" איז עפיס א שמחה, א חתונה, א ברית, א קנס־מאל, א פדיון־הבן, א בר־מצוה, א סעודה, א קערמעשעל און גלאט א יום־טוב. דעמאלט פערשטעקט נתי די פאלעס, פערקאטשעט די ארבעל ביז די עלענבויגענס, מאכט מיט הענד און קאמאנדעוועט.

מיינט ניט, אז קאמאנדעוועו, שאפען זיך מיט יענעם איז א קליניגקייט. קאמאנדעוועו דארף מען קאנען, קאמאנדעוועו הייסט — אליין נישט טהון גארניט, פון דאנען אהין, פערלאזען זיך אויף יענעם, נאר די גאנצע וועלט בעדארף זעהען, אז סע טהוט זיך און

סע ארבייט זיך און סע קאכט זיך. אנקוקען נתי'ן ערב פסח בשעת אריינפיהרען די מצה שמורה אין „הויף" אריין — מעג מען געהן אויף חידושים. אוינגעבוינען אין דרייען, לויפט ער ארום הין און צוריק, מאכט מיט הענד און שרייעט אויף עטליכע לשונות מיט א מאל:

— פאוואלי, רב יענקעל! סטעראושנע, מיקיטא! היט זיך, מנשה! זרוקאמי חלילה!

ערב שבועות, אז ער בעראף פערזאָרגען דעם גאנצען „הויף" מיט גרינס, שעלט ער די גויים אויף וואס די וועלט שטעהט:

— וואזמי מאבי טשאָרט, אדער חאלעראַ נא טוואיו האלאווע!

און ערב יום־כפור, בשעת קוילען די כפרות, קוילעט ער זיך מיט די שוחטים:

— איך פרעג אייך, זאגט מיר, אדרבה, וואר איז בילכער: דער „הויף", צי די שטאָרט? ניין, איך מיין טאקי באמת, אדרבה!

און ערב סוכות, בשעת בויען און דעקען און אויסהענגען די סוכה, — דעמאלט טרעט ער ניט אפ פון דער ארבייט אויף קיין מינוט, טרייבט איטליכען בעזונדער אין האלז און נאקען:

— גיכער! שווידקא! ריהרט זיך! ניט אזוי! מיקיטא! נישקאם־טישקאם! אט אזוי! בנציון! העכער! לעהמענער גולם!

און אויך חנוכה צום ערשטען ליכטעל איז נתי כל־ולך פול מיט ארבייט, ווי, להבדיל, א פעלדמארשאל, בשעת ער בעראף ארויסטרעטען מיט'ן חיל אין דער מלחמה. א קלייניגקייט — מע האט צענויפגערופען א שטאָדט מיט אידען, באיאנער חסידים, צענויפגעטריבען, קיין עין הרע, אזוי פיעל ארעמע לייט, און ער, איין מענש אליין, בעראף פערזאָרגען אלעמען מיט ערטער, מיט טעלער, מיט גאפלען און מיט מעסערם. אמת, ער האט נענוג העלפערס: אלע דיענסטען, מיט אלע משרתים, די אידישע און די גויעשע, מיט אלע מלמדים פונ'ם „הויף", מיט גלאט אידען און וויבער, וואס דרעהען זיך אין „הויף" און ארום „הויף", לעקען און שמעקען, חאפען א

מאל א פערדיענסטעל, א מאל א נמילות־חסד און א מאל גלאט, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א נדבה, איין אלט מלבוש'ל, א ביסעל מעהל אויף שבת, שמאלץ אויף יום־טוב אדער איינגעמאכטס אויף א רפואה. פון די דאזיגע פארשוינען האט נתי א גאנצע ארמיע העל־פערס, וואס קריכען אין דער ערד אריין, זענען זיך מחיה, וואס זיי קומען אויך אמאל צוגוץ. די דאזיגע ארמיע ארבייט נעטריי, וואדום זי איז הונגעריג, און נתי דער פעלדמארשאל, אונטערגעשטעקט די קאפאטע און פערקאטשעט די ארבעל, קאמאנדעוועט אויף א קול:

— רב אברהם־זלמן, אהערצוצו! א טעלער אויף צווייען! פע־סיל, די זאלץ! לחיים, רב חיים! מיקיטא, וואזמי טאבי טשארט! רב פייסי, רב פייסי, נעם * אביסעל, מהכתיתי! מיט די ידים, רב זרח! אויסגעגאנגען גאפלען! רב שעפסעל, רב שעפסעל, אנו נעם קארשט א שנעפסעל! דיענסטעו! סארווערס! נאך לאמקעם!

און דער עולם, באיאנער חסידים, צום מיינסטען ארעמע לייט, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דלית׳ים און כתרילקעם, האבען זיך צוגעהאפט צו די „לאמקעם של חנוכה", עסען גאנץ געשמאק, טונקען די הייסע מחיה׳דיגע לאמקעם אין דער פרישער שמעקענ־דיגער שמאלץ, און דער ריח צעגעהט זיך אין אלע אברים, און דער טעם איז טעם גן־עדן, און דער בראנפען איז שטארקער בראנפען, פערקאכט ביי׳ם הארצען, עס שטעלען זיך אזש טרערען אין די אוי־גען, און נתי כל־זלך, דער פעלדמארשאל, קאמאנדעוועט:

— טרינקט, אידען, לחיים און פארבייסט מיט הייסע לאמקעם של חנוכה!

---

* די באיאנער חסידים צווישען זיך איהרצען זיך ניט, זאגען איינס דעם אנדערען „דו".

ה.

און דאָרטען, אויבענאָן, זיצט דער „הויף", דער גאַנצער „הויף", און קלויבט נחת. אַלע ברידער, די „שטייגער", מיט אַלע שוואָגערס, אַלע זייערע זיהן מיט אַלע אייד׳עמס, קיין עין־הרע. איינס און איינס, אַלע שענע אידען, אַלע באָאיאנער חסידים, אַלע אַנגעטהאָן יום־טוב׳דיג, אין זיידענע קאַפּאָטקעלעך, קיילעביגע יאַרמעלקעלעך, אויסגעפוצטע שטיוועלעך; און די ווייבער, די יפת־תואר׳ס, — בעזונדער, געוויינטליך, ארום א טיש, אַלע אייגעטונקען אין סאַמעט און זייד, אַלע בהאַנגען מיט גאָלד, מיט פערל, מיט דימענטען און בריליאַנטען.

— נתי, וואו ביזט דו ערגיץ אין אַל־די גוטע יאָהר? נתי, קום נאָר אהער, נתי!

קומט צו־לויפען נתי, אייגגעבוינגען אין דרייען.

— הא? וואָס? וואָס איז?

— וואָס זיצט עפּיס דער עולם אזוי דאָסיג? זעה נאָר, סע זאָל ווערען א בימעל דאָסיגער!...

און נתי, וואָס פערשטעהט אַלע מאָל אויפ׳ן וואונק, שטויסט זיך אָן וואָס מע מיינט, וואָס דער „הויף" פערלאַנגט, און טהוט זיך א לאָז טיף אין עולם אריין, און רוימט איין א סוד אין אויהער וועמען מע בעדאַרף, — דערויף האָט שוין נתי זייגע לייט: די שוחטים, מיט די רבנים, מיט די מלמדים, מיט די איבעריגע טענצערס, וואָס טאַנצען ארום „הויף"; למשל, א מין ירחמיאל קאַלעסקאַ, אפרים חאיאָל, הערשקע פייפער, אַלטער גאָרגעל, שואליק מראָסק, וכדומה נאָך אזעלכע לייט, וואָס זענען נעבאָך גרייט אַלע מאָל, צו יעדער צייט, אפילו אין מיטען האַלבע נאַכט, צוליעב פרנסה, זיך נעמען מיט׳ן גראָבען פינגער פאַר׳ן גאָרגעל, זינגען דעם אמת׳ען באַאיאנער ניגון און פרייליך מאַכען דעם „הויף" לכבוד די נעסט און לכבוד יום־טוב און לכבוד די „לאָטקעס של חנוכה".

אויך דער נאנצער איבעריגער עולם באיאנער חסידים העלפט כלומר'שט זינגען, נאר בשעת מעשה ליגט זיי גאר דער קאפ ערניץ וויים איך וואו, אין דער היים, ביי די אנגע'ברונז'טע ווייבער, אז אך און וועה איז צו זייערע יאהרען, און ביי די הונגעריגע קינדער נעבאך, וואס קעהרען שוין ליגען מיט לעדיגע מאגענס אויף זייערע געלעגערס און עס חלום'ען זיך זיי מסתמא בעטלערס... אוי־וועה. עס הויבט זיי גאר ניט אן צו נעמען קיין געזאנג אצינד, נאר זיי מוזען, זיי מוזען אונטערשטופען די קארעטע, וואהרום נתי כל־זלך טרייבט זיי אונטער, ער פליעסקעט מיט די הענד, העצקעט זיך און טענצעלט זיך און שרייעט:

— פרייליך, אידען, שטארקער!

און בשעת מעשה דערלאנגט ער זיינע אריוטאנטען, די שוחטים מיט די מלמדים מיט די מקבלים, דעם א רוק אין זייט אריין, דעם א סטוסאק אין האלז אריין, אזוי לאנג, ביז מע נעמט זיך פאר די הענד, מע מאכט א גרויסע ראד און מע גיהט א ריקוד'על, מע נעמט אריין אויך די נגידים, די „שטיינער", אין קאהן אריין, מע טופעט און מע העפעט און מע פליעסקעט מיט די הענד, און אין מיטען דער ראד שפרינגט עפים איינער א נפש און וואהרפט זיך מיט הענד און מיט פים, מע זעהט ניט קיין פנים, מע זעהט ניט קיין קאפ; מע זעהט נאר פים פליהען אין דער לופטען, פים, אהן א שיעור פים, און צוויי הענד טעלעבענדען זיך אין דער הויך מיט וויסע ארבעל, און א געקרייזעלט קעפעלי, ווי ביי א שפעלי, שעמעירט אין די אויגען, און א קול הערט זיך פונ'ם דאזיגען נפש — שוין הייזעריג אזש:

— פרייליך, אידען, שטארקער!

מע זינגט און מע פליעסקעט, מע טופעט און מע העפעט אזוי לאנג, ביז מע מיערט זיך איין, און מע נעמט נאך א מאל צו בים־לעך משקה, און מע טרינקט לחיים צו די נגידים, צו די „שטיינער", מע ווינשעוועט זיי אל־דאם־גוטם מיט פיעל נחת מיט א סך עשירות,

און מע פֿאטשט זיך אין די פֿלייצעס, און מע זאָגט זיך איינס דאָס אנדערע שטעכווערטלעך, און מע לאַכט, מען איז בלומרשט פרייליך, אויפגעלעגט, יום־טוב'דיג, גלייך ווי עס נעהט זיי נאָרנישט אָפּ, גלייך ווי ס'איז זיי גוט ווי די וועלט...

און דאָרטען, אויבן־אָן, זיצט דער „הויף", דער גאַנצער „הויף", און קלויבט נחת — אַלע ברידער, די „שטיינער", מיט אַלע שוואָגערס, מיט אַלע זייערע זיהן און מיט אַלע אייִדעמס, קיין עין־הרע, איינס און איינס, אַלע שענע אידען, אַלע באַאַנער חסידים, אַלע אַנגעטהאָן יום־טוב'דיג, אין זיידענע קאַפּאָטקעלעך, קיילעכיגע יאַרמעלקעלעך, אויסגעפּוצטע שטיוועלעך; און די ווייבער, די יפת־תואר'ס, — בעזונדער, נעווויינטליך, אַרום א טיש, אַלע איינגעטונקען אין סאָמעט און אין זייד, אַלע בעהאַנגען מיט גאָלד, מיט פּערלען, מיט דיימענטען און בריליאַנטען.

שפּעט אין דער נאַכט נעזעגענט זיך אָפּ די שטאָדט מיט'ן „הויף."

— א גוטע נאַכט, און א גומען יום־טוב, און א גוטען תמיד, און זייט נעזונט, און דערלעבט איבער א יאָהר מיט אייערע ווייב און קינדער, און איהר זאָלט זיין נאָך רייכער, און איהר זאָלט האָבען פּיעל נחת, און מיר זאָלען אַלע מאָל נעהן צו אייך אויף שמחות!

און דער „הויף" זיצט און הערט־אויס די ווינשעוואָניעס נאַנץ קאַלטבלוטיג, און ענטפערט איינעם איבער'ן צעהנטען:

— נם אתם! גם אתם!

און די שטאָדט שטופּט זיך צום „הויף", הערט ניט אויף צו ווינשעווען אַלע אויף איין שניט, אַלע מיט איין נשמה, און קיינעם פּאַלט ניט איין אויף דער מחשבה, ער זאָל איבערבייטען די ווינשע־וואניע אָט אזוי, למשל:

— א גוטע נאַכט, און א גומען יום־טוב, און א גוטען תמיד,

און לאמיר אויך זיין נעזונט, און לאמיר אויך דערלעבן איבער א יאהר מיט אונזערע ווייב און קינדער, און לאמיר זיין רייכער פון אייך, און לאמיר אויך האבן נחת, און נעהט איהר צו אונז אויף שמחות!...

ו.

דער זיינער האט שוין לאנג אויסגעשלאגן האלבע נאכט, און דער „הויף" ליגט שוין לאנג און שלאפט מיט'ן זיסען שלאף, און דאָרט, אין דרויסען, אויפ'ן בארג פון דער שטאדט קאפעלישעל, שלעפען זיך נאך עטליכע אידען, באיאנער חסידים, מיט צעריסענע טולופלעך, וואס געהען פונ'ם „הויף", פון די „לאטקעס של חנוכה". דער טיעף־אויסגעפאלענער קלאר־ווייסער שניי סקריפעט אונטער זייערע פיס און די זילבער־ווייסע לבנה בעלייכט די פערפינסטערטע פנימ'ער פון די ארעמע אידען, וואס געהען אנגעבויגען, און דעם דאָ־זיגען קלאר־ווייסען שניי, וואס גלאנצט אין די אויגען ווי דימענטען, פינקעלט ווי בריליאנטען.

„וואס וואלט, אשטייגער, געאהרט דעם רבונו־של־עולם, — אזוי טראכטען זיך די דאזיגע ארעמע אידען — וען, למשל, די דאזיגע שנייעלעך זאלען טאקי זיין אמת'ע דימענטען און אמת'ע בריליאנטען? מע בויגט זיך אן און מע נעמט אן פולע זשמענים און מע שטופט אן אלע קעשענים און מע קומט אהיים און מע זאגט צום ווייב: „נא דיר, אסתר, טהו מיט דעם, ווי דו פארשטעהסט. ווילסטו — מאך דיר דערפון ציערונג, ווילסטו — מאך דיר דערפון נעלט, ווילסטו — מאך דיר דערפון ביידע זאכען, אבי לאז מיך צורוה, איך זאל פארשפארען אנקומען צום „הויף" און צו די „שטייגער", און צו נתי כל־זלך, און צו זייערע לאטקעס, ווי מיר זאגען אלע טאג אינ'ם בענטשען: „ואל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם"...

פלוצים הערט זיך א קול אין דער שטילשווייגעניש פון דער נאכט:

— ס'זאל א רוח אין זיין טאטענס טאטענס אריינגע־פלויגען ווערען ביז אָדם הראשון'ען!

דאָס קול איז אזוי פלוצים־אומגעריכט, אז אלע אידען, וואָס זע־נען ביז אהער גענוגן פערטיעפט אין גילדענע מחשבות, חלומות אויף דער וואָהר, טהונען זיך א ווארף, קוקען זיך ארום:

— וועמען איז? וועמען שעלטט דו דאָס אזוי געשמאָק?

— וועמען איך שעלט? אט דעם שייגעץ, דעם כלב שבכלבים, ימח שמו וזכרו! ער איז ערגער פון זיי! ער איז מעהר שטיין פון די „שטיינער"!

— וואָס האָסט דו צו איהם? נתי איז דער אייגענער קבצן, וואָס דו!

— א קבצן איז נתי? אויף מיר געזאָגט געוואָרען חאָטש האלב ביז איבער א יאָהר אין דער צייט.

— קיין גרעסערע השגה האָסט דו נאָר ניט?

— דערווייל לאָז מיר נאָט העלפען דאָס, און נאָכדעם וועלען מיר שוין זעהען.

— אמן, לאָז דיר נאָט העלפען, ווי דו ווינשט זיך אליין.

— אמן, גם אתם!...

און עס ווערד וויערער שטיל. און די ארעמע אידען, די באָא־נער חסידים, מיט די צעריסענע טולופלעך, טיאָפקען מיט די פים איבער'ן טיף־אויסגעפלענעם קלאָר־וויסען שניי; און די זילבער־וויסע לבנה בעלייכט זייערע פינסטערע פנים'ער און דעם דאָזיגען קלאָר־וויסען שניי, וואָס גלאָנצט אין די אויגען אזוי ווי דימענטען, פינקעלט ווי בריליאָנטען. און די ארעמע אידען פערטיעפען זיך וויערער אין זייערע גילדענע מחשבות, חלומות אויף דער וואָהר, נאָרען זיך איין אין די צעריסענע טולופלעך און לויפען־לויפען אהיים.

קאַנקורענטען

א ראָמאַן לכבוד פּורים.

נעשריבען אין יאָהר 1903

קאָנקורענטען

א.

דעם גאנצען טאָג פּורים האָט מנשה דער בחור מיט די גרויסע שטיוועל געקנאָטען די מאָזעפּעווסקער לעהמינג בלאָטע, און פּיני דער אלמנה׳ס האָט געטיאָפּקעט מיט די קרומע פּיס.

זיי האָבען געטראָגען שלח־מנות.

מנשה דער בחור האָט געהאָט פּורים אין מאָזעפּעווסקע די „גרעסטע פּראָקטיקע".

ער האָט געהאָט א פּאָר היבשע פּיס, וואָס האָבען געקאָנט אריבייטען.

ער האָט נעהאָט א פּאָר היבשע הענד, וואָס האָבען נעקאָנט טראָגען עטליכע בעקענס שלח־מנות מיט א מאָל.

ער האָט נעהאָט דערצו א נעזונטען קאָפּ אויף צו נעדענקען, וואוהין מע דאַרף נעהן פּריהער, און וואוהין — שפּעטער, וואוהין מע דאַרף טראָגען ד ע ם שלח־מנות, און וואוהין — י ע נ ע ם שלח־מנות.

היינט די שטאָדט אליין בעדאַרף מען קענען — ס׳איז אויך ניט קיין קלייניגקייט.

און וואָס וועט איהר זאָגען מכח „פּערבייטען די יוצרות"?

וואָס פאַר אַ פּנים וועט איהר, אַשטייגער, האָבען, אַז איהר וועט רבקה'ס שלח־מנות, וואָס איהר דאַרפט אָפּטראָגען צו לאה'ן, אַוועקטראָגען צוריק צו רבקה'ן, אַדער פערקאַהרט?

איהר מיינט, ס'האָט זיך ניט געטראָפען אַז מעשה ביי אונז אין מאַזעפּעווקע?

עס האָט זיך געטראָפען. און ס'איז דערפון ארויס אַ מחלוקת, מיט פּעטש, מיט מסירות אין דער נובערניע, מיט אַ רעוויזאָר, מיט אַ סלעזדראָוואַטע, מיט פּאַלשע עדות, מיט דרימהאַלבען יאָהר טורמע — אַ מיאוס'ע, זעהר אַ מיאוס'ע מעשה!

אַלע אידישע מעשיות, אַלע אומגליקען ביי אונז הויבען זיך אָן פון אַ קלייניגקייט.

דערפון, וואָס מאַטע'ל דער ווייַנער האָט נישט געגעבען דוד־לייבען קיין עליה שבת־בראשית, האָט דוד־לייב איהם געמ'מסר'ט, אַז ער רויבערט בראָנפען בשתיקה — האָט מען איהם מיט נאָך צוויי אידען פּאַרשיקט סיביר.

דערפון, וואָס מע האָט געקלויבען אַ ראַבינער אין אַ שטעדטע'ל, האָט איין איד גע'מסר'ט דעם אַנדערען, אַז ער האָט צוגעשטעלט אַ פּאַלשע לגאָטע צום פּריזיוו...

וואָס דאַרפט איהר מעהר? נעמט די מגילה אַליין! דערפון, וואָס מרדכי האָט נישט געוואָלט קניהען אָן בוקען זיך צו המ'ען, איז ארוים פונ'ם קעניג אחשורוש איין „אוקאַז", אָן מע האָט שיער ניט אויסגעקוי'עט אַלע אידען.

א גליק, וואָס דער קעניג אחשורוש האָט געהייסען, מע זאָל איהם אַריינפיהרען ושתי'ן א נאַקעטע (אַזוי האָט אונז דער רבי נעטיימשט), און א גליק, וואָס ושתי האָט נישט געוואָלט אַריינקו־מען, איז ביי איהר אויסגעוואכסען א האָרן אויפ'ן שטערן (אַזוי האָט אונז דער רבי נעטיימשט), און א גליק, וואָס מע האָט געזוכט דעם קעניג אחשורוש איין אַנדער מלכה, האָט זיך געפונען א אידיש מיידע'ל אסתר, און א גליק, וואָס אסתר האָט געפונען חן אין די

אויגען פונ׳ם קעניג אחשורוש, חאָטש זי איז געווען א גרינע (אזוי האָט אונז דער רבי געטייטשט), — האָט זי גע׳פועל׳ט ביים קעניג אחשורוש, מע זאָל איבערמאכען דעם „אוקאז" פון די אידען אויף די גויים, — און פון דעמאָלט אָן עסען מיר אַלע יאָהר המן־טאשען מיט מאָהן, קישעלעך מיט פארפעלעך, פורים־קויעטש מיט זאפראן, און מיר שיקען זיך איינס דאָם אנדערע שלח־מנות, און מנשה דער בחור פערדיענט נעלד.

מנשה דער בחור איז אָבער ניט איינער אין מאזעפעווקע, וואָס טראָגט שלח־מנות און פערדיענט נעלד; ער זאָל זיין איינער אויפ׳ן יאריד, וואָלט ער נענאַננען אין גאָלד! דער חפרון איז, וואָס אומע־דום, אומערום איז די קאַנקורענציע.

מנשה האָט אין זיין פרנסה געגוג קאַנקורענטען, וואָרום אין מאזעפעווקע זענען פאַרהאַן, ברוך השם, נעגוג אַרעמע בחורים מיט אַרעמע מיידלעך, נישט הלילה קיין דיענסטמיידלעך, נאָר בעל־הבתי׳שע מיידלעך, טאַטענס קינדער און גלאַט אַרעמע געפאַלענע אידען, וואָס קוקען אַרויס אויף דעם טאָג פורים א נאָנץ יאָהר.

דער טאָג פורים — דאָס איז זייער מארק־טאָג, זייער יאריד.

איינער פון די גרעסטע מנשה׳ס קאַנקורענטען איז געווען פיני דער אלמנה׳ס מיט די קרומע פיס.

א קאַנקורענט מיט קרומע פיס איז אפילו ניט אזוי געפערליך ביי אזא איין אַרבייט, וואו די פיס שפּיעלען די גרעסטע ראָלע, ובפרט פאר מנשה׳ן, וואָס האָט מיט איין שפּאַן געקאָנט אַריבער־שפּאַנען דריי אזעלכע, ווי פיני דער אלמנה׳ס.

נאָר דוקא אָט די קרומע פיס, וואָס ביי פיני׳ן, זענען ועווען פאר מנשה׳ן א שחיטה.

ניט איין מאָל האָט מנשה געזאָגט צו פיני׳ן:

— דו ווייסט, קרומאָק (אזוי האָט איהם מנשה גערופען), דו ווייסט? איך בין דיר מקנא אויף דיינע פיס.

— נעפּונען וועמען מקנא צו זיין! — האָט איהם נעענטפערט פּיני און האָט בעהאַלטען די אויסגעבויגענע בייגעלדינע פּים אונטער זיך.

— וואָן איך האָב דיינע פּים, — האָט איהם מנשה נעזאָגט און האָט פּעררויכערט א „ציגאַיער" פון א צעגויפּנעדרעהט שטיקעל פּאַפּיער מיט עטליכע שטיקלעך טיטון — וואָן איך האָב דיינע פּים, פּאַרשפּאַר איך אזוי צו האַרעווען. איטליכער האָט אויף מיר דעמאָלט רחמנות, און איך לעב מיר, ווי גאָט אין אַדעם!

— ווי גאָט אין אַדעם, חע־חע? — זאָגט איהם פּיני און שטעלט אַרויס מיט גדלות אַיין אויסגעבויגען פּיסעל, וואָס האָט א פּנים פון א האַלבען בייגעל. — און וואָן איך האָב ד י י נ ע פּים...

— וואָס זשע וואָלט געווען, קרומאַק?

— איך וויים שוין וואָס סע וואָלט געווען! נעב מיר א ציה טהון פון „ציגאַיער", מנשה!

— ביזט ניט קראַנק קויפען טיטון, קרומאַק, ביזט דאָך אָנגעשטאָפּט מיט נעלט! — זאָגט צו איהם מנשה און גיט איהם א ציה טהון פון זיין „ציגאַיער".

— אָנגעשטאָפּט מיט נעלט, חע־חע? — זאָגט פּיני און בעהאַלט צוריק דאָס פּיסעל. — איך דאַרף אויסהאַלטען א מאָמע אַיין אַלמנה, און דו ביזט א פּריי פּייגעלע.

— חוץ דייז שאַדען אויף מיר נעזאָגט נעווען! — זאָגט מנשה, פּערציהט זיך מיט'ן „ציגאַיער" און לאָזט אַרויס דעם רויך פון ביידע נעזלעכער פון דער נאָז.

ב.

מנשה דער בחור און פּיני דער אַלמנה'ס זענען ביידע בית־המדרש־בחורים.

בית־המדרש־בחורים הייסען אויך אויעלכע, וואָס האַלטען זיך נאָאָט אויף אין בית־המדרש, וואָס וואַלנערען זיך אין בית־המדרש.

דאָס זענען עלענדע, פערבלאָנזעטע, צוגעשלאָגענע, פריבלודנע נפשות, אזעלכע, וואָס קיין פערשריבענע ארעמע לייט זענען זיי ניט, איבער די הייזער חלילה געהען זיי ניט, נאָר זיי רייבען זיך ארום די, וואָס לערנען אין בית־המדרש, פאָלגען א נאָגע, הייצען די הרובע, זענען תמיד דאָ ביי א יאָהרצייט, ביי א סיום־התורה, ביי א חתונה, אדער חלילה ביי א רייכער לויה.

בעטען — בעטען זיי ניט, נאָר מע גיט זיי אליין.

זיי פערדיענען זיך זייער שטיקעל ברויט: איינער מיט זיינע נעוונדע פיס, דער אנדערער מיט זיינע קראַנקע פיס — פאַר רחמנות.

דאָרטען, וואו מנשה לויפט זיך אָן דעם גאַנצען טאָג און עס קומט צום בעצאָהלען איהם פאַר דער ארבייט, וואָכנט אויס פיני מיט די קרומע פיס און שטעלט זיך אניידער ביי דער זייט אָהן ווערטער און קוקט אין די אויגען אריין.

— מע דאַרף איהם אויך עפּיס געבען, — זאָגט מען — א רחמנות, נעבאָך א קאַליקע.

מנשה שווייגט, נאָר פערדריסט פערדריסט דאָס איהם.

„אָט א בר־מזל! — טראַכט ער זיך. — נישט געטהאָן פון דאַנען אהין, און געגומען כמעט גלייך מיט מיר — אויסקרענקען זאָל ער דאָס!"

און פיני שווייגט, קלויבט א גראָשען צו־נ־א גראָשען.

— דו באַראַפסט שוין האָבען א מטמון מיט נעלט! — זאָגט צו איהם מנשה.

— א מטמון מיט נעלט? חע־חע! — ענטפערט איהם פיני מיט א קרום געלעכטערעל.

— דו וואָכסט דאָך איין אדיר! — זאָגט צו איהם מנשה.

— איין אדיר? חע־חע! — ענטפערט איהם פיני מיט'ן זעל־בינען געלעכטער.

— וואָס וועסט דו טהון מיט אזוי פיעל נעלט, דו קרומאַק אייגער?

— אזוי פיעל געלט? חע־חע! — ענטפערט איהם פיני אלץ מיט יענעם געלעכטערעל, וואס סע גלוסט זיך איהם דערפאר אנ־שפייען אין פנים, אדער אראפלאזען א פאר פעטש.

— גלאט, סע גלוסט זיך מיר ניט פאטשקען די הענט, — זאגט מנשה — ווייטער וואלט איך דיר אביסעל דורכבויקערען די ביינער.

— אנו, פרוב נאר! — זאגט צו איהם פיני און שטעלט ארוים זיינע בייגעלדיגע פיסלעך.

פיני ווייסט נאנץ גוט, אז מנשה וועט זיך אפילו ניט צוריה־רען צו איהם, וואהרום מנשה האט שוין איינמאל געהאפט איבער איהם א רעכטען פסק.

ער האט איהם איינמאל געגעבען א שטופ פון זיך, האט זיך פיני איבערגעקערט דריי מאל מיט די פיס ארויף, איז אנגעפאלען אויף מנשה'ן דאס גאנצע בית־המדרש, איהם געוואלט דורם זיין.

— דו שייגעץ, דו הולטיי, דו רוצח! א קאליקע, א צער־בעלי־חיים נעמסט דו און שלאגסט איהם!?

פון דעמאלט אן ריהרט זיך מנשה צו איהם נישט צו מיט קיין פינגער, נאר פיינט האט ער איהם — ער קאן איהם נישט אנקוקען!

ער האט איהם פיינט פאר זיינע קרומע פיס, פאר זיין קרום פנים און פאר זיין קרום געלעכטערעל: „חע־חע!"

ער האט איהם פיינט פאר זיין קמצנות, פאר זיין קלויבען געלד, פאר זיין בעהאלטען זיך.

מנשה איז ניט אזעלכער; וויפיעל ער האט זאגט ער, און וואס ער פערדיענט פערלעבט ער.

מנשה האלט פון דער אכילה. האט ליעב א נאשערייי, א ציגאר־טיטון.

דערטאפט ער עטליכע גראשען, קויפט ער באלד ברויט מיט הערינג אויף אנבייסען, א צוויי קארשישקלעך מיט מאהן, א נעפרוי־רענעם עפעל, וואס אז ער געהט אפ פונ'ם פראסט, איז ער דאך

טאקי טעם גן־עדן; און א מאל טאקי עטליכע באקסערען, מיט א קאנפעקט, מיט עטליכע ניסלעך.

דעמאלט זעצט זיך אוועק אקענען איהם פיני מיט די קרומע פים און קוקט איהם אין די אויגען ארײן און בעלעקט זיך. קאן דאס מנשה ניט צוזעהען, טהוט ער איהם א ווארף א שטיקעל באק־סער, א צוויי ניסלעך, ווי מע טהוט א ווארף א הונט א ביינדעל:

— נא, קרומאק, וואַרג זיך!

נאר מעהר פון אלסדינג האט איהם מנשה פיינט איבער איין אנדער זאך, וואס סע ווערר דערצעהלט אין קאפיטעל ג.

ג.

עזור דער שמש האט א טאכטער קריינדעל, א מיידעל פון אריבער שלושים.

קריינדעל וואלט געווען א שען מיידעל, זעהר א שען מיידעל, זי זאל ניט געווען קינדוויז פאקען, ארער די פאקען זאלען זיך נע־ווען אויסשטאהן, און זי זאל זיי ניט געווען אויסרייסען.

נאר מחמת זי האט קינדווייז געפאקט, און די פאקען האבען זיך ניט אויסגעשטאנען, און זי האט זיי אויסגעריסען, איז איהר געווארען דאס פנים געשטופעלט, ווי א רעשעטע.

קיין נדן האט עזור דער שמש ניט געהאט אויף צו געבען, איז קריינדעל נעבאך פערזעסען, נישט געווען פאר איהר קיין חתן.

האט עזור דער שמש געווארפען איין אויג אויף איינעם פון די צוויי בית־המדרש־בחורים, אויף מנשה'ן און אויף פיני'ן.

עזור דער שמש האט זיך געשלאגען מיט דער דעה, וועמען פון די צוויי זאל ער אויסקלויבען פאר א חתן פאר זיין טאכטער קריינדעל.

מנשה איז א געזונטער יונג, א הארעפאשנער, איז ער אבער א גארנישט מיט א נישט, א נאשער, איין אויסברענגער; און פיני

איז א שטילער בחור, איין איינגעהאלטענער, היט אפ א נראשען, איז ער אבער א קאליקע.

ביי עזר דעם שמש איז דער גורל געפאלען אויף פיני'ן, די שמש'טע האט אויך געהאלטען בעסער פון פיני'ן; דערפאר וואס פיני פלעגט זי „פאלגען א נאנג", העלפען ערב שבת ארויסטראגען די פאמעניצע, ברענגען זאמד פון אונטער'ן בארג, וואס פייט בית־המדרש, און פערשמירען טשאלענט.

מנשה פלעגט איהר אויך העלפען איין ארבייט, און וואס מנשה האט אפגעטהאן אין דריי מינוט, האט דאס פיני נישט געקאנט אפ־טהון אין א טאג; איז אבער דערפאר מנשה א גרויסער עזות־פנים. אז מע זאגט איהם: „אנו, טראג נאר ארויין אומיסטנע איין עמער וואסער", — ענטפערט ער: „און אליין זענט איהר קליין?"

דערפאר האט אבער קריינדעל מעהר געצויגען צו מנשה'ן, ווי צו פיני'ן מיט די קרומע פיס — און ס'איז נאר קיין חדוש ניט: דער איז פארט א יונג מיט ביינער, און יענער — פארט א קאליקע.

דער „קאליקע" האט אבער נישט געדרימעלט. ער האט אנגע־וועגדט אלע זיינע כחות, ער זאל אויסנעמען מעהר פון מנשה'ן.

ערשטענס, האט ער זיך תמיד געדרעהט פאר די אויגען, פלעגט זיך טיילען מיט לעקאך נאך א התונה, אלע מאל אויסלייהען דעם שמש און דער שמש'טע עטליכע גראשען אונטער א שבת; אפ־נעמען — און ווייטער אויסלייהען.

אונטער א יום־טוב, אז מע האט בעדארפט האבען נויטיג אויף שיך, טאקי פון קריינדעל'ס וועגען, האט פיני אויסגעליהען א קערבעל אדער צווי אויף אויסצאהלען.

בקיצור, פיני האט זיך „איינגעקויפט" צום שמש אין שטוב ארויין, ארויין מיט די פיס אין הארצען, און איז נעוואָרען א היימי־שער מענש.

מנשה האָט דאָס געוואוסט, און עס האָט אין איהם געברענט א פייער. מנשה האָט אליין געהאַט איין אויג אויף קריינדלען, און קריינדל — אויף מנשה'ן. און סע קאָן זיין, זיי האָבען זיך אפשר נענעבען איינס דאָס אנדערע דאָס וואָרט — ווער קאָן דאָס וויסען?

אפשר האָבען זיי זיך א מאָל דורכגעוואָרפען מיט א פאָר ווערטער, בשעת די פאַמעניצע ארויסטראָגען?

— ער קריכט נאָך אלץ, דער קרומאַק?

— לאָז ער קריכען — ווער הערט איהם?

— און דער טאַטע דיינער? און די מאַמע? — וואָס וועלען זיי זאָגען?

— געזונטערהייד; לאָזען זיי זיך מיט איהם האַלטען!...

און אפשר האָבען זיי זיך אין א ליכטיגער נאַכט, זומער איז דאָס געווען, ביי דער שיין פון דער לבנה בענעגענט, כלומר'שט אומגעריכט אין שוהל־הויף, און האָבען זיך צערעדט און האָבען זיך נעקוועטשט איינס דאָס אנדערע פאר די הענד, און קריינדל'ס אויגען האָבען געבליטשטעט, און דאָס געשטופּעלטע פנים האָט נעשיינט, און די הענד זענען איהר געווען היים, ווי פייער?

— וואָס איז ביי דיר אזא וואַרעמע האַנט, קריינדל?

— פאר וואָס זאָל זי זיין קאַלט, מנשה?

— וועסט זיין מאַרגען אין דער צייט אַט דאָ אויפ'ן אייגענעם אָרט?

— פאר וואָס ניט?

און אפשר האָבען די נאַכטפויגלען מיט די פלעדערמייז פון מאזעפעווקע געהערט א קוש אין שוהל־הויף, א שטילען קוש, און האָבען געמאַכט א שווייג? און די שטערען מיט דער לבנה האָבען געזעהען א בחור מיט א מיידעל אין שוהל־הויף האַלטען זיך פאר די הענד, און האָבען געמאַכט א שווייג?

ערב זיין קאָן איך אייך ניט; ע פּ י ס איז דאָרטען נעווע־זען, וואָרום פּיני האָט אָנגעהויבען שטאַרק נאָכקוקען נאָך זיין חבר מנשה, און מנשה האָט געטראָגען א שנאה אויף זיין חבר פּיני, טיף פערבאָרגען ביי זיך אין הארצען, און פּורים, בשעת אונזערע צוויי בית־המדרש־בחורים האָבען זיך בענגענט מיט די שלח־מנות'ען אין דער בלאָטע, האָט זיך די שנאה ארויסגעוויזען, און ס'איז פאָרגעקומען צווישען די צוויי אזא מין סצענע.

ד.

— אָנו, ווייז נאָר וויפיעל האָסט דו היינטיגען טאָג געמאַכט פונ'ם שלח־מנות טראָגען? — אַווי האָט זיך אָנגערופען מנשה צו זיין חבר פּיני.

— נו, און דו וויפיעל האָסט דו געמאַכט? — זאָגט צו אים פּיני און חאַפּט זיך מיט דער האַנד ביי דער קעשעני.

— א פּאָר קערבלעך, — זאָגט מנשה און בעווייזט איהם זיין ביסעל מינץ.

— און איך האָב געמאַכט א סך ווינציגער! — מאַכט פּיני און לענט אריין די האַנד אין בוזעם־קעשעני און נעמט ארויס פון דאָר־טען א פולע האַנד מיט מינץ און מיט זילבער און קוקט דערויף, ווי אויף א ליעב קינד, א טייער קינד.

פּלוצים טהוט איהם מנשה א זעץ איבער דער האַנד פון אונ־טען ארויף — און דאָס נאַנצע געלד האָט זיך ארויסגעשאָטען אויף דער ערד, אין דער טיעפּער בלאָטע אריין, נישט ארויסגע־זעהען זיך איין מטבע אפילו.

ביי פּיני דער אלמנה'ס האָט זיך ארויסגעריסען פונ'ם הארצען א שרעקליכער „אוי" מיט א נעוויין, א יאָמערליך געוויין, און ביי מנשה דעם בחור — א געלעכטער, א וויילדער געלעכטער.

און בכדי די מטבעות זאָלען אריין טיעפער אין דער בלאָטע אריין, האָט מנשה מיט די געזונטע פּים געמען טאַנצען, לאַכען און זינגען בשעת מעשה:

ששון ושמחה!
אור ליהודים!

און פּיני האָט ניט אויפּגעהערט צו יאָמערען און צו קלאָגען:

— וועה איז מיר! וועה איז מיין וועלט! דאָס גאַנצע געלט, אפשר דריטהאַלבען קערבלעך! דו רוצח, דו גזלן, דו משומד אייער! וואָס האָסט דו געהאַט צו מיר? וועה איז מיר, וואונד איז מיר!...

און פּיני איז צוגעפאַלען מיט'ן פּנים צו דער ערד, ווי מע פאַלט־צו צו א טוידטען, ארומגענומען די בלאָטע מיט ביידע הענד און געווויינט און געיאָמערט:

— וועה איז מיר! וואונד איז מיר! אזא טאָג, פון גאַנץ פריה אָן מיט די קראַנקע פּים! אפשר דריטהאַלבען קערבלעך!...

און מנשה האָט ניט אויפּגעהערט צו לאַכען, צו טאַנצען און צו זינגען:

ששון ושמחה!
אור ליהודים!

. . . . . .

אין א קורצע צייט ארום איז געווען אין מאזעפעווקע איין אָרעמע חתונה, וואָס די שטאַרט־בעלי־בתים האָבען זיך שטאַרק מתעסק געווען אין איהר; עווי דעם שמש'ס טאָכטער האָט גענומען איין אָרעם בחור, דער חתן איז א קרומער אויף ביידע פּים! דערפאַר איז אָבער די כלה נעבאַך גוט מיאוס, און ניט אזוי מיאוס, ווי נעשטופּעלט. בעלי־בתים האָבען זיך צעניופּגעלעגט און געפּראַווען דעם שמש א גאַנץ פּייגע חתונה; געשטעלט ביער און בראַנפען א סך און געהולעיעט א גאַנצע נאַכט.

די נאַנצע שטאָדט איז נעוועזן אויף דער חתונה. נאָר איין מנשה דעם בחור האָט מען עפּיס ניט געזעהען.

מנשה איז פון נאָך יענעם פּורים אָן ווי נעלם נעוואָרען.

קיינער פּרעגט זיך אויף איהם ניט נאָך, און קיינעם גייט ער נישט אָפּ.

איך מיין, אז עוזר דער שמש האָט איהם אַרויסגעוויכערט.

און אפשר איז ער אַליין אוועק?...

אפיקומן

אַ ראַמאַן אין פּיער טיילן, מיט אַ פּראָלאָג
און מיט אַיין עפּילאָג, געשריבען לכבוד פּסח.

געשריבען אין יאָהר 1914

אפיקומן

ד ר א ל א נ.

א, אפיקומן! א, דו ארויסגע'גנב'עטע האלבע מצה פסח צום סדר פון אונטער'ן טאטענס קישען! דער אלטער שענער מנהג פון פארצייטען! וויפיעל מאל האסט דו געמאכט יו־גע הערצ־לעך קלאפענדיג, קלייגע העגטלעך ציטערענדיג און גרויסע ערנסטע מענשען לאכענדיג! וועו וואלט זיך עס ריכטען, אשטייגער, אז אזא קאטאוועסדיגער מנהג, וואס איז בעשאפען געוואָרען, דאכט זיך, גאָר אויף ליצנות, זאל פיהרען צו גאנץ ערנסטע רעזולטאטען? וועו וואלט זיך עס ריכטען, אשטייגער, אז איין ארויסגע'גנב'עט שטיקעל אפיקומן זאל ארויסראטעווען א יונג פאָרעל, וועמענס הער־צער זענען געווען מסוכן אָנגעגריפען דורך דער ערשטער הייליגער ליעבע, פון א גרויסען אומגליק?... אזא גליקליכער צופאל פער־דינט באמת, מע זאל איהם ווידמענען א ראמאן אין פיער טיי־ל מיט'ן נרעסטען כבוד, איבערלאזענדיג יעדען איינציגען, וו זאל זיך דערפון אפלערנען דעם מוסר, וואס ער וויל און וואס איהם דאכט זיך אויס, אז דאס מיינט מען...

ערשטער טייל.

רב יאָסעלע ווינאָקור, דער גוראָלניק פון זשידיווסקע גרעבלי, האָט נעהייסען איינשפּאַנען די שפּאַקעס, האָט זיך אויפּגעזעצט אויף דער געלער נאָטעטשאַנקע און האָט א זאָג נעגעבען צום קוטשער: — וואינקא, פּאשאָל!

וואינקא האָט שוין נישט בעראָרפט און נישט געטאָרט איבערפּרענגען — וואוהין. אז מע זאָגט איהם „פּאשאָל", בעראָרף ער שוין אליין וויסען, אז דאָס מיינט מען אין שטאָדט אריין.

רב יאָסעלע'ס גוראָלני איז ניט ווייט פון שטאָדט. אין א האָלבע שעה אַרום האָט שוין די געלע נאָטעטשאַנקע געלאָזט זיך הערען איבער דער געבריקעווטער נאָס, און פון דאָרט האָט זי זיך א נעם נעגעבען גלייך צום שוהלהויף צו — און די נאָנצע שטאָדט האָט שוין נעוואוסט פון איין עק ביז'ן אַנדערען, אז רב יאָסעלע ווינאָקור, דער גביר פון זשידיווסקע גרעבלי, איז געקומען צו פּאָהרען. נאָר קיינעם איז ניט איינגעפאַלען אויף דער מחשבה אפילו, אז ער זאָל זיך הייסען אָפּשטעלען נאָר העט־העט אויף יענער זייט בית־המדרש, נעבען הערש־בער דעם מלמד. וואָס האָט רב יאָסעלע ווינאָקור, א איד א גוראָלניק, און א גביר, צו טהון ביי הערש־בער דעם מלמד? קיין קינדער אויף צו נעבען לערנען האָט ער ניט. ער פערמאָגט אינגאַנצען איין זוהן, וואָס איז ווייט, זעהר ווייט פון תורה. רב יאָסעלע ווינאָקור'ס זוהנדעל — די נאָנצע שטאָדט וויסט עס — קאָן גוט פאָהרען רייטענדיג, קאָן גוט אָנטרייבען אליין, וויסט אלסדינג, וואָס ביי'ם טאטען אין דער גוראָלני טהוט זיך, בעקאָנט מיט איטליכם שרייפּעלע, נאָר לערנען — ניט א לעק!

אמת, רב יאָסעלע ווינאָקור איז א מאָדנער איד, א שנעון, מיט מאָדנע איינפאַלען. וואָס איהם קאָן אריין אין קאָפּ! וועד האָט אראָפּנעבראַכט איינמאָל אין א שענעם טאָג פּאָליציע אין באָד, נעמאַכט א פּראָטאָקאָל, אז זי האָלט ביי איינפאַלען און מע דארף זי צעווארפען? און וועד האָט נאָכדעם אראָפּנעבראַכט צוי

נעל׳ און נעהילץ און גויים, צעווארפען די אלטע באד און אוועקגע־
שטעלט אויף זיין אייגענעם חשבון א באד מיט א באסיין און
מיט שטיינערנע בענק, מיט מעשענע פערענטשעס און מיט אזעל־
כע זאכען, וואס מע קאן זיך נאך ער היום פון דעם זאל ניט אפ־
חדוש׳ען?

אדער וואר האט אויסגעטראכט „דאטשעס" פאר די שטאדטישע
ארעמע אידישע קינדער ביי זיך אין דער גוראלני, מיט א גארטען אויף
צו זעצען קארטאפלים, ציבעלקעס, אוגערקעס און שאר ירקות אלע
מאל, אז ס׳הויבט זיך אן דער זומער? און גלאט וואר קאן זיך עס
אננעדענקען רב יאסעלע ווינאקור׳ס אלע אויפטהועכצען, משוגעת׳ען
און איינפאלען, וואס איהם קאן ארייז אין קאפ? וואר ווייסט —
אפשר א ניי משוגעת?...

אזוי האט דער גאנצער שוהלהויף געקאכט, און רב יאסעלע ווי־
נאקור איז זיך נעוועסען ביי הערש־בער דעם מלמד און געפיהרט
מיט איהם א געשפרעך, פון וועלכען מיר נעבען איבער נאר איין
צד — דער אנדערער צד אינטערעסירט אונז ניט.

— הערט זשע, רב הערש־בער, די מעשה דערפון איז אזוי.
איך בין נעקומען צו אייך צוליעב אייער זוהן. איך האב נעהערט,
איהר האט א זוהן א צאצקע, וואס קען אלסדינג, און אז ער ווי־
לערנען האב איך נעהערט, שטודיערען דאקטאר, און האט ניט מיט
וואס. און אזוי ווי איך האב אויך א זוהן, און דווקא ניט קיין
צאצקע, וואס קען דווקא נארניט און ווי־ דווקא ניט לערנען, קיין
ברעקעל ניט אפילו, ער ווי־ בעסער פאהרען רייטענדינג, דער שיי־
נעיע... נאר וואס דענן? א י ך ווי־ אבער, ער זאל א ל ס ד י נ נ
לערנען און זאל א ל ס ד י נ נ קענען — און לאמיר זעהען, וואר
פון אונז ביידען וועט אויספיהרען! וואס זשע טהוט מען? אפ־
נעבען איהם שטודיערען, מאכען איהם פאר א סטודענטע־ — ווי־
איך ניט. רב יאסעלע ווינאקור׳ס זוהן וועט ניט זיין קיין סטודענ־
טע־. צונעמען צו זיך אין שטוב אריין א לעהרער א שלים־מזל —

וויסט איהם דער רוח וועט ער אין! פארהאן ביי מיר א מיידעל, וואס דארף איך, איהר פארשטעהט צי ניין, אז רב יאסעלע ווינאקור'ס טעכטערעל זאל זיין באקאנט מיט אבי וועמען? און אזוי ווי איך קען א י י ך, רב הערש־בער, און וועדליג איך בין מיר משער אייער זוהן, איך האב איהם געזעהען אנומעלטען אין שוהל, — רב יאסעלע ווינאקור'ען בארארף מען ניט דערצעהלען קיין מעשיות, — ער דערקענט א מענטשען מיט'ן קוק, בכן איז ביי מיר געבליבען, איך זאל אייער זוהן נעמען צו זיך אין שטוב אריין אויף א יאהר אדער אויף צוויי, ער זאל לערנען מיט מיין יונגעל, איהם מאכען פאר א מענטשען, און באצאהלט וועט ער קריגען פון מיר אזוי, אז ס'וועט איהם קלעקען אויף צו שטודיערען ניט נאר דאק־טאר, נאר אפילו פראפעסאר! איז דאס געמאכט?

האט הערש־בער דער מלמד אפילו געפרופט א זאג טהון, אז ס'איז אוודאי זעהר גלייך פאר ביידע צדדים, וואס איז דא שייך צו רעדען? נאר וואס דענן זשע? מע דארף הארכען, וואס וועט ע ר זאגען, דער בחור הייסט עס?...

רב יאסעלע ווינאקור האט אבער ניט געוואלט הערען אפילו, וואס מיר הארכען? וועט מיר הארכען? רב יאסעלע ווינאקור'ען האט נאך קיין מענטש ניט געפרופט זאגען ניין! ובפרט אזא זאך! — „סיידען אייער זוהן איז א פרא־אדם, אדער א פארמאל־נער משוגע'נער?"...

אזוי האט אויסגעלאזט רב יאסעלע ווינאקור, ניך גערעדט, ווי זיין שטייגער איז, און ניט שפעטער ווי אין א האלבער שעה ארום זענען זיי שוין געזעסען אינצווייען, רב יאסעלע ווינאקור און הערש־בער דעם מלמד'ס בחור'ל, אויף דער גלעזער נאטעטשאנקע, נע־העצקעט זיך און געשאקעלט זיך אין אלע זייטען, — נעפלויגען פייל אוים'ן בויגען קיין זשידיווסקע גרעבלי. פונ'ם גיך פליהען האט זיך ביי רב יאסעלע ווינאקור די שענע בריימע בארד צעשמיסען אויף אלע זייטען, בעריהרט מיט איינציגע האר דאס יונגע פנים פון

דעם יונגען בחור'ע̈ל, וואָס האָט מיט'ן פולען אָטעם — אפשר דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען — געשעפט די מחיה'דיג פרישע לופט פון אויסער דער שטאָדט, און געפיהלט זיך אזוי וויים גוט, ווי עס קאָן זיך פיהלען א יונגער מענש, בלוט און מילך, איין ארעם בחור, וואָס דאָס גליק האָט צו איהם געטראָפען גלייך אין שטוב אריין און אָנגעקלאפט צו איהם אין דער טהיר.

ענדע ערשטער טייל.

צווייטער טייל.

אויב רב יאָסעלע ווינאָקור'ס זוהנדעל האָט נעהאט א גרויסע פעולה אין דער תורה, וואָס זיין לעהרער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהן, האָט מיט איהם געלערענט — איז א גרויסער ספק. נאָר אז דער לעהרער האָט נעהאט א פעולה — דאָס האָט געקאָנט ארויס־זעהען א מינדסט קינד. אפנים, די קעסט האָט איהם גאָנץ גוט „פאָלגט". דאָס יונגע פנים איז געוואָרען קיילעביג, די בעק־לער האָבען זיך אָנגעבלאָזען, און ער אליין האָט זיך צעוואכסען אין דער בריים, געוואָרען נאָרנישט צו דערקענען.

די ערשטע צייט אפילו האָט ער זיך געפיהלט, ווי א פרעמדער, אין דער דאָזיגער מאָדנער שטוב — א מאָדנע שטוב ביי רב יאָסעלע ווינאָקור, אזא מאָדנע, ווי רב יאָסעלע אליין.

רב יאָסעלע'ס ווייב, פערעלע — א קליניטשקע, א שטילינקע, קיין פיפס הערט מען פון איהר נישט. שטיל, אָהן ווערטער, פיהרט זי די ממשלה פון דער שטוב, ווי דער קאפיטאָן דאָס שיף — אלעס אויף זיין אָרט און אלעס אין דער צייט און אלעם איז אויסגערע־כענט אזוי, אז דער קאָפּ, דער אמת'ער מושל — רב יאָסעלע זאָל זיין צופריעדען. קיינער טאָר א הויך ווארט ניט רעדען, אז דער בעל־הבית איז אין שטוב. די דיענסטען געהען אָנגעטהאָן אין וואי־לאָקענע שיך — מע זאָל ניט הערען זייערע טריט, בעת דער בעל־

הבית רוהט. דער טיש ווערד געגרייט ווי ביי א שרה, דערלאַנגט מיט דער גאַנצער צערעמאָניע, און געגעסען ווערד מערני־מלך, און פֿאַוואָלינקע, בהרחבה. דער בעל־הבית — ער איינער אַליין — רעדט, און אַלע האָרכען. ביי׳ם טיש מוזען זיך געפינען אַלע מאָל אורחים, פרעמדע, סוחרים, אַדער גלאַט דורכפֿאָהרער. און אז ס׳איז ניטאָ קיין פרעמדע, נעמט מען אייגענע, אַנגעשטעלטע פון דער גוראַלני. דאָס בעציהען זיך פון די דאָזיגע מענשען צום בעל־הבית איז ווי סאָלדאַטען צו א געגנראַל. ער אַליין אין א יאַר־מעלקע, זיי אַלע — אָהן היטלען. נאָר צום עסען ווערען אַנגעטהאָן די היטלען. און האָט מען אָפּגענעסען און אָפּגעבענשט — אַראָפּ די היטלען, און קיינער וועט נישט וואָגען זיצען. אַלע בעראַפּען שטעהן. און נעמט דער בעל־הבית ארויס א פּאַפּיראָס אויף צו פעררויכערען, ווערען אין איין כהרף־עין אויסגעריבען עטליכע שווע־בעלעך מיט א מאָל און אונטערגעטראָגען איהם פייער. חיות ניט זיכער, עמיצער זאָל א וואָרף געבען א שוועבעלע אויף דער ערד, אַדער נישט אויסווישען גוט די פים אין פערשטעהן חדר׳על, אַדער נישט געהן פערשפּילעט, ווי עס געהר צו זיין, אַדער דאָס האַלז־טיכעל נישט אויף איין אָרט. און אַלע, וואָס דיענען ביי איהם, זענען „דו" — מעג עס זיין א איד מיט א באָרד. און אַלע, סאי פרעמדע, סאי אייגענע, ציטערען פאר איהם אימת־מות — איין אמת׳ער סולטאַן.

נאָר איין מענש, האָט דער לעהרער בעמערקט, איז דאָ אין דער דאָזיגער מאָדנער שטוב, וואָס שרעקט זיך ניט איבער פאר׳ז שטרענגען סולטאַן. אדרבה, ער וואַלט געמעגט שווערען, אז ער סולטאַן האָט דרך־ארץ פאר יענעם מענשען. און ענער מענש — דאָס איז רב יאָסעלע ווינאָקור׳ס טעכטערעל — צילה.

א שענע, א הויכע פינגור — צוויי טראָפּען וואַסער דער תאטער. און דעם פּאָטער׳ס כאראַקטער, האָט ליעב געוועלטיגען — רב יאָ־סעלע ווינאָקור מיט די ביינער! „מיין זשאַנדאַר" — אַווי זאָגט

דער פאטער אויף איהר מיט גדלות, און קוועלט, ווערד בריטער ווי לענגער, אז די מאכטער חאפט איהם עפים ביי א ווארט, ווי איהם איבערשפארען, בעווייזען, אז ער איז אומגערעכט. פערשטעהט זיך, אז איבערשפארען שפארט מען איהם ניט איבער, און גערעכט איז תמיד ער, ניט קיינער; נאר הנאה האט ער און קוקט מיט פערגעניגען אויפ'ן עולם, ווי איינער רעדט: „וואס זאגט איהר אויף רב יאסעלע ווינאקור'ס טעכטערעל? דאס עפעלע פאלט נישט ווייט פונ'ם בוימעלע"...

— איך וואלט וועלען, איהר זאלט א מאל אויף א טשיקאוועסט מיט איהר זיך דורכשמועסען, א ביסעל מיעפער אריינרעדען זיך מיט מיין זשאנדאר. — אזוי האט רב יאסעלע ווינאקור א זאג געגעבען איינמאל צום לעהרער, ווינקענדיג מיט אין אויג אויף דער טאכטער, — און ס'איז נישט געווען קיין מעהר גליקליכער פאטער אויף דער וועלט, ווי ער, אז ער האט דערזעהן, ווי זיין טאכטער האט א נעם געגעבען דעם לעהרער צו דער ארבייט, געמאכט פון איהם, ווי איהם האט זיך אויסגעווייזען, אש און בלאטע, א גל של עצמות! „און דווקא אויף יוניש לשון! און מיט אזוי פיעל נעמען פון ביבער: פושקין און לערמאנטאוו און באקעל און גאגעל-מאגעל — אט אזוי! אט אזוי! לאז ער וויסען, הערש-בער דעם מלמד'ס זוהנדעל, וועד רב יאסעלעם טעכטערעל איז!"... —

דא שטעלט זיך דער פערפאסער אף, וואהרום אלסדינג, וואס ער זאל דא ניט דערצעהלען, איז אלט, אזוי אלט, ווי די וועלט. וועד פערשטעהט עם ניט, אז פון אזעלכע אפטע הייסע וכוחים, וואס א בחור מיט א מיידעל פיהרען און זענען גרייט, דאכט זיך, איינס דאס אנדערע גאר דורס זיין, לאזט זיך אויס, און גאנץ אפטליך, אז דער בחור פערליעבט זיך אינ'ם מיידעל און דאס מיידעל אינ'ם בחור מיט סכנת-נפשות, און זיי זענען בויד גרייט אפצוטהון די גרעסטע נארישקייטען אין דער וועלט, אדער בעגעהן איינע פון די ארבע

מיתות בין־דין: הענגען זיך אדער טרינקען זיך, סמ'ען זיך אדער שיסען זיך, אדער גאר אנטלויפען אין א פינסטערער נאכט, שטעלען ערגיץ א שטיל חופה און אריינשרייבען דערנאך צו די עלטערען א בריוועל: „מזל־טוב אייך — מיר האבען חתונה געהאט!"...

ניין. מיינע העלדען, וואס איך בעשרייב, האבען ניט אזוי געטהאן. זיי איז געקומען צו הילף דער אפיקומן, דער ארויסנעגנב'עטער אפיקומן, פסח צום ערשטען סדר, ווי איהר וועט דאס באלד ארויסזעהען פונ'ם דריטען טיל פון מיין אמת'ען, ניט אויסגעטראכטען ראמאן.

ענדע צווייטער טיל.

דריטער טיל.

דער ווינטער איז אוועק. דאס איז איז צעגאנגען. דער שניי האט צעלאזט. די ערד האט זיך אויפגעדעקט, אויסגעווייכט און אויפגעפרישט, גרייט ארויסצושפראצען א גרין גרעזעל. די נאקעטע בוימלעך האבען זיך אויסגענלייכט, ווי פונ'ם שלאף נאר־וואס אויפגעוואכט; אויף זייערע פייכטע ריטלעך ווענען זיך אט־אט בעווייזען יונגע קניפעלעך; די קניפעלעך ווענען זיך אויפקניפען, אויפפיקען און צעלאזען זיך אין גרינינקע בלעטלעך — דער פריהלינג געהט! דער פריהלינג קומט! — ערב פסח.

אין זשידיווסקע גרעבלי, ביי רב יאסעלע ווינאקור, זעהט זיך אן דער ערב־פסח ניט ווינציגער, אויב נישט מעהר נאך, ווי אין שמאדט. רב יאסעלע ווינאקור איז א פרומער איד, א חסיד. ער וועט ניט לאזען, אז זיין גוראלני, וואס איז פול מיט חמץ און איז דורך און דורך חמץ, זאל חלילה ארבייטען די אכט טאג פסח. אלעס ווערד פערקויפט על פי שלחן־ערוך צו א גוי, און אלעס ווערד אפגעשטעלט, און אלעס ווערד געריניגט און געפוצט און ge־

בשר'ט — און קומט פסח, איז רב יאָסעלע ווינאָקור אוים גוראל־ניק, אוים געשעפטס־מענש. זיינע מענטשען זענען מעהר נישט קיין „מענטשען" — זיי זענען אידען, בעפרייטע, אזוי ווי ער, אזוי ווי אלע אידען, וואָס זייערע עלטערען זענען ארויסגע־גאנגען פון מצרים. און אלע בעדאַרפען זיי זיך צענויפקלויבען מיט ווייבער און מיט קינדער, און אינאיינעם מיט איהם, מיט'ן בעל־הבית, ביי איין טיש, פייערליך אָפּריכטען דעם סדר.

איך מיין, עס וועט ניט זיין קיין גוזמא צו זאָגען, אז אויף קיינעם איז אזוי ניט אָנגעמאָסטען דער נאָמען „מלך", ווי אויף דעם דאָזיגען סולטאַן און מושל — רב יאָסעלע ווינאָקור. איהר שטעלט אייך נאָר פאָר, אשטייגער, אוא מין בילד: ארום א צעהנדליג פאמיליעס ביי איין טיש מיט ווייבער און קינדער און דיענסטען, אלע יום־טוב'דיג, און אלע אויגען ארויף, צום אויבענאָן, און אויבענאָן די שענע הויכע פיגור פון רב יאָסעלע ווינאָקור, אָנ־געטהאָן אין ווייסען פון אויבען ביז אראָפּ, פון דער ווייסער זיי־דענער יארמעלקע ביז די ווייסע אטלעסענע שיך. וואָס ער זאָגט — זאָגען איהם אלע נאָך. קיינער ניט פריהער און ניט שפעטער. ער טיילט ארוים אלעמען די מצה, דעם מרור, דעם כרפּס, דעם חרוסת. ער טהוט א וואונק — ווערען אָנגעפילט די כוסות. ער נעמט זיך טרינקען — טרינקען אלע.

ניין. דער אמת'ער מלך, דער אמת'ער מושל — דאָס איז אונזער סולטאַן רב יאָסעלע ווינאָקור. און ווי איין אמת'ער מושל, ווי איין אמת'ער מלך, איז ער קאָנסערוואַטיוו, היט אָפּ שטרענג אלע מנהגים און טראדיציעס. למשל, ביי אלע אידען איז א מנהג: מרור — דאָס איז אָנגעריבענער חריין, אָפּטמאל אויסגעוועבטער, עטוואָס ביטערליך, פון יוצא וועגען. ביי רב יאָסעלען איז א מנהג: מרור דארף זיין מרור. א האלב ווערצעל חריין — דאָס מוז יעדער איינציגער אויפעסען — ער מעג אפילו דעם שלאָק בעקומען!

די צערעמאניע פון וואשען זיך איז ביי איהם איינגעפיהרט, אז ניט נאר די דיענסטען, נאר אלע ווייבער — און זיין ווייב פּעריעלע און זיין טאכטער צילה — בעראַרפען אונטערטראָגען צום טיש די זילבערנע בעקען מיט די שניי־ווייסע האַנטיכער, בעריענען די מאַנסביליען, די מלכים, די יוצאי מצרים.

עפענען די טהיר צו „שפוך־חמתך" — דאָס איז ז י י ן כבוד, דאָס געהערט צו איהם אליין. פאַר וואָס? אט אזוי ווילּ ער, רק יאָסעלע ווינאָקור, און אט אזוי איז ער זיך נוהג כל ימיו!

נאָך איין מנהג איז ביי איהם איינגעפיהרט פון יאָהרען — און דאָס מוז דורכגעמאַכט ווערען אלע מאל ביי׳ם ערשטען סדר, עס מעגען פאַלען שטיינער פון׳ם הימעל. אט אין וואָס דער דאָזיגער מנהג בעשטעהט:

נאָכ׳ן ערשטען האַלבען סדר, אז עס קומט צו דער סעודה, און דער עולם האַלט אין רעכטען עסען, בעראַרף מען זעהען, מע זאל זיך שטארק פערריעדען (פסח צום סדר מעגען אלע ביי איהם רערען — בני־חורין!). יעדער מעג רעדען פון וואָס ער ווילּ, און ניט נאָר ער מעג, — ער ב ע ד א ר ף רעדען, און אויך דעם בעל־הבית, דעם מלך, בעראַרף מען פערריעדען, אזוי, אז ניט ער און ניט קיינער זאל בעמערקען, ווי רב יאָסעלע׳ס טעכטערל צילה גנב׳עט זיך אונטער שטילערהייד צום פּאָטער פון הינטען, לעגט אריין די מאַנד אונטער׳ן קישען פון דעם עסעבעט און גנב׳עט ארוים ביי איהם קונציג די האַלבע מצה — אפיקומן.

עס איז שווער צו זאגען, צי דער פּאָטער מאַכט זיך, אז ער זעהט ניט, צי ער זעהט מאקי ניט, ווי די טאַכטער גנב׳עט זיך הינטער זיינע פּלייצעס און שלעפּט ביי איהם דעם אפיקומן פון אונטער׳ן קישען, — נאָר אז עס קומט פאַר׳ן בענטשען, צום אנדערען האַלבען סדר, און עס האַלט ביי׳ם אויסטיילען דעם אפיקומן, און דער מלך טהוט זיך א חאפּ, אז ס׳איז ניטא קיין סימן פון קיין אפיקומן, ווערד ער בלומר׳שט בייז:

— ווער האָט דאָס אַרויסגע'גנב'עט ביי מיר דעם אפיקומן?

שפרינגט אַרויס צילה מיט א געלעכטערעל:

— טאַטע, סע איך! וואָסטו מיר געבען פאַר'ן אפיקומן?

— וואָס פאַרלאַנגסטו?

און עס הויבט זיך אָן א דינגעניש. זי וויל, אז אויף די אנדערע טעג יום־טוב זאָל ער איהר קויפען א פינגערעל.

— גוט. ער וועט איהר קויפען א פינגערעל.

— ניין, זי וויל מיט א בריליאַנטעל!

— גוט. ער וועט איהר קויפען מיט א בריליאַנטעל.

— און אַהויז דעם וויל זי נאָך א שנירעל פערעלעך.

— דאָס וועט שוין זיין צו פיעל.

— וויי באַלד אזוי, איז ניטאָ קיין אפיקומן!...

איהר מיינט, דאָס טרייבט מען קאַטאַוועס? — ניין. צילה זאָגט דאָס גאַנץ ערנסט, און דער גאַנצער עולם שמייכעלט (פסח צום סדר מעג מען שמייכלען ביי רב יאָסעלע ווינאַקור — בני חורין!).

— אפשר וועט זיין נענוג א בייטש קאַרעלען? — בעט זיך ביי איהר דער פאָטער.

— פערעל, נישט קיין קאַרעלען! — זאָגט די טאָכטער פעסט.— און נאָך מיט א גאַלדען פערמוארעל דערצו!

— זי וויל מיך מאכען פּאָר א קבצן! — זאָגט דער פאָטער. שוין צום עולם רערענדיג, און דער עולם שיסט אויס א געלעכטער (פסח צום סדר מעג מען ביי איהם לאכען אפילו הויך — בני חורין!).

— אז דו ווּעסט זיך מיט מיר נאָך אביסעל דיננען, — זאָגט איהם די מאָכטער — וועל איך וועלען, אז דאָס פערמוארעל זאָל זיין א בריליאַנטענעס.

רב יאָסעלע ווינאָקור חאָפט זיך אָן ביים קאָפּ: „זי ווי! איהם מאכען פּאר איין אָנזעצער!" דער עולם לאכט נאָך העכער. דער פּאָטער לאָזט איהר נאָך, גיט זיך אונטער. די טאָכטער גיט אָפּ דעם אפיקומן — און דער אָנדערער האלבער סדר געהט אַוועק מיט דער אייגענער פּייערלעכקייט, וואָס דער ערשטער האלבער סדר. און אָט אַזוי אלע יאָהר.

ענדע דריטער טייל.

פּיערטער טייל.

דעם פּסח, וואָס מיר בעשרייבען אצינד, איז פּאָרגעקומען מיט רב יאָסעלע'ס אפיקומן א שטיקעל פּערענדערונג. דאָס הייסט, דער אפיקומן איז ביי איהם אַרויסגע'גנב'עט געוואָרען אַזוי קונציג, ווי אלע יאָהר, און, ווי אלע יאָהר, האָט זיך רב יאָסעלע ווינאָקור א חאָפּ געגעבען צום אָנדערען האלבען סדר צום אפיקומן און אויס־געפופען: „ווער האָט דאָס אַוועקגע'גנב'עט דעם אפיקומן?" האָט זיך צילה אָנגערופען פון איהר אָרט, ווי אלע מאל:

— טאָטע, דאָס האָב איך! וואָסטו מיר געבען פּאר'ן אפיקומן?

— וואָס פּאר'אָנגסטו? — האָט איהר נעענטפּערט דער פּאָטער, ווי אלע מאל, און געוואָרט, וואָס וועט זי זיך, אשטייגער, הייסען קויפען, אז זי האָט שוין אלסדינג? זי האָט שוין ציערונג אָהן א שיעור, און ווינרישנע ביי־עטען, און א פּאָרטאָפּיאָנע, און אפילו א פּערדעל איין אייגענעם האָט ער איהר ערשט פּאראיאָהרען נאָך פּסח נעמוזט קויפען. א השגה פון א מיידעל — זיך נאָר הייסען קויפען א פּערדעל, חא־חא! דאָס קאָן נאָר רב יאָסעלע ווינאָקור'ס טעכ־מערל, ווייטער קיינער ניט! אך, ווי מע האָט זיך עס דעמאָלט אָנגעלאָכט!...

אלע אויגען קוקען אהין, וואו רב יאסעלע'ס טעכטערעל זיצט. אלע זענען נייגיעריג צו הערען, וואס וועט זי היינטיגם יאהר פער־לאנגען פון איהר פאטער? — און זי, רב יאסעלע'ס טעכטערעל, איז געזעסען דווקא רוהיג, ווי אלע מאל, און פעסט ביי זיך, ווי אלע מאל, אז זי וועט דאס מאל אויספיהרען, ווי אלע מאל. נאר עפּים האט זי איצטיגם מאל ניט געאיילט זיך און עפּים מאדנע איבער־געקוקט זיך מיט'ן לעהרער, מיט הערש־בער דעם מלמד'ס זוהן, וואס זיצט אקוראט אקעגען איהר, און טע וואלט געמענט שווערען, אז א גרינג שמייכעלע האט זיך בעוויזען אויף זייערע ביידענם פּנים'ער... נאר ניין! עס האט זיך נאר אויסגעוויזען! ווי איז דאס מעגליך — רב יאסעלע ווינאקור'ס טעכטערעל און דער לעה־רער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל — א סמיכות הפּרשה!...

נאר אט האט זי זיך אויסגעדרעהט צום פאטער, און באלד וועט מען שוין וויסען — און ווי איבערראשט זענען געווארען אלע, און מעהר פון אלעמען דער פאטער, אז די טאכטער האט איהם גע־ענטפערט, אז היינט קאן זי ניט זאגען, וואס זי פערלאנגט... דאס וועט זי איהם ערשט קאנען זאגען שפּעטער... דעם ערשטען טאג חול־המועד...

— איצט פארלאנג איך פון דיר, טאטע, נאר איין זאך: זאלסט מיר געבען דיין עהרען־וואָרט, אז דו וועסט מיר ניט אפּ־זאגען...

רב יאסעלע ווינאקור האט מיט א צופריעדען שמייכעלע, וואס האט זיך צענאסען איבער זיין שענער ברייטער באָרד, בעטראכט דעם גאנצען עולם, ווי אייגער רערט: „געפּעלט אייך א השגה פון רב יאסעלע'ס טעכטערעל?"...

און צו דער טאכטער האט ער א זאג געגעבען:

— ווי קאן איך דיר צוזאגען א זאך, וואס איך ווייס ניט? טאמער בין איך נאר ניט אימשטאנד?...

— נו, געב איך דיר, טאטע, צוריק מ י י ן עהרען־וואָרט, אז איך וועל ניט פֿארלאַנגען פון דיר אזעלכס, וואָס דו ביזט ניט אימשטאַנד...

דאָס פּריהעריגע שמייכעלע האָט זיך נאָך ברייטער צעלעגט איבער זיין שענער באָרד און איבער'ן גאַנצען פּנים. דאָס האָט בעדאַרפט בעדייטען: „וואָס זאָגט איהר אויף רב יאָסעלע'ס טעכטערעל? זי באַדאַרף נישט געהן לייהען קיין ווערטער!"... און צו דער טאָכטער האָט ער א זאָג געגעבען:

— גוט. איך בין דיר מבטיח...

— ניין, טאטע, נישט „מבטיח", נאָר דו גיסט מיר דיין עהרען־וואָרט...

— רב יאָסעלע ווינאָקור, אז ער זאָגט, ער איז „מבטיח", איז אלץ אייגס, וואָס איין אנדערער זאָגט „עהרען־וואָרט"...

— ניין, טאטע, איך וויל, דו זאָלסט מיר פאר אָט די אלע מענטשען געבען דיין עהרען־וואָרט, און טאקי די האַנד „תקיעת־כף"...

דאָס פּריהעריגע שמייכעלע איז אראָפּ פון רב יאָסעלע'ס באָרד און איז פערשוואונדען געוואָרען.

— רב יאָסעלע ווינאָקור האָט נאָך קיינמאָל קיינעם קיין תקיעת־כף נישט געגעבען און וועט נישט געבען...

— ווי באַלד אזוי, איז נישטאָ קיין אפיקומן!...

דער עולם האָט נישט געוואוסט וואָס צו מהון: שמייכעלען? — איז דער בעל־הבית צו ערנסט. זיין ערנסט? — איז דאָס צו א גרויסער שפּאָס. האָט מען אראָפּגעלאָזט די אויגען אראָפּ און געוואָרט, וואָס וועט דאָ זיין דער סוף? און דערווייל האָט קיינער נישט בעמערקט, אז איין מענש, וואָס זיצט דאָ צווישען זיי ביי'ם סדר, איז ביי דעם דאָזיגען נסיון מיט א מאָל געוואָרען בלאָס און רויט און אלערליי קאָלירען, און די הענד האָבען איהם געצימערט...

דער איינער איז געווען ניט קיין אַנדערער, נאָר דער לעהרער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל.

און דער פאָטער מיט דער טאָכטער האָבען זיך דערוויי׳ל נאָך עטלי׳כע מאָל איבערגעשמועסט און איבערגעקוקט זיך, ווי צוויי שטאַרקע מענשען, גוטע פרויינד, וואָס האַלטען ביים אַרויסגעהן איינס אַקעגען דאָס אַנדערע מלחמה האַלטען. איטלי׳כער פון די צוויי איז געשטאַנען פעסט אויף זיין פּאָזיציע: דער פאָטער האָט זיך נעהאַלטען איינס — ער גיט ניט קיין תקיעת־כף. די טאָכטער האָט זיך געהאַלטען ביי איהרם — נישטאָ קיין אפיקומן!...

ס'איז שווער צו זאָגען, מיט וואָס דאָס וואַלט זיך געענדיגט, ווען עס שטעלט זיך ניט אַרויס דער לעהרער פאַר א מליץ־יושר און פאַר א פערמיטלער צווישען ביידע צדדים, אז „א מענטש, וואָס האָט אויף זיין לעבען קיין תקיעת־כף ניט געגעבען, איז נישט כדאי, מע זאָל איהם צווינגען מיט נויט, ובפרט אַז א מענטש, ווי רב יאָסעלע, וואָס זיין עהרען־וואָרט און נאָך פאַר עדות איז באמת אזוי גוט, ווי א תקיעת־כף"...

דאָס האָט נעהאָט דעם זיעבעטען חן און געמאַכט דעם גרעסטען עפעקט. ערשטענס, זענען הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנ'ס אקציעס אין דער דאָזיגער שטוב געשטיגען מיט א סך, א סך פּראָצענט, ובפרט אין די אויגען פון רב יאָסעלע ווינאָקור, וואָס חאָטש ער איז א מענש פון סאָמע שטאָל און אייזען, פון דעסטוועגען קאָן מען איהם, ווי במעט אַלע מענשען פון דער גאַנצער וועלט, מיט א גוט וואָרט קויפען און פערקויפען. און צווייטענס, האָט דער גאַנצער עולם דערזעהען אויפ'ן בעל־הבית'ס בארד א פרישען שמייכעל, און מע האָט פרייה אָפּגעאָטעמט. אגב איז שוין טאקי געווען צייט א מאָל אויפצושטעהן פונ'ם סדר, וואָס האָט זיך איצטיגם מאָל פערצויגען העט־וויי׳ט אין דער נאכט אריין.

* * *

די ערשטע טעג פסח זענען איבערגעלאָפען נאָרנישט צו בע־מערקען, ווי זיי לויפען אלע מאל איבער, ווי עס לויפען, אייגענטליך, אלע טעג פון א גאנץ יאָהר, חאטש אפילו עס קאן זיין, אז פאר א פאָר מענשלעך פון דער דאָזיגער געשיכטע האבען זיך די צוויי טעג געצוינען און געשלעפט זיך און אויסגעוויזען לאנג, ווי דער אידי־שער גלות. נאָר ווי די מעשה איז, — די צוויי טעג פסח זענען אוועק, און דער ערשטער טאָג חול־המועד איז געקומען, און דער פאָמער האָט זיך גאנץ געמיטליך און גאנץ בריטליך א זאָג געגעבען צו דער טאָכטער, האלב אין קאטאָווע און האלב ערנסט: „נו, זשאַנ־דאר, לאָמיר שוין ווייסען, מיט וואָם האָסט דו מיך היינטיגס יאָהר געשטראָפט, חא־חא?" און — אוי, וואו נעם איך פארב אויף אפ־צומאָהלען רב יאָסעלע ווינאָקור'ס פנים, אז ער האָט דערהערט פון זיין טעכטערעל אזא מין, וואָם האָט זיך איהם נישט גע'חלומ'ט, ניט איהם און ניט קיינעם ניט. הערט א מעשה: איהר פארלאנג, זאָגט זי, באשטעהט אין דעם, וואָם זי האָט ליעב, זאָגט זי, דעם לעהרער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל, און, זאָגט זי, דער לעה־רער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל, האָט ליעב זי, רב יאָסעלע ווינאָקור'ס טאָכטער צילה, און אז זיי האָבען זיך געגעבען, זאָגט זי, דאָם וואָרט, זיי זאלען זיין חתן־כלה, און זי פארלאנגט, זאָגט זי, פון איהם, פונ'ם פאָטער, הייסט עס, אז ניט פריהער און ניט שפע־טער פון שבת נאָך שבועות זאל זיין די חתונה!... דער גאנצער הויף האָט זיך שיער נישט איבערגעקאָהרט! די גוראלני איז שיער נישט חרוב געוואָרען! זשידיווסקע גרעבלי איז געגאנגען חאָא־ראָם! רב יאָסעלע ווינאָקור האָט געארבייט מעשים! עס זענען געווען געשריייען, און קללות, און געוויינען, און טרערען — און וואָס איהר ווילט: וואָם הייסט, ער, רב יאָסעלע ווינאָקור, וואָם נאָט האָט איהם געבענטשט מיט קיין עין־הרע אזא פערמעגען און מיט קיין עין־הרע אזא טאָכטער, וואָם ער קאן דערגרייכען מיט איהר

די העכסטע, די גרעסטע און די שענסטע שדובים, נאָר ער האָט נאָך ביז אָהער אפילו ניט אין זינען געהאַט קיין שדוך טהון, — זאָל ער נעמען פּלוצים אין מיטען דרינען זיך פערבינדען מיט וועמען? — מיט הערש־בער דעם מלמד! און נאָך וואו? — אָט דאָ טאָקי, אין דער דאָזיגער שטאָדט!... סטייטש, סטייטש! איהם, רב יאָסעלע ווינאָקור, וואָס קיין מענש האָט נאָך נישט געוואָגט מיט איהם טרייבען קאָטאָווע, זאָל מען איהם אָפּטהון אזא שפּיצל! אויסנארען ביי איהם זיין עהרען־וואָרט!... און וועד? זיין געליעבטע איין־און־אייניגע טאָכטער! א, זי ווייסט, דער זשאַנדאַר, ביי וועמען זי האָט דאָס א וואָרט גענומען! רב יאָסעלע ווינאָקור האָט נאָך קיינמאָל זיין וואָרט ניט געבראָכען!... און עס קומט איהם אויפ'ן זינען די געשיכטע פון בת יפתח. דאָרט איז אויך געווען א וואָרט, און נישט קיין וואָרט, נאָר א נדר... ניין, דאָ איז נאָר נעווען א וואָרט, נישט קיין נדר! א וואָרט קאָן מען צוריק נעמען... ווי קאָן ער עס דערלאָזען אזא זאָך, אזא שדוך, אזא בזיון? — היה לא תהיה! — דאָס וועט ניט זיין, סיידען דער טוידט!... און צוריק אָבער דערמאָנט ער זיך: ער האָט דאָך פּאָרט דאָס וואָרט געגעבען! און פּאָר עדות, פּאָר מענשען... און רב יאָסעלע ווינאָקור האָט דאָך נאָך קיינמאָל זיין וואָרט נישט געבראָכען!... וואָס טהוט מען? רב יאָסעלע זאָל ניט מורא האָבען פּאָר נאָט, פּאָר שכר ועונש, פּאָר המאבד עצמו לדעת, וואָלט ער זיך נאָר א מעשה אָנגעטהאָן!...

ענדע פּיערטער טייל.

ע פּ י ל א ג.

נאָך מיט צוויי וואָכען פּריהער פּאָר שבת נאָך שבועות האָט רב יאָסעלע ווינאָקור אויפּגעשטעלט ביי זיך אין זשידיווסקע נרעבלי א שאַלאָש אפשר אויף טויזענד פּארשוין, אראָפּגעברַאכט פון שטאָרט

סארוועס און סארוועקעס און גלאט מענטשען, און מע האט גע־
נומען באקען און קאכען און בראטען און פרעגלען, צוגרייטען זיך
צו דער חתונה, אלסדינג ביד רחבה — אין גרעסטען מאסשטאב.
א קליניגקייט — רבי יאסעלע ווינאקור האט דערלעבט חתונה מא־
כען זיין איין־און־איינציג טעכטערעלע צילה? ! און אז עס איז גע־
קומען צו דער חופה, האט ער אראפגעבראכט די בעסטע כלי־זמר
און די רבנים אלע פון שטאדט און געפראווען א חתונה, וואס
האט נעקלונגען די וועלט! און א סעודה אין שטאדט פאר ארעמע
לייט אחוץ. אזא סעודה, וואס זינט די שטאדט שטעהט, האט זי
אזעלכס ניט געזעהען און וועט ניט זעהן! און אכט טאג האט מען
געהולעיעט נאך דער חתונה. אכט טעג מיט אכט נעכט. און מיט'ן
מחותן, מיט הערש־בער דעם מלמד, האט זיך רב יאסעלע, ביי די
לחיים'ס, געקושט אפשר פופציג מאל און אפשר הונדערט מאל,
און אפשר נאך מעהר. עס האט דענן א שיעור געהאט דאס קושען
זיך, אז גאט האט איהם געהאלפען, ער האט אזא מחותן, אזא
עהרליכען אידען, ווי רב הערש־בער?...

און די מתנות, וואס ער האט עס אביסעל צעשענקט אלע זיינע
מענטשען, און דווקא מיט דער ברייטער האנד — לאזען זיי גע־
דענקען, וועז זייער בעל־הבית האט חתונה געמאכט זיין בת־יחידה!

נאר אויף צווויי פונקטען האט ער זיך אוועקגעשטעלט שטאל
און אייזען, און האט געזאגט, אז דא מוז ער אויספיהרען — עס
מעגען פאלען שטיינער פונ'ם הימעל:

א) דעם מחותן, רב הערש־בער דעם מלמד, האט ער געקויפט
אין שטאדט איין איינפאהר־הויז מיט א קאמער פון תבואה אויף
צו פערדינגען — אונטערגעשמעלצט מיט א מזומנ'ע פאר טויזענ־
דער און גע'פועל'ט, אז הערש־בער דער מלמד זאל וועהרען אוים
הערש־בער דער מלמד, נאר גלאט ר ב ה ע ר ש ־ ב ע ר.

ב) דעם איידעם, רב הערש־בער'ס זוהן, האט ער איבערגעגעבען
א העלפט פון דער גוראלני און פונ'ם הויף און פון די סקלאדען און

פון אלע געשעפטען, און אפילו פון דער גאנצער נאטשאנקע מיט די ברענענדיגע שפאקעס — פון אלסדינג איבערגעשריבען פונקט א העלפט אויף זיין נאמען — און וואר מיר שטודיערען? וואס מיר דאקטאר? שוין לאנג פערגעסען!...

רב יאסעלע ווינאקור האט בעוויזען וואר ער איז און וואס ער קאן!...

ע נ ד ע.

דוד מלך ישראל

א בילד לכבוד שמחת־תורת.

נעשריבען אין יאהר 1904

דוד מלך ישראל

א קורצע הקדמה.

אלטע בילדער פון פארצייטען! שטעהט אויף, זייט מוחל, פון אייערע קברים, איהר זענט שוין לאנג אפגעשטאָרבען פאר אונזער יונענה. איין עבירה. די צייט שטעהט ניט. בילדער בייטען זיך. איין דור טרייבט דעם אנדערען. אונזערע קינדער וועלען פון אייך ניט וויסען. אינאיינעם מיט מיר וועט איהר אוועק אין קבר, פערפאלען וועלען אפשר אויף אייביג. גלייך ווי איהר זענט נאָר קיין מאל אויף דער וועלט ניט געווען. שטעהט אויף, שטעהט אויף, לאָם איך אייך אין מאל חאָטש דורכפיהרען פארבי זייערע אויגען. לאזען זיי אייך אנקוקען, אונזערע קינדער, און לאזען זיי דערצעהלען דעם דור, אז ס'איז געווען אמאל ביי אונז אזעלכע, ווי איהר, אז איהר זענט חלילה ניט קיין אויסגעטראכטע פונ'ם קאפ, אז איהר האט אמאל גלעבט אויף דער וועלט און אז זיי קעהרען זיך אן מיט אייך נאָענט נאהענטע קרובים, — אייערע אייגענע אור־אור־אייניקלעך...

ק א פ י ט ע ל א.

שטארק געקרייזעלטע בארד און פאות, וויים ווי געפאלענער שניי, א נאפאלעאנקע (א פארצייטיגער מין היטעל) אויפ'ן קאפ, א לאנגער גראבער שטעקען אין די הענד מיט א ביינערנע האלקע,

א זאָק אויף די פֿלייצעס. איינגעבויגען ביז צו דער ערד, געהט ער אַלע ערב שבת און אַלע ערב יום־טוב פון שטוב צו שטוב צע־נויפנעמען קוילעטש פֿאר די אָרעמע אידישע אַרעסטאַנטען, וואָס אין טורמע.

דאָס איז דער אַלטער דאָדי, אָדער „דוד מלך ישראל", וואָס איז אַלט אפשר הונדערט יאָהר. אַלע קענען איהם, אַלע ווייסען שוין וואָס ער וויל: ער וויל קוילעטש פֿאר זיינע אָרעמע אַרעס־טאַנטען, וואָס אין טורמע. קיינער דינגט זיך ניט מיט איהם. ווער עס האָט און ווער עס וויל — דער גיט; ווער עס האָט ניט און וויל ניט — דער גיט ניט. דער אַלטער דאָדי וועט נישט האָ־בען קיין פֿאראיבעל. וואָרום אז אַלע וועלען האָבען וואָס צו געבען און אַלע זאָלען וועלען געבען, היינט ווער וועט נעמען? און אז ס'וועט ניט זיין ווער ס'זאָל געבען און ווער ס'זאָל נעמען, פון וואַנען־זשע וועט זיך נעמען רחמנות און צדקה און מעשים טובים אויף דער וועלט? אויף וואָס זשע וועט מען דאַרפען דאָס עולם־הבא מיט'ן גן־ערן? און אז ס'וועט ניט זיין קיין עולם־הבא מיט קיין גן־ערן, וואָס זשע וועט מען טהון מיט די צדיקים אויף יענער וועלט?...

אָט אזוי פלעגט חקירה'ן דער אַלטער דאָדי. ער איז געגאַנגען מיט דעם נאַנג, אז ווי דער אויבערשטער פיהרט, אזוי איז גוט: עס בעדאַרפען זיין אזעלכע וואָס געבען און אזעלכע וואָס נעמען, אזעלכע וואָס האָבען און אזעלכע וואָס האָבען ניט, אזעלכע וואָס זיצען אין טורמע און אזעלכע וואָס זאָרגען זיך פון זייערטוועגען און קלויבען אַלע ערב שבת און ערב יום־טוב קוילעטש פון זייער כבוד וועגען.

קאפיטעל ב.

ווער איז געווען דער אַלטער דאָדי, אָדער דער דוד מלך ישראל, און וואָס איז ער געווען פריהער, איידער ער איז געווען איין אַלטער

איד פון אפשר הונדערט יאָהר און איידער ער האָט זיך פערנומען מיט צענויפקלויבען קוילעטש פאר די ארעמע ארעסטאַנטען, וואָס אין טורמע? — דאָס וויסט קיינער ניט ביי אונז.

פון וואָס לעבט דער אלטער דוד? וואו האלט ער זיך אויף? ווי־פיעל יאָהר איז ער אלט? וואו זענען זיינע קינדער און אייניק־לעך? — דאָס וויסט קיינער ניט ביי אונז. ס׳איז א סוד פאר דער וועלט. עס איז נישטאָ פשוט דער מענש, וואָס זאָל געדענ־קען, און ביי איהם אליין אז איהר וועט פרעגען, וועט ער אייך ניט ענטפערען. פרובט זיך נאָר ניט, איהר וועט ערגער מאכען: וואָרום מיט איהם אז איהר וועט זיך אריינלאָזען אין א לאנגען שמועס, וועט ער אייך בעטען, איהר זאָלט עפּים שענקען פאר זיינע ארעמע אידישע ארעסטאַנטען, וואָס אין טורמע, און פון וואָס איהר זאָלט מיט איהם ניט רעדען, אויף זיינע ארעסטאַנטען מוזט איהר ארויף!

— רב דאָדי! וואו האָט איהר געזעכטיגט היינטיגע נאכט?

— געלויבט דער אויבערשטער, אבי ניט אין טורמע. האָט איהר ניט עפּים איין אלטען בגד פאר מיינע ארעסטאַנטען?

— רב דאָדי! וואו זענען אהינגעקומען אייערע קינדער מיט אלע איניקלעך אייערע?

— געלויבט דער אויבערשטער, צעקראָכען זיך דער אהער, דער אהין, צעשפּרייט איבער אלע זיבען ימים. אנדערע זענען גע־שטאָרבען, אנדערע לעבען. ווי אזוי זיי לעבען, גוט, שלעכט, — אבי ניט חלילה אין טורמע. געפּינט זיך ניט ביי אייך, מחילה, א פּאָר אלטע תחתונים פאר מיינע ארעסטאַנטען?

— רב דאָדי! וויפיעל זענט איהר אלט ביז הונדערט צוואנ־ציג יאָהר?

— געלויבט דער אויבערשטער, נישט קיין יונגערמאן, לאָז אייך נאָט געבען ניט וויניצינער יאָהרען, נאָר מעהר מזל, און דער עיקר, איהר זאָלט ניט וויסען פון קיין טורמע כל זמן איהר וועט לעבען.

געפינט זיך ניט ביי אייך א פאר אלטע צעריסענע שטיוועל פאר מיינע ארעמטאנטען?

אט דאס איז געווען דער אלטער דאדי, אדער דוד מלך ישראל.

קאפיטעל ג.

פאר וואס זשע האט מען איהם גערופען דוד מלך ישראל? דערפאר, וואס איין מאל אין יאהר איז ער געווען א מלך, א מלך ביי אידישע קינדער, און דאס איינע מאל איז געווען דער טאג פון שמחת־תורה.

קומט שמחת־תורה — איז ניט צו דערקענען דעם אלטען דאדי'ן. דער רוקען אויסגעגלייכט, די בארד און פאות אויסגעקעמט, די נאפאלעאנקע איבערגעקעהרט אויף דער לינקער זייט, דער בריטער ווייסער קאלנער אויסגעגלעט, אהן דעם שטעקען, אהן דעם זאק — ס'איז נאר נישט דער דאדי. דאס פנים שיינט, די אויגען גלאנצען. נענומען לכבוד יום־טוב א ביסעל ברענפען, איז דער אלטער דאדי נאר איין אנדער מענש מיט איין אנדער נשמה — א לעבעדיגע, א פרעהליכע נשמה.

צענויפגענומען קליינווארג, יונגלעך פון אלע שוהלען, און אויס־געשטעלט זיי שורות־וויי ארום און ארום זיך, נעהט ער, דער אלטער דאדי, אין מיטען, די הענד ארויף צום הימעל, און זינגט אויף א קול:

— צאן קדשים!

ענטפערט איהם קליינווארג:

— מע־ע־ע!

— וואר נעהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: **דוד מלך! ישראל! חי! וקיים!**

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים! מע־ע־ע!!!

נאָך אמאל:

— צאן קדשים!

— מע־ע־ע!

— ווער געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט־זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: **דוד! מלך! ישר־אל! חי! וק־יים!**

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים! מע־ע־ע!!!

צו די קינדער שטעהען־צו נאָך קינדער, די קאוואלקאדע וואכסט, דער עולם, וואָס געהט נאָך, ווערד אלע מאל גרעסער, דאָס קול ווערד אלע מאל שטארקער און רינגעלט ארום דאָס גאנצע שטערטעל. ביי יעדער סוכה שטעלט זיך אף דוד מלך ישראל, בעלי־בתים טראָגען איהם אונטער א ביסעל לחיים. ווייבער זענען איהם מכבד מיט לעקאך פונ'ם פארטוך. דאָס ביסעל לחיים טרינקט ער אויס, און דעם לעקאך צעטיילט ער צווישען קליינווארג, רופט אויס מיט א ניגון:

— צאן קדשים!

— מע־ע־ע!

— וואָס האלט איך דא?

— לעקאך, מע־ע־ע!

— וואָסער א ברכה מאכט מען איבער דעם?

— מזונות, מע־ע־ע!

— זאָגט זשע מיר איצטער, ווער געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט־זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: דוד! מלך! ישר־אל! חי! וק־יים!

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים! מע־ע־ע!!!

קאפיטעל ד.

דאכט זיך, אין פלוג, וועמען געהט דאס אן און וועמען קאן עס שאדען, אז איין אלטער מאן פון אפשר הונדערט יאהר נעמט איין מאל אין יאהר, שמחת־תורה, א ביסעל ברענפען, וועדר פרעה־ליך און פערשטעלט זיך פאר א מלך, און יונגלעך קונדייסים לוי־פען איהם נאך און מעקען, ווי די קליינע ציענעלעך: מע־ע־ע!? בעדארף זיך אבער טרעפען אזא מעשה:

סאמע סליחות־צייט האט מען ארומפנעשיקט צו אונז אין שטעד־טל אייניעם א נייעם אדון (יענער איז מת געווארען). ווי נע־וועהנליך, א נייער אדון, האט ער ארויסבעווייזען נייע תנועות, נייע נענג, היינו: ערשטענס, האט מען געזאגט אויף איהם, אז ער איז א איש־אמת, נאר צו פיעל א איש־אמת. דערנאפט א אידען, איז באלד: „ס'קודעווא?" דאס חייסט: „מה שמכם? פון וואר־נען איז א איד?"... צווייטענס, נעמט ער ניט, אבער לחלוטין נישט; ניט קיין מטבע און ניט קיין שוה־כסף; אז מע שמועסט א נקי־כפים'ניק! אודאי איז ארויס א קלאנג איבער'ן גאנצען שטעדטל: שלעכט! א רשע! א המן!...

כך הוה. אויף מארגען אין דער פריה איז ער שוין ארויסנע־גאנגען אין שטאדט. דורכגעלאפען דעם מארק, אויסגעקוקט אלע קליטען מיט אלע יאטקעס, א שמעק געטהאן דעם שוהל־הויף, נע־וואלט בעקענען זיך מיט'ן ריח... נאר, משטיינס נעזאגט, וואס האט ער נעקאנט מאכען ביי אונז בין הזמנים, אז די מלמדים האבען די

חדרים שוין לאנג צעלאזט און מיט פאלשע אסיגנאציעס האנדעלט ביי אונז קיינער ניט, היינט וועמען הערען מיר?

האט איהם אבער גאט צוגעשיקט א געשעפט: סוכות! ס'איז איהם ניט געפעלען, פערשטעהט איהר מיך, ווי די אידען בויען זייערע סוכות. ס'איז, זאגט ער, מסוכן קעגען טאמער מאכט זיך א שרפה. איהר פערשטעהט א משל? מויזענדער יאהרען זיצען אידען אין סוכות און האבען קיין מורא ניט פאר קיין זאך, און פלוצים גאר נאט אייך א שרפה!

— בכן, וואס־זשע ווילסט דו, פריץ?

— וויל איך, זאגט ער, איהר זאלט בויען אייערע סוכות ניט אזוי, נאר אזוי און אזוי.

האט מען דאך איהם געהערט מסתמא, ווי המן דעם גרייגער, און מע האט זיך געשטעלט בויען די סוכות דוקא אזוי, ניט אזוי און אזוי. האט אנגעשמעקט דער אדון און האט זיי מחילה צע־ווארפען.

האט מען נעשיקט צו איהם א דעפוטאציע: „אדוני פריץ! ווי איז שייך סוכות אהן א סוכה?" האט ער געזאגט: „איין מאל ניין!" און נעה שריי חי וקיים, אז טאמער שפארט איהר זיך איין, איז נאר „ס'קודעווא!"...

בקיצור, וואס זאלט איהר קלערען, מען איז גוט פערשווארצט געווארען, מע האט זיך בעגראבען נייען אויפען, זיך בעזעצט עט־ליכע משפחות אין איין סוכה און נעציטערט אימת־מות, טאמער, א קשיא אויף א מעשה?... נאר דער אויבערשטער האט רחמנות נעהאט, ס'זענען איבערגעפאפען די זיבען טעג סוכות גלאט, אום־זיסטיגע פחדים, ביז ס'איז נעקומען דער אכטער טאג יום־טוב, שמחת־תורה.

קאפיטעל ה.

און אז ס'איז נעקומען דער אכטער טאג יום־טוב, שמחת־תורה, איז דער אלטער דאדי ארויס מיט דער חברה קונדייסים אויפ'ן

שוהל־הויף און האָט אויסגערופען אויף א קול, ווי זיין שטייגער איז:

— צאן קדשים!

האָבען איהם די צאן קדשים געענטפערט:

— מע־ע־ע!

פלוצים וואכסט־אוים ווי פון אונטער דער ערד דער אָדון און בעטראכט די דאָזיגע שענע סצענע שטארק פערוואונדערט. משמעות, ער זעהט דאָס ערשטע מאל אזא קאמעדיע. דער אלטער דאָדי האָט, אפנים, ווינציג־וואָס זיך איבערגעשראקען פאר'ן נייעם אָדון, טהוט ער זיך זיינס און שניידט ווייטער:

— זאָגט זשע מיר, אידישע קינדער, ווער געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: דוד! מלך! ישר־אל! חי! וק־יים!

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים!

האָט דער אָדון געבעטען, מע זאל איהם געבען צו פערשטעהן, וואָס דאָס בעדייט, ווער איז דער אלטער און וואָס זינגט דאָס קלייניוואָרג?

האָט זיך ארויסגעשטעלט רב שעפסיל דער מלמד, וואָס האָט געהאט א שען הענטל צום שרייבען רוסיש; די פאות האָט ער פערקאטשעט ארונטער די אויהערען, און איז ארויס פאר א מאל־מאטש:

— ווין צאר זשידיוווסקי דאוויד, א וואָני יעווא חלאָפי...

האָט זיך דער אָדון געחאפט מיט ביידע הענד ביי די זייטען און האָט זיך צעלאכט. ווי אזוי, מיינט איהר, געלאכט? ממש שיער ניט צעזעצט און צעשרונגען געוואָרען פאר געלעכטער. און דוד דער מלך ישראל האָט ניט אויפגעהערט צו זינגען „צאן קדשים!"

און די צאן קדשים האָבען ניט אויפגעהערט צו שרייען „מע־ע־ע!" — ביז דעם אָרון איז, אפנים, נמאס נעוואָרען די מעשה, האָט ער די חברה קלייגוואַרג צעטריבען און דעם אלטען דוד מלך ישראל האָט ער א נעם געטהאָן אויפ'ן צימבעל, ווי זיין שטייגער איז: „ס'קו־דעוואָ!?" האָט זיך ארויסבעוויזען, אז דער אלטער מלך פון ישראל ווייסט אליין אויך ניט ס'קודעוואָ — פון וואַנען ער איז... האָט ער איהם אפגעשיקט מחילה גלייך אהין, אין טורמע אריין, צו זיינע „אָרעמע ארעסטאַנטען"...

— דאָרטען, האָט ער געזאָגט, וועט ער זיך אויסניכטערען, דער אלטער שכור...

* * *

אויף איבער א יאָהר סוכות זענען אידען געזעסען אין זייערע סוכות, ווי אלע יאָהר. שמחת־תורה האָבען אידען געהולייעט, ווי אלע יאָהר. נאָר איין זאך האָט געפעהלט: מע האָט נישט בענע־נענט אין ערגיץ דעם אלטען „דוד מלך ישראל". מע האָט נישט געהערט, ער זאל זינגען: „צאן קדשים", און די „צאן קדשים" זאלען איהם ענטפערען:

— מע־ע־ע!!!

וואָס איז חנוכה?

נעשריבען אין יאָהר 1901

וואס איז חנוכה?

ПО СЛУЧАЮ ХАНУКО
имѣемъ честь
покорнѣйше просить Васъ
на чашку чаю

אט אזא מין קארטעל האָב איך נעטראָפען ביי זיך אויפ'ן טיש היינטיגען חנוכה פון מיינעם א גוטען בעקאַנטען, איין אויפגעקומענעם, פרישגעבאַקענעם גביר, פֿלאַטאַן פּאַנטאַלאָנאָוויטש לאָקשענטאָפּאָוו.

מילא, דעם פּשט פון די וועלטער „נא טשאשקו טשאיו" פערשטעהט דאָך יעדער אייניציגער גאַנץ גוט: א „ווינט", א „פּרעפּעראַנס", א „זעכס און זעכציג", איין „אָקע", אַדער א „סטוקעלקע"... נאָר דער „פּא סלוטשאיו חנוכה" — וואָס לאָזט ער מיך דאָ הערען? וואָס פאַר א מחותן איז חנוכה מיט א „טשאשקע טשאיו"? וואָס פאַר א מחותן איז פֿלאַטאַן פּאַנטאַלאָנאָוויטש מיט חנוכה, אז דאָוונען געהט ער שוין היינט נאָר איין מאָל אין יאָהר, אי דאָס — אין כאָרשוהל, אין שטוב הערט מען שוין נישט ביי איהם א אידיש וואָרט — איבער דער באָננע, די באָננע זאָל חלילה ניט לאָכען, און „ציוניסטען" האָט ער פיינט, קאָן נישט הערען דעם נאָמען זייערען?

— וואָס האָט איהר צו זיי? — האָב איך איהם א מאָל א פרעג געטהאָן אויף א ציקאַוועסט. — וואָס האָבען זיי אייך אזעלכס געטהאָן, די ציוניסטען?

— ציוניסטען? — איך בעט אייך, דערמאָנט מיר נישט דעם נאָמען זייערען! איך... איך... איך האָב זיי פיינט! איהר מיינט מחמת וואָס? מחמת איך האָב פיינט א אידען? חלילה וחס! אדרבה, ביי מיר א איד איז דוקא מיט'ן גרעסטען כבוד; חאָטש אפילו אונזערע אידעלעך, צווישען אונז רעדענדיג... נאָר נישט... ווי זאָגט איהר, חאָטש פאָקרעשקע... נאָר אין שטוב ביי מיר האָב איך ליעב, ס'זאָל זיין אידיש: פסח — מצה, סוכות — פירעזשקעס מיט האָניג, פורים — דאָס, ווי אזוי הייסט דאָס? המן־טאַשען, טייגלעך, פארפעל, מאָהינדלעך, קישעלעך און די אלע איבעריגע נוטע זאכען... — אזוי זאָגט צו מיר פלאטאָן פאָנטאַלאָנאָוויטש און בעלעקט זיך אוש.

נאָך א סך זאכען איז פלאטאָן פאָנטאַלאָנאָוויטשען פערבליבען פונ'ס אידישקייט, וואָס ער קאָן זיך מיט דעם ניט צעשיידען, למשל: פיש געפעפערטע מיט חריין, „פעטשא" מיט געטריקענטע פענעצלעך מיט קנאָבעל, פליישיגע קרעפלעך צו דער יוך — דאָס וואָלט ער א בעלן געווען אלע מאָג, און א אידיש ראָסעלפליישעל מיט לעבערלעך און מיט פופיקלעך — דאָס חיות! ער וואָלט מוחל געווען צעהן בעפשטעקסען פאר איין אידיש העלזעל, מיט מעהל אָנגענפילט און מיט א פאָדעם פערנייהט. ער וואָלט אַוועקגענעבען פופצעהן קאָמפאָטען פאר איין אידישען צימעס מיט מייערען, גוט געבראָזשעט, מיט מעהל פערפראָווט, און א שטיקעל ברוסט זאָל זיין דערביי; דאָס שטיקעל ברוסט אז מע פעפערט צו, איז דאָך א כפרה אלע מאָדנע פליישען מיט די היינטיגע וואורסטען מיט די וואַרשעווער שינקען, וואָס אידען מוטשען זיך, זיי ווילען ס'זאָל האָבען א אידישען טעם און א פנים פון חזיר...

הקיצור, איך האָב מיך פּערעדט פון עסענוואַרג און האָב פּערגעסען, אז איך האָב בעקומען איין אייגלאַדונג פון פּלאָטאָן פּאָנטאָאָנאָוויטש „פּאָ סלוטשאיו חנוכה נא טשאשקו טשאיו"...

אָננעקלונגען ביי דער טהיר און אריינגעקומען אין שטוב אריין, האָט מיר א זעץ געטהאָן אין פּנים אריין א ליכטיגקייט מיט א וואַרעמקייט מיט א הו־האַ פון די געסט. און עס האָט זיך גלאָזט הערען דאָס בעקאנטע וואָרט: „פּאסס!" אקעגען מיר איז ארוים־געקומען דער בעל־הבית אליין. גוט געפּאקט, מיט א בייכעל און מיט א ליסינע און מיט א פּרייגדליך שמייכעל, וואָס איז אָננעגרייט נאָך פון פריהער לכבוד די געסט. איך האָב מיך ניט געקאָנט איינהאלטען און האָב איהם א פּרעג געטהאָן: טאקי דאָ אויפ'ן אָרט:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, מיין ליעבסטער פּלאָטאָן פּאָנטאָלאָנאָוויטש, וואָס איז אייך עפּעס אויסגעקומען פּלוצים „לכבוד חנוכה"?

— פּרעגט מיך עפּעס גרינגערס. — מאכט ער צו מיר און נעמט מיך אונטער דער האנד, ווי א מחותן פון חתן'ס צד, און פּיהרט מיך צו צו דער מאַדאָם לאָקשענטאָפּאָוו, און אליין גלויטשט ער זיך אוים פון מיינע הענד.

די מאַדאָם לאָקשענטאָפּאָוו, פּאָנטאָמינא פּאָנטעלע מאָנאָוונא, אויך א היבשע שטיק, אָננעטהאָן אין נאָלע זיידענס, איינגעטונקען אין בריליאָנטען, צו פּינף־זעכס רינגען אויף איטליכען פינגער, ווי א שאָנסאָנעטע זיננערין, האָט מיך בענענט מיט זעהר א זים שמייכעלע: איינס פון די שמייכעלעך, וואָס ס'איז ביי איהר צו קרינען צו יעדער צייט. זי איז געזעסען ביי א גרויסארטיגען סאָפּאָוואָ און צענאָסען טיי אין די נלעזער מיט א מאָס, גלייך ווי מע צענגיסט קרייטער אויף א רפואה. אויפ'ן גרויסען שטן־אויסגעבעטען טיש שטעהען אויסגעשטעלט גרויסע

הויבע פּיראַמידען, טאַרטען אויפֿבע, וואָס אַז מע טהוט א קוק אויף זיי, פערשטעהט מען, אז זיי זענען געמאַכט געוואָרען נישט אויף צו עסען; איהר ווייסט אפֿילו ניט, פון וואַנען, ווי אַרום הויבט מען זיי אָן צו עסען? איהר וועט דאָך ניט אויפֿשטעהן אין מיטען דרינען, חאַפּען א מעסער, צי א גאַפּעל, און אומוואַלגערען אזא מאַכינע, אזא בוידעם! וואָס פאַר א פּנים וועט איהר האָבען נאָכדעם ביי זיך אַליין, אז איהר וועט צעוואַלגערען דעם דאָזיגען בוידעם און צעניסען דעם קרעם אויפֿן טישטוך? די מאַמע וועט אייך דווקא זאָגען מיט א שמייכעלע: „ניטשעווא, עס מאַכט נישט אוים!" נאָר איהר דאַרפט שוין פערשטעהן וואָס דער „ניטשעווא" בעדייט... גלייכער, זאָג איך אייך, איהר זאָלט בעסער נישט נאָכגעבען דעם יצר־הרע; מע האָט אַנידערגעשטעלט א טאָרט — לאָז ער שטעהן געזונדערהייד!... דאָס אייגענע איז מיט די בּאַרען, מיט די עפּעל און מיט די מאַראַנצען. איהר זעהט, דאָכט זיך, פאַר אייערע אויגען א גאַנצען אוצר מיט בּאַרען, מיט עפּעל און מיט מאַראַנצען; נאָר לאָז זיך אייך ניט גלוסטען! זיי לייגען אַזוי קונציג אויסגעלעגט: א שורה עפּעל, א שורה בּאַרען, א שורה מאַראַנצען, אַרומגעלעגט ביי די זייטען מיט קאַנפעקטען, ראָזינקעס און טייטלעך, נאָר אַזוי ממזר'יש, אז אויב איהר ווילט אַרויסבעקומען, למשל, א בּאַר, אַדער איין עפּעל, מוזט איהר אַנ־ריהרען אַלע איבערינע שכנים — און עס הויבען אָן פאַלען און שפּרינגען אויפֿן טיש, און פונ'ם טיש אויף דער ערד, איין עפּעל נאָכ'ן אַנדערען, איין מאַראַנץ נאָך דער אַנדערער, — דעמאָלט, עס זאָל זיך אייך עפענען א גרוב, וואָלט איהר, דאָכט זיך, בעסער אין דער ערד אַריין, אוידער נאָכלויפען צענויפקלויבען די עפּעל, וואָס קאָטשען זיך אונטער'ן טיש!... דאָס אייגענע איז מיט'ן אייגענ־מאַכטס און מיט די אַלע איבערינע זיסע זאכען, וואָס שטעהען אויסגעשטעלט אויפֿן טיש. קוקט נישט, וואָס ס'איז צוגעגרייט געוואָרען טעלערלעך, מיט שעלעכלעך, מיט לעפּעלעך, מיט גאַפּעלעך

אָהן ס שעור. איהר קאָנט, חלילה, א נעם טהון נישט מיט דעם לעפעל, וואָס מע דאַרף, און נישט אין יענעם שעלעכעל, וואָס מע דאַרף, פערגיסען און אָנארבייטען א חתונה — וואָס טויג עס אייך? איהר ווילט א שטיקעל לעקאַך מיט איינגעמאַכטס? — וועט איהר עסען אין דער היים. דאָ מוזט איהר טרינקען א קאַלט גלאָז טיי, ביטער ווי גאַל, זיצען אין געהאַקטע וואונדען און שמייכלען, נלייך ווי ס'איז אייך גוט ווי די וועלט.

— ווי אזוי טרינקט איהר טיי — מיט לימענע, צי אָהן לימענע? — פרעגט מיך פאַנטאַמינע פאַנטעלעמאַנאַוונע מיט א זים שמייכעלע, — איינס פון יענע שמייכעלעך, וואָס איז ביי איהר צו קריגען צו יעדער צייט, און וואַרפט מיר אריין א שמיקעל לימענע אין גלאָז, בכדי די טיי זאָל זיין, אפנים, נאָך ביטערער. אקעגען מיר, ביי'ם טיש, זיצט א יונגערמאַן מיט א ריהרעוודיג פנים און מיט גילדענע ברילען, וואָס קאָנען זיך ניט האַלטען ביי איהם אויף דער נאָז, נישט מחמת די נאָז איז דערצו נישט מסוגל, נאָר מחמת דער יונגערמאַן אליין זיצט נישט אין אויף קיין ארט; אז ער רעדט, רעדט ער נישט נאָר מיט הענד — מיט אלע אברים. עס ווייזט אויס, אז מיט מיין אריינקומען האָב איך זיי איבערגעשלאָגען אין מיטען א שמועס, וואָרום אז איך האָב מיך אנידערגעזעצט צו דער טיי, האָט דער יונגערמאַן מיט די ברילען אויף דער נאָז אָנגערופען זיך צו דער מאַדאַם:

— וואָס זשע איז פאַרט אזעלכס, אייגענטליך, חנוכה?

— איך זאג דאָך אייך, אז חנוכה איז אזא יום־טוב, וואָס... וואָס מע רופט איהם חנוכה... שא, אט וועלען מיר פרעגען ביי זיי; זיי קעהרען וויסען אקוראט.

אזוי זאָגט צו איהם פאַנטאַמינע פאַנטעלעמאַנאַוונע, אַנווייזענדיג אויף מיר, און טהוט זיך א חאַפ:

— פאַרדאָן! איך האָב גאָר פאַרגעסען, אז איהר זענט נאָך נישט באַקאַנט. סאַלאָמאָן נאַאומאָוויטש שלום'

ע ל י כ ם — א אידישער שריפטשטעלער; פ א נ פ א ר א ן פ א ־ ר א א נ א ו ו י ט ש י א נ ט ע ו ו ז א ה ן — טיינער א קאוזען (א שוועסטערקינד).

האבען מיר זיך בויידע אויפגעחאפט פון די ערטער, צוגעלאפען אייגער צום אנדערען, גלייך ווי מיר וואלטען גרייט געווען פאלען אייגם אויף דאם אנדערע אויפ'ן האלז; אין אמת'ען האבען מיר נאר אפגעמאכט די געווייסע צערעמאניע פון בעקענען זיך. זיך בעקענט, זעצען מיר זיך צוריק צום טיש, און יאנטעווזאהן רוקט זיך צו צו מיר אביסעל נעהענטער און רופט זיך אן:

— האט איהר געהערט אביסעל? איך ווייל וויסען וואס איז חנוכה, איך נעה אוים, — איז וועמען איך פרעג וואס איז חנוכה פאר א יום־טוב — ווייסט קיינער ניט וואס צו ענטפערען.

— ווי קומט דאס, — זאג איך, — אז א איד, וואס הייסט י ו ם ־ ט ו ב ־ ז א ה ן, זאל ניט ווייסען וואס חנוכה איז פאר א יום־טוב?

— ס'איז אייך א חדוש? — מאכט ער צו מיר און רוקט זיך צו נאך נעהענטער. — איך קאן זיך מיט אייך וועטען אויף וויפיעל איהר ווילט, אט זיצען דארט אין זאל אפשר א האלבע מאה אידען, אויב עס וועט זיך נעפינען אפילו איינער, וואס וועט אייך זאגען, וואס איז חנוכה, געב איך אייך מיין קאפ!

— וואס טויג מיר אייער קאפ? — זאג איך. — לאמיר זיך בעסער וועטען אויף גאלד.

— אך! וועטען זיך! מיט'ן גרעסטען פארגעניגען! — מאכט צו מיר יאנטעווזאהן און חאפט זיך אויף פונ'ם ארט. — צו ויפיעל נעהען מיר אין נעווען?

— צו פינפאונצוואנציגער?

— צו פינפאונצוואנציגער!

אפגעדאנקט דער מאדאם פאר דער טיי און בעקומען פון איהר נאך א מאל דאס זיסע שמייכעלע, לאזען מיר זיך בויידע אין דער

גרויסארטיגער ליכטיגער זאָל אריין. די לאָמפּען ברענען; די גרינע טישלעך זענען בעזעצט מיט אַלערליי פּאַרשוינען, צום מיינסטען, מיט קיילעכיגע וועיסע גלאַנצענדיגע לייסינעס; די גלאַנצענדיגע לייסינעס שפּיגלען זיך אָפּ אין די הויכע שענע שפּיגלען; עס הערט זיך אַ הו־האַ, אַ געלעכטער פון אַ סך מיילער, נאָר מעהר פון אַלץ לאָזט זיך הערען דאָס וואָרט „פּאַסס!"

מיר הויבען אָן שפּאַציערען פון איין טישעל צום אַנדערען. מען איז שטאַרק בעשעפטיגט און שטאַרק אויפגעטראָגען איינס אויף דאָס אַנדערע פּאַר אַ שלעכטען גאַנג. דער האָט טענות, דער פּערענטפערט זיך; דער בייט זיך מיט די ערטער, דער טאַשט קאַרטען ניך־ניך, מע האָט קיין צייט ניט, גלייך ווי אָט באַלד וועט מען קלינגען דאָס דריטע מאָל און מע וועט חלילה עפּים פּערשפּעטינען. מיר געהען־צו צו אַ טישעל, וואו פּיער בעיאָהרענטע מענשען, אַלע מיט וועיסע קיילעכיגע גלאַנצענדיגע לייסינעס, שפּיגלען אין „וויינט". אָפּגעענטפערט מיר אויף מיין „גוטען אָוונד" מיט אַ גרינגען שאָקעל מיט'ן קאָפּ, געבען זיי יאָנטעווזאָהנען איטלעכער בעזונדער צו צווייי פינגער, און יאָנטעווזאָהן איז זיך מיישב, וואָס טויג איהם לאַנגע מחזקות, אַ מעהר טרעפט ער צו גלייך צום עסק און רופט זיך אָן צו זיי:

— האָט קיין פּאַראיבעל ניט, וואָס איך שלאָג אייך איבער. איך און אָט דער יונגערמאַן (ער ווייזט אָן מיט דער בריל אויף מיר) האָבען געהאַלטען צ וועטע מכה... מכה וואָס איז חנוכה פּאַר אַ יום־טוב? איך זאָג אזוי, און זיי זאָגען אזוי... בכן, איז געבליבען, מיר זאָלען אייך בעטען, איהר זאָלט אונז פּותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מענליך, אין דריי וועיטער, וואָס איז אזעלכס חנוכה?

אַלע פּיער פּאַרשוינען מיט די וועיסע קיילעכיגע גלאַנצענדיגע לייסינעס הויבען אויף די אויגען און קוקען אויף אונז אזוי, גלייך

זוי מיר וואלטען ביידע פלוצים נעשטעלט זיך מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פיס ארויף.

— פיק! — זאגט איינער, און אלע איבעריגע זאגען: פאס!...

— טרעף! — זאגט דער אנדערער, און אלע איבעריגע זאגען: פאס!...

איז די משמעות, אז מיר האבען דא נישט וואס צו טהון. נעהען מיר צו צום אנדערען טישעל. דארטען זיצען יונגע לייט, שוין אהן ליסינעס, דאס הייסט, קוים־קוים וואס סע שניידט זיך ביי זיי אויף די קעפ וויים־קיילעכיגע טעלערלעך. דא געהט דאס שפיעל א סך לעבעריגער. ס'איז א „ווינט" מיט א „שטורעם"; מע היצט זיך, מע קריעגט זיך, מע וואַרפט זיך דורך מיט אזעלכע ווערטער, וואס, דאכט זיך, וועלן ניט ביי קארטען, קריגט מען פאר זיי פעטש.

ביי דעם דאזיגען טישעל איז געווען איינער א יונגערמאן מיט א רויטען האלז אוו מיט א פרישטשעוואטע פנים, און ער איז געווען ביי זיי דאס כפרה־היהנדעל. ווער עס האט געהאט גאט אין הארצען, דער האט זיך אין איהם נוקם געווען. ביי איטלעכען גאנג, וואס ער האט געמאכט, האט ער בעקומען פון זיינע חברים איין אנדער קאמפלימענט:

— א מענטש מאכט א גאנג!

— וויסטער קאליקע!

— שטיוועלפלעכטער!

— שוסטער! וואו וועלען אייערע אויגען?

— אין באבקעלעך באדארפט איהר שפיעלען!

— קאצענער מח! רוק אוו לענד באדארף מען אייך איבערברעכען, אוו ערשט נאכדעם אוועקזעצען אין באד פאר א סטאראוש!

אוו דער יונגערמאן, דאס כפרה־היהנדעל, וויל זיך פערענטפערען, לאזט מען איהם ניט.

— וואָס וועט איהר זאָגען, וואָס? איהר האָט וואָס צו זאָגען? א י ה ר זענט נאָך נערעכט? איהר וויסט דען ניט, אז איהר זענט א וויסטער פינסטערער קאָליקע, א שוסטער, א שטיוועל־פּלעבטער?

און אזוי וויטער, אלץ דער אייגענער ניגון.

— קומט! — רוף איך מיך אָן צו יאָנטעווזאָהנען אויפ'ן אויער. — איהר זעהט דאָך, אז עס האלט דאָ רחוק משכר וקרוב לפּעטש...

— האָט קיין יסורים ניט, מען איז די גרעסטע גוטע ברידער. — מאכט צו מיר יאָנטעווזאָהן און איז א בעלן זיי אָנמוטען, דערצעהלען זיי, אז מיר האָבען געהאלטען א וועטע מכח חנוכה; ער זאָגט א ז ו י, איך זאָג א ז ו י; בכן איז געבליבען, מיר זאָלען זיי בעטען, די יונגע לייט הייסט דאָס, זיי זאָלען אונז פּותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מענליך, אין דריי וועכטער: וואָס איז אזעלכם חנוכה?

— דאָס קאָנט איהר נעווואָהרע ווערען נאָר ביי „זיי". — רופט זיך אָן איינער פון דער חברה און בעווייזט אויפ'ן „כפּרה־היהנדעל". — טאָמער האָט איהר עפּים א שווערע זאָך, א שארפען גאנג, א פערדרעהטען חשבון, זאלט איהר פרענגען ביי „זיי". „זיי" וועלען דאָס אייך באלד פּותר זיין אין איין כהרף־עין, מחמת „זיי" האָבען, קיין עין־הרע, א טהייערען קאָפּ אונטער זיך!...

די נאָנצע חבריא צעלאכט זיך, און דאָס „כפּרה־היהנדעל" אליין לאכט אויך פון דער חכמה.

— ניט קאָרטען! — רופט זיך אָן איינער פון זיי, און מיר פערשטעהען, אז מיר וועלען דאָ אויך נאָר נישט מאכען; לאזען מיר זיך נעהן וויטער, צו א טישעל, וואו דריי פּארשוינדלעך, יונגע־לייט, מיט אונטערגעשמיצטע בערדלעך, שפּיעלען אין „פּרעפּע־ראנס". דאָ, ביי דעם טישעל, איז מען שוין נישט אזוי בייז און אויפגעטראָגען, ווי דאָרטען. מע גריסט זיך מיט יאָנטעווזאָהנען

נאנץ העפליך, ווי מיט א נוטען בעקאנטען, און יאנטעווזאהן שטעלט מיך פאר פאר זיי:

— סאלאמאן נאאומאוויטש שלום־עליכם, א אידישער שריפט־שטעלער. מיר האבען געהאלטען א וועטע מכח א מאדנעם ענין, מכח חנוכה. איך זאג אזוי, זיי זאגען אזוי; איז געבליבען, מיר זאלען אייך בעטען, איהר זאלט אונז פותר חלום זיין און זאגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי וועלטער, וואס איז אזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — זאגט איינער און קוקט אין די קארטען ארויין. — חנוכה? פאס!

— חנוכה? — זאגט דער אנדערער. — חנוכה איז אזא יום־טוב, וואס מע קאן שפיעלען אין פרעפעראנס.

— און עסען לאטקעס מיט שמאלץ, — לענט צו דער דריטער און מאכט א גאנג; טהוט דער ערשטער א שפרונג אויפ'ן בענקעל און א רים די קארטען, גלייך ווי עמיצער האט איהם דערלאנגט מיט א שייטהאלץ איבער'ן קאפ, אדער אנגעריהרט מיט א הייסען אנגעגליהטען אייזען פון הינטען, און צעשרייט זיך אויף איהם, גלייך ווי ער האט איהם געקוילעט די קאפאטע:

— איך פארשטעה ניט! מיר שפיעלען אין פרעפעראנס, צי מיר פארנעמען זיך מיט „ליטעראטור"?

און דערביי האט ער נענעבען אויף אונז ביידען אזא גלאנץ מיט די אויגען, אז מיר האבען פערשטאנען, אז מיר זענען דא אי־בערינ, מע וועט זיך בענעהמן אהן אונז. מיר הויבען זיך אויף און נעהען ווייטער.

א גרויסער קיילעכיגער טיש, ארום טיש פערשיעדענע פארשוי־נען פון אלערליי מינים.

אויפ'ן טיש ליגט אנגעוואהרפען א בארג מיט קארטען, וואס איינער גיט איבער דעם אנדערען, דער אנדערער — דעם דריטען, און אזוי ווייטער, און גאלדוואהרג (גאלדוואהרג) פליהט אזוי ווי מיסט פון

איינעם צום אנדערן. און אלע זיצען און קוקען נאָר אין איין פינטל אריין — צו יענעם, וואָס וואַרפט די קאָרטן. און יענער, וואָס וואַרפט די קאָרטן, וואַרפט זיי איינע אהער, איינע אהין, רעכטס און לינקס, און אזוי געשמיידיג, אז קוים־קוים וואָס דאָס אויג קאָן חאַפּען. דער עולם איז אזוי פערטיעפט אין דער ארבייט, אז עמיצער זאָל פלוצים א געשריי טהון: עס ברענט! — וואָלט זיך, דאַכט מיר, קיינער נישט נעריהרט פונ'ם אָרט.

— ווי אזוי הייסט די שפּיעל? — פרעג איך ביי מיין יאָנטעווזאָהן. — און וואָר זענען די שפּיעלערם?

— די שפּיעל — זאָגט יאָנטעווזאָהן — הייסט „דיאַבעלק" — און די שפּיעלערם וועל איך אייך באלד פּאָרשטעלען אייניגוויי: זעהט איהר, אָט יענעם אָ? — דאָס איז א דאָקטאָר אָהן פּראַקטיק; און דער אנדערער, וואָס זיצט נעבען איהם, — דאָס איז א אינזשינער, מע ווייסט ניט פון וואַנען און פון וואָס... און דער ווייסינקער מיט'ן קווישטשיג קול'כעל — דאָס איז איין אויסנעפאַטשטער אדוואָקאט...

— ששש!... — מאך איך צו איהם. — שטילער אביסעל!

— האָט קיין מורא ניט! — זאָגט צו מיר יאָנטעווזאָהן. — אָט דאָ מענט איהר אויף זיי זאָגען וואָס אין דער קאָרט, זיי הערען במילא נישט קיין וועלט!... און אָט יענער בלאָנדין — דאָס איז א איד איין אפטייקער, וואָס שפּיעלט ניט אין קיין קאָרטען נאָר דעמאָלט, וועז ער שלאָפט... און אָט־א יענער יונגערמאַן, וואָס מיט די נרויהע האָר, — דאָס איז א כעמיקער, וואָס מאַכט פון סחורה נעלד און פון נעלד בלאָטע.... און ווייטער, די איבעריגע — אייניער א באנקיר, דער אנדערער א בוכהאלטער און דער דריטער איין אגענט, דער פערטער א צוקערמעקלער...

— און וואר איז אט־א־יענער עוג מלך הבשן? — פרעג איך ביי יאָנטעווזאָהנען און ווייז איהם אן אויף איינעם א חויכען, א נעזונדען, וואָס האָט ניט אויף זיך דעם צלם אלהים.

— ווער? — זאָגט יאָנטעווזאָהן. — אָט א יענם זיעבעלע? דאָם איז מיינער א גוטער ברודער, נישט קיין היעגער, פון די „הונ־גערינע גובערניעס". איהר זעהט, ווי ער שאָרט דאָם גאָלד? איך האָב מורא, ער וועט זיי דאָ אַלעמען דורם זיין, ווי א טחויר! מע באַדאַרף צוגעהן צו איהם, א פרעג טהון, וואָם איז חנוכה, ער וועט אונז זאָגען אקוראט — ער איז א יודע נגן...

און יאָנטעווזאָהן נעהט־צו צו איהם און רופט איהם אָפּ אויף א זייט און שטעלט מיך פאָר, און דערצעהלט איהם די גאַנצע גע־שיכטע, ווי אזוי מיר זענען געגאַנגען אין געווענט וועגען חנוכה: איך האָב נעזאָגט א ז ו י, ער האָט געזאָגט א ז ו י; בכן, איז נעבליבען, מיר זאָלען א פרעג טהון ביי איהם, ער זאָל אונז פּותר חלום זיין, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי וווערטער, וואָם איז חנוכה? דאָם זיעבעלע האָט אַנידערגעשטעלט אויף אונז א פּאָר אויגען און בעטראַכט אונז ביידען, ווי די משוגעים.

— אויב ס'איז אייך — זאָגט ער — שטאַרק נויטיג צו וויסען, זאָלט איהר זיך מטריח זיין צו מיר אויף דער אכסניה. איהר טרעפט מיך אין דערהיים תמיד פון האַלב פיער פּאַרטאָג ביז האַלב נייען אין דערפריה... איצט בין איך פּאַרנומען; מע באַדאַרף צונעמען ביי זיי דאָם גאָלד...

— אָט האָט איהר א קלאָרע ידיעה! — מאַכט צו מיר יאָנטעווזאָהן, און מיר לאָזען זיך נעהן ווייטער. אויפ'ן וועג בעגעגענען מיר איינעם, יאָנטעווזאָהנ'ס א גוטען בעקאַנטען, א יונגעמאַן מיט א פלאָמענדיג פּנים און מיט שטאַרק צעבורשעטע האָר. דער יונ־גערמאַן לויפט, ווי א פער'סמ'טע מויז. יאָנטעווזאָהן שטעלט איהם אָפּ מיט א בריייטען שלום־עליכם.

— א, פּאַני פּיפּערנאַטער! וואוהין לויפט מען דאָם אזוי?

— לאָז מיך אָפּ! — מאַכט צו איהם דער יונגערמאַן מיט'ן פלאָמענדיגען פּנים און מיט די צעבורשעטע האָר. — לאָז מיך אָפּ, איך ברען ווי א שטרויענער דאָך! אפשר געפינט זיך ביי דיר,

ברודער, א פּאָר הונדערטער, וועסט דו מיך דערהאַלטען ביי מיין כבוד!

— מיט'ן נרעסטען פֿאַרגעניגען! — מאַכט צו איהם יאָנטעוו־זאָהן. — נאָר מיט איין תנאי, זאָלסט מיך אויסהערען, וואָס איך וועל ביי דיר פֿרעגען.

דער יונגערמאַן מיט'ן פֿלאַמענדיגען פּנים און מיט די צע־בורשעטע האָר שטעלט אַן די אויהערען.

— ס'איז אַזא געשיכטע, — מאַכט צו איהם יאָנטעווזאָהן גאַנץ ערנסט: — איך אין אָט־אָ־דער יונגערמאַן, הער שלום־עליכם, א אידישער שריפטשטעלער, האָבען געהאַלטען א וועטע איבער א מאַדנעם ענין: וואָס איז חנוכה? איך זאָג אַזוי, זיי זאָגען אַזוי; בכן, איז ביי אונז נעבליבען, מיר זאָלען זיך וועגדען צו דיר מיט א בקשה, דו זאָלסט אונז קלאָר מאַכען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אַזעלכם חנוכה?

— טפו זאָלסט דו ווערען, מיט וואָס מענטשען פֿאַרנעמען זיך!

אַזוי מאַכט דער יונגערמאַן מיט'ן פֿלאַמענדיגען פּנים און מיט די צעבורשעטע האָר און סטייעט ניט. מיר בלייבען שטעהן בייזע אין מיטען זאָל, ווי די נאַראַנים.

— וואוהין נעהט מען ווייטער?

— וואוהין נעהט מען ווייטער?

— טאַמער וואָלטען מיר נעגאַנגען צו די דאַמען?

— לאָמיר נעהן צו די דאַמען.

אַרום א בעוונדערען נרויסען טיש זיצען זעכס שארף־אויס־נעפּוצטע דאַמען, און צוויישען זיי סך־הכל איין זכר, א קאַוואַליער מיט א פערדיש פּנים און מיט א ווייסען שרונט איבער'ן גאַנצען קאָפּ, און מע שפּיעלט אין יענער קלוגער שכל'דיגער שפּיעל, וואָס מע רופט זי „סטוקעלקע". פּונקט אויף דער מיט שטעהט א טע־לערעל, און אַלע דאַמען וואַרפען אַהין צו די זילבערנע גילענס.

דער קאוואליער מיט'ן פערדישען פנים און מיט'ן ווייסען שרונט טייל־אוים קארטען, און בכדי ער זאל חלילה קיין טעות ניט הא־בען און עס זאל אויסקומען פונקט זיבען, צעהלט ער: זונטאג, מאנטאג, דיענסטאג, מיטוואך, דאנערשטאג, פרייטאג, שבת. און ווידער א מאל — זונטאג, מאנטאג, דיענסטאג, מיטוואך און אזוי כסדר. דאם ערשטע מאל, אז ס'איז געווען איינם, האבען די דאמען שטארק געלאכט פון דער חכמה; אזוי לאנג, ביז עס האט זיך זיי צוגענעסען (קרעפלעך עסען וועדר אויך נמאס!) און געשלאנען צו דער גאל, זענען זיי געזעסען, ווי די טאקען, און געגעהניצט, כלומרשט קיין קאפ נישט פאראינטערעסירט אין דער שפיעל, ווי איינער רעדט: „מע גיט קארטען, באדארף מען נעמען, וואם זאל מען טהון?"... נאר איטליכם מאל, וועו מע דעקט אויף טרומף, וועדר מען עטוואם לעבעדיגער. אלע דאמען נעמען זיך פאוואלינקע צו זייערע קארטען, גיבען אכטונג, די אנדערע זאל ניט זעהען, און אליין האפט מען א קוק צו יענער און א פרעג: „הא? וואם איז טרומף? וויפיעל איז דער רעמיז? וועד איז ערשט?" די דאזיגע דריי שאלות מוז איבערפרעגען איטליכע דאמע בעזונדער, און זייערע אויגען הויבען אן ביסלעכווייז לייכטען, זייערע פנימ'ער שיינען, און דער איינציגער קאוואליער מיט'ן פערדישען פנים און מיט'ן שרונט מוז זיי אונטערטרייבען אלעמען: „נו, מאדאם, וואם שווייגט איהר? איהר געהט, צי איהר שמעהט?" — אלע מאל די אייגענע חכמה. איינע, א גראבליכע, איין אויסגעפוצטע דאמע מיט א קליין נעזעל, מיט באבקעוואטע הענד מיט שווארצע נעגעל, נאר מיט בריליאנטענע רינגען אויף אלע פינגער, האלט די קארטען פעסט צום קארסעט און טראכט: „זי האט נעבאך איין־און־אייג־ציגען קענינ טרומף. וואם טהוט מען? אפוואדפען — איז איין עבירה; שפיעלען — האט זי מורא: טאמער שלאגט מען איהר קענינ מיט'ן אס, איז זי דאך אין רעמיז!"... הקיצור, זי ישוב'ט זיך אזוי לאנג, ביז זי זאגט „פאס" און לענט אוועק די קארטען,

האלט זיי צו מיט דער האנד, די איבעריגע דאמען זאלען ניט דערזעהן וועמען זי האט אפגעוואָרפען. און מחמת עס טרעפט זיך א מאל מיט זיי אויך אזא איין אומגליק, קוקען זיי זיך איבער איינע מיט דער אנדערער מיט א האלב שמייכעלע. יענע דאמע, וואָס פונ'ם קעניג, פערשטעהט גאנץ גוט, וואָס דאָס שמייכעלע בעטייט, נאָר זי מאכט זיך תמ'וואטע, האלט די האנד אויפ'ן אפגעוואָרפענעם קעניג און שפיעלט מיט די בריליאנטענע פינגערלעך, ווי אויפ'ן פאָרטעפיאן, און זינגט־צו צום טאקט, מע זאל טאקי אין איין וועגם מיינען, אז „מוזיק" איז ביי איהר דאָס חיות.

— וואָס געהט איהר אום לעדיג? פאר וואָס שפיעלט איהר ניט? — רופט זיך אן די דאמע וואָס פונ'ם קעניג צו יאנטעווזאהנען, בכדי די איבעריגע דאמען זאלען אויפהערען איבערקוקען זיך.

— מיר זענען פארנומען מיט זעהר א וואזשנעם ענין! — זאגט צו איהר יאנטעווזאהן. — מיר האבען געמומען אויף זיך א שווער שטיקעל ארבייט, איך און אט דער יונגערמאן — מיר האבען געהאלטען א וועטע וועגען חנוכה; איך זאג א ז ו י, זיי זאגען א ז ו י; האבען מיר זיך מיישב געווען, מיר זאלען פרעגען איטליכען באזונדער. אפשר קאנט איהר, מאדאם, אונז פותר חלום זיין און זאגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי וועכטער, וואָס איז אזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — צעלאכט זיך די דאמע פונ'ם קעניג, צעמישט דערווייל די אנגעוואָרפענע קארטען און טאקי אין איין וועג בעווייזט זי די צייהן, מע זאל זעהען, אז ס'איז אייגענע, נישט קיין אריינגעשטעלטע. — חא־חא־חא! ביי די דאמען ווילען זיי געוואהרע וועכטער וואָס איז ח־ח־ח־חנוכה!

— שאט, שאט, וואָס לאכט איהר אזוי! — רופט זיך אפ צו איהר א הויכע דאמע מיט א מאנסביליש פנים. — זאגט, אז איהר וויסט נישט — און איין עק! וואָס דארף מען דא לאכען?

— איהר זענט, אפנים, נישט צופריעדען מיט'ן רעמיז? — ענטפערט איהר אף די דאמע פונ'ם קעניג מיט א שטאך און הערט נישט אויף צו לאכען און בעווייזען די צייהן.

— וועז איך ווארף אף דעם קעניג טרומף, ווי אנדערע, — מאכט יענע וואס מיט'ן מאנסביל'שען פנים, — וואלט איך אפשר אויך ניט געשטעלט קיין רעמיז.

— הכלל, — מישט זיך אריין יאנטעווזהן — ווייסט קיינער ניט וואס איז חנוכה?

— אודאי איז חנוכה א גוטע זאך, אז נאט העלפט, מע האט רך־הכל אין צהנטע טרומף און מע שפרינגט ארויס גליקליך, אהן א רעמיז, און מע חאפט נאך א רובע מיט צוואנציג!

אזוי רופט זיך אן נאך א דאמע מיט נאלד־פארביגע האר און מיט א סך בריליאנטענע פינגערלעך, און שארט צענויף דאס געווינס און דעקט דאס איבער מיט א וויים געשטיקט טיכעלע, ווי מע דעקט איבער די חלה אויף א מוציא, מע זאל איהר, אפנים, נישט געבען קיין גוט אויג...

— עס ווייזט אוים, אז מע באדארף געהן וויטער. — מאכט צו מיר יאנטעווזהן און זוכט מיט די אויגען. — שא, אן געהט א אידע! איך קען איהם, ער איז דער מאדאם לאקשענטאפאוו א קרוב. אויב ד ע ר איד וועט אונז ניט זאגען וואס איז חנוכה, מעגט איהר זיך שוין געזעגענען מיט'ן פינפאונצוואנציגער.

דער איד, וואס יאנטעווזהן האט אויף איהם אנגעווייזען, קאן מען זאגען, איז א צווייענדיגער איד, דאס הייסט, א איד פון צ ו ו י י וועלטען, אביסעל פון דער אלטער וועלט און אביסעל פון דער היינטיגער וועלט. דאכט זיך, א לאנגע קאפאטע — נאר א ווייסע מאנישקע; דאכט זיך, פאות — נאר אהן א היטעל; דאכט זיך, א גרויסע בארד — נאר א קייליעביגע. מיר געהען־צו צו איהם און דערצהלען איהם די גאנצע מעשה, ווי אזוי מיר האבען געהאלפען א וועטע מכח חנוכה, איך האב געזאגט א ז ו י און זיי

האָבען געזאָגט א ז ו י; בכן, איז ביי אונז געבליבען דער הסכם, מיר זאָלען איהם בעטען, ער זאָל אונז פּותר חלום זיין און קלאָר מאַכען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — רופט זיך אָן צו אונז דער צווייענדיגער איד מיט א פּרייליך געלעכטערעל. — איך האָב מורא צו זאָגען, נאר מיר שיינט, אז איהר האָט שוין ביידע לאַנג נישט געדאַווענט.

— פון וואַנען איז געדרונגען? — פּרעגען מיר איהם?

— ס'איז געדרונגען — זאָגט ער — דערפון, אז וועז איהר זאָלט, אשטייגער. האָבען א טבע דאָוונען אַלע טאָג אין דער פּריה און אויף דער נאַכט, וואָלט איהר דאָך געזאָגט „על הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות"; און אז איהר זאָלט זאָגען אַלע טאָג, אין דער פּריה און אויף דער נאַכט, „על הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות", וואָלט איהר געוואוסט וואָס איז חנוכה... אין „זעכס און זעכציג" שפּיעלט איהר? וועלען מיר מאַכען אין דרייען א „פּינפהונדערט איינס".

— אז סא'יז יא אזוי, — מאַכט צו איהם יאָנטעווזאָהן און קוועטשט איהם צו צו דער וואַנד — דערצעהלט זשע אונז וואָס שטעהט דאָרטען ביי אייך אינ'ם „על הנסים" געשריבען? מחמת איך מוז אייך זאָגען דעם אמת, איך האָב שוין פאַרגעסען אפילו ו ו י א ז ו י מע דאַוונט.

— אזוי? — זאָגט דער צווייענדינער איד אַלץ מיט א געלעכטער און בעווייזט אויפ'ן קאָפּ. — נישט דאָ דער אָרט דערויף. דאָ איז פאַרהאַן אַנדערע ארבייט. ס'איז דאָך הייגט חנוכה, און חנוכה, זאָלט איהר וויסען, איז א מצוה צו שפּיעלען אין קאָרטען... הקיצור, לאָם איך וויסען, מיר מאַכען א „זעכס און זעכציג" אין דרייען, צי ניין? גיכער, די נאַכט שטעהט נים.

מיר דערזעהען פון ווייטען שטעהט א רעדעל פון יונגעלייט, אינטעליגענטען, פערטיעפט אין א שמועס וועגען „ליטעראטור". לאזען מיר איבער דעם צווייענדיגען אידען, געהען־צו צום רעדעל און פרובען זיך מאכען א רעד מכח „חנוכה".

— חנוכה? מיר זענען נישט קיין ציוניסטען... — רופט זיך אן אייניער פון זיי, א יונגערמאן מיט קונציג פערדרעהטע וואנסים און מיט א לאנגען נאגעל אויפ'ן מינדסטען פינגער, און דער אי־בעריגער עולם צעלאכט זיך פון דעם וויץ. מיר טרעטען־אפ פון דער דא־זיגער פרייליכער קאמפאניע און דערזעהען א סטודענט מיט א בלויע קאלנער און מיט גילדענע קנעפ שטעהט און רעדט מיט א מאמ־זעלכען מיט רויטע הענד. דער סטודענט מיט'ן בלויען קאלנער און מיט די גילדענע קנעפ דרעהט די וואנסים, וואס וועלען אמאל זיין, און דאס מאמזעלכען מיט די רויטע הענד קוקט אויף דער סטעלי און דרעהט זיך אויפ'ן קארעק.

— איך וויים שוין. — מאכט צו מיר יאנטעווזאהן שטיל־ער־הייד. — דאס מאמזעלכע איז טאקי אונזער פלאטאן פאנטאלאנא־ויטשעס טעכטערעל, און דער יונגערמאן איז א סטודענטעל, נישט קיין באקאנטער. ווייזט אוים, אז ער שכנ'ט זיך צו איהר, דאס הייסט, צו די פופציג טויזענד, וואס מע גיט איהר נדן... כדאי פון דעסטוועגען צו הערען, פון וואס רעדט דאס דאזיגע פארעל.

מיר געהען צו אביסעל נעהענטער און חאפען איינציגע וואר־טער: „גיישט... באלעט... אפערעטקע... סלאווסקאיא שפיעלט גוט... טאמאריגע שפיעלט בעסער"...

— פארדאן! — רופט זיך אן יאנמעווזאהן צום סטודענט. — איך מוז אייך איבערשלאגען אין מיטען די רער, חאטש איך האב ניט די עהרע צו זיין מיט אייך באקאנט. דא איז אזא געשיכטע: איך און אט דער יונגערמאן האבען געהאלטען א וועטע מכח חנוכה; איך זאג א ז ו י, זיי זאגען א ז ו י. בכן איז געבליבען, מיר

זאָלען פרעגען איטלעכען באזונדער. אפשר וואָלט געווען א סברה, איהר זאָלט זיין אזוי גוט און פותר חלום זיין אונז, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז דאָס אזעלכס חנוכה?...

דער סטודענט קוקט אויפ'ן מאמזעלכען, דאָס מאמזעלכען — אויפ'ן סטודענט, און ביידע שמייכלען. נאָכדעם מאכט דער סטודענט צו יאָנטעווזאָהנען אויף רוסיש:

— פּראַווָאָ ניע זנאיו, יא ניע זדיעשני, יא אָדעסיט *.

— איזווינימיע. מי ניע זנאלי, טשטאָ ווי אָדעסיט... ** — זאָגט צו איהם יאָנטעווזאָהן, טהוט זיך א בויג צו איהם און רופט זיך אָן צו מיר: — אָן זיצט מיינער א באקאַנטער, א אידישער לעהרער, וואָס גיט שטונדען. ער איז א הינער, ניט קיין „אָדעסיט", ער וועט אונז שוין געווים זאָגען וואָס איז חנוכה...

מיר געהען צום אידישען לעהרער. א יונגערמאַן מיט ברילען, האַלט פערלעגט א פוס איבער א פוס און רויכערט א פאַפּיראָס. יאָנטעווזאָהן שטעלט מיך פאָר און דערצעהלט איהם די מעשה, ווי אזוי מיר זענען געגאַנגען אין נעווען איבער „חנוכה": איך האָב נעזאָגט א ז ו י, ער האָט נעזאָגט א ז ו י; בכן איז געבליבען, מיר זאָלען פרעגען דאָ ביי איטליכען באזונדער. האָבען מיר שוין איבערגעפרעגט כמעט אַלע נעסט, וויסט קיינער נישט וואָס צו זאָגען. בכן, בעטען מיר איהם, הייסט דאָס, ער זאָל זיין אזוי פריינדליך אונז פותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — מאכט דער לעהרער מיט א ניגון, חאפט זיך

---

* כלעבען, איך ווייס נישט, איך בין נישט קיין תיגער, איך בין אַיין אָדעסער. — ** האָט קיין פּראַיבעל ניט, מיר האָבען ניט געוואוסט אז איהר זענט אַיין אָדעסער.

אויף און צעלאכט זיך. — אָט דאָ וויל איהר געוואָהרע ווערען, וואָס איז חנוכה? געטראָפען דעם אָרט, ווי איהר זעהט מיך לעבען! איהר פרעגט זיי בעסער, וואָס הייסט „ווינט", „בעזיק", „פרעפע־ראנס", „אקא", „באנטשאק", „סטוקעלקע", „טערטעל־מערטעל", „זעכס און זעכציג", „עקארטע", „שמען־דע־פער", „מאקאָ", „טראָנ־טעקאראנט"...

— האָט קיין פאראיבעל ניט, — שלאָגט איהם איבער יאָנ־טעווזאהן אין מיטען — דאָס ווייסען מיר אלײן. איהר זאָגט אונז בעסער, וואָס איז חנוכה?

— „חנוכה" וויל איהר ביי זיי וויסען? — זאָגט ווייטער דער לעהרער. — איהר פרעגט זיי בעסער וואָס הייסט א חזיר'ל גע־פרעגעלט אין פוטער, א „יאָלקע" אויף יום־טוב, א „פאסקע" אויף פסח? איהר פרעגט זיי בעסער, וואָס הייסט „וואָלפלואיקענז", „מיניאָן", „שאקאָן", „פאדעקאטער", „פאדעסקאָן", „פאדעפאָטי־נע"? איהר פרעגט זיי בעסער, וואָס הייסט „פלירט", אָדער א פארבייטענעניש, א פארדרעהענעניש, א פארפלאָנטענעניש מיט די ווייב־בער, מיין ווייב דיין ווייב...

— האָט קיין פאראיבעל ניט — האָקט איהם איבער יאָנטעוו־זאהן נאָך א מאָל. נאָר אונזער פארשוין האָט זיך צעלאָזט, ווי א וואָסער, צענאָסען, ווי א פאָנטאָן; ס'איז אונמענליך געווען אָפצו־שטעלען דאָס וואָסער; ס'איז ניט געווען מיט וואָס צו פערשטע־קען דעם דאָזיגען פאָנטאָן...

— גרישקא! גרישקא! — צעשרייט זיך יאָנטעווזאהן און שטעלט אָפ א ספריטנע יונגעלע פון א יאָהר נייען אָדער צוואָנ, מיט ברענענדינע שווארצע אויגלעך, וואָס לויפט פערביי אונז. — גרישקא! גרישקא! קום נאָר אהער, נשמה מיינע, איך ווייל דיך עפּיס פרעגען.

גרישקא געהט־צו צו יאָנטעווזאָהנען, ווי צו א גוטען בעקאַנ־טען, און הויבט אויף צו איהם די שווארצע ברענענדיגע אויגלעך.

— זאָג נאָר, גרישקא, נשמה מיינע, אידיש לערענסט דו?

— א קאַק זשע? — מאַכט גרישקא. — אלף, בית, גימל, ריש...

— בראַווא! מאַלאַדריץ! — מאַכט צו איהם יאָנטעווזאָהן מיט א קניפ אין בעקעל. — זאָג נאָר, גרישקא, דו ווייסט, אז ס'איז פאַרהאַן אזא יום־טוב, וואָס מע רופט דאָס „חנוכה"?

— א קאַק זשע? — מאַכט גרישקא.

— זאָגט זשע מיר, מיין טהייערער, וואָס איז דאָס חנוכה?

— חנוכה? — מאַכט גרישקא און זיינע שווארצע ברענענדיגע אויגלעך לויפען ארום הין און צוריק, ארויף און אראָפ, ווי די מייז־לער. — חנוכה? חנוכה? סייטשאס!... דער פאַפאַשא... די מאַמאַשא... דער פאַפאַשא עסט... ווי אזוי הייסט דאָס?... מצה מיט שלחמנות... און די מאַמאַשא דרעהט א ווייסע הוהן אָט אזוי... אי קושאיוט יעווריייסקי קרעפליעקי... *

גרישקא בעווייזט מיט די הענטלעך אויפ'ן קאָפ, ווי אזוי די מאַמע זיינע שלאָגט כפרות, און בעלעקט זיך פון די אידישע קרעפ־לעך.

און אויף מיין יאָנטעווזאָהנען פאַלט אָן פלוצים אזא געלעבטער, אז איך מיין — אָט בעקומט ער דעם שלאָג. — — —

נאר, אין מיטען זאל, און מיין נייער בעקאנטער, פאנפארצן פארא־
אנאוויטש יאנטעוווזהן, קאטשעט זיך פאר נעלעכטער. דאם לאנט
ער פון מיר, וואס איך האב אנגעוואנדערן די וועטע.

* * *

אט אזוי פערשפיעלט מען א פינפאונצוואנציגער!

חנוכה, תרס"ב. קיעוו.

פורים

נעשריבען אין יאָהר 1900

פורים

...וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים.
און די דאזיגע טעג פון פורים זאלען קיינמאל ניט בטל ווערען פון אידען.
(מגלת אסתר, ט', כ"ח).

„פורים זענען אלע שכורים ניכטער". דאס דאזיגע ווערטל איז געזאגט געוואָרען אויף אויף מיר, אידישער פעליעטאניסט. א גאנץ יאָהר בין איך פרעהליך, איך קיצעל דעם עולם מיט מיינע פעליעטאנען, דער עולם לאכט און איך אויך בתוכם; נאָר היינט, אים פורים, בין איך דוקא אומעטיג, דוקא נישט אויפגעלעגט אויף צו לאכען.

וואָס איז די מעשה?

איך האָב מיך דערמאנט אָן דעם פורים פון אמאליגע יאָהרען. איך האָב מיך דערמאנט אָן אונזערע אלטע אידישע מנהגים, וואָס געהען־אונטער ביסלעכווייז ביי אידען און ווערען בטל. דאָס הייסט, נישט דער יום־טוב געהט־אונטער; „פורים זאל קיין מאל נישט בטל ווערען" — אזוי שטעהט ביי אונז נעשריבען אין דער מגילה; נאָר יענע אלטע אידישע מנהגים, איבערהויפט ביי אונז אין יעהופעץ און אין אלע גרויסע שטעדט, געהען־אונטער ביסלעכווייז און ווערען בטל. איך האָב מיך דער־

מאנט אין דעם ג ר י י נ ע ר , מיט וועלבען מיר, חדר־יונגלעך, פלעגען זיך נוקם זיין אין המן'ען. אלע יאהר, אלע יאהר פלענט אונז דער דאזיגער אנטיסעמיט, המן בן המדתא, דעקוטשען מיט זיינע המן'ס־מסירות פאר'ן קעניג אחשורוש, און מיר, חדר־יונגלעך, פלעגען זיך דערפאר גוט רעכענען מיט איהם אין שוהל, ביי דער מגילה, מיט'ן גרייגער... מיר וועלען איהם אייביג נישט פערגעסען, ער וועט אונז אבער אויך האבען צו געדענקען! איך האב מיך דער־מאנט אן דעם המן־טאש מיט מאהן, וואם האט געהאט דעם טעם גן־ערן. איהר ווילט וויסען, וואם היישט טעם־גן־ערן? פארזוכט א פרישען אידישען המן־טאש מיט מאהן; נאר זייט מוהל פריהער אפפאסטען א גאנצען טאג „אסתר תענית", און נאכדעם זייט זיך מטריח אין שוהל ארייז אויסהערען א גאנצע מגילה, לאז מען אייך אנגרייגערען א פולען קאפ, און אליין זאלט איהר זיך אויך ניט פוילען צו טופען מיט די פיס, העלפען שלאגען המנ'ען. און נאכ־דעם, אז איהר וועט קומען אהיים איין אויסגעהונגערטער, איין אנ־געלייענטער און א פערגרייגערטער, און מע וועט אייך מכבד זיין מיט א פרישען דרייעקעכיגען המן־טאש מיט מאהן, וועט איהר פערשטעהן, וואם היישט טעם־גן־ערן... איך האב מיך דערמאנט אן דעם שענעם, גרויסען, הויכען, געפלאכטענעם, מיט זאפראן פער־געלטען און מיט ראזינקעס ארומגעשטעקטען „פורים־קוילעטש". איך האב מיך דערמאנט אן דער פורים'דיגער סעודה מיט'ן „שושנת־יעקב", וואם מיין פעטער פ י נ י פלעגט זינגען און וואלפען בשעת מעשה מיט דער שענער באבע, און א י צ ע ל דעם פעטער פיני'ס האט איהם אונטערגעהאלפען אויף א דין קול'כעל, און אז ס'איז געקומען צו „ארור המן" און „ברוך מרדכי", האבען מיר אלע אונטערגעהאפט און איבערגע'חור'ט א מאל עטליכע און צוואנציג, זיך גארנישט געקאנט צעשיידען דערמיט, אזוי לאנג געדערהט „ארור המן" און „ברוך מרדכי", ביז ס'איז אויסגעקומען: „ארור ברוך, מרדכי המן", „מרדכי ארור, המן ברוך", „המן מרדכי, ארור

ברוך", פונקט אזוי ווי אין שלחן־ערוך שטעהט געשריבען: „ס'איז א מצוה, מע זאל פורים אזוי לאנג טרינקען, ביז מע זאל זיך פער־בייטען מיט די יוצרות"... איך האב מיך דערמאנט אן דער שענער שפיעל פון די „פורים־שפיעלער" און אן יענעם שענעם מנהג, וואס ווערד אנגערופען „משלוח־מנות" און „מתנות לאביונים". איך האב מיך דערמאנט אן די דאזיגע אלע שענע מנהגים — און פרעג זיך אליין: וואו זענען זיי אהינגעקומען? פאר וואס זעהט מען ניט, פאר וואס הערט מען ניט פון זיי ביי אונז אין יעהופעץ און אין אלע אנדערע גרויסע שטעדט? נישטא, מיר האבען זיי פ ע ר ז י נ ־ ד י נ ט! פערזינדיגט דעם גרייגער, פערזינדיגט דעם המן־טאש מיט מאהן, פערזינדיגט די סעודה מיט'ן פורים־קוילעטש מיט'ן שלח־מנות! פונ'ם פורים איז ביי אונז פערבליבען א זכר נאר אין די ווערטער: „עס וועט נעדויערען פון אסתר־תענית ביז פורים", ארער: „פורים נאכ'ן קאלטען קוגעל"; פונ'ם גרייגער איז פער־בליבען ביי אונז א זכר: „איך הער דיך, ווי המן דעם גרייגער"; פונ'ם פורים־קוילעטש: „ער וואכסט אין דער בריט, ווי א פורים־קוילטעש", וכדומה אזעלכע פאלקס־ווערטער. דער המן־טאש מיט מאהן האט שוין נישט מעהר ביי אונז יענעם אידישען טעם. פאר־האן ביי אונז אין יעהופעץ אנדערע מאכלים: כל מיני פאשטעטען מיט קנאבעל, בעפשטעקס א־לא־אנגלעז, געפרעגעלט אין נענזענ־שמאלץ, ראסעס געפילט מיט מצה־מעהל, פודדינג א־לא־לאקשענ־קוגעל מיט מארושענע, און נאך א סך אזעלכע „אידישע" מאכלים... „סעודות" זענען מיר, ברוך השם, אויך ניט זשערנע א גאנץ יאהר אין יעהופעץ; אלע מאנטאג און דאנערשטאג האבען מיר „זשור־פיקסען", און אנשטאט „ארור המן" און „ברוך מרדכי" זאגען מיר: „סיעם פיק, פאס, וואסיעם טרעף, שלעם בעז קאזעריי, פאס, פאס"... און אז עס פערגלוסט זיך אונז זעהען „פורים־שפיעל", נעהען מיר זיך דורך אין „ארקאדיע", אין „סטרעלנע", אין „טיוואלי", אין „אלקאזאר", אדער אין אנדערע כדומה אזעלכע מקומות... אדער

מיר נעהען גאָר אין א י ד י ש ע ן טהעאַטער, פון יענע אידישע „אקטיאָיערען", וואָס פאָהרען ארום פון שטאָדט צו שטאָדט און שטעלען די אידישע אָפערעס: „קאָלרוני", „שולמית", „בר כוכבא"... אָלע מאָל, וועו איך קום אויף די דאָזיגע אידישע „אקטיאָיערען", שטעלט זיך מיר פאָר יענע שענע שפּיעל פון אונזערע „פּורים־שפּיעלער", וואָס איך האָב געזעהען אין מיין געבורטשטאָדט, אין כ ת ר י ל ע ו ו ק ע, בשעת איך בין נאָך געווען א חדר־יונגעל.

די בלאָטע איז גרויס, און פון אויבען שיט א שנייעל; דאָס שנייעל לאָזט, און די בלאָטע ווערט נאָך גרעסער. „זיי" גענען אָנגעוואָפענט מיט כלי זיין פון שטוב צו שטוב און קנעטען מיט די שטיוועל די גרויסע, טיעפע, זומפיגע בלאָטע, און א גאַנצע טיטשקע יונגלעך לויפען נאָך נאָך „זיי"; די יונגלעך פאַלען אין דער בלאָטע, שטעהען אויף און לויפען ווייטער, מיט א געלעכטער און מיט א געשריי: „אחשורוש! ושתי! מאָנדרעש!" אָט־אָט זענען „זיי" שוין ביי אונזער שטוב, אָט־אָט עפענט זיך די טהיר — „זיי" זענען דאָ.

— גוט יום־טוב אייך! — שיסען „זיי" אוים אָלע מיט א מאָל ווי פון צעהן ביקסען, שטעלען זיך אוים, ווי די סאָלדאָטען, און די „שפּיעל" הויבט זיך אָן.

פריהער פון אָלע טרעט־ארויס דער קעניג אחשורוש (קאָפּעל דער שניידער) מיט א געלען פאָפּיערענעם ספּאָדיק אויפ'ן קאָפּ, חאָפּט ארויס א הילצערנע שווערד פון אונטער דער פאָלע, עפענט א מויל און הויבט אָן מיט א משונה־מאָדנע ניגון, אויף א משונה־מאָדנע שפּראָך, וואָס מע רופט דאָס דייטש:

דו, המן בן המדתא צורר היהודים,

און דו, מאָנדרעש, און איהר אָלע מיניסטאָרען מיינע,

איהר זאָלט אָלע טהון טהין הערון,

וואָס איך קעניג אחשורוש וועל אייך טהון טהין שפּרעכון,

דערפּאר וואָס די קענינין ושתי האָט מיין באָפּוילן ניט געוואָלט אָננעמען,

פּאר אלע מיינע לייט נאָקעט ארויס טרעטן,

זאָל מען איהר מיט דיזען שווערט דעם קאָפּ אראָפּנעמען

און מיין נעלויבטע אסתר פּאר קענינון טהון קריינען...

בשעת מעשה טהוט דער קענינ א מאָך מיט דער שווערט און א וואונק אויף מרדכי'ן, און עס גיהט צו מרדכי (לוי דער קאָרנאָסער שוסטער), אָננעטהאָן אין איין איבערגעקעהרטער קאָפּאָטע אויף דער לינקער זייט און מיט א בּאָרד פון קלאָטשע; ער טהוט דרייַ שפּאָן, שטעלט זיך צווישן און ניט אָפּ כבוד דעם קענינ אחשורוש, ווי עס פּעהער צו זיין, און זינגט אויס אויף זיין קאָרנאָסע ציקעלדינג-וויינענדינגער שטימע:

אריין, אריין, אריין,

ברודער מלכה דו מיין!

און עס בעווייזט זיך ושתי המלכה (מאָטעל דער סטאָליר), אָננעטהאָן אין א קלייד פון אויבען אויף דער קאָפּאָטע, און די פּאָלעס זעהען זיך ארויס, נאָר בכדי מע זאָל חלילה נישט דערקענען, אז די מלכה ושתי איז א מאנסביל, און אלע זאָלען טאָקי מיינען, אז ס'איז א נקבה, האָט ער אונטערגעבונדען דאָם בערדעל מיט א ווייסער פעטשייל (וואָנצים מאָכט נישט אויס). די מלכה ושתי מהוט א פּאָל אויף דער ערד, און עס שטעקען ארויס א פּאָר נרויסע צערייסענע שטיוועל. זי הויבט אויף ביידע הענד צום קענינ אחשורוש און זי טהוט פּאר איהם קניהען און בעטען: „ער זאָל אויף איהר שענקען טהון טהין קוקון, ער זאָל זיך דערבּארעמען אויף איהרע יונגע יאָהרון און זי פון דער וועלט נישט אומברענגען". און בּיי דער זייט שטעהט המן הרשע (יאָסקע דער בעהעלפער) מיט א שוּרבען אויפ'ן קאָפּ, און בשעת ושתי ליגט אויף דער ערד און ווייַנט פּאר'ן קענינ אחשורוש, נעמט המן און ווייזט מאָנדרישען א קולאָק, און מאָנדריש שטעלט איהם ארויס א צונג, און צווישען

חברה וועלכע דערווייל א נעלעבטער. ער וויסט נישט, דער רשע־מרושע, אז אט באלד האט ער די מפלה, אט באלד וועט דער קעניג אחשורוש ארויסגעבען א בעפעהל: „מע זאל דעם מערדער, דעם גזלן, דעם רוצח אויף א הויכען בוים אויפהענגען, און מאנדרישען דעם אידען זאל מען פאר שני למלך טהון מאכן". אך, ווי זים איז די נקמה! ווי גרויס בין איך ביי זיך אין די אויגען מיט מיין אידי־שען שני למלך! ווי שטארק טהוט מיר באנג, וואם די שפיעל ענ־דיגט זיך, און די חברה פוריס־שפיעלער נעמען צענויף די עטליכע גראשענס, און איך געזעגען זיך אפ מיט זיי אויף א נאנץ יאהר!

נאר מעהר פון אלץ טהוט מיר באנג דער מנהג פון „משלוח־מנות" און „מתנות לאביונים" — מתנות פאר די ארעמע לייט.

האלב וואכעדיג, האלב יום־טוב'דיג, מיט א זיידענער פעטשייל'ע און מיט א פארטוך, שמעהט די מאמע ביים טיש שטארק צעטראג־נען: עפיס א ווערטל'ע אויסצורעדען — כמעט א מאה שלח־מנות'ען אפנעמען און כמעט א מאה שלח־מנות'ען אפשיקען, קיינעם נישט אנזעצען, חלילה קיין טעות נישט האבען, געדענקען וועמען וואם פאר א שלח־מנות מע בעדארף אפשיקען. צום ביישפיעל: אז יענער שיקט איין פל'עדל, צוויי קישעל'ך, איין מאהינדל, צוויי שטיקל'ך טארט, איין האניג־טייגל מיט צוויי צוקערל'עקאכ־ל'ך, — בעדארף מען איהם אפשיקען, געווויינטל'יך, צוויי פל'עדל'ך, איין קישעל'ע, צוויי מאהינדל'ך, איין שטיקל טארט, צוויי האניג־טייגל'ך מיט דריי צוקערל'עקאכל'ך. מע בעדארף האבען א קאפ פון א מיניסטער, חלילה נישט אנמאכען א חתונה, ווי סע האט זיך א מאל שוין געטראפען ביי אונז אזא־נ־אומגליק, דאם הייסט, מע האט געשיקט איינער א נגידית צוריק איהר אייגענעם שלח־מנות, — האט זיך דאם געטהאן, עס איז ארויס א מחלוקת צווישען די מא־נען, מיט סקאנדאל'ען, מיט פעטש, מיט מסירות, מיט רדיפות, ווי געווויינטל'יך... היינט די מענשען, וואם ברענגען דעם שלח־מנות, בעדארף מען אויך עפיס שענקען — וועמען א קאפיקע און וועמען

צוויי און וועמען נאָך מעהר פון צוויי... נאָר אָט עפּענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין אַ מיידעל מיט שטאַרק רויטע האָר און מיט אַ סך קלייען אויפּן פּנים — דאָס איז מיין רבינ׳ס אַ מיידעל; זי נעהמט אַרום פון איין בעל־הבית צום אַנדערען און נעמט צענויף די שלח־מנות׳ען פּאַר׳ן רבי׳ן. זי טראָגט אין האַנד אַ שעלעכל, איבערגעדעקט מיט אַ טישטוכל. אינ׳ם שעלעכל שטעקט אַ ראָזינקע, און אויף דער ראָזינקע ליגט אַ זילבערנע מטבע. די מאַמע דעקט אויף דאָס טישטוכל און לעגט־צו צו יענער מטבע נאָך אַ מטבע, און אויך דעם מיידעל רוקט זי אַריין עפּעס אין האַנד אַריין. דאָס רויטע מיידעל וועדט נאָך רויטער און ווינשעוועט, ווי איין אלטע: „דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער“... נאָך דעם רויטען מיידעל קומט אַריין אַ געשוואָלען בחור׳ל מיט איין אויפגעטראָגענער באַק, אונטערגעבונדען מיט אַ בלויער פּעטשיילע, איין אויג אַ קליינס, דאָס אנדערע אביסל גרעסער; אין האַנד האַלט ער אַ מעשען טעצעל, אויף דעם טעצעל ליגט אַ פּלעדעל, אויפּן פּלעדעל איז אויסגעצויקעלט אַ פישעלע, דאָס פישעלע איז אָנגעפּילט מיט האָניגפּאַרפּעל, און ביי דער זייט ליגען עטליכע זילבערנע מטבעות און אַ פּאָר קערבלעך פּאַפּיערענע. דאָס געשוואָלענע בחור׳ל נעהמט־צו גלייך צו דער מאַמע און שיסט אוים אין איין אָטהעם, ווי אויסגעלערנט אויף אויסוועניג: „אַ גוט יום־טוב דער רב האָט אייך געשיקט שלח־מנות און דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער“... דאָס געשוואָלענע בחור׳ל נעמט אָפּ זיין רח״ש און נעהמט אַוועק אָהן אַ זייט־געוונד, ווארום די ווינשעוואָניע האָט ער על־פּי טעות אויסגעחאָפּט פריהער. און עס קומען אַן אלע מאָל נייע פּארשוינען מיט נייע שלח־מנות׳ען: פּונ׳ם דיין, פונ׳ם חזן, פון די שוחטים, פונ׳ם סופר, פונ׳ם תלמוד־תורה־מלמד, פונ׳ם בעל־תוקע, פונ׳ם בעל־מניה, פונ׳ם מנקר, פונ׳ם וואסער־פיהרער, פונ׳ם בערער (אויך כלי־קודש!). און נאָך די דאָזינע אלע קומט צו נעהן וועלוועל דער

שמש אליין, נעבאך א קראנקער, א הייזעריגער, א יאדעשליווער; ער בלייבט שטעהן א ווייל ביי דער טהיר, האפט זיך ביי׳ם האר־צען און פערהוסט זיך.

— וואס וועט איהר עפּעס זאגען גוטס? — פרעגט איהם די מאמע, שוין רעכט מיער פון דער ארבייט.

— מע האט אייך געשיקט שלח־מנות. — מאכט וועלווע אן בעווייזט א לעקאכל אין האנד. — דערלעבט איבער א יאהר מיט אייער...

— פון וועמען איז? — פרעגט איהם וויעדער די מאמע.

— פון מיר טאקי אליין, דערלעבט איבער א יאהר מיט אייער... — מאכט וועלווע אן פערהוסט זיך. — האט קיין פּראיבל ניט, וואס אליין... נישטא מיט וועמען צו שיקען... געווען איין מיידעל, איז זי, ניט דא געראכט... איהר נעדענקט מיין פראלען, עליה השלום?...

וועלווע דער שמש פערהוסט זיך אויף עטליכע מינוט, אן די מאמע טהוט זיך א חאפ צו דער קעשעני, נעמט ארויס עטליכע מטבעות מיט א מאל אן רוקט איהם אריין אין האנד אריין אן איז איהם מכבד מיט א שטיק טארט אן מיט א פּאר פלעדלעך. וועלווע שטופט דעם טארט מיט די פלעדלעך אין בוזעם אריין, דאנקט אן ווינשעווועט: „דערלעבט איבער א יאהר מיט אייער מאן אן מיט אייערע קינדער", אן פערהוסט זיך. איך טהו א קוק אויף דער מאמע אן דערזעה אויף איהרע שענע אויגען העננען טרערען... „וואס זאל דאס בעדייטען?" — טראכט איך מיר... איך האב קיין צייט ניט ארומקוקען זיך — עס קומען אן נייע פּארשוי־נען, אלערליי מינים „מקבלים", שענע אידען מיט גרויע שאלען אן מיט מאדנע היטלען, קייליעבינע, אונטען ברייטליך, אויבען שמאלבליך, ווי לאקשענטעפלעך; פּארהאן צווישען זיי אזעלכע, וואס דינגען זיך, זאגען, אז זיי זענען נישט קיין פּראסטע ארעמע לייט, וואס נעהען איבער די הייזער; דער איז דעם זיידענס איין אייניקעל,

דער איז א מאטענ׳ס א קינד... און פארהאן צוווישען זיי אזעלכע, וואס נעמען צו וויפיעל מע גיט זיי. דאס זענען מאקי פשוט׳ע ארעמע לייט, וואס געהען נאך א נדבה לכבוד דעם הייליגען יום־טוב:

היינט איז פורים,
מארגען איז אויס;
גיט מיר א גראשען,
טרייבט מיך ארויס...

און די מאמע האלט אין איין טיילען: א גראשען אויף צווייען, צוויי גראשענס אויף דריין, און איטליכען בעזונדער א שטיקעל טארט, א פלעדעל, אדער א לעקאכעל — „לאז איין ארעמאן אויך ווייסן פון׳ם הייליגען יום־טוב פורים"...

יא, דער מנהג פון „משלוח־מנות" איז זעהר א פיינער מנהג ביי אידען, און דער מנהג פון „מתנות לאביונים" איז נאך פיינער; נאר אונזערע היינטיגע קינדער, אונזערע היינטיגע „אריסטאקראטען" מיט אונזערע היינטיגע „מארמעלאדען" פון דער גרויסער שטאדט יעהופעץ און פון אלע אנדערע גרויסע שטעדט ווייסען נישט פון׳ם דאזיגען מנהג. זיי ווייסען פון אנדערע מנהגים: פון „אימענינעס" און פון „יאלקעס", פון טענץ און פון „גוליאניעס", פון בויגען זיך און דרעהען זיך, נאר נישט פון „שלח־מנות" און נישט פון „מתנות לאביונים". עס איז, פערשטעהט איהר מיך, איין אנדער וועלט נעווארען, דאס הייסט, די וועלט איז אפילו די אייגענע וועלט, וואס פריהער, נאר די מענשען זענען נישט די, וואס אמאל. דאס הייסט, די מענשען זענען אפילו די אייגענע, וואס פריהער, נאר די נעמען זייערע האבען זיי איבערגעאנדערשט, צום ביישפיעל: אמאל איז המן נעווען א רשע, דלפון איין ארעמאן און ויזתא א שוטה; היינט הייסט המן „אנטיסעמיט" און איז פול די גאנצע וועלט, „מהודו ועד כוש"; דלפון איז א גביר אין יעהופעץ, דרעהט געשעפטען און חתם׳עט וועכסלען; און ויזתא איז א חכם, שרייבט

גאנצע „מאמרים" אין די בלעטער, גיט עצות... אמאל האט מרדכי געהויסען „מאנדריש" און האט געשפּילט א ראלע פון שני למלך ביי׳ם קעניג אחשורוש; און היינט האט ער יתרו׳ס נעמען: ער רופט זיך מארק און מארקוס און מאקס און מאקסים און מאטוויי און מיטראפאן סעמיאנאוויטש און פאנטעלעמאן אנדרעיעוויטש — און מע הערט איהם ווי המן דעם גרייגער... אמאל, אז איינער האט זיך געשטעלט, דאס היסט, ער האט נישט געוואלט צאהלען, האט מען דאס גערופען פשוט מיט׳ן נאמען אנזען; היינט רופט מען דאס ליקווידאציאן; גנבה איז קאמיסיאן, הלואה — דיסקאנט, א לאך — דעפיציט, איין אסיפה איז א סאבראניע, גבאים זענען משלעגעס, דרשות — רעפעראטען, אויף א שלאק זאגט מען קאפריז, אויף משוגע — נערוועז, צדקה איז פילאנטראפיע, א שדוך — פארטי, א מיאוסקייט — סימפאטיע, א משרת — קאממי... און נאך און נאך א סך אזעלכע נייע נעמען האבען זיך בעזעצט אין אונזער נייעם ווערטערבוך — — — נאר אלסדינג אויף דער וועלט מוז דאך האבען א סוף, און א פעליעטאן אודאי.

דערלעבט איבער א יאהר מיט וועמען אייך איז ליעב!

ארבע כוסות

נעשריבען אין יאָהר 1900

ארבע כוסות

— ברוך הבא א איד, א גאסט, זיצט, זעצט זיך, פאר וואס זיצט איהר ניט?

מיט אזא מין ברייטען ברוך־הבא בעגעגענט אונז, דאס הייסט מיך מיט'ן טאטען, א טאג פאר ערב־פסח, רב יודעל ווייגשענקער, א בעסעראביער גענאקט אידעל, מיט רויטע בעקלעך, מיט א ביי־כעל און מיט א קארק, וואס נעמט זיך ניט פון אייגענע און ניט פון פרעמדע צרות, נאר פשוט פון א מאמעליגע מיט א ראסעל־פליישעל, פערזופט מיט א גלעזעל ווין... פון מיין טאטען האלט יודעל איין עולם ומלואו נאר פאר איין זאך — דערפאר וואס דער טאטע איז א מבין אויף א גלעזעל ווין. נאר צוריק שמועסענדיג, וועלכער איד איז ניט קיין מבין אויף א גלעזעל ווין? ווין — דאס איז דאך איינע פון די דריי זאכען, וואס מיר זענען אין דעם די גרעסטע ספעציאליסטען אין דער וועלט: דאס ערשטע איז נגינה, דאס הייסט געזאנג, דאס צווייטע איז א גלעזעל ווין און דאס דריטע איז בריליאנטען. אמאל, אז איך הויב מיך אן בע־רעכענען, פרעג איך זיך אליין א קשיא: מילא, אויף די ערשטע צוויי זאכען, נגינה און א גלעזעל ווין, איז קיין חידוש ניט, וואס־רום וועלכער איד האט פיינט הערען זינגען? וועלכער איד האט ניט געהערט קיין רעכטע בעריהמטע חזנים, וואס לאזען זיך הערען אויף דער וועלט, למשל: ירוחם, פיצי, בעני, בצלאל, ניסי בעל־

זער, ברוך קאַרלינער, בלומענטאל, באַכמאַן, פּיני מינקאָווסקי וכדומה נאָך אַזעלכע וועלט־חזנים? און טאָמער האָט ער ניט גע־ הערט, האָבען אַנדערע געהערט. וואָס מאַכט דאָס אויס? — מיר פערשטעהען נגינה מיט'ן שכל... נו, און פון וויין שמועסט מען ניט; וויין טרינקט דאָך יעדער איד, אַפילו דער אַרעמסטער, אַלע יאָהר, פּסח צום סדר; ניטאָ קיין וויין, טרינקט ער ראָזינקעס, טרינקט ער מעד, טרינקט ער בּאָרשט, עפּיס מוז ער דאָך טרינקען צו די „אַרבע כוסות", ס'איז דאָך פּסח!... וואָס דאַרפט איהר מעהר, נעמט דעם בעסטען שאמפּאַניער וויין, אַדער גאָר „נסך", וואָס מיר טאָרען איהם ניט טרינקען און וויסען ניט אפילו, וואָס פּאַר א טעם ער האָט, וועלען מיר אייך אויך זאָגען אויף איהם, אויב איהר ווילט, אונזער מבינות אַל פּי סברא... אַדער נעמט דעם ארץ־ישראל־וויין און רעדט מיט א אידען, וועט ער זיך גאָר ניט שעמען און וועט אייך זאָגען גאָנץ אָפּענטליך: „הא, וואָס, ארץ־ ישראל־וויין? „כרמל"? איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, איך אַליין האָב נאָך דעם כרמל־וויין ניט געטרונקען, וויסט איהר פּאַר וואָס? וויל איך האָב מיר אַלע יאָהר אויף אַרבע כוסות מיין וויין; איך נעם מיר איין אמת'ען בענדערער וויסקאַזיג און מיש איהם צענויף מיט א ביסעל „מתוק", בעקומט ער טעם גן־עדן, עס מעג איהם טרינקען דער מלכות... נאָר וועדליג איך האָב געהאַרכט פון מבינים, וואָס האָבען יא פּאַרזוכט פון'ם „כרמל", פּאַרשטעה איך על־פּי שכל, אז דער „כרמל" באַדאַרף זיין ניט קיין שלעכט גלעזעל וויין!"... הכלל, מיר פערשטעהען זיך אויף וויין ניט ווינ־ ציגער ווי אויף נגינה... נאָר די דריטע זאָך, בריליאַנטען — דאָס איז מיר תמיד געווען א חידוש, און איך פּערשטעה ניט ער היום הזה: פון וואַנען האָט זיך נעמען ביי אונז דאָס מבינות אויף בריליאַנטען? וואו האָבען זיך דאָס אידען אזוי אַננעקוקט מיט בריליאַנטען? איך וועל אייביג ניט פּערגעסען די אוהרינגלעך, וואָס זענען אונז געבליבען בירושה פון דער עלטער־באָבע, זאל האַ־

בען א ליכטיגען גן־עדן. תחילת, אז די באבע עליה השלום איז געשטאַרבען, האָט מען איהרע אויהערינגלעך געשאצט ביי אונז אין כתריעלעווקע מי יודע וויפיעל; מבינים האָבען זיך זאָט ניט געקאָנט אָנשפּיגלען אין זייער לויטערקייט, זייער וואָסער מיט זייער שפּיעל. עס האָט זיך געפּונען איינער א מבין, וואָס האָט נאָר געזאָגט, אז עין לא ראתה, אז נאָך אזא פּאָר בריליאַנטען געפּינען זיך ניט אין ערגיץ, סיידען אפּשר ביי דער ענגלישער מלכה. דערויף האָט זיך אפילו געפּונען נאָך איינער, וואָס האָט איהם אויסגעלאכט, געזאָגט, אז ביי דער ענגלישער מלכה איז פּארהאן, מאהלט אייך, א ביסעל גרעסערע בריליאַנטען; האָט איהם יענער אָבער צוריק זעהר גלייך געענטפערט: „בריליאַנטען איז ניט ניט קיין קויעלעטשען, וואָס שאצען זיך נאכ'ן גרוים; דער גאנצער אנטיק פון א בריליאַנט איז דאָס וואָסער, די לויטערקייט און די שפּיעל זיינע, וואָס ער שפּיעלט"... העט שפּעטער, אין א צייט ארום, אז מיר האָבען געטראָגען די דאָזיגע זעלטענע אויהערינגלעך פערזעצען אָדער פערקויפען, האָבען די בריליאַנטען מיט א מאָל פערלוירען אינגאַנצען זייער ווערטה. וואו איז אהינגעקומען זייער וואָסער, זייער לויטערקייט מיט זייער שפּיעל? די איינענע מבינים טאקי האָבען געזאָגט: „ווייס איך וואָס, א פּאָר צוויעקעם!"... נאָר אזוי ווי מיט ארבע כוסות געהער זיך דאָס ווינציג־וואָס אָן, בכן קעהרען מיר זיך אום צוריק צו רב יודעל ווייַנשענקער.

בעקומען פון איהם אזא בריטען ברוך־הבא, זאָגט איהם דער טאַטע, אז מיר האָבען קיין צייט ניט, עס איז ערב פּסח, און מיר בעטען איהם, ער זאָל זיך מטריח זיין מיט אונז אין קעלער אַריין, אָפּקלויבען ווין אויף ארבע כוסות.

— אָך, מיט'ן גרעסטען כבוד! — מאַכט יודעל און נעמט מיט זיך א ליכט מיט א פּסח'יג קדוש־גלעזעל, און מיר לאָזען זיך אראָפּ זאלבערדיט אין קעלער אַריין.

— אשטייגער, וואָס פּאָר א מין סאָרט גלעזעל ווין וואלט

איהר א בעלן געווען טרינקען היינטיגען פסח? — מהוט יודעל א פרעג און קוקט אויף דער סטעלי.

— וואָם פאר א מין סאָרט גלעזעל ווייַן זאָל איך וועלען? — ענטפערט איהם צוריק דער טאטע איבערגעפרעגט. — איך וואָלט א בעלן געווען, עס זאָל זיין, פאַרשטעהט איהר מיך, דאָם אמת'ע גלעזעל ווייַן, דאָם הייסט, עס זאָל זיין א גלעזעל ווייַן, וועדליג מיר ביידע פאַרשטעהען — איהר פאַרשטעהט?

— איך פאַרשטעה, פאר וואָם זאָל איך ניט פאַרשטעהן? איהר ווילט א גלעזעל ווייַן, וואָם זאָל זיין „קפריסין"!

מיט די ווערטער געהט יודעל אוועק אין א ווינקעלע, בויגט זיך אַן אין דער פינסטער און צאפט אַן א גלעזעל „קפריסין" און טראָגט דאָם צו דעם טאטען.

— שלעכטס זאָל איך האָבען, אויב עמיצער האָט נאָך אפילו פאַרזוכט ביי מיר פונ'ם דאָזיגען ווייַן; אָנו, נעמט איהם אָקאָרשט אויף די ליפען!

דער טאטע טהוט א שאָקעל דאָם גלעזעל הין און צוריק עטליכע מאָל, טראָגט דאָם צו פריהער צו דער ליכט, נאָכדעם צום מויל, טהוט א מאָן מיט דער נאָז:

— ניין, רב יודעל, האָט קיין פאַראיבעל ניט. ניט דאָם הייסט ביי מיר „קפריסין"!

— אהא, איך ווייס שוין וואָם איהר מיינט! — מאכט יודעל און צאפט אַן א פריש גלעזעל קפריסין. — נו, וואָם וועט איהר עפּעס זאָגען אויף ד ע ם גלעזעל ווייַן? קוקט אייך נאָר צו צו דער מראה זיינער: קרישטאָל!

דער טאטע פערזוכט אביסעל „קרישטאָל" און זאָגט זיין מבינות:

— מהכתיתי, אוודאי איז דאָם א גלעזעל ווייַן. דער חסרון זיינער איז נאָר דאָס, וואָם ער איז, צווישען אונז רעדעניג, א בי־

סעל דאָסיגע, דאָס הייסט, ער איז ביי אייך נע׳מלאכה׳ט, מחילה אונטערגע׳שמד׳ט. זייט זיך מודה...

— חס ושלום! — זאָגט יודעל און שוועדט זיך, ער זאָל אזוי האָבען א כשר׳ען פּסח, ווי דאָס איז איין אמת׳ער, א ריינער קאָ־ווענאָנער וויין. חלילה ניט געפּראָווען, טאָקי נעבאָך א כשר קינד, אָט אזוי ווי די מאָמע האָט איהם געהאָט! ס׳איז נעבאָך איין אמת׳ער, א ריינער „באָרדאָ".

— ע, רב יודעל! — מאָכט צו איהם דער טאָטע. — דאָס טויג דאָך ניט! מיר האָבען דאָך עפּיס געשמועסט, אז מיר באָדאַרפּט איהר ווייזען א גלעזעל וויין, וואָס זאָל זיין וויין, היינט וואָס דער־צעהלט איהר מיר מעשיות באָרדאָ — שמאָרדאָ?

— איין אומגליק מיט די מבינים! — זאָגט יודעל און גיסט אויס דאָס גלעזעל „באָרדאָ" און צאָפּט איהם אָן איין אַנדער גלע־זעל וויין, שוין פון צוויי פּעסלעך מיט א מאָל, און טראָגט דאָס אונטער דעם טאָטען שוין מיט איין אַנדער מינע.

— ווייסט איהר וואָס? זאָגט שוין איהר אלין, אויב איהר זענט א מבין און פּארשטעהט אויף וויין. איך וועל שוין שווייגען. איך בין ניטאָ, איין עק!

דער טאָטע בעטראַכט פּריהער דאָס גלעזעל אויף דער ליכט, פּאַוואָלינקע טראָגט ער דאָס צו צו די ליפּען, זופּט אָפּ א ביסעל, און דאָס פּנים ווערד ביי איהם איבערגעביטען, די אויגען פּרעה־ליכער.

— יאָ, אָט דאָס איז וויין; דאָס קאָן מען אַנרופען מיט׳ן נאָ־מען וויין. ווייסט איהר פּאר וואָס? ווייל אין איהם געפינט איהר אלסדינג, וואָס א גלעזעל וויין באָדארף האָבען: אי א שטאַרקייט, אי א מתיקות, אי א זויערקייט. מיט איין וואָרט — ס׳איז וויין.

— איך זאָל אזוי האָבען הצלחה בכל אשר אפנה, — זאָגט יודעל און שפּרינגט־צו צום טאָטען — אז זינט איך בין א ווייַנשענקער, קאָב איך נאָך אזא גלעזעל וויין ניט געהאָט. און טאָמער מיינט

איהר, איך האָב איהם אַ סך? לאָמיך אַזוי האָבען אַ פּרעהליכען יום־טוב, ווי...

— ששא, פּאַוואָלי נור! — שלאָגט איהם דער טאַטע איבער אין מיטען. — די מעשה דערפון איז אַזוי: ווייַן איז דאָס טאַקי, נאָר ניט אַיי־אַיי־אַיי! גאָרניט, ס'איז ניט מעהר ווי אַ גלעזעל וויין. איך האָב אַייך, רב יודעל, געוואָלט בעטען אָט וואָס: איהר זאָלט זיך מטריח זיין מיר אָנצאָפּען אַ גלעזעל וויין פון יענעם... פון יענעם... איהר ווייסט שוין פון וואָסערען איך מיין... פונ'ם אמת'ען ווימאַראָזיג, איהר געדענקט? אַיי, איז דאָס געווען אַ ווי־מאַראָזיג!

יודעל טהוט זיך אַ פּאַטש מיט ביידע הענד איבער דער קאָפּאַטע און אַ שמייכעלע דערביי:

— אַ ריינער אומגליק מיט די מבינים! געגוג זיי פּאַרשטעהען אויף וויין, האָבען זיי נאָך אַ זכרון אויך און געדענקען דעם טעם פון פּאַראיאָהרען, פון פּאַר צוויי יאָהרען און אפילו פון פּאַר דריי יאָהרען!

און יודעל טהוט אַ שפּריץ מיט'ן גלעזעל אַרויף און צאָפּט אָן גאָר אַ פּריש גלעזעל וויין, שוין ניט פון צוויי, נאָר פון איין פּעסעל, טראָגט דאָס צו צום טאַטען שוין גאָר אָהן וועהרטער, נאָר אַ סמאָרע מיט דער נאָז, ווי אייגער רעדט: „אָנו, וואָס וועט איהר עפּים איצטער זאָגען?" דער טאַטע טהוט אַ זוּפ איין מאָל, נאָך אַ מאָל, און נאָך אַ מאָל, קוקט אַלע מאָל אויפ'ן גלעזעל פון אונטען אַרויף, פּערכייסט די אונטערשטע ליפּ, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, רעדט צו זיך אַליין און צעהלט די וועהרטער:

— אוי! — איז דאָס! — א גלעזע'! — ווייַן!!! הערט איהר, רב יודעל, אָט דאָס איז דער אמת'ער וויין, וואָס מע רופט איהם וויין; אָט דעם וויין אז מע טרינקט, פיהלט מען, אז מע טרינקט וויין; ס'איז, פּאַרשטעהט איהר מיך, א פול מויל מיט וויין! [illegible] איהם, זשהט איהר, מע מען שוין מאַכען בורא־פּרי־הגפן, וואָ־

רום אָט דאָס אי׳ — וויין!... זאָגמ־זשע מיר, רב יודעל סערדצע, מה יקר — וואָס קאָסט ער? פון וואַנען שטאַמט ער? ומה שמו — ווי איז דער אמת׳ער נאָמען זיינער?

— ע! — מאַכט יודעל מיט א געלעכטערעל. — איהר ווילט טאָקי וויסען אלסדינג? מע מוז, מע מוז אייך זאָגען דעם אמת. ס׳איז עפּיס א תירוץ? די מעשה דערפון איז אזוי: דער ווין אליין איז מיינער אין אייגענער וויסאָראָזיג א נומער דרייצעהן, היסען היסט ער שאטאלאפּיט און קאָסטען קאָסט ער אזוי גרויס ווי זעכס קאַרבען איין עמער, האָט איהר א קיימא־לן פון פיער גילדען איין אָקע. איך זאָל אזוי האָבען הצלחה בכל אשר אפנה, אז איך דערלעג צו איהם, אויב איך לייז איהם אפילו פינף גילדען די אָקע. פאַרגעסט נישט, וויפיעל דאָ איז פאַר־אַן פּחת! א קליי־ניגקייט, וויסאָראָזיג! פאָלגט מיך און זאכט ניט קיין שהיות, הייסט אייך אנצאפּען א צווויי פלאַש פונ׳ם דאָזיגען וויסאָראָזיג, און צווויי פלאַש פון בענדערער „מארנא", וואָס איך האָב אייך פריהער באַווייזען, און נאָך איין פלאַש הייסט אייך געבען פאַר די וויבער פונ׳ם אמת׳ען „זמירער, וואָס איהר נעמט ביי מיר אלע יאָהר, וועט איהר וויסען, א איהר האָט מיט נאָכמס הילף וויין אויף ארבע כוסות, און דערלעבט איבער׳ן יאָהר מיט אייער וויב און מיט אייערע קינדער, איהר זאָלט זיין א גרויסער גביר און טרינקען אלע פּסח נישט קיין ערגערען וויין... יענקעל! הער נאָר, דו, וואו ביזט דו ערגיץ, אין אלדי שוואַרצע יאָהר?!

אויף דעם דאָזיגען אויסרוף בעווייזט זיך, איך וויים נישט פּון וואַנען, עפּיס א מאַרנער נפש, א געזונטער, א שוואַרצער בחור אין א וואַטאָווער, שטאַרק פערסאָנאלצעוועטער קאָפּאָטע, אונטער־געבונדען מיט א שטריקעל, מיט א פּאָר גרויסע, מורא׳דיג־גרויסע שטיוועל; דאָס פּנים איז ביי איהם ווי פּעראומערט, פערשלאָפּען, קוקט ניט אין די אויגען, רעדט הייזעריג, ווי פונ׳ם שלאָף:

— הא? וואָס? מיך רופט איהר?

— וואו ביזט דו נעווען און וואָס האָסט דו געטהאָן?

— ווער? איך? גאָרנישט. בין געווען ביי די ראָזינקעס, געמאַכט „מאלאנא".

— הער נאָר דו, יענקוי, וואָס איך זאָג דיר: נעם שוועגק דורך עמליכע פלעשער און צאָפּ זיי אָן צווויי ווימאָראָזיג שאטאלאָפּיט פוג'ם פעסטל נומער 13 און צווויי מאָרגאָ פוג'ם זיסליכען נומער 8, און איין פלאש וועסט דו זיי אָנצאָפּען פוג'ם זמירער נומער 1! שטעה, האָב צייט. וואָס חאָפּט דיך אָווען דער רוח?... געדענקזשע, יענקוי, ווימאָראָזיג שאטאלאָפּיט נומער 8, מאָרגאָ נומער 13, מיין איך מאָרגאָ נומער 13, טפו, שאטאלאָפּיט נומער 13, מאָרגאָ נומער 8 און זמירער נומער 1 פוג'ם בעסערען. גיך, ריהר זיך, ווי א בלייען פייגעלע!

יענקל גהאט אווען א שלעפעריגער צאָפּען וויין ערגיץ וויט, באָברעט זיך דאָרטען אין דער פינסטער און קומט צו גהען אין עטליכע מינוט ארום מיט די אָנגענאָסענע פלעשער, שלעפּט אייניצווויז פון קעשענע פראָבקעס, קייט זיי געשמאָק מיט זייגע גרויסע געזונטע צייהן אזוי לאַנג, ביז זיי מוזען אריין, און יודל ווייגשענקער האָלט דערווייל מיט'ן טאטען א שמועס אלץ וועגען וויין.

— זאָגט נאָר, רב יודל סערדצע, ווי אזוי איז ביי אייך ארוים היינטיגס יאָהר דער ראָזינקעס־וויין?

— די צמוקים? איין חריפות אין דער וועלט! — זאָגט יודל. — בעסער פוג'ם בעסטען אונגערשען וויין! א כפרה טאָקיי, א כפרה שאמפאניער, א כפרה זייער פּאָרטוויין, זייער פראָנצוויין מיט אלע זייערע וויינען!

— פּאראיאהרען — זאָגט דער טאטע — איז אייער ראָזינקעסוויין נעווען, איהר זאָלט מיר מוחל זיין, נישט אין בעסטען.

— דהיינו מיט וואָס? — מאָבט יודל ווי דערשראָקען.

— דהיינו, — זאגט דער מאטע נעלאסען — מע האט אימם ניט געקאנט נעמען אין טויל ארײן. ס'איז געווען, מחילה, בארשט, ניט קיין וויין.

— וואס רעדט איהר? איך זאל אזוי האבען אלדאס גוטס, ווי דער עולם האט נעלעקט פון איהם די פינגער. מע האט זיך נאר ניט געקאנט אפלויבען פון איהם. סע איז ניט געבליבען פון איהם אויף די אנדערע טעג פסח, איהר זאלט זאגען, א לעק.

— און איך זאג אייך, — מאכט דער מאטע גאנץ נעלאסען — אז ער איז געווען, איהר זאלט מיר מוחל זיין, א בייזער חלשות! פון אויבען האט ער גהאט א שימעל, א טעם האט ער גהאט פון געקאכטע בארלעך און האט זיך נאכגענעבען מיט עפים א מין גערוך, פון... פון... אונערקעם.

— ניט אנדערש, — זאגט יודעל און צענעמט די הענד — אז איהר האט איהם גהאלטען ערגיץ אין דער ווארעם, אדער די פלעש־לעך זענען ניט געווען גוט פארפראבקעווען.

— ניין! איהר האט א טעות, רב יודעל; די פלעשלעך זענען דוקא געווען פארפראבקעווען, ווי אלע מאל, און גהאלטען האב איך איהם דוקא אין א קיהל ארט, ווי אלע מאל, נאר מיט איהם האט זיך, אפנים, איין אנדער מעשה געטראפען: די ראזינקעם האבען ביי אייך אין קעלער, אפנים, ניט רעכט אויסגעשפיעלט, האבען זיי זיך צעשפיעלט ביי מיר אין די פלעשלעך, האט דער וויין גהאפט א פאסקודנע זויערקייט און איז געווארען הויווענדיג. דאס קינד נעבאך (דער טאטע בעווייזט אויף מיר) האט גהאט צו טהון מיט'ן מאגען, ניט היינט נעראכט, פון נאכ'ן ערשטען סדר כמעט ביז שבועות — דערפאר האב איך היינטיגס יאהר מורא זיך צו־ריהרען צו אייערע „צמוקים".

מערקווירדיג! איך אליין האב נאר פארגעסען די גאנצע מעשה. נאר אז דער טאטע האט זי פלוצים אויפגעמישט, האב איך מיך דערמאנט, ווי אזוי איך האב מיך פארשיאהרען צוגעהאפט צו די

ארבע כוסות, אויסגעזוינען זיי ביז'ן דנאָ, און אז איך בין אויפגע־ שטאַנען פונ'ם סדר, האָט זיך מיר געדרעהט די סטעלי, און דער טיש מיט די כוסות מיט אלעם מיט אַנאַנדער האָבען געהאַפט א טענצעלע, קוים וואָס איך האָב מיך געהאַלטען אויף די פיס. און נאָכדעם — נאָכדעם געדענק איך ווי דורכ'ן שלאָף: א בעטעל... איך ליג... די מאַמע האַלט מיך ביים שטערן און שעלט עמיצען, איך ווייס ניט וועמען: „ניט געדאַכט זאָל ער וועלען מיט זיינע ראַזינקעס און מיט זיין וויין! סם המות! אַוועקגע'סמ'ט דאָס קינד!"...

— האָט א גוטען יום־טוב! — נעזעגענען מיר זיך אָפּ מיט יודעל ווייסשענקער, ווינשעווען זיך איינס דאָס אנדערע עטליכע מאָל „א כשר'ען פּסח", און מיר גההען אהיים מיט'ן וויין אויף ארבע כוסות לעבעדיג, פרעהליך. דער טאַטע איז פרעהליך, וואָס ער האָט בעצייטענס אייגנגעהאַנדעלט וויין אויף ארבע כוסות — פער־ שפּאַרען מאַרגען שטופען זיך צווישען נאַנצען עולם אין דער הושטשע; און איך בין גלאַט פרעהליך, וואָרום וועל איז צו מיר גלייך? אט־אַט, נאָך איין טאָג, קומט דער „ליעבער פעטער פּסח". אין חדר דאַרף מען שוין ניט גההן, אין דער היים וואַרטען שוין אויף מיר די נייע מלבושים'לעך, מיט די נייע סקריפּענדיגע שטי־ וועלעך, מיט דעם נייעם גלאַנצערינגען קאשקעטעל. גענומען אהיים מיט די ארבע כוסות, זוכט אָפּ דער טאַטע א קיהל אָרט, א פּסח'יגם, א כשר'ס, אויף אַוועקצושטעלען דעם וויין. ער פּאַרעט זיך און צי־ טערט איבער איהם, ווי עפּים איבער א מייער, זייטעריג קינד. ער זאָגט אונז אָן אלעמען, מיר זאָלען, חס ושלום, ניט צוריהרען זיך צום וויין מיט אונזערע חמצ'דיגע הענד; מיר זאָלען אפילו גאָר ניט קוקען אין יענעם וויינקעל אריין! שפּעטער, נאָך „בודק חמץ" זיין, לענען מיר זיך שלאָפען (די לעצטע חמצ'דינע נאַכט!), און עס פלאַנטעט זיך מיר א גאַנצע נאַכט משונה־מאַדנע נאַרישע חלומות. עס חלומ'ט זיך מיר, אז יודעל ווייסשענקער טראָגט אויף זיך מיינע

נייע מלבושים׳לעך מיט מיין קאשקעטעל. „ס׳איז מיין קאשקע־טעל!" — שריי איך צו איהם. — „מע האָט דאָס מיר ערשט נעכ־טען נעקויפט אויף פּסח!". און דער געזונטער בחור זיינער האָט זיך צוגעהאָפּט צו אונזערע ארבע כוסות, שטעהט אויסגעבויגען צוריק מיט אַיין איבערגעקהרטע פּלאָש ווײַן איבער׳ן מויל אַרײַן; דער ווײַן — בול־בול־בול, און ער זשליאָקעט... „פּארפּאלען די ארבע כוסות! חמצ׳דיג געמאכט, חמצ׳דיג!"... שריי איך און האָפּ מיך אויף א פערצאָפּעלטער פּונ׳ם שלאָף, און איך דאַנק גאָט וואָס ס׳איז נאָר א חלום...

* * *

קוים דערלעבט די מינוט, די רגע — אָט־אָט, נאָך צוויי שעה, נאָך דריי שעה איז שוין פּסח; אומעטום איז ריין, אומעטום פּסח׳יג.

דער אוויוון איז אויסגעגליהט. דער טיש איז איבערגעדעקט. די מצות טרישטשען. עס לאָזט זיך הערען א געשמאקער ריח פון נענזענשמאלץ, עס שמעקט מיט לאָטקעס, מיט פּסח׳יגע לאָטקעס. די „ארבע כוסות" שטעהען שוין אָפּגעדעקט פּראַנק און פּריי, מע מעג שוין קוקען אויף זיי... דער טאָטע איז נאָך א ביסעל פּערנו־מען, ער מאכט חרוסת. נאָר איך... איך בין שוין פּאַרטיג! ווי איין אמת׳ער פּרינץ, ווי א „בן־מלך", האָב איך מיך אָנגעטהאָן פון קאָפּ ביז פּיס אין גאָלע נייעס, גאָלע טשאקענדיגס, קנאקענדיגס, סקריפּענדיגס. איך ווייס ניט, וואָס איך זאָל טהון: זיצען — איין עבירה, דאָס קאָפּאָטקעלע ווערט צעקנייטשט; געהן — דער גלאַנץ פון די פּאַרעשוועס ווערט אָפּגעריבען; שטעהן — וועט מען ניט הערען, ווי די שטיוועל סקריפּען... איך שוועב, איך האַלט מיך פון אויבען, אין דער לופטען. איין חסרון נאָר, וואָס איבער דער בלאָטע, איבער דער געוויסער כתריליעווקער זומפּיגער בלאָטע, קאָן מען מיט די נייע שטיוועלעך אין שוהל אַרײַן ניט אַריבערגעהן בשום אופן. מע מוז אָנטהון די אַלטע, די חמצ׳דיגע שטיוועלער.

פערשטעהרט!... אין שוהל איז ריין, אין שוהל איז ליכטיג, אין שוהל איז יום־טוב'דיג. אין שוהל איז פרעהליך; אלע הענגלייכטער מיט אלע העסעם זענען אויסגעריבען, גלאנצען, און די ליכט ברענען. אידען אלע אויסגעצווּאגען, אנגעטהאן יום־טוב־דיג, דאוונען געשמאק, און מיר, חדר־יונגלעך, קונדסים, בעטראכטען איינם דאם אנדערע, וועמעם קאפּאטקעלע איז לענגער און וועמעם — קירצער, וועמעם קאשקעטעל איז שענער און גלאנצט מעהרער. איין חסרון נאר, די נייע שטיוועלעך זענען געבליבען אין דער היים — פערשטעהרט! און וועך איז שולדיג? די בלאטע, אונזער כתרי־לעוקער בלאטע... נאר גארניט, אלסדינג איז איין איבערגעקומענע זאך. איבערגעקומען די בלאטע און געקומען אהיים, טהו איך אן צוריק די נייע גלאנצענדיגע סקריפּענדיגע שטיוועלעך, וואהרום די בלאטע איז ביי אונז נאר אין דרויסען. אינוועניג, אין דער היים, אין שטוב, איז ביי אונז ריין און שען און ציכטיג, מחיה־נפשות! עם שעמעריכט, עם זינגט פון ריינקייט. דער וויין מיט די ארבע כוסות שטעהען שוין אויפ'ן טיש. עם גלאנצט, עם שעמעריכט, עם פינקעלט אין די אויגען. די מצות מיט דער קערה מיט'ן גאנצען „סדר" זענען גרייט. דער טאטע, דער „מלך", אין א ווייסען קי־טעל — אויבענאן אויף דער היסב־בעמ; ביי דער רעכטער האנד — די מאמע, די „מלכה", אנגעטהאן אין זיידענעם, און איך, זייער „פרינץ", ביי דער זייט, שטעה אויף און פרעג דעם טאטען אויף אויסוועניג די „פיער קשיות" און לאז אוים גייציג, מיט'ן קנאק און מיט א ניגון פון דער גמרא: „האב איך דיך, טאטע, נעפרעגט אלע פיער קשיות; היינט ענטפער מיר א תירוץ, און מאמער וועסט דו מיר ניט ענטפערען קיין תירוץ, וועל איך זיך אליין ענטפערען א תירוץ: עבדים היינו לפרעה במצרים!"... הויבען מיר אן צו זינגען אויף א קול, שרייען איבער איינם דאם אנדערע, און איך פערלויף אלע מאל אויף צופריהער, ווי א לאשעקעל, צו בעווייזען דעם טאטען, אז איך האב גוט אויסגעלערנט די חגדה, ווי א וואסער:

„עבדים היינו לפרעה במצרים — קנעכט זענען מיר געווען צו פּרעה'ן אין מצרים, האָט אונז גאָט ארויסגעצויגען פון דאָרטען מיט גרוים וואונדער..." און מיר דערצעהלען אייניגע דעם אנדערען שענע מעשיות: די מעשה פון רבי אליעזר מיט רבי יהושע מיט רבי אלעזר בן עזריה מיט רבי עקיבא מיט רבי טרפון, וואָס זענען געזעסען א גאנצע נאכט און האבען דערצעהלט פון יציאת מצרים... און מיר רעכענען אויס די פיער זיהן פון דער הגדה: אחד חכם — איינער א קלוגער, ואחד רשע — איינער א שלעכטער, ואחד תם — איינער א נאר, ואחד שאינו יודע לשאול, דאָס הייסט — מחילה נאָר א בהמה, ווארום יענע דריי פרענען חאָטש איטלעכער אין אנדער קשיה, און דער זיצט, ווי א לעהמענער גולם, משטייגס נעזאָגט, נאָר ניט זיין עסק, וואָס מע האָט אונז אמאל געמוטשעט אין מצרים, פערביטערט אונזער לעבען; מיר האבען געקנעטען לעהם, געמאכט ציגעל, געבויט פיתום מיט רעמסס, און פרעה האָט ארויסגענעבען אויף אונז אלע מאל נייע גזירות... ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא — וועז גאָט ברוך הוא זאל אונז ניט נעווען בעצייטענס ארויסציהען פון מצרים, וואלטען מיר פערבליבען אייביגע קנעכט, אייביגע שקלאוון — מיר און אונזערע קינדער און אונזערע קינדס־קינדער; דערפאר איז א מצוה, מע זאל אלע יאהר אפּרעכטען דעם סדר און דערצעהלען אונזערע קינדער די גרויסע וואונדער פון יציאת מצרים.

פארהאן א סך ביי אונז היינט אזעלכע „שאינו יודע לשאול'ס" צווישען אונזערע היינטיגע קינדער, וואָס זיצען ביי'ם סדר ווי די לעהמענע גולם'ס, זעהען ווי דער טאטע „מאכט זיך נאריש", עסט חריין טרוקענעם מיט חרוסת, וואָס האָט נישט קיין שום טעם, און זאגט עפּיס פון א סדור אונטער דער נאז, שעמט זיך פאר דער „באנע"... נאָר וואָס זענען שולדיג נעבאך אזעלכע קינדער, „שאינו יודע לשאול'ס", אז מע האָט מיט זיי פאָרט ניט געלערענט אין גימנאזיע די אידישע היסטאריע? די „באנע" האָט זיי ניט דערצעהלט די שענע מעשה פון יציאת מצרים, קיינער האָט זיי ניט אויפגעקלערט,

וואָס בעדייטען די דאָזיגע „טרוקענע" מצות, דער דאָזיגער „ביטע־רער" חריין מיט'ן חרוסת און די אַלע איבעריגע אידישע מנהגים און פּסח'יגע מאכלים... די פּסח'יגע מאכלים? — מהכתיתי, ווער זאָגט זיך אָפּ פון קניידלעך, לאָטקעס, טייגעבצעלן און פּאַלירטשי־קעס? א פּסח'יגער בּאָרשט א גוטער מיט מצה, אָדער מצה, צו־געפּרישט מיט אייער, איז אויך ניט שלעכט. „פּסח — זאָגען הייני־מיגע קינדער — סלאָווני פּראָזניק, בודיעם קושאָט חרעמזלעך אי פּיט סלאָדקאָיע ווינא"... * נאָר קיינער פון זיי ווייסט ניט די טייטש פון די ווערטער „עבדים היינו — קנעכט זענען מיר געווע־זען און קנעכט זענען מיר געבליבען"... קיינער פון זיי ווייסט ניט דעם טעם פון די ווערטער „זמן חרותנו — די צייט פון אונזער בע־פרייט ווערען!"... נאָר איך קאָהער מיך אום צוריק צו דער הגדה, ווי אַזוי איך מיט'ן מאַטען דערצאָהלען א מעשה פון אונזער עלטער־עלטער־זיידען תרח, און פון אברהם אָבינו, און פון יצחק מיט זיי־נע צוויי זיהן יעקב און עשו, און פּערבייגעהענדיג דערמאָנען מיר אונזער פּעטער לבן־הארמי, וואָס איז געווען טויזענדער מאָל ערגער פון פּרעה'ן, וואָרום פּרעה האָט ארויסגענעבען א גזירה נאָר אויף די זכרים אַליין, און לבן האָט געוואָלט אומברענגען דאָס אידישקייט אינגאַנצען, עוקר מן השורש זיין... און נאָכדעם קומען מיר צו דער נעשיכטע, ווי אַזוי פּרעה האָט זיך מיט אונז גערעכענט, זיך געבאָ־דען אין בלוט פון אידישע קינדער... „ונצעק" — האָבען מיר גע־מאַכט א ויצעקו, געשריגען צום רבונו של עולם (דאָ הויבען מיר אָן צו שרייען אויף א קול), ער זאָל זיך אָננעמען אונזער קריוודע. און גאָט האָט צוגעהערט אונזער געבעט; ער האָט געשיקט משה מיט אהרנ'ען צו פּרעה'ן, ער זאָל ארויסלאָזען די אידען פון מצרים. האָט דאָך מסתמא פּרעה ניט געוואָלט הערען, האָט איהם גאָט גע־

---

* פּסח איז א גוטער יום־טוב, מיר וועלען עסען חרעמזלעך און מרינקען זיסען ווין.

שטראָפט מיט צעהן מכות: „דם... צפרדע..." ביי יעדער מכה שטעלען מיר זיך אָפּ און ניסען אָפּ צו ביסלעך ווײַן פון אונזערע כוסות. נאָכדעם ניסען מיר אָן צוריק די כוסות פול און זאָגען ווייטער. מיר ציהען אונטער א רעכענונג אינאיינעם מיט רב יוסי הגלילי פון די אלע מכות, וואָס פרעה איז מיט זיי געשלאָגען געוואָרען; עס קומט אויס א סך מעהר פון צעהן מכות: „אין מצרים, קומט אויס נאָך רבי עקיבא'ס חשבון, האָט פרעה געהאַפט פופציג מכות, און אויפ'ן ים צוויי־הונדערט־און־פופציג מכות, האָבען מיר, הייסט דאָס, א קיימא־לן פון דריי הונדערט מכות"... א מצוה אויף איהם, טראַכט איך מיר, לאָז ער ווייסען, אז מיט א אידען טאָר מען זיך ניט אָנהויבען, וואָרום ביי אידען קאָן וועלען פון איין מכה א סך מכות!... שפעטער, אז מיר זאָגען אָפּ דעם „לפיכך" און עס קומט צו „הלל", פערשטעלט זיך דער טאַטע פאַר א חזן און איך פאַר א זינגערל; ער פערקאַטשעט זיך אויפ'ן חזנ'ישען שטייגער, און איך העלף איהם אונטער ווי א משורר'ל, און די מאַמע קוועלט פון אונז ביידען, ביז עס קומט צום „הריני מוכן ומזומן — איך בין אָנגעבריט צו מקיים זיין די מצוה פונ'ם צווייטען כום פון די ארבע כוסות", צעשאָקעל איך מיך, ווי זיין אלטער, מאַך די ברכה און קעהר איבער דאָס גלעזעל מיט'ן דנא ארויף און זופ אויס ביז'ן לעצטען טראָפען. די מאַמע קוקט און מאַכט צו מיר מיט'ן פינגער, ווי איינער רעדט: „נערענק, דו קונדס, זאָלסט ניט האָבען חלילה דעם אייגענעם פסק, וואָס פאַראיאָהרען"... איך הער דאָס אָבער, ווי דעם פאַראיאָהריגען שניי. פאַראיאָהרען איז געוואָרען עפּיש אַנדערש, און היינט איז עפּים אַנדערש! — שפעטער, נאָך דער בריי־טער וועטשערע, נאָכ'ן „אפיקומן", נאָכ'ן בענטשען, צעשאָקעל איך מיך וויעדער א מאל און זאָג: „הריני מוכן ומזומן — איך בין אָנגעבריט מקיים זיין די מצוה פונ'ם דריטען כום פון די ארבע כוסות", און קעהר איבער דאָס גלעזעל וויעדער מיט'ן דנא ארויף, און איך פיהל, ווי עס

דרעהט זיך מיר דאָס קעפּל. פון דעסטוועגן בין איך נאָך ביי אַלע געדאַנקען. איך גיס אָן דעם פיערטען כוס פון די ארבע כוסות, און זאָג מיט'ן מאָטען דעם „שפוך חמתך" שטעהענדיג און חאַפּ א קוק אויף דער טהיר, טאָמער וועל איך דערזעהן, ווי עס קומט אריין אליהו הנביא און טרינקט אָפּ פון „אליהו הנביא'ס כוס"... נאָכדעם זעצען מיר זיך וויעדער אַנידער און מיר זאָגען די אַלע איבעריגע שטיק פון דער הגדה, א גאַנצען סטעפּ: „הודו", און „נשמת", און „ויהי בחצי הלילה"; איך העלף דעם מאָטען זינגען דעם „לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, כי לו נאה, כי לו יאה" — און לאָז אויס אויף אקול:

— לשנה הבאה בירושלים!

דאָ דערפיהל איך, אז אין קאָפּ איז מיר עפּעס וואַרעמליך, די בעקלעך פלאַמען מיר, פאַר די אויגען שטעהט מיר עפּעס ווי א רויך. אויפ'ן הארצען איז מיר שטאַרק אויפגעלעגט, לוסטינ־פרעהליך, עם טראָגט מיך אין דער לופטען: ס'איז מיר גוט — און נענוג. איך זאָל זיך ניט שעמען, וואָלט איך נאָר געגאַנגען טאַנצען... די מאַמע קוקט אויף מיר און לאַכט, זי ווערד צענאַנגען פאַר געלעכטער. טאַ־מער ווייסט איהר, וואָס איז דער געלעכטער? איך פערשטעה ניט, וואָס זי לאַכט... איך ווייס ניט, איך געדענק ניט בשום אופן, צי איך האָב געטרונקען דעם „כוס רביעי", — דאָס פיערטע גלעזעל פון די „ארבע כוסות" — צי ניין?... איך קאָן מיך בשום אופן ניט דערמאַנען, צי איך האָב געהאַלפען דעם טאָטען זינגען „הר גריא", צי איך בין שוין דעמאָלט געשלאָפען מיט דעם זיסען גליק־ליכען קינדערשען שלאָף? איין זאַך געדענק איך נאָר, אז מיר איז דעמאָלט נעווען גוט, איך בין דעמאָלט נעווען אייגער א גליקליכער, און נאָט ווייסט, נאָט ווייסט, אויב אונזערע היינטיגע קינדער קאָנען זיך נאָר פיהלען אזוי באמת יום־טוב'דיג אום יום־טוב, פסח'יג אום פסח. אונזערע היינטיגע קינדער האָבען ניט קיין „קאָפּאָטקעלעך" מיט קיין „קאָשקעטלעך"; זיי טראָגען שוין מונדירלעך" און האָבען

שוין „קנעפלעך". נאָר זיי ווייסען ניט דעם אמת'ען טעם מיט'ן אמת'ען פערגענינגען פון „ארבע כוסות". דערפאר ווייסען זיי אָבער דעם אמת'ען טעם מיט'ן אמת'ען פערגענינגען פון „פראָצענטען" אין די נימנאזיעס... זיי ווייסען ניט די טייטש פון די ווערטער „חד גדיא" — א קליין ציעגעלע... דערפאר ווייסען זיי דעם פשט פון די ווערטער: „מאַליענקי זשידיאַנאַק, אָדער „מאַליוטקי זשידעק", דאָס הייסט: א קליין אידעלע... און נאָך און נאָך א סך זאכען ווייסען אונזערע היינטיגע קינדער, וואָס הלואי וואָלטען זיי דאָס בעסער ניט ווייסען! נאָר מחמת ס'איז ערב פסח, וויל איך ניט אָנווארפען אויף אייך קיין מרה־שחורה. איך וויל אייך ניט פער־שטעהרען דעם יום־טוב מיט זייטיגע מחשבות, מיט טרויעריגע גע־דאַנקען, און לאָז אויס מיין פעליעטאָן מיט די ווערטער פון דער הגדה:

— לשנה הבאה בירושלים!

— — — — — — — — — — — — — — — —

איבער א היטעל

א מעשה לכבוד פסח, דערצעהלט פון א כתרי־
לעווקער אידען, וואס האבדעלט מיט אבריעז־
קעם און רויבערט דינע פאפירעסלעך, און
איבערדערצעהלט פאקי טים זיין לשון.

נעשריבען אין יאהר 1913

איבער אַ היטעל

— אַלץ הייסט ביי אייך צעטראָגען? אָט איז ביי אונז אין כתריל'עווקע, הייסט עס, פֿארהאַן, איהר האָרכט צי ניין, אַ איד אַ צעטראָגענער, שלום־שכנא הייסט ער, נאָר רופען רופט מען איהם „שלום־שכנא דרעה זיך", טאַקי איבער זיין צעטראָגענקייט, — איז דאָס אַ צעטראָגענע בריאה, איז דאָס אַ צעטראָגענער מלאך, זאָל זיך דער אויבערשטער שומר ומרחם זיין! וועה־וועה, וואָס מע דערצעהלט זיך אַן ביי אונז וועגען דעם שלום־שכנא'ן מעשיות מיט אַנעקדאָטען — פֿעק, זאָג איך אייך, גאַנצע פֿעק! איין עבירה, וואָס איהר האָפֿט זיך, ס'איז ערב פּסח. וווייטער וואָלט איך אייך, פֿאַני שלום־עליכם, נעגעבען שטאָף, איהר האָרכט צי ניין, וואָלט איהר נעהאַט דערנאָך צו שרייבען און צו שרייבען. איין מעשה, אויב איהר ווילט, קאָן איך אייך דערצעהלען, וואָס מיט דעם שלום־שכנא האָט זיך פֿאַרלאָפען ערב פּסח; ס'איז אַ מעשה מיט אַ היטעל, און נישט קיין אויסגעטראַכטע מעשה, נאָר איין אמת'ע, אַ ראַיעלע מעשה, חאָטש זעהן זעהט זי אוים ווי איין אַנעקדאָט.

אזוי האָט אַנגעהויבען אַ כתריל'עווקער איד אַ סוחר, וואָס האָנדעלט מיט „אַבריעזקעס" (שטיקלעך פאַפּיער), גלעט זיך דאָס בערד על אַרונטער, אין האַלז אַריין, און רויכערט דינע פּאַפּירעסלעך, אַ פּאַפּירעסל נאָך אַ פּאַפּירעסל.

איך מוז מודה זיין אבער, אז די ראיעלע מעשה, וואם דער דאָ־זיגער כתריעלעווקער איד האט מיר דערצעהלט, האפט טאקי דעם אפבליק פון איין אנעקדאט, און איך האב מיך דעריבער לאנג גע־שלאגען מיט דער דעה, צי איך זאל זי אייך איבערגעבען, צי ניין? נאר צוריק האב איך מיך בעטראכט: א כתריעלעווקער איד א סוחר, וואם האנדעלט מיט אבריזעקעס, איז ניט שייך צו ליטעראטור און געהר זיך כלל נישט אן מיט קיין ספרים, לכן, אז ער זאגט ס'איז ראיעל, איז ער בעלויבט; און איך געב אייך איבער די דאזיגע מעשה מיט זיין לשון גופא, נישט צוגעלעגט מיינס א וואָרט אפילו.

* * *

— אליין איז ער, אט דער שלום־שכנא הייסט עס, וואם איך דערצעהל אייך, אז מע רופט איהם ביי אונז אין כתריעלעווקע „שלום־שכנא דרעה זיך", א איד א מעקלער, איהר האָרכט צי ניין, וואם דרעהט זיך ארום פריצים, מעקלערט זיי אימעניעס! אימע־ניעס! מאהלט אייך, עס רעדט זיך נאר אזוי אימענ־יעס. קיין סך אימעניעס האט מען עפּים נישט נעהאָרכט, אז שלום־שכנא זאל אויסמעקלערן. וואם איז שייך? גארנישט. א איד רייבט זיך ארום פריצים, וואם האבען אימעניעס, רעדט ער אלע מאל פון „פאלוואַרקעס", פון „לעוואדעס", „בודינקעס", „טשארנאזיאם", „דרעשמאשינען", „רעמאנענטען", „וועלדער", „געהילץ", און נאך אזעלכע זאכען, וואם האבען א שייכות צו אימעניעס.

האט זיך גאט ארומגעקוקט אויף אונזער שלום־שכנא'ן, איהר האָרכט צי ניין, — דאס ערשטע מאל זינט ער איז א מעקלער פון אימעניעס, ס'איז איהם אפּנאראטען, ער האט אויסגעמעקלערט א אימעניע! דאס הייסט, אויסמעקלערן, מאהלט אייך, האבען אויס־געמעקלערט אנדערע; וואָרום אז ס'איז געקומען צום טיילען זיך מיט'ן רח"ש, לאזט זיך אויס מסתמא, אז דער גאנצער דרעהער איז דאָ געווען ניט שלום־שכנא דרעה זיך, נאר דראבקין, א איד א מעקלער פון אימעניעס פון מינסקער גובערניע, א גרויסער, א

מורא'דיגער דרעהער, ער מיט זיינע צוויי ברידער, אויך מעקלערס פון אימעניעס און אויך דרעהערס. איז דאָך געווארען, איהר האַרכט צי ניין, א ויצעקו: „סטייטש, א איד דרעהט און דרעהט, קוים אויסגעדרעהט, קומט מען צו געהן און מע מאכט איהם פאר אויס דרעהער!" הקיצור, שלום־שכנא, איהר האַרכט צי ניין, שווייגט ניט. און עס האָט זיך אָנגעהויבען א טומעל, א לאַרעניש, א דין־תורה, זיך פארלאָזט אויף מענטשען, — קוים אויסגעלייבט און איינגעטיילט זיך — ברוך שפטרני!

בעקומען די עטליכע גראָשענס, האָט אונזער שלום־שכנא, איהר האַרכט צי ניין, אוועקגעשיקט אהיים דעם ווייב די גרעסטע העלפט מסתמא — זי זאָל זיך אביסעל ארומצאהלען די פארכעס, אביסעל ארויסטרייבען דעם קבצן, ארומנייהען אויף יום־טוב די קינדער, ארייגפיהרען דעם פסח, און אליין איז מען דאָך עפים אויך א שטיקעל מענטש, ווילט זיך עפים קויפען פאר זיך און ברענגען אויף יום־טוב א מתנה דעם ווייב, די קינדער, ווי דער שטייגער פון דער וועלט. דערווייל די צייט שטעהט ניט, א טאג און א טאג, אט־אט, אקאַרשט ווי מע זעהט ניט, איז פסח, פליהט שלום־שכנא אוועק, איהר האַרכט צי ניין, אויפ'ן טעלעגראף און קלאפט אוועק אהיים א דעפעש: „יעדאו בעזפרעמענגא פאסקו דאמאי." — ער פאהרט, הייסט עס, און וועט נאָר אהן א שום תירוץ זיין אויף יום־טוב אהיים. נאָר ס'איז גרינג צו זאגען „יעדאו", און נאָך „בעזפרעמענגא" דערצו, אז סע „יעדעט" זיך. פרובט אקאַרשט, זייט מוחל, געבען א פאהר־ארויס אויף א ציקאוועסט צו אונז, קיין כתריעלעווקע הייסט עס, מיט דער נייער באהן, וואָס מע האָט אונז א טובה געטהאָן און צוגעפיהרט, וועט איהר פיהלען א טעם גן־ערן! איהר וועט שוין פארזאָגען קינדס־קינדער! וואָרום ביז איהר קומט קיין זלאדיעווקע, וויסט איהר נאָך, אז איהר פאהרט, און אז איהר קומט קיין זלאדיעווקע, האָט איהר א „פערעסאדקע", דאָס הייסט, איהר דארפט זיך איבערזעצען אויף דער נייער באהן, וואָס

מע האָט אונז א טובה געטהאָן און צוגעפיהרט קיין כתריעלעווקע, באַדארפט איהר קודם בעלייבען שטעהן אויף עטליכע שעה לויט דער „ראַספיסאניע", אויב מע פארשפעטיגט ניט, און וועלן? אקוראט נאָך האַלבע נאַכט, וועלן ס'איז נוט מלאָכנע אויפ'ן הארצען און עס ווילט זיך נוט שלאָפען, און ס'איז נישטאָ אפילו וואו דעם קאָפּ צוצושפּארען — נישט אומזיסט זאָגען אונזערע כתריעלעווקער חכמים און פּארטייטשען, ווי אייער טביה טייטשט: „טוב שם משמן טוב — סוואמי דאָברע, א בעז וואָס לוטשע". דער פּשט איז: אז א ה ן דער באַהן איז געווען א סך בעסער, ווי מ י ט דער באַהן.

בקיצור, געקומען מיט'ן משעמאָדאַנדעל קיין זלאָדיעווקע, האָט אונזער שלום־שכנא, איהר הארכט צי ניין, וואָס איז שוין פריהער צוויי נעכט נישט געשלאָפען, זיך צוגעגרייט ליידען חבוט־הקבר, דאָס הייסט, אָפּווארטען א נאַכט — וואָס זאָל מע טהון? — אין געגומען זוכען אין אָרט אויף צוצוועצען זיך. וועד? וואָס? — נישטאָ! אָנגערויכערט, אָנגעשפּינען, פּינסטער, חושך. איין שטיקעל אָרט האָט ער קוים געפונען אויף א באַנק דעם קאָפּ אָנצושפּאַרען, אָבער טאָקי מעהר נישט ווי דעם קאָפּ אָנצושפּארען, וואָרום כמעט די נאַנצע באַנק האָט פּארנומען עפּים א פּריץ א „קנעפּעל", וואָס האָט זיך צעלעגט נאַנץ בריייטליך און פּאָפּט. וועד דאָס קנעפּעל איז, פון וואַנען און וואוהין ער פּאָהרט — דאָס ווייסט ער ניט, שלום־שכנא הייסט עס. נאָר זעהען זעהט ער, אז דאָס באַדארף ויין א גרוים קנעפּעל. אָבער נאָר א גרויס קנעפּעל! נאָכ'ן היטעל האָט ער ארויסגעזעהען. א „וואָיענע" היטעל מיט א רויטען קאָקעלעשאָק און מיט א קאָקארדע. „אפשר איז דאָס א „וואָיענער", און אפשר א „פּאָליציייסקער" — וועד קאָן עס וויסען? געווים איז ער געקומען צו פּאָהרען מיט א גלאָק, אָפּגעגעסטען און אָנגעשליקעט, זיך צעלעגט ווי ביי'ם טאטען אין ווייגאַרטען און פּאָפּט! „צו זיין א גוי און נאָך א קנעפּעל דערצו איז, אָפּנים, טאָקי נאָר

נישט שלעכט?" — אזוי טראכט ער זיך, שלום־שכנא הייסט עס, און שלאגט זיך מיט דער דעה: צי זאל ער זיך זעצען אט דא, נעבען דאזיגען קנעפעל, צי זאל ער זיך בעסער האלטען פון דערווייטען? א קשיא אויף א מעשה, היינטיגע צייטען — מי יודע, וואס פאר א קנעפעל, וואס פאר איין אדון בפקדך דאס איז? גוט, ווען ס'איז נאר א פריסטאוו. וואס וועט אבער זיין, אז דאס איז א איספראוניק? אדער א זעמסקי נאטשאלניק? אדער נאר א הערערער פריץ? אדער אפשר איז דאס נאר פורישקעוויטש, ימח שמו וזכרו מלהזכירו?... לאז ער שוין איבערגעהן אויף אנדערע הענט! — און עס ווערד איהם אזש קאלט, שלום־שכנא'ן הייסט עס, פון אזא נעדאנק... נאר צוריק אבער טהוט ער זיך א קלעה, איהר האלט צי ניין: ווער מיר קנעפעל? וואס מיר פורישקעוויטש? צאהלט ער דען ניט פאר זיין בילעט גלייך מיט פורישקעוויטש'ען? צי איז דאס טאקי א יושר, אז דאס נאנצע ביסעל עולם־הזה זאל אריינפאלען צו אייגעם, און דעם אנדערען גארנישט?... יענער פאפט אזוי געשמאק, פאר וואס זאל ער זיך נישט צושפארען חאטש אויף א ווייל? מען איז דאך נישט מעהר ווי א מענטש, צוויי נעכט ניט געשלאפען! נעמט ער, שלום־שכנא הייסט עס, און זעצט זיך אוועק אויף איין עק באנק און שפארט אן דעם קאפ, נישט אויף צו שלאפען, חלילה, נאר גלאט אזוי, חאפען א דרימעל. דערמאנט ער זיך אבער, אז ער פאהרט אויף פסח אהיים, און מארגען איז שוין ערב פסח, טאמער, חלילה, ווערד ער טאקי אנשלאפען און פארשפעטיגט דעם פאיעזד?!... איז מען דאך אבער א איר, איהר האלט צי ניין, פאלט ער אויף איין עצה, שלום־שכנא הייסט עס, און זוכט אוים דעם סטאראוש פון סטאנציע, א באקאנטער נוי, יארעמע הייסט ער, און מאכט אף מיט איהם אזא געשעפט: היות אזוי ווי ער, שלום־שכנא הייסט עס, וועט זיך צושפארען א ביסעל אט דא אויף איין עק באנק, וואו דער אדון לינט, און היות אזוי ווי ער, שלום־שכנא הייסט עס, שוין די דריטע נאכט, אז ער

האָט קיין אויג נישט צוגעמאכט, האָט ער מורא, ער זאָל, חלילה וחס, נישט פֿאַרשפּעטיגען דעם פּאָיעזד, על כן זאָל ער, יאַרעמע הייסט עס, לְמען השם, טאָמער שלאָפט ער, איהם אויפֿוועקען, שלום־שכנא'ן הייסט עס, וואָרום מאָרגען אויף דער נאכט האָבען מיר יום־טוב, פּסח — „פּאַסקא", גיט ער איהם צו פֿאַרשטעהן אויף גוּיעש און רוקט איהם אַריין אין יר אַריין, און זאָגט צו איהם נאָך אמאָל: „פּאַסקא, יאַרעמע, טשי טי פּאָנימאַיעש, גוּיעשער קאָפּ, נאשא פּאַסקא!" — נעמט דער גוי צו מסתמא, איהר האָרכט צי ניין, די מטבע, לְעגט אַריין אין קעשעני און זאָגט איהם צו, אז ער מעג זיין רוהיג, וויבאַלד נאָר ס'וועט זיין א פּאָוויעסטקע אויפ'ן פּאָיעזד, אזוי וועקט ער איהם אויף. און ער נעמט, שלום־שכנא הייסט עס, און זעצט זיך צו, פֿריהער מיט א זייט, דערנאָך אינ־גאַנצען; דאָס טשעמאָדאַנדעל, מע זאָל עס ניט אַוועק'לקח'נען, מאָסטעט ער איין נעבען זיך, און אַליין מאָסטעט ער זיך אויך איין, וואָס וויטער אַלץ בעסער און העכער, מאכט־צו א האַלב אויג, מיט דער דעה, געווייניטליך, ער זאָל נאָר חאָפּען א דרימעל, נישט מעהר. דערנאָך בויגט ער אונטער איין פּוס, נאָך א פּוס, — און איז אָט אזוי פּאַוואָליגקע אנשלאָפּען געוואָרען, אָבער ווי אזוי, מיינט איהר, אנ־שלאָפּען געוואָרען? ראַיעל! ווי גאָט האָט געבאָטען: דעם קאָפּ פֿאַרוואָרפען, דאָס היטעל האָט זיך אַראָפּגערוקט פון קאָפּ אויף דער ערד, און מיין שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, חראָפּעט אויף וואָס די וועלט שטעהט — א לְעבעדיגער מענטש, צוויי נעכט ניט געשלאָפּען, וואָס פאר א וואונדער?

אנשלאָפּען געוואָרען, — אזוי דערצעהלט ער אַליין, שלום־שכנא הייסט עס, — חלום'ט זיך איהם א מאַדנער חלום, א גאנץ פֿאַרפֿאַנטעניש: אז ער פּאָהרט, איהר האָרכט צי ניין, אהיים מאקי אויף פּסח, נאָר וואָס דענן? נישט מיט דער באהן, מיט א גוּיעשער פּוהר פּאָהרט ער, מיט א באַקאַנטען ערל, איוואַן זלאַדי רופט מען דעם ערל; די פערדלעך שלעפען זיך, קוים־קוים וואָס

זיי פֿלאָנטען די פּיס. שלום־שכנא איז אין איינע צרות, טאָרעט דעם ערל פון הינטען אין פּליצע: „שאָב טובי חוואַראָבע, איוואַנו סערדצע, ווי דו שלעפּסט זיך! האָסט פּאַרגעסטן, איוואַן זלאָדי, אז אָט־אָט האָבען מיר פּסח, פּאַסקא נאשא יעווריסקא?" איין מאָל און צוויי מאָל דריי מאָל. דער ערל, פּאַרשטעהט זיך, האָט געשוויגען־געשוויגען, דערנאָך אז ער טהוט ניט א שמייס די פּערדלעך, אָבער געשמאַק, איהר האָרכט צי ניין, און די פּערדלעך טהוען א טראָג דעם וואָגען, ווי די רוחות, באַרג־אַראָפּ, באַרג־אַרויף, פּי־פּא־פּאו! שלום־שכנא האָט אזש דאָס היטעל פאַרלוירען; נאָך א מינוט — און ער ווערד צעשאָטען. „איוואַנו סערדצע, דער־זשי קאָני!" — האַלט די פערד, הייסט עס, — שרייט שלום־שכנא צום ערל און חאַפּט זיך מיט ביידע הענד בייַם קאָפּ און קלאָגט זיך, אז ער האָט פאַרלוירען דאָס היטעל. ווי קאָן ער אַריינפּאָהרען אין שטאָדט אָהן א היטעל? נאָר שריי היינט, שריי מאָרגען, — דער ערל טרייבט די פערדלעך, און די פערדלעך טראָגען. נאָר פּלוצים — טפֿררו! — מען איז שטעהן געבליבען, און דוקא אין מיטען פעלד, איהר האָרכט צי ניין, איז מען שטעהן געבליבען, וואָס איז געשעהן? גאָרנישט. „שטעה אויף — זאָגט צו איהם דער ערל — שטעה אויף, שוין צייט". וואָס צייט? וואָר צייט? פּאַרשטעהט נישט שלום־שכנא. חאַפּט ער זיך אויף, רייבט זיך די אויגען און ווילזיך לאָזען גהען, פיהלט ער אָבער, אז ער איז אָהן א היטעל. די משמעות, אז דער חלום איז ניט קיין חלום; ווי־זשע קומט ער אהער? עס האָט אָבער לאַנג נישט געדויערט, שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, איז געקומען צו זיך, דערקענט דעם ערל, אז ס'איז גאָרניט איוואַן זלאָדי, ס'איז גאָר יאַרעמע דער סטאָראָזש! דערמאָנט ער זיך, אז ער איז אין זלאָדיעווקע אויף דער סטאַנציע, און אז ער פאָהרט אויף פּסח אהיים, און אז ער דאַרף נאָך לויפען צו דער קאַסטע נאָך א בילעט, נאָר וואָס דענן? נישטא קיין היטעל. דאָס טשעמאָדאַנדעל איז דא, און דאָס היטעל ניט!

וואו קאן זיין דאס היטעל? ער שארט ארום זיך מיט די הענט, שארט און שארט און טאפט אן א היטעל, ניט זיין היטעל — וועך? וואס? — דעם אדון בפקדך'ס היטעל מיט'ן רויטען אקאלעשאק און מיט דער קאקארדע, איהר הארכט צי ניין, און פאשאל גלייך צו דער קאסטע, נאך א בילעט הייסט עס. און ביי דער קאסטע איז איין ענגשאפט, קאפ אויף קאפ! האט ער מורא, שלום־שכנא הייסט עס, טאמער, חלילה, קויפט מען אוים אלע בילעטען, שטופט ער זיך מיט'ן משעמאדאנדעל צווישען עולם. דערזעהען א רויטען אקאלעשאק מיט א קאקארדע, טרעט מען איהם אפ דעם וועג. „וואס קאודא, וואשע בלאנארדיע?" — פרעגט ביי איהם דער קאסטיר. חדוש'ט זיך שלום־שכנא: וואס פאר א בלאנארדיע אין מיטען דרינען? און א ביסעל פארדריסט עס איהם: למאי זאל א גוי לאבען פון א אידען? זאגט ער איהם, שלום־שכנא צום קאסטיר, הייסט עס, אז קיין כתרילעווקע. פרעגט איהם איבער דער קאסטיר נאך א מאל און קוקט איהם גלייך אויפ'ן אקאלעשאק און אויף דער קאקארדע: „וואסער קלאס, וואשע בלאנארדיע?" פארדריסט עס איהם נאך מעהר, נעווייגטליך, און עס ווילט זיך איהם אפבאדען דעם קאסטיר, אבער מאקי ראיעל, ווי עס נעהער צו זיין, א גוי זאל ניט האבען קיין טבע אפצולאכען פון א אידען. נאר צוריק איז ער זיך מיישב: „א איד איז אין גלות, איהר הארכט צי ניין, עס, לאז מיינם איבערגעהן!" און ער הייסט זיך נעבען א בילעט דריטע קלאס. חדוש'ט זיך דער קאסטיר און פרעגט איהם איבער נאך א מאל, וועלכע קלאס? וועדר שוין מסתמא שלום־שכנא רעכט אין כעס און זאגט איהם ברחל בתך הקטנה: דריטע! איז זיך מיישב דער קאסיר: דריטע, איז דריטע...

הקיצור, באקומען דעם בילעט, חאפט ער, שלום־שכנא הייסט עס, דאס טשעמאדאנדעל און לאוט זיך הענדום־פענדום אין דער סאמע הושטשע, אידען און, להבדיל, גויים, זוכט דעם וואגאן דריטע קלאס. דער עולם, דערזעהען איין אקאלעשאק מיט א קא־

קאַרדע, צעגעהט זיך מסתמא מיט דרך־ארץ, מאַכט דעם אָדון א וועג. שלום־שכנא וואונדערט זיך אפילו, נאָר ער גיט ווייטער און באַגעגענט פון זואַגאַן ארויס א קאַנדוקטאָר מיט א לאַנטערן: „זדיעם טרעטי קלאָם?" — פרעגט איהם שלום־שכנא און שטעלט שוין אַוועק א פוס, שטופט דעם טשעמאַדאַן אויף צופריהער. „זדיעם, וואַשע בלאַהאַראַדיע!" — ענטפערט איהם דער קאַנדוקטאָר און לאָזט איהם ניט גיהן ווייטער. — „ס'איז אָנגעפאַקט, זאָגט ער איהם, וואַשע בלאַהאַראַדיע, פול ווי איין אויג, א נאַדעל נישט דורכצוואַרפען!" און ער נעמט אַוועק ביי שלום־שכנא'ן דאָם טשע־מאַדאַנדעל, איהר האַרכט צי ניין, און זאָגט צו איהם: „קומט מיט מיר, וואַשע בלאַהאַראַדיע, וועל איך אייך געבען איין אָרט". „וואָם פאַר א שלאַק? — טראַכט ער זיך, שלום־שכנא, הייסט עס. — וואַשע בלאַהאַראַדיע און וואַשע בלאַהאַראַדיע!" און זיין קאָפ לינט איהם נאָר אין טשעמאַדאַנדעל, ער האָט מורא, אז פון דעם „וואַשע בלאַהאַראַדיע" זאָל ער דערווייל נישט בלייבען, איהר האַרכט צי ניין, אָהן א טשעמאַדאַנדעל; און ער לויפט נאָך נאָכ'ן קאַנדוקטאָר מיט'ן לאַנטערן, און דער קאַנדוקטאָר מיט'ן לאַנטערן פיהרט איהם אריין אין וואַגאַן צווייטע קלאַס, נאָר דער וואַגאַן צווייטע קלאַס איז אויך פול געפאַקט, קאָפ אויף קאָפ, א נאַדעל נישט דוכצוואַרפען. „געהען מיר ווייטער, וואַשע בלאַהאַרא־דיע!" — מאַכט צו איהם דער קאַנדוקטאָר, חאַפט דעם משעמאַדאַנ־דעל וויעדער א מאָל און לאָזט זיך גיהן ווייטער, און שלום־שכנא נאָך איהם. „וואוהין פיהרט ער מיך?" — טראַכט זיך שלום־שכנא און ברעכט זיך דעם קאָפ אויפ'ן וואַשע בלאַהאַראַדיע און לאָזט ניט אַראָפ קיין אויג בעת מעשה פונ'ם טשעמאַדאַנדעל, — דאָם איז ביי איהם בילכער. און אָט זענען זיי שוין אין וואַגאַן ערשטע קלאַס! דא שטעלט אַוועק דער קאַנדוקטאָר דאָם טשעמאַדאַנדעל, נעמט זיך פאַרקאַוועראָק, טהוט זיך א נייג צו שלום־שכנא'ן, שלום־שכנא צו איהם, און ער, שלום־שכנא, הייסט עס, בלייבט אליין.

געבליבען איינער אליין איבער א גאנצען וואגאן, הויבט אן שלום־שכנא ארומצוקוקען זיך, איהר האַרכט צי ניין, וואו ער איז אין דער וועלט; ער פארשטעהט ניט, פאר וואס עפּים פלוצים אזא כבוד: וואגאן ערשטע קלאס... פאדקאזערק... וואשע בלאַ־האראדיע!... ניט שוין־זשע איז דאס דערפאר, וואס ער האט דורכ־געשלאגען אזא געשעפט, געמאכט א אימעניע?... וואלט ער דעם כבוד געהאט פון אייגענע, פון אידען הייסט עס, וואלט נאך געווען צו פארשטעהן. אבער גויים! דער קאסטיר! דער קאנדוקטאר! צי איז דאס נישט אינגאנצען א חלום?... און שלום־שכנא, איהר האַרכט צי ניין, מהוט זיך א רייב דעם שטערן, חאפט א קוק פאר־בייגעהענדיג אויף זיך אין שפיגעל — ס'איז איהם פרחה נשמתו גע־ווארן! ער האט דערזעהן, איהר האַרכט צי ניין, דעם אדון בפקדך! ער האט איהם דערקענט! „וואס ס'האט זיך מיר געהאלומ'ט די נאכט און יענע נאכט און א גאנץ יאהר, זאל אויסגעהן צו יארעמע'ס קאפ און צו זיינע הענט און פים! איין ערל קאן! מע זאגט איהם אן צוואנציג מאל, און מע באצאהלט איהם, ער זאל אויפוועקען צום פאיעוד מיך, שלום־שכנא'ן, געהט ער, א חלירע איהם אין פנים, און וועקט אויף דעם אדון בפקדך, און שלום־שכנא'ן לאזט ער ליגען אויף דער באנק! א קלאג איז צו דיין קאפ, שלום־שכנא, וועסט שוין, דאכט זיך, פסח האלטען אין זלאדיעווקע היינטיגם יאהר, ניט אין דער היים!"... און נישט לאנג געטראכט, חאפט ער, שלום־שכנא הייסט עס, דאס טשעמאדאנדעל, איהר האַרכט צי ניין, און — פאוץ פון וואגאן ארויס צוריק אויפ'ן וויאקזאל, גלייך צו דער באנק, וואו שלום־שכנא ליגט, אויפוועקען שלום־שכנא'ן, וואדום אקערשט ווי מע זעהט ניט, קאן דער לאקאמאטיוו, חלילה, געבען א פייף און אנפייפען שלום־שכנא'ן אין פסח אריין! און כך הוה: ווי נאר שלום־שכנא איז ארויסגעשפרונגען מיט'ן טשעמאדאנדעל פון וואגאן ארויס, אזוי האט זיך געלאזט הערען, איהר האַרכט צי ניין,

א פייף און נאך א פייף און הלך משה מרדכי — א גוטען טאג מיט דער קאפאטע!

— — — — — — — — — — — — — —

— וואס ווייטער איז געווען, ווילט איהר וויסען? — אזוי האט דער כתריל'עווקער איד, וואס האנדעלט מיט אבריעזקעס, אויסגע־לאזט זיין ספור המעשה מיט א שמייכעל'ע און פערדויכערט א פריש פאפירעסעל, דין ווי א שטרוי. — וואס ווייטער איז געווען, דאס איז שוין ניט וואשנע. דער עיקר איז, וואס אונזער „שלום־שכנא דרעה זיך" האט איבער זיין צעטראגענקייט געהאט א וויסטען פסח, אויסגעריסען געווארען בייד סדרים ערגיץ בייא א אידען אין זל־דיעווקע. נאר דער פסח, ווי דער פסח — דער נאך־פסח איז געווען א סך ערגער: ערשטענס, האט ער, שלום־שכנא הייסט עס, א ווייב, איהר האבט צי ניין, — ווי זאל איך אייך זי מעלדען? א י ה ר האט א ווייב, א י ך האב א ווייב, מיר אלע האבען ווי־בער און ווייסען דעם טעם, וואס הייסט א ווייב... איך קאן אייך נאר זאגען: א ראיעל'ע אידינע שלום־שכנא'ס ווייב! זי האט זיך א נעם נעגעבען צו איהם נאנץ ראיעל. זי האט צו איהם נישט געהאט קיין טענות ניט דערפאר, וואס ער איז ניט געקומען אויף יום־טוב אהיים, און נישט פאר'ן רויטען אקאלעשאק מיט דער קא־קארדע — ניין! דאס אלץ איז זי איהם דערווייל מוחל; דערפאר וועט זי זיך שוין מיט איהם שפעטער רעכענען; — א טענה צו איהם האט זי געהאט נאר פאר דער דעפעש. און ניט אזוי פאר דער דעפעש, איהר הארכט צי ניין, ווי פאר'ן ווארט „בעזפרע־מענאק". וועלכע גוטע יאהר האט איהם געטראגען, ער זאל רייך מאכען קאזאנא: „בעזפרעמענאק יעדאו פאסקו דאמאי"? און בכלל ווי קאן א לעבעדיגער מענטש זאגען „בעזפרעמענאק"?... עס האט איהם נישט געהאלפען קיין שום פארענטפערען זיך מיט קיין שום נעבען צו פארשטעהן. זי האט איהם באגראבען וויפיעל ס'איז אין איהם ארייז, און איז נעווען ניט איננאנצען אומגערעכט: יענע

האָט אַזוי אַרויסגעקוקט! נאָר... גאָרנישט. דערוויף איז זי אַ ווייב, זי זאָל באגראָבען אַ מאַן. ס׳איז אָבער אַלסדינג בלאָטע קעגען דעם, וואָס ער, שלום־שכנא הייסט עס, האָט געהאָט פון דער שטאָדט, פון כתריאלעווקע הייסט עס, וואָרום איידער שלום־שכנא איז נאָך געקומען דעם צווייטען מאָג חול־המועד סוכות, האָט שוין די גאנצע שטאָדט, איהר האָרכט צי ניין, געוואוסט פון דער מעשה מיט יאַרעמע׳ן און מיט׳ן אַרון בפקדך און מיט׳ן רויטען אָקאָלעשאָק און מיט דער קאָקאָרדע און מיט׳ן קאַנדוקטאָר׳ס וואָשע בלאָהאָראָדיע — אַלסדינג! חאָטש ער אַליין, שלום־שכנא הייסט עס, האָט געלייקענט שטיין און ביין, גע׳טענה׳ט, אז דאָס האָבען לצים אויסגעטראכט, כתריאלעווקער לצים; זיי האָבען ניט וואָס צו טהון, עס געהט זיי אָפ קאָפוועהטיג, אפנים? פאַרשפעטיגט האָט ער איבער דעם, זאָגט ער, וואָס ער איז אָפגעפאָהרען אין אַ זייט אַנקוקען אַ אימעניע מיט אַ וואָלד. נאָר וואָר מיר אימעניע? וואָס מיר וואָלד? אַ נעכטיגער טאָג! ביי די זייטען האָט מען זיך געהאַלטען! מיט די פינגער האָט מען אויף איהם געטייט! אַנדערע האָבען איהם געפרעגט: „ווי האָט איהר זיך געפיהלט, רב שלום־שכנא, אינ׳ם היטעל מיט׳ן רויטען אָקאָלעשאָק און מיט דער קאָקאָרדע?“ אַנדערע האָבען געוואָלט וויסען, צי ס׳איז טאַקי אזוי גוט צו פאָהרען ערשטע קלאַס, ווי די וועלט זאָגט?... קינדער־קונדסים — די זענען איהם נאָכגעלאָפען אַ גאנצע חאַליאַסטרע פון הינטען, איהר האָרכט צי ניין, און געשריגען: „וואָשע בלאָהאָראָדיע! וואָשע וויסאָקע בלאָהאָראָדיע!! וואָשע וויסאָקע־וויסאָקע בלאָהאָראָדיע!!!“

— איהר שפיעלט זיך מיט כתריאלעווקע?